This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Google

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Present van den Verzamelaar

DJ 401 .G4 D7

NUMENTA

›NINGANA

?IS AEVI INEDITA,

OF

RZAMELING

I ONUITGEGEVENE OUDE

ERS EN STUKKEN,

REFFENDE DE PROVINCIE

›NINGEN;

ıemende met de vroegſte tijden,
igende met het laatſte van de
veertiende eeuw.

EBRAGT EN MET EENIGE AAN-
IRKINGEN OPGEHELDERD

DOOR

:TUS KEUCHENIUS DRIESSEN, 1757-1831

Advokaat bij de voormalige Hooge
titiekamer dezer Provincie.

TWEEDE STUK.

Beginnende met het jaar 1558 en
eindigende met het jaar 1569.

E *GRONINGEN*, BIJ
OOMKENS,
1824.

DJ
401
.G4
D7

MONUMENTA
GRONINGANA
VETERIS AEVI INEDITA,

OF

VERZAMELING

VAN ONUITGEGEVENE OUDE,

CHARTERS EN STUKKEN,

BETREFFENDE DE PROVINCIE

GRONINGEN;

aanvang nemende met de vroegste tijden,
en eindigende met het laatste van de
veertiende eeuw.

BIJEENGEBRAGT EN MET EENIGE AANMERKINGEN OPGEHELDERD

DOOR

MR. ROBERTUS KEUCHENIUS DRIESSEN, 1759-1831
*voorheen Advokaat bij de voormalige Hooge
Justitiekamer dezer Provincie.*

TWEEDE STUK.

*Beginnende met het jaar 1356 en
eindigende met het jaar 1389.*

TE *GRONINGEN*, BIJ
J. OOMKENS,
1824.

Bij de uitgave van dit tweede ſtuk, welke, door onderſcheidene omſtandigheden, eenigermate is vertraagd, heb ik alleen den lezer te berigten, dat ik geoordeeld heb het tegenwoordige ſtuk, met het jaar 1389, te moeten ſluiten, deels, omdat hetzelve thans een gelijk boekdeeltje met het vorige uitmaakt, en deels, doch wel voornamelijk, omdat mij nog eenige Charters ontbreken, die aan de, zoo hoogst belangrijke, Geſchiedenis van deze Stad en Provincie, in het laatst van de veertiende Eeuw, eenig meerder licht zullen kunnen bijzetten, en welke ſtukken ik mij vlei nog te zullen bekomen. Ik ſtel mij voor, de verdere Beſcheiden, tot aan het einde van die Eeuw, met een aanhangſel van de oudere, nog bij mij ingekomene, ſtukken, en de noodige Registers op het geheele werk, in een derde en laatſte ſtuk te kunnen vervatten, en, zoo ſpoedig mogelijk, te laten volgen. Bij het nazien van het tegenwoordige ſtuk bevind ik, dat het jaargetal van den Brief N°. LXX, bl. 253, verkeerd is geſteld op 1364, lees 1365; en dat, op bl. 336, reg. 1, in plaats van Hunzgeheland, moet gelezen worden Hunzegheland. Men verſchoone gunſtig de overige drukfeilen, die er mogten ingeſlopen zijn.

* 2

371816

MONUMENTA GRONINGANA VETERIS AEVI INEDITA.

LX.

Brief, waarbij eenige kerspellieden van Oldenzijl *hunne wereldlijke regtspraak, voor altijd, afstaan en opdragen aan* ALRICUS SCHELTKEMA, *Hoveling in Zandeweer; in eenen Vidimusbrief van* 1564.

Den 24 Julij 1358.

Wy Borgermesteren unde Raedt yn Groninghen *betughen myt desen openen breve, dat wy hebben geseen ende gelesen enen Francinen Breff, myt twe uthangende pressenn oder starthen, daer an de ene, tho weten an de eerste presse, noch een ansehentlycken kentlicken stucke van een segell van gronen wasse, an de ander presse oeverst nu gheen segell byvonden gewest, wesende anders de vors. Breff gansch heel, ongecancelleert, ongeradaert, ende sunder alle gebreck, ludende van woerde thot woerden, als hir na volghet:*

Universis Christi fidelibus, presencia visuris seu audituris, HERCKO EMUMMA, parochianus in *Oldasile*, et nos fratres EPPEMANORII, parochiani ibidem, cupimus fore notum presentibus, publice protestando, quod ius nostrum seculare, vulgariter ac usualiter dictum *retschip*, ALRICO SCELTECKUMMA, Capitali yn *Sondwere*, bono favore ac libera voluntate resignavimus, dedimus ac tradidimus, eternaliter et perpetualiter possidendum ac fruendum, ita quod neque nos pre-

O nar-

narrati, seu aliquis nomine nostro, vel nostrorum prememoratorum, ALRICUM vel suos successores, in foro civili, vel ecclesiastico, ratione qua super, impetere possimus quovis modo, vel molestare. In testimonium premissorum sigillum Domini AUTECONIS, nostri Curati, cum sigillo Communitatis terre *Asterompte* (*a*), presentibus est impensum. Datum anno Domini M.CCC.LVIII. in vigilia beati Iacobi Apostoli gloriosi.

In orkunde der warheit hebben wij onser Stadt segell beneden an dessen transsumpt ofte Vidimusbreff dhoen hanghen. Ghegeven in den jare uns Heren dusent, vijfhundert, veer en 'tsestich, den veertynden dach Septembris, do SASSCHER VAN HERINGHA, JOACHIM UBBENA, DERCK SCHAFFER *und* REINT ALBERDA, *Borgermesteren weren unser stadt.*

Naar den oorspronkelijken Vidimusbrief.

LXI.

(*a*) Dat is het *Oosterambt*, zijnde eene voorname onderdeeling of een Ambt van het Landschap *Hunsingo*. Het komt reeds voor, onder den naam van *Aster-ombechte*, in de oude Keuren van *Hunsingo* van het jaar 1252, gedrukt in de *Analecta*, achter het IIde Deel der *Verh. van het Genootschap: pro exc. j. patr.*, in het Voorber., bl. 26, art. 25. Zie mede de aanteek. *c*, hierboven bl. 112. Dit Ambt, in de oude Stukken en Verbonden van de veertiende eeuw, en vervolgens, zeer bekend, had een eigen zegel, verbeeldende een gewapend man met eenen speer in de regter-, en een uitgetogen zwaard in de linkerhand, met dit randschrift: *S. terre Orientalis Hunesgonie*, volgens den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 327. Tot dit Oosterambt behoorden mede de beide dorpen, in dezen Brief gemeld, namelijk *Oldasile* of *Oldenzijl*, hetwelk zijnen naam heeft ontleend van eene, reeds destijds oude, uitwateringssluis aldaar, door welke een gedeelte van het *Oosterambt* eertijds het water ontlastte; en *Sondwere*, thans *Zandeweer* genoemd.

LXI.

Brief van Keizer KAREL IV., *waarbij dezelve, ten verzoeke van de kerk van* Utrecht, *op nieuw bekrachtigt den Giftbrief van Koning* HENRIK III., *ten behoeve van de gemelde kerk, van het jaar* 1040, *betreffende zeker* predium *in* Groningen, *enz.; in eenen Vidimusbrief van* 1594.

Den 11 *April* 1359.

Nos Decanus et Capitulum Ecclesie Metropolitane Traiectensis *notum facimus universis, presentes literas visuris, lecturis pariter et audituris, quod nos in quodam Registro, conservato in Camera Secretariatus nostri, vocato* liber hirsutus, *reperimus registratas quasdam literas, quarum tenor sequitur et est talis:*

In nomine sancte et individue Trinitatis feliciter Amen. KAROLUS *quartus*, Divina favente clementia *Romanorum* Imperator semper augustus et *Bohemie* Rex, ad perpetuam rei memoriam. Ad hoc summi dispensatione presidii principalis Monarchiam obtinuimus, dignitatis ad hoc sacri Romani Imperii suscepimus diadema, ut, si ad alia extrinseca debita sollicitudo nos provocet, ad illa tamen que statum felicem et quietum ac incrementum iurium et libertatum personarum Ecclesiasticarum prospiciunt, tanto intendamus uberius, quanto nostrum pre ceteris mundi principibus solium erexit sublimius celestis providentia conditorum. Sane pro parte honorabilium Decani et Capituli Ecclesie *Traiectensis*, devotorum nostrorum dilectorum, Maiestati nostre nuper oblata sup-

plicatio continebat, quatenus ipsis de solita pietatis nostre clementia infra scriptam literam Divi quondam HENRICI Regis, predecessoris nostri, et omnia et singula in ipsa contenta, auctoritate Cesarea, ex certa nostra scientia approbare, ratificare et confirmare dignaremur, cuius tenor sequitur in hec verba (a): „In nomine sancte et individue „Trinitatis. HENRICUS, Divina favente clementia „Rex. Cuncta, que aut possidemus, aut possidere „videmur, ab ipso accepimus, qui nos et potenter ex nichilo fecit et misericorditer usque ad „hoc, quod nunc sumus, perduxit; ipse dator, „ipse nutritor, ipse noster est protector. Ex ac- „ceptis autem, aut condemnabimur aut glorifica- „bimur: nam si eis secundum suggestionem ini- „mici ad pompam nostram abutimur, ex eis, „quasi commissi talenti defraudatores, infeliciter „con-

(a) Ik heb geoordeeld, den volgenden, zoo zeer vermaarden en bestreden', Brief, die, door MIERIS en VAN IDSINGA, bij de mededeeling van dit stuk, is weggelaten, hier te moeten behouden, omdat de lezing, zoo als hij in het tegenwoordige stuk wordt opgegeven, eenigzins onderscheiden is van die, welke bij HEDA, *Hist. Episc. Ultraj.*, *pag.* 121 en 122, voorkomt, en uit denzelven, door VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 32, en door anderen, is overgenomen; te meer, daar twee authentieke afschriften, in de *Ommelander* Archieven berustende, en van welke het onderschrift, door VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 34, wordt bijgebragt, met de, hier voorkomende, lezing overeenstemmen. Daar de oorspronkelijke Brief van het jaar 1040 nog in 's Rijks Archief voorhanden is, vlei ik mij, een zeer naauwkeurig afschrift, in het aanhangsel van dit werk, te zullen kunnen mededeelen, en zulks alleen om der oudheid wil, daar, zoo als te regt door den geleerden Schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 36, wordt opgemerkt, het onderzoek nopens den waren zin en het regt van dezen Brief, in de tegenwoordige Staatsgesteldheid, slechts als een onderwerp van oudheidkundige liefhebberij kan beschouwd worden.

„ condemnabimur. Si autem eis ad gloriam et
„ laudem nominis illius, qui dedit, utimur, ex
„ eis, ut fideles dispensatores, feliciter glorifica-
„ bimur. Nihil enim quod prosit habemus, quod
„ ab ipso non accepimus, qui ideo dat, ut reci-
„ pias, non ideo recipit, ut indigeat, sed ut nos
„ earumdem rerum, quas recipit, possessores
„ eternaliter faciat; nam quidquid ei damus non
„ amittimus, sed hinc nobiscum portamus, quod
„ autem retinemus, non hinc nobiscum portamus,
„ sed hoc amittimus. Quapropter, ne nos videa-
„ mur abuti bonis, nobis divinitus concessis; om-
„ nium Christi nostrique fidelium, tam presenti-
„ um, quam futurorum, universalitati notum volu-
„ mus fieri, qualiter nos sancte *Traiectensis* Eccle-
„ sie, in honorem sancti Martini constructe, pro
„ Deo animeque patris nostri, pie memorie CON-
„ RADI Imperatoris, remedio, cuius ventris in-
„ teriora in eadem sepelivimus Ecclesia, cui ve-
„ nerabilis BERNOLDUS Episcopali dignitate
„ dinoscitur decenter et utiliter preesse, nec non
„ ob eternum nostri nominis memoriale, tale pre-
„ dium, quale visi fuimus tenere in villa, *Groe-
„ ninga* nuncupata, in Comitatu *Trente* situm,
„ areis, edificiis, mancipiis, agris cultis et incul-
„ tis, pratis, campis, pascuis, aquis, aquarumve
„ decrescibus, piscationibus, viis, inviis, exiti-
„ bus et reditibus, quesitis et inquirendis, cum
„ omni eiusdem Comitatus strictione, monetis,
„ theoloniis, causis agendis et discutiendis, cum
„ omnibus appendiciis et pertinentiis, que ad
„ presens retineri videntur, aut quicquid in poste-
„ rum ibi, Deo adiuvante, acquiri potuerit, libe-
„ ra manu donando concedimus et concedendo
„ stabilimus, eo videlicet tenore, ut supradictum
„ predium perpetualiter respondeat servicio et uti-

„ litati fratrum ibi Deo incessabiliter servientium; „ scilicet ut ex eiusdem predii utilitate quotannis „ habeant triginta carradas vini, et quicquid re„ manserit in usus ipsorum a preposito fideliter „ expendatur. Verum volumus atque immutabili„ ter statuimus, ut ex eisdem proficuis nemo ali„ quid prius auferre presumat, aut in aliquam par„ tem distribuere audeat, donec illud spirituale „ tributum de carradis vini fratribus persolvatur. „ Et ne aliqua Imperialis, vel Regalis, aut Epi„ scopalis persona, vel aliquis publicus exactor, „ huius donacionis nostre auctoritatem presumat „ infringere, presentem paginam inde conscribi, „ manuque propria, ut subtus videtur, corrobo„ rantes, aurea nostre imaginis bulla iussimus in„ signiri. Signum Domini HENRICI *tertii*, Regis „ invictissimi. THEODORICUS Cancellarius, vi„ ce BARDONIS Archicapellani, recognovi. Da„ tum XII. Calendis Iunii, Indictione VIII., anno „ Dominice incarnationis millesimo XL. Anno „ autem Domini HENRICI Regis tertii ordinacio„ nis XIII. Regni primo. Actum *Traiecti* felici„ ter, Amen." Nos igitur predictorum Decani et Capituli *Traiectensis* Ecclesie, devotorum nostrorum dilectorum, iustis et rationabilibus supplicationibus benignius inclinati, presertim cum iuste petentibus non sit denegandus, animo deliberato, non per errorem aut improvide, sed sano Principum, Baronum, Procerum et fidelium nostrorum accedente consilio, ipsis predictam literam, et omnia ac singula in ipsis contenta, prout iuste et rationabiliter processerit, de verbo ad verbum approbamus, ratificamus, innovamus et de plenitudine Imperatorie potestatis, ac de certa nostra scientia, confirmamus, salvis nostris et Imperii sacri iuribus et quorumlibet aliorum. Nulli ergo ho-

hominum liceat hanc nostram Maiestatis paginam infringere, vel ei quovis ausu temerario contraire, sub pena quinquaginta marcharum puri auri, quas ab eo, qui contravenire presumserit, irremiscibiliter exigi volumus, et earum medietatem Fisco nostre Camere, residuam vero partem iniuriam passorum usibus, applicari. Signum serenissimi Principis et Domini, Domini KAROLI *quarti*, Romanorum Imperatoris invictissimi et gloriosissimi, *Bohemie* Regis. Testes huius rei sunt venerabiles GERLACUS *Maguntinensis* per *Germaniam*, WILHELMUS *Coloniensis* per *Italiam*, Archiepiscopi, sacri Imperii Archicancellarii; illustris RODOLPHUS, Dux *Saxonie*, sacri Imperii Archimarescallus; venerabilis ARNESTUS, sancte *Pragensis* Ecclesie Archiepiscopus, et IOHANNES, *Luthomischensis* Episcopus, sacre Imperialis aule Cancellarius; illustres RUPERTUS iunior, Comes *Palatinus* Reni, et Ducatus *Bavarie*, PETRUS de *Barbonia*, Dux, et WILHELMUS, Marchio *Misnensis*; spectabiles IOHANNES de *Nasselo*, HENRICUS de *Zwarzburg*, et BURCHARDUS, Burchgravius *Magdeburgensis*, Magistri curie nostre, Comites ac nobiles; RODOLPHUS de *Wartha*, IOHANNES de *Rosenberch*, et OGERIUS de *Lansten*, et alii quamplures nostre et Imperii principes, nobiles et fideles, presentium sub Imperialis Maiestatis nostre sigillo testimonio literarum. Datum in *Magoncia*, anno Domini millesimo, trecentesimo, quinquagesimo nono, Indictione XIII., II° Idus Aprilis, Regnorum nostrorum anno XIII°, Imperii vero quarto.

Quo quidem Registro per nos diligenter inspecto, prescriptas literas ex eodem, per notarium Capituli nostri infrascriptum, extrahi, conferri

et subscribi, ac sigillorum Capituli nostri appensione communiri fecimus et mandavimus, sub anno a nativitate Domini millesimo, quingentesimo, nonagesimo quarto, die vigesima secunda mensis Novembris.

(: *onderstond*:)

P. Sudori, Not[is] *Cap*[li]

1594.

De mandato Dominorum
Decani et Capituli prescripti.

Naar den oorspronkelijken Vidimusbrief in de *Ommelander* Archiven, de Doos E. N. 1. Men vindt denzelven mede, offchoon in de lezing eenigzins onderscheiden, in het *Charterb.* van MIERIS, III. D., bl. 86, en bij VAN IDSINGA, *Staatsr.*, I. D., bl. 416.

LXII.

Huwelijks Voorwaarden tusschen IDA *van* Selwert *en* HERMAN *van* Koevorden (*a*).

Den 14 *Februarij* 1360.

Wy

(*a*) Men moet, mijns erachtens, dit Huwelijks-Contract beschouwen als een stuk, dat geen gevolg heeft gehad, noch kon hebben. De Bisschop van *Utrecht* immers erkende geenszins het hoofddenkbeeld, waarop de voorname voorwaarde van dat Huwelijks-Contract rustte, namelijk, dat de, daarin gemelde, geregtigheden een eigendommelijk goed van het Huis van *Selwert* zouden zijn, en heeft dus ook de schikking, bij dat Huwelijks-Contract gemaakt, niet goedgekeurd. Dit kan men, met eene genoegzame zekerheid, afleiden uit den pachtbrief van 1371, bij VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 440, volgens welken brief deze geregtigheden wel aan HERMAN van *Koeverden* en zijnen Zoon, maar,

Wy ADOLFF van *Selwert*, Knape (*b*), Her JOHAN van den *Cloester*, Ridder (*c*), CYSE GU-

maar, nevens dezelven, ook aan andere perfonen, en flechts voor hun leven, in pacht werden uitgedaan. Dit Huwelijks-Contract *kon* ook geen gevolg hebben, omdat de betrekkingen van de ftad *Groningen* met het *Vriefche* Bondgenootfchap; de onlusten tusfchen die Stad en den Bisfchop van *Utrecht*; als ook de twisten met de Heeren van *Selwert*; en andere omftandigheden (men zie VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 437) genoeg doen zien, dat de Bisfchop van *Utrecht*, of anderen zijnentwege, in die tijden, hier geen wereldlijk regtsgebied uitoefenden.

Daar echter deze Heeren van *Selwert*, en derzelver geflacht, in betrekking ftaan met de tegenwoordige en latere *Groninger* gefchiedenisfen, zal ik, om der oudheid wil, het een en ander, mij daaromtrent voorgekomen, hoe zeer onvolledig, in de aanteekeningen laten volgen.

(*b*) Zie hierboven, bl. 205.

(*c*) Deze is zeer bekend in de *Drentfche* ftukken van die tijden; men zie den Brief van 1347 bij VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 415, en den Brief van 1363, hierboven, bl. 197. Laat mij ook nog eenen Brief van het jaar 1365, in welken hij, benevens REINOUT van den *Cloester*, (welke laatfte mede in den brief van 1368, hierboven, bl. 198, genoemd wordt,) voorkomt, hier, uit den meergemelden Blaffer van het Convent *Dickeninge*, laten volgen: „Wy JOHAN „SLOET, JUCTE fyn echte wyf, VOLKIER, YDE ende „BEERTE, oer kinder, doen kunt ende kenlic allen luden, „dat wy vercoft hebben ende vercopen, met desfen teghen„wordighen brieve, Heren JOHAN den Abt ende den ghe„menen Convente van *Dickenynghe*, fes vierendeel boteren „ende drye cop, jaerliker rente, die ghelegen fin over „HERMANS goed *ter Hofftad*, in den Kerspele van der „*Twehorst*, um ene fumme van ghelde, die ons ende onfen „rechten erfghenamen wittelike ende wal bytaelt is. Ende „desfe fes vierendeel boteren ende drye cop boteren fal die „Abt ende Convente voernoemt ghebruken, boren ende be„fitten ewelic ende ummermeer, fonder enigherhande an„fprake ons ende onfer gherechter erfghenamen. Alle ar„ghelist vytghefproken, ende alle vonde, die den Abt en„de den Convente van *Dickenynghe* voerfcr. hinderen oft „fchaden moghen an desfen jaerliken renten voerfcr. In

GUDESING, GERT GUDESING (*d*), GERT-

KLEM-

„ oerkunde der waerheit soe heb ic JOHAN vornomt des-
„ sen brief beseghelt mit minen seghel, voer my selven,
„ voer JUCTEN, minen echten wive, VOLKIER ende
„ YDEN ende voer BEERTEN, onsen kinderen vornomt,
„ ende voer al onse nacomelinghe. Ende wy JUCTE, VOL-
„ KIER, YDE ende BEERTE vornomt belyen ende vol-
„ borden dese dinghe voerscr. under IOHAN SLOETS se-
„ ghel voerscr., ghelyc als oft onses selves seghel ware. Ende
„ om meerre vestenisse des brieves en desser erfliker rente
„ voersc., soe hebbe wy ghebeden eersamen luden ende wysen
„ Heren JOHANNE van den *Cloester*, Ridder, REYNOLDE
„ van den *Cloester*, ende ROELVE van *Echten*, dessen brief
„ to beseghelen, mit oren seghelen. Ende wy JOHAN van
„ den *Cloester*, Ridder, ende REYNOLD van den *Cloester*,
„ ende ROELOF van *Echten*, Knapen, hebben, om bede
„ willen JOHAN SLOETS, JUCTEN syns echten wives,
„ VOLKIERS, YDEN ende BEERTEN, oer kinder voer-
„ nomt, dessen beseghelt mit unsen seghelen tot enen waren
„ tughe desser saken voerscr. Ghegheven int jaer ons He-
„ ren dusent, driehondert, vyf ende tsestich, des saterda-
„ ghes na onser vrouwen dach to lichtmisse."

Een ander Brief van het jaer 1368, ook in denzelfden Blaffer voorhanden, behoort mede tot dit geslacht: „ Uni-
„ versis Christi fidelibus, presencia visuris, Nos REYNOL-
„ DUS et BALDEWINUS, fratres de *Claustro*, facimus
„ manifestum, quod bone memorie frater noster STEPHA-
„ NUS, in extremis positus, pro salute anime sue, dedit et
„ legavit Conventui in *Dickenynghe*, unum modium siliginis,
„ *Daventriensis* mensure, persolvendum singulis annis de bo-
„ nis suis sitis in *Venynghe*, ea condicione adjecta, ut dicta
„ siligo, vel ejus valor, in cibariis dicto Conventui ad men-
„ sam ipso die annunciacionis Dominice administretur; quam
„ pensionem nos REYNOLDUS et BALDEWINUS pre-
„ dicti, tamquam executores prefati testamenti et sicut tu-
„ tores AGNETIS, predicti STEPHANI filie, de consensu
„ ejus AGNETIS ac GOLDEKINE matris ejus, sepedicto
„ Conventui relinquimus et resignamus, pacifice a nostris
„ successoribus perpetuo possidendum. In cujus rei evidens
„ testimonium sigilla nostra presentibus sunt appensa. Datum
„ anno Domini M. CCC. LX. octavo, ipso die beati Andree
„ Apostoli."

(*d*) Deze waren mede uit een oud en voornaam geslacht in het Landschap *Drenthe*. JOHANNES GODESINGE komt reeds voor in de Uitspraak van 1328, hierboven bl. 109;

109; GERARDUS GUEDESING in den Brief van 1339, bl. 164. De hier gemelde CYSE en zijn neef GEERT GUDESINGE, die misschien dezelfde persoon met, den zoo even genoemden, GERARDUS GUEDESING geweest is, benevens des eerstgenoemdens zoon ROLOF, komen voor in eenen anderen brief van 1360, in den gemelden Blaffer van het Convent *Dickeninge* voorhanden: „ Wy CYSE GUEDESINGHE ende ROLOF GUEDESINGHE doen kont ende „ kenlic allen luden, die dessen brief solen sien oft horen „ lesen, dat wy voer ons selven ende voer onse rechte erf„ ghenamen vercoft hebben ende vercopen, mit dessen sel„ ven brieve, Heren den Abt ende den ghemenen Convente „ van *Dickenynghe* ende van *Rune*, al den smal tyende die „ ons tobehoerde ende wy jaerlix pleghen te hebben over „ *Blakelinghe* guet, dat gheleghen is to *Petthe*, in den kerspel „ van *Rune*, um ene summe van ghelde, die ons ende onsen „ rechten erfghenamen wittelike ende wal betaelt is. Ende „ dessen smaltynden voerscr. solen wy den Abt ende den „ Convente voers. waren to besitten ende to ghebruken als „ een vry gued van allen commer ende van alrehande anta„ le. In oerkunde der waerheit soe hebbe wy CYSE GUE„ DESINGHE ende ROLOFF GUEDESINGHE, „ syn sone vornomt, dessen brief beseghelt mit onsen „ seghelen; ende om die meerre vestenisse soe hebbe „ wy ghebeden enen eersamen man ende wisen GHEER„ DE GUEDESINGHE, onsen neven, over to ghe„ vene ende quyt to scheldene of hy yenich recht of an„ sprake to spreken hadde up dessen smaltynden voerscr., „ ende dat hy dessen brief mit ons beseghelen wille mit sinen „ seghele. Ende ic GHEERD GUEDESINGHE hebbe, um „ bede willen CYSE GUEDESINGHE ende ROLOF syns „ soens vornomt, overghegeven ende quyt ghescholden, „ gheve over ende schelde quyt, mit dessen brieve, voer „ my selven ende voer myne gherechte erfghenamen, of ic „ enich recht ende ansprake to spreken hadde up dessen smal„ tyenden voerscr., ende hebbe dessen brief beseghelt mit „ minen seghel to enen waren tughe deser dinghe voerscr. „ Al arghelist vytghesproken ende alle vonde, die den Abt „ ende den Convente voerscr. schaden moghen, an dessen „ brieve ende an dessen cope voerscr. Ghegheven in den „ jaer ons Heren M.CCC. ende zestich, des Sonnendaghes „ na sunte Gregorius dach."

De volgende zeer aanmerkelijke Brief van het jaar 1378, behelzende eene vrijkooping van den eigendom, door eigene lieden, verdient hier ook, uit den gemelden Blaffer, te worden overgenomen: „ Allen luden die dessen breef zolen zien „ of horen lezen, doen wi verstaen CYZO GUDEZINGHE,

„ RO-

KLEMKE (*e*), ARENT HUYS, ARENT PRUIS EVERT HYMMINGE unde JOHAN KALFF, bekennen mit unser openen breve, dat wy, by rade der gemene magen, hebben gegeven, und geven mit

„ROLOFF GUDEZINGHE, CYSEN zoen, ende LIZE, ROLOFF wyf GUDEZINGE, ende erkennet des, dat wi, mit vryen willen ons zelves, mit ghezamender hande, ende mit consente al onzer erfghenamen, LAMMEN, HEYNEN wyf TER HOFSTEDE, ende WILLAM oren zoen, die onze volschuldige eghene lude weren, vry ende quyd ghefchulden hebben, ende upghelaten hebben, vry ende quyd schelden, ende uplaten, openbaer mit dessen openen breve, van alle den eyghendome, dar ze ons ende onzen erfghenamen mede behoerden, om ene summe van ghelde, die ons ende onzen erfghenamen witlike ende wal betaelt is; in alsulcken maniere, dat LAMME ende WILLAM vorghefeit an oren vrydomme gheenrehande hinder noch gheenrehanden ansprake meer liden en zolen van ons noch van allen onzen erfghenamen, ende zolen em oers vrydomes waren vor Ridderen, vor Knapen, ende vor allen den ghenen, de des to rechte comen willen. Quessinge der zeghel, holinghe des breves, allent dat men LAMMEN ende WILLAM vorscreven in oren vrydom in dessen breve to hinder dichten of vinden mach, ende al arghelist vutgesproken. In kennysse der waerheit hebben wi CYZO GUDEZINGHE ende ROLOFF GUDEZINGE vorscreven onze zeghele an dezen openen breef ghehangen, vor ons zelven, vor LIZEN vorscr., ende vor alle onze rechte erfghenamen. Ende ic LIZE, ROLOFF wyf GUDEZINGHE vorscr., ghelyge al dezer vorwarde onder zeghelen CYZEN ende ROLOFF vorscr., want ic zelven up des tyd gheen zeghels ende ghebruke. Ghegeven int jaer ons Heren dusent, dree hondert, achte ende seventich, op sunte Mathias dach eens heilighen Apostole."

(*e*) Men zal hier buiten twijfel moeten lezen GERT KLENKE, behoorende mede tot een zeer oud geslacht in het Landschap *Drenthe*; men zie de Brieven van 1218, hierboven bl. 19, en van 1263, bij RACER, *Overijsf. Gedenkst.*, VII. St., bl. 225 en 231. In de, boven opgegevene, brieven van 1325, 1327 en 1335, bl. 128 tot 130, komen voor JOHANNES CLENCO en zijn zoon GERARDUS. Misschien was deze laatste dezelfde persoon, van wien, in den tegenwoordigen Brief, melding wordt gemaakt.

mit desen breve, IDEN, HENRIX dochter van *Selwerde*, HERMANNE van *Coeverden*, des Heren (*f*) broder van *Coeverden*, tot enen wettelicken echten wyve, mit den Huse und mit den Herschafft van *Selwert*, unde mit den Gerichte van *Gronningen*, alsō, als LUDOLFF und HINRICK van *Selwert* dar in storven, unde oere was, in alsulcken vorwerden: were dat IDE, onse nichte, storve sunder wittelicke geboerte van HERMEN van *Coeverden* (des Godt verbeden moet); so solde HERMEN vorscr., unde syne erven, dat Hueas, de Herschafft unde den Gerichte vorscr. weder overantworden den genen, de des enen rechten erven were, unde den dat angestorven were mit recht. Unde were, dat HERMEN enich gelt an schult offte an timmeringhe gelecht hadde van den sinen an dat Huesf offte an de Herschafft van *Selwert* offte an den Gerichte van *Gronningen* vorscr., dat he offte sine erven bewisen mochten to goeder rekeninge unde wittelicker warheit; dar vor solde he offte sinen erven bliven sittende up den Huse offte in den Herschafft offte in den Gerichte vorscreven, hen ter tyt tho dat hem dat gelt wol betalt wort; unde so wanneer hem dat gelt wol betalt wert, so solde he ende sine erven dat Husf unde de Herschafft, unde dat Gerich-

(*f*) Deze was REYNOUT, Heer van *Koevorden*, in de, hierboven bijgebragte, brieven meermalen voorgekomen. Dezelve was ook, eenige jaren daarna, nog in leven; zie den brief van 1363, hierboven bl. 197, en den Brief van 1364, aangehaald door MATTH., in *not. ad Anon.*, *p.* 89, en bij VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 417. Hij werd opgevolgd door zijnen broeder JOHANNES, in den Brief van 1368, hierboven, bl. 198, voorkomende, welke ook daarom door EMMIUS, *Hist. Fris.*, *pag.* 223, IDAE *levir* genoemd wordt.

nichte weder leveren unde antworden den genen, de des een rechte arve weren. Were oeck dat HERMEN vorscreven verstorve sunder wittelicke geboerte van IDEN, onsen nichte, so solden syne erven bliven sitten up den Huse, in den Herschafft van *Selwerde*, und in den Gerichte van *Gronningen*, vor alsulcken gelt, als he dar an gelecht hadde an schult offt timmeringe als vorscreven is, hen ter tyt tho dat em dat gelt wal betalt were; unde wanneer em dat gelt wal betaelt were, so solen de arven dat Huesf, de Herschafft unde dat Gerichte weder overantworden IDEN, onsen nichte vorscreven, offte den genen, de des een rechte arve weren. Sunder argelist. In oirkunde des hebben wy ALEFF, Her JOHAN, CYSE, GERT und GERT, ARENT und ARENT vorgenoemt unse segel vor uns und vor EVERT HYMMINGE und JOHAN KALFF (wen se nene segelen en hebben) an desen Brieff gehangen; unde wy EVERT HYMMINGE unde JOHAN KALFF vorspraken bekennen alle desse stucken, de hier vorscreven sint under segele der genen, de hier an bescreven staet, want wy nene segelen hebben. Gegeven in den jar uns Heren dusent, dre hondert, sestich, up St. Valentyns dagh.

Uit de geschreven' Kronijk van den Heer J. RENGHERS *ten Post*, overgenomen door VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 417, vergeleken met andere afschriften van deze Kronijk.

LXIII.

LXIII.

Wegschenking van zekere renten of opkomsten, ten behoeve van eenen priester in de S. Maartens kèrk *te* Groningen.

Den 25 Maart 1360.

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo, tricentesimo, sexagesimo, indictione XIII., mensis Martii die XXV., hora completorii, vel quasi, Pontificis sanctissimi in Christo Patris ac Domini, Domini INNOCENTII, Divina providentia Pape sexti, anno Octavo, in mei Notarii publici et testium infrascriptorum presencia personaliter constituti discreti viri . . . . THIDERICUS, mercator, pro se, uxore sua et duabus puellis monialibus in *Yesse*, ROTOHERUS dictus CREMERE, et ALLEKA, uxor THIDERICI, dicti LULLART, pro se et iure hereditario ad eos et ad eas, prout assuerunt, devoluto, redditus trium marcharum cum dimidia, prout et quos bone memorie quondam REMOLDUS, dictus WORST, civis in *Groninghen*, pro salute anime sue et parentum suorum, dedit et assignavit et perpetuo donavit ad opus unius presbyteri in Ecclesia beati Martini pro eo celebrantis, et quos Dominus RUDOLPHUS, dictus PAPE, in omni forma et modo primo tenuit et sibi collati sunt, contulerunt et dederunt libere Domino GODEFRIDO de *Hammone*, presbitero, quamdiu temporum in Ecclesia beati Martini celebrare contingat, quantum ad eos pertinet et contingit. Super quibus omnibus et singulis dictus Dominus GOTHEFRIDUS a me Notario publico sibi fieri petiit publicum instrumentum. Acta sunt hec in domo . . . .

THI-

THIDERICI mercatoris predicti, sub anno, indictione, mense, die, hora et pontifice, quibus supra; presentibus ibidem discretis viris, HENRICO KOPERSLAGERE et HENRICO, filio RUFFI THIDERICI, testibus in *Groninghen*, ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

ac ego SANDERUS, dictus PROSEKERE, Clericus *Monasteriensis*, publicus *Imperiali* auctoritate Notarius, premissis omnibus et singulis, prout superius descripta sunt, presens interfui, eaque omnia fieri vidi et audivi, hoc presens publicum Instrumentum inde confeci, quod propria manu mea scripsi, signoque meo solito et consueto signavi, rogatus et requisitus in testimonium omnium premissorum.

Naar het origineel, berustende bij het kantoor der Predikanten goederen in *Groningen*.

LXIV.

Zoenbrief van JOHAN *van* Arkel, *Bisschop van* Utrecht, *voor de Stad* Groningen (*a*).

Den 7 Junij 1360.

WI JOHAN, bi der ghenade Goeds Bisscop

t U-

(*a*) Zie de aanteekening *a*, hierboven bl. 193. Misschien heeft men hier te denken op den oorlog, tegen den Bisschop van *Utrecht*, in de jaren 1354 en volgende, gevoerd, voornamelijk in de nabijheid van het *Huis ter Eem*, onder *Eemland*, in de Provincie *Utrecht*, waarover kunnen worden nagezien den *Tegenw. Staat van Utrecht*, II. D., bl. 257, en de aldaar aangehaalde Schrijvers.

Van de personen, in dezen Brief genoemd, is mij niets bekend.

t Utrecht, doen kont allen luden, die desen opene brief zullen zien of horen lesen, dat wi van WILLAM dode van *Ytersem*, daer God die ziele of hebbe, die onse eyghen man was, ende van der aentale, die de Vrouwe van *der Eme* op die van *Groninghen* hadde, ende van der aentale, die WILLAM van *Welehusen* op die van *Groninghen* hadde, ende van allen saken, die tusschen ons, ende der Stat van *Groninghen*, ende hore borghers, hebben gheweest tot desen dage toe, so hebbe gedaen een alinghe stede ende vaste zoene mit der Stat van *Groninghen* ende al haren borghers, ende sonderlinghe mit MENNEN VUICKEN ende sine vriende, ewelicke te holden; ende zullen die Stat van *Groninghen* ende al hoer borgher voerscreven vry ende quyt houden ende laten van ons, ende van alder gheenre aentaelle, die hiir voer ghescreven staen, ende alle hore vriende, op een oude stede vaste zoene. Voert meer zel wi die borghers van *Groninghen* veylichen ende beschermen in onsen *Stichte* ghelicke anderen borghers, die in onsen *Stichte* ghesetten sint. Wtgesproken al 'arghelist. In oerconde des briefs beseghelt mit onsen seghel. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, drie hondert ende tsestich, des Sonnendaghes na des heyliche Sacraments dach.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 1, N°. 27.

LXV.

Aflaatbrief van veertig dagen penitentie voor diegene, welke, in de St. Maartens kerk, te Groningen, *bij den arm van den Heiligen Johan-*

kannes en andere reliquien, op de heilige dagen en hooge Feesten, kunnen Godsdienstigen eerbied bewijzen; eenig geschenk aan de kerk geven; enz., te Avignon *door vijftien Bisschoppen verleend* (*a*).

Den 20 *Junij* 1360.

Universis sancte Matris Ecclesie filiis, ad quos presentes littere pervenerint, Nos, miseratione Divina, RICARDUS *Paturensis*, COSMAS *Traphensis*, RAPHAEL *Archadiensis*, ALBERTINUS *Surmanensis*, GERARDUS *Argesfiensis*, LAZARUS *Botrontinensis*, FRANCISCUS *Lapsacenienfis*, PAULUS *Girapitrensis*, IACOBUS *Millopotanensis*, IOHANNES *Veglensis*, IOHANNES *Aytonensis*, PETRUS *Layadensis*, AUGUSTINUS *Salubriensis*, BERTOLDUS *Eisopolensis*, et PETRUS *Valonensis*, Episcopi, salutem in Domino sempiternam. Splendor paterne glorie, qui sua mundum ineffabili claritate illuminat, pia vota fidelium, de sua clementissima maiestate sperantium, tunc precipue benigno favore prosequitur, cum devota ipsorum humilitas sanctorum meritis et precibus adiuvatur. Cupientes ut Parochialis Ecclesia sancti Martini in *Groninghe*, *Traiectensis* Diocesis, et brachium sancti Iohannis (*b*) et alie re-

(*a*) Men vergelijke den, met dezen, bijna gelijkluidenden brief van 1335, bij JUNG., *Hist. Comit.*, *Benthem.*, *Cod. Diplom.*, *No.* 76. *p.* 153.

(*b*) KEMPIUS, *de situ, qualit. et quantit. Fris.*, *pag.* 141, van deze reliquie gewag makende, noemt dezelve „Alterum brachium S. Johannis Baptistae." In de St. Maartens kerk bestond ook voorheen een altaar ter eere van Johannes den Dooper. Althans vind ik, in een geschreven Register van de Archiven der Stad *Groningen*, tot opschrift hebbende: „*Register van meest alle de Brieven en In-*

reliquie, in eadem Ecclesia existentes, congruis honoribus frequententur, et a Christi fidelibus iugiter venerentur, omnibus vere penitentibus et confessis, qui ad dictam Ecclesiam, vel reliquias, in singulis sancti Martini Patroni et beate Marie Virginis festivitatibus, et omnibus aliis infra scriptis, videlicet nativitatis Domini, circoncisionis, Epiphanie, Parasceves, Pasche, Ascentionis, Penthecostes, Trinitatis, et corporis Christi, inventionis et exaltationis sancte crucis, sancti Michaëlis, sanctorum Iohannis Bapeiste et Evangeliste, sanctorum Petri et Pauli Apostolorum, et om-

Instrumenten, die in de Stads kiste liggen," de volgende stukken, tot dit Altaar betrekkelijk, onder de rubriek *AA.*, *Stukken aengaende de kerke van S. Marten:*

„Testament van Frederik Turekens van een Huis in Eb- „bingestraete voor S. Joannis Altaer 1372."

„Testament van . . . . . voor St. Joannis Altaer van „Wybe Coopslager 1388."

„Collatio Altaris S. Joannis van den Eerb. Raedt gedaen „aan Mr. Hendrik Vriese 1474."

„Collatio Altaris S. Joannis van den Eerb. Raedt gedaen „aan Mr. Hendrik Stoter 1476."

„Collatio der vicariën Joh. Baptiste in Ecclesia Mar- „tini 1477."

„Diploma pro Henrico Stoter, vicario ad Altare Joannis „in Ecclesia Martini 1478."

„Indulgentien Brachii S. Johannis Baptiste ad S. Mart- „tinum." &c.

Uit dit alles is misschien ontstaan het ongegronde vermoeden van sommigen (*Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 70), dat de Maartens kerk, in vroegere tijden, den H. Johannes, van wien ook de *St. Jans straat* haren naam ontleent, tot beschermer zoude gehad hebben.

Laat mij hier ook aanteekenen, dat nog, in latere tijden, de oude *Groninger* Rijksdaler het Beeld van Johannes den Dooper droeg. Men zie diens afbeelding, op de eene zijde, met het randschrift: „*Moneta nova argentea Groningensis*," en, op de andere zijde, met dit: „*Sanctus Johannes Baptista a°* 1561," in den Beeldenaar, achter de Muntordonnantie van 1626, in het *Groot Placaatb.* van CAU, I. D., bl. 2841.

omnium aliorum Apostolorum et Evangelistarum, et quatuor sancte Ecclesie datorum, in festo omnium sanctorum, in commemoratione defunctorum, et dicte Ecclesie dedicatione, sanctorumque Stephani, Laurentii, Georgii, Martini, Nicolai, ac sanctarum Marie Magdalene, Marthe, Katherine, Anne, Elisabeth, et, per octavas festivitatum predictarum, octavas habentium, singulis quoque diebus Dominicis et Festivis, causa devotionis, orationis et peregrinationis, accesserint, seu qui missis matutinis, vesperis, predicationibus, aut aliis Divinis Officiis ibidem interfuerint, aut qui corpus Christi vel oleum sacrum, cum infirmis portentur, secuti fuerint, seu qui, in serotina pulsatione campane, flexis genibus, ter *Ave Maria* dixerint, aut qui ambitum dicte Ecclesie sive cimiterii circuerint exorando pro defunctis, et pro animabus eorundem orationem dominicam cum salutatione angelica pia mente dixerint, nec non qui ad fabricam, luminaria, ornamenta seu quevis alia, dicte Ecclesie necessaria, manus porrexerint adiutrices, vel qui, in eorum Testamentis vel extra, aurum vel argentum, vestimenta, libros, calices, crucem, aut aliquid aliud caritativum subsidium dicte Ecclesie donaverint, legaverint, seu donari vel legari procuraverint per se vel alium, seu alios transmiserint, aut qui pro presentium confirmatore et impretatore earundem, et pro animabus parentum, amicorum et benefactorum suorum, ac omnibus aliis in purgatorio existentibus, pie Deum oraverint, quotienscunque, quandocunque vel ubicunque premissa aut aliquid premissorum devote fecerint, de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, singuli nostrum quadraginta dies indulgentiarum de iniunctis eis pe-

ni-

nitentiis misericorditer in Domino relaxamus, dummodo Diocesani voluntas ad id accesserit et consensus. In cuius rei testimonium sigilla nostra presentibus sunt appensa. Datum *Avinione* die 20 mensis Iunii, anno Domini M.CCC.LX., Indictione XIII., Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri, Domini INNOCENTII, Divina providentia Pape sexti, anno octavo.

Naar den oorspronkelijken Brief, op Francijn geschreven, en voorzien van vijftien zegegelen in rood was, waarvan de figuren en letteren meest uitgesleten en gebroken zijn. Dezelve berust bij het Kantoor der Predikanten goederen te *Groningen*.

LXVI.

V*erbond tusschen de Landschappen* Westergo, Oostergo, Hummerke *of* Humsterland, Hunsingo, Fivelingo, *het* Oldambt, *enz.*, *en de Stad* Groningen, *voor den tijd van zes jaren; behelzende eene vernieuwing en bekrachtiging van de* Upstalboomsche *wetten, benevens eenige nieuwe wetten en verordeningen.*

Den 9 September (*a*) 1361.

In Dei nomine Amen. Nos Gretmanni et Iudices *Westergo*, *Ostergo*, Prepositure *Hummercensis*,

(*a*) MIERIS, ter onderaangehaalde plaats, heeft, naar ik meen, te onregte, den 8 September. Maria's geboorte is op den 8 September; doch dit verbond is van den daaraanvolgenden dag, *crastina*, enz.; zie KLUIT, *Coll. Diplom.*, § 113.

ſis, *Hunsgo*, *Fiolgo*, *Aldammecht*, *Reydenſis Emesgonie*, ac *Brocmannie*, et Conſules in *Groningge*, cum ceteris Iudicibus, partibus *Friſie*, nobis, ut debent, adherere volentibus, pro utilitate *Friſonice* libertatis, cum Prelatis et clericis nostris in *Groningge* congregati, omnes articulos confederacionis et pacis contentos in preſenti litera, cui hec preſens cedula est transfixa (*b*), et ſigillis nostrarum terrarum ſigillata, quos articulos predeceſſores nostri in *Upſtalligisbame* conceperunt et ordinaverunt, decrevimus nunc reſuscitare, innovare et ratificare, et approbamus in hiis ſcriptis, cum addicione paucorum articulorum, ad ſex annos, a data preſentium continue et immediate ſequentes, firmiter obſervandos. Primus articulus additus est iste, quod quicunque commiſerit homicidium, et non ſatisfecerit de Wergeldo, dum profugando tranſierit ad alienam terram inter terras nostras iam dictas, et ibidem detentus fuerit, ſi tunc amici interfecti conquerantur in terra ubi homicida detinetur, extunc detentor illius homicide debet ipſum amovere infra octo dies immediate ſequentes, aut ſolvet pro eo amicis interfecti XL. marcas antiquas et totidem Iudicibus illius diſtrictus. Item quicunque detinet aliquem aposthotam, et, ſi publice admonitus, ut ipſum amoveat, infra idem tempus non amoverit, condempnabitur Iudicibus ſui diſtrictus ac con-

(*b*) Dit zijn ongetwijfeld de *Upſtalboomſche* wetten van het Jaar 1323, door den geleerden SIBR. SICCAMA en anderen uitgegeven; doch er is aan den tegenwoordigen Brief geen ſpoor te vinden, dat dezelve aan eenen anderen Brief zoude zijn gehecht geweest; misſchien was ook ſlechts één der Brieven door éénen oorſpronkelijken Brief van 1323 getransfigeerd, en zijn de overigen, zonder dit transfix, afgegeven.

conventui suo in XL. marcas antiquas; et idem detentor respondebit de omni forefacto (*c*), quod talis aposthota, quam diu secum est, perpetrabit; nec monasterium seu conventus, a quo talis aposthota exivit, ad aliquam teneatur emendam de quocunque delicto per dictum aposthotam in sua aposthasia perpetrato, nec etiam conventus suus emendam petat de tali aposthota de quibuscunque offensis suis illatis. Item tertius articulus additus, quod omnes Gretmani singulorum districtuum *Zelandie*, cum uno Iudice et uno Prelato, seu clerico ydoneo, singulis annis in octava beati Iohannis Baptiste in *Groningge* compareant et causas pro utilitate communi pertractent, nec sine communi consilio negocio infecto recedant; contrarium facientes penam XX[ti] marcarum singulis *Zelandiis* persolvant. Item quod singuli districtus terrarum suos Iudices eligant secundum consuetudinem suam hachtenus in suis districtibus observatam. Item quod, nec Consules in *Groningge*, nec aliqui terrarum predictarum, debeant detinere aliquem proscriptum alicuius loci, postquam Iudicibus illius loci, ubi proscriptus moratur, fuerit publicatum, sub pena XX[ti] marcarum antiquarum. Item nemo *Frisonum* teneatur ad aliquod theoloneum insolitum et inconsuetum in *Zelandiis* supradictis. Item sexto, si alicui *Zelandie*, sive in orientali parte *Frisie*, sive occidentali, aut meridionali, seu australi parte de *Zelandiis* supradictis, aliqua evidens necessitas gravatione vel inpugnatione, in preiudicium *Frisonice* libertatis et minus iuste, contigerit imminere, tunc omnes alie

Ze-

(*c*) Nog in het Fransch *forfait*; Belg. *misdrijf*. *Forefactum* komt in de, boven bijgebragte, stukken meer dan eens voor; zie bl. 141, reg. 5; bl. 152, reg. 11, enz.

Zelandie, per nuncios ydoneos et literas patentes in adiutorium evocate, a die evocationis, de propinquo infra octo dies, et de longinquo infra quatuordecim dies, consiliando, auxiliando et manu armata defendendo, sub pena ducentarum marcarum antiquarum, singulis *Zelandiis* applicandarum, ad talem *Zelandiam* inpugnatam vel inpugnandam convenire debent et comparere, ac ibidem stare et manere non omittant, ad tantum tempus, quod talis *Zelandia*, cui necessitas imminet, sit defensa et adiuta; et nemo ab inde recedere debet, nisi de communi consilio et unanimi omnium *Zelandiarum* ibidem existentium et perdurantium, et non venientes nicholominus ad id faciendum compellentur. Item septimo, si aliqua questio contigerit oriri de aliquo vel aliquibus articulo vel articulis in aliqua *Zelandia* de predictis in hiis literis principalibus et transfixis non expresso vel expressis, de tali, vel talibus unaqueque regio gaudebit suis privilegiis et constitucionibus specialibus, aut consuetudinibus solitis laudabilibus et honestis, iuri tamen non inimicis. Datum, actum, confederatum et transfixum ac sigillatum sub sigillis nostrarum terrarum predictarum (*d*), anno Domini M.CCC. sexage-

(*d*) Aan dezen Brief hebben acht zegels gehangen, van welke nog zes aan denzelven gevonden worden. Het eerste, dat van *Westergo*, bestaat hoofdzakelijk uit vier staven, over elkander liggende, van welke de eerste, regt opstaande, ter wederzijde, en de beide naastvolgenden, alleen van onderen, zijn afgerond. De middenste is, ter wederzijde, met eenen langen haak, zich nederwaarts uitstrekkende, voorzien. Het randschrift is grootendeels gebroken; doch de woorden: „*Sigillum* ..... *Westergo*", zijn nog leesbaar. Dit zegel is dus geheel onderscheiden van dat, hetwelk in den *Tegenw. Staat van Vriesl.*, II. D., bl. 406, beschreven wordt, en ook van het wapen, dat door

gesimo primo, in crastina nativitatis beate Marie virginis gloriose.

Naar den oorspronkelijken Brief in de *Ommelander* Archiven, Doos B, N°. 16. Men vindt dit stuk mede, offchoon minder naauwkeurig, in *Etlicke verbundtbrieven und verdrage*, enz., gedrukt in 1610; LUNIG., *Spicil. Secular. des Teutschen Reichs Archiv*, p. 784; MIERIS, *Charterboek*, III. D., bl. 128; *Charterb. van Vriesl.*, I. D., bl. 225; VAN IDSINGA, t. a. pl., bl. 437.

LXVII.

door SCHOTANUS, *Beschrijv. van Vriesland*, bl. 201, op de kaart van *Westergo*, wordt medegedeeld.

Het tweede zegel, zijnde dat van *Oostergo*, is van eene zeer bijzondere zamenstelling. Het is, door eenen breeden liggenden band, op welken eenige onleesbare letters staan, in twee deelen verdeeld. Het bovenste gedeelte bevat drie beelden; het middenste beeld, dat het grootste is, heeft eene zittende, en de beide andere, die ter wederzijde gevonden worden, hebben eene staande houding. Het onderste gedeelte is weder door eenen breeden, regt opgaanden band, op welken eenige letters staan, in het midden verdeeld; in het vak aan de regterzijde staan vier of vijf beelden, die, naar het mij toeschijnt, op een kruis, en een, daaronder staand, schild wijzen; de linkerzijde ontbreekt, zoowel als, grootendeels, het randschrift.

Het derde, als mede het vierde zegel zijn meer bekend. Dat van *Hummerke* heeft drie kerken, twee onder, en ééne boven, met het randschrift: „*S. Universitatis terre Humerke.*" De Heer VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 20, en de Schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 388, meenen, dat de kerken der drie dorpen, *Oldehove*, *Saxum* en *Niehove*, uit welke dit landschap bestaat, dit wapen zouden uitmaken.

Het zegel van *Hunsingo* verbeeldt eenen geharnasten man te paard, houdende, in zijne regterhand, eene banier, en steunende, met zijne linkerhand, eene vrouw, die dwars, achter op het paard, zit. Aan de regterzijde, staat eene ster. Zie VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 294; *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, t. a. pl., bl. 304.

Het vijfde zegel, dat van *Fivelingo*, aan dezen Brief hangen-

LXVII.

Gilderolle of Broederschapsbrief van het Kremergild in Groningen (*a*).

Den 29 *Mei* 1362.

In den jaer ons Heren M.CCC. ende LXII., des Son-

gende, is zeer opmerkelijk. Het heeft, aan de voorzijde, twee vrouwen, in eene biddende gestalte; doch de arend met uitgestrekte vlerken, die, volgens VAN HALSEMA, t. a. pl., en den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, t. a. pl., bl. 343, op het wapen van *Fivelingo*, onder aan den voet, voorkomt, wordt hier niet gevonden. Het randschrift is: „*Sigillum terre Phiwilgonie*"; het contra-zegel heeft een beeld, in eene zittende houding, met een' staf in de eene, en een boek in de andere hand. Het randschrift schijnt mede te zijn: „*Sigillum terre Fiwelgonie.*"

De beide volgende zegels ontbreken aan de Francijnen staarten, die nog aan dezen Brief gevonden worden. Waarschijnlijk is het, dat het zesde zegel tot het *Oldambt* heeft behoord, omdat hierboven, in dezen Brief, achter *Aldammecht* een afscheidingsteeken voorkomt; en dat het zevende zegel tot de volgende Landstreken, *Reydensis Emisgonie, ac Brocmanie*, te zamen, zal behoord hebben. Ook is in den oorspronkelijken Brief, tusschen *Reydensis* en *Emesgonie*, geen afscheidingsteeken, zoo als tusschen al de overige Landschappen. Misschien heeft men dus hier te verstaan, doch ik geef dit slechts op als eene gissing, een gedeelte van *Reiderland*, destijds onder *Eemsland* betrokken, met *Broekmerland*.

Het achtste zegel is dat van *Groningen*, met het gewone randschrift, nog op het contra-zegel zeer leesbaar: „*S. Civitatis Gronienfis.*" Het verbeeldt de *St. Walburgs* kerk.

Al deze zegels zijn rond, en in groen was, behalve dat van *Fivelingo*, hetwelk langwerpig is, en in geel was.

Buiten op dezen Brief staat, met eene gelijktijdige hand als het oorspronkelijke, geschreven: „*litera Octo terrarum* „*et Groninge de Apostatis non detinendis.*"

(*a*) Dit stuk wordt aangehaald in het Register van den Heer DE RITTER, bl. 27.

Kre-

Sondages voer pinxteren, doe wart begrepen een broderſcap ende een licht in die ere Godes ende Maria ſyn lieve Moeder ende in der eren des werdigen hilligen Sacraments, in aldusdane manieren hier na geſchreven.

Van Vriheit.

In den eerſten dat men niemant in desſer Ghilde ofte broderſcap ontfanghen ofte annemen ſal, he ſal eerst brieve brenghen dat he vry ſy ende niet eghen, ende van ener gueder geruchte, ende dat ſyn ſaken recht ſchichtich ſint, als enen gueden knapen tho behoert. Ende desgelycken ſoe ſullen die vrouwen oeck brieve brenghen, dat ſie vry ſint ende niet eghen, als van den mans voerſchreven is.

Van

Kremer en *kramer* ontleenen derzelver naam van het oude woord *kraemen*, „mercari, nundinari, merces exponere," of *kraem*, „cadurcum, tabernaculum inſtitoris, taberna ſive capſa rerum venalium, et merx." Zie KYL., *Etymolog.*, op de woorden *kraem*, *kraemen*, *kraemer*, *kremer*.

In het gildeboek van het kremergild volgt, onmiddelijk achter den thans medegedeelden Brief, een ſtuk, dat dezen naamsoorſprong in een klaar licht ſtelt, en dus begint:

Van toe cramen.

„In den jaer ons Heren doe men ſchreeff tſestich (1460),
„op onſer lieven Vrouwen avent toe Vrymarcket, doe ſtunden ons tho Borgemesteren ende Raedt, alſo dat niemant
„cramen en ſall eer ter tyt dat onſe borghers ghecramet
„hebben; ende aldus ſo ſal men cramen: Item men ſal
„cramen van *Gaddinghe ſtrate horne* nederwert alſoe vere als
„ſe cramen konnen; ende daer na ſullen voert an cramen die
„*Damsters*, ende voert alle die ghene, die buermael ende
„Ghiltrecht hebben; ende daer na *Deventer*, *Campen*, *Zwolle* ende *Steenwyck* moghen cramen, alſoe veer als die ghene, die penninck weert veil hebben, enz."

Van Borgerscap eerst toe winnen.

Item soe en sal men niemant annemen hie en sal eerst syn borgerschap gewonnen hebben tegen den Raet; ende daer na sall hie desse Ghilde winnen mit vier olde schilde of dertich olde corte grote voer den schilt, ofte silveren pande daer van stonden an voer setten, daer die hovelinghen an ghenoget; ende daer tho ene guede tonne biers ende twe pont wasses, ende enen goeden schincken. Ende wel desse broderscap voerscr. ofte Ghilde lest winnet, die sal boede wesen hen ter tyt dat een ander desse Ghilde oeck winnet, die den eersten verlosset; ende die ghene die boede is, die sal dagen ende den Ghildebroeders unde Ghildesusters verkundighen allent, wes em die Hovelinghen ghebeden ende doen hieten, datter Ghilden ende der broderschap anghiet.

Van een wyf die oer man afgestorven is.

Item een vrouwe die oer man afgestorven is, ende een ander man weder neemt, die sal die Ghilde winnen mit halven ghelde ende mit bier ende mit was in allen manieren als voerschreven is. Ende een Ghildebroeders kint mach die winnen mit beer ende was ende enen schincken als voerschreven is.

Van broeders ende susters toe samen drincken.

Item als die Ghildebroeders ende susters oer Ghilde bier drincken ofte daer iemant dan were van broeder ofte suster, die onstuer makede, daer kyff ofte verdriet van comet off onbehoerlycke woerde ghevet, die een broder of suster in syn ehre gaet, ofte beer stortet in quaden moede ofte

te desgelycken, die brecket van elcker misdaet een tonne biers sonder genade aff tho nemen.

Van Hovelinghen tho kiesen.

Item voert soe sullen die olde Hovelinghen nie Hovelinghen kiesen op onser liever Frouwendach; so wel daer en teghens sprecket, dat is by verlies syner broderschap ende ene halve tonne biers. Voert meer soe sullen die olde Hovelinghen die nye Hovelinghen rekenschap doen des anderen daghes na onser liever Frouwendach, of wanneer em des beide believet, bij een halve tonne biers toe broecke, ende die nie Hovelinghen sullen dan voert kiesen enen Olderman, die dat incomende jaer mit em daer in bliven sal by der voerschreven broecke.

Van bier toe tappen toe tien uren.

Item voert meer, soe en sal men des avendes in onse Ghildehuys niet langer bier tappen dan tot tyn uren, als die Wachter wthgeet, dat en sy by oerloff der Hovelinghen, by een tonne biers toe broecke, sonder ghenade af toe nemen.

Van allycke vul int gelach toe wesen.

Item voert meer, als die broeders ende susters oer Ghildebier drincken, ofte daer dan wel were van broeders ofte susters, die niet mede en droncken, ofte by die broders ofte susters niet comen en wolde, die sal allycke vul wesen int gelach, dat sy broder ofte suster, by een tonne biers toe broecke.

Van een doede broder of suster.

Voert meer als een broder ofte suster wt dessen bro-

broderschap stervet, soe sullen dat des doeden vrienden den Hovelinghen tho weten doen, ende die Hovelinghen sullent voert oren boden tho weten doen; ende die boede sal die broeders ende susters dagen, dat sie mitten doeden tho kercken sullen gaen; ende elck broder ofte suster sal geven een penninck ter sielmissen; ende sie sullen mede offeren, als sede en ghewoonte is, ende gaen dan oeck weder voer dat huys van der kercken mit des doeden vrienden, by een vierendel biers tho broecke.

Van misdaden der Ghildebroders buten landes.

Item als die Ghildebroeders buten landes sint, alse om oer copenschap, ofte dan die ene broeder den anderen misdede, alse in enige puncten die hier voerschreven sint, als mit stoten, mit slaen, ofte mit anderen ontemelycken woerden, dat sullen de Hovelinghen berichten, oftet hier in der vergaderinghe gheschien weer; ende van elcker misdaet een tonne biers toe broecke sonder ghenade af tho nemen.

Van bier tappen.

Item voert soe en sal men gheen Ghildebroder ofte suster bier tappen int Ghildehuys, eer dat die clock twe gheslagen hevet des namiddages, op dat dat vrouwen volck mede bycomet; ende ofte enich broder ofte suster hier en teghens dede ende bier tappen wolde teghens onsen boden wille, eer die tyt als voerschreven is, die brecket een tonne biers, soe duyr tho betalen, als sie die Hovelinghen van den weert copen ende in de Ghilde drincken.

Van

Van knechten ofte magheden na te volghen.

Item soe en sullen ghene knechte ofte magede oer volck nacomen int Ghildehuys, eer die clocke acht hevet geslaghen, bij een halve tonne biers toe broecke.

Van hate ofte nyt.

Item weer enich man ofte vrouwe, die desse broderschap begheerde, ende die hate ofte nyt hadde mit enighen broder ofte suster in onser broderschap, die sullen des beide blyven by den Hovelinghen ende by den broderschap, by verlies der broderschap ende daar tho een halve tonne biers.

Van die kinderen mede tho comen.

Item voert soe moeghen die Ghildebroers kinderen des daghes mede comen int Ghildehuys, men se sullen des avendes toe ses uren weder van dat Ghildehuys wesen, by een halve tonne biers thoe broecke, den olders aftoemanen sonder ghenade.

Van vier warff toe samen tho comen.

Item voert meer, soe sullen die Hovelinghe die ghemene Ghildebroders vier warf des jaers toe samen daghen laten in ene stede, die sie hem noemen, om toe sprecken van puncten, die den broderschap angaen. Int eerste des Wonsdaghes toe Paschen, daer na twe dagen voer sunt Jacob, daer na des Sondaghes voer onser liever Vrouwen dach toe vrymarcket; ende daer na up aller kinder dach.

Item wanneer die Hovelinghe die ghemene broders daghen laten, dat sie toe samen wesen sullen, dat moeghen sie em ghebieden by twe corte grotę toe broecke.

Uit het Gildeboek van het Kremergild, in de Archiven der Stad *Groningen*.

LXVIII.

LXVIII.

Uitspraak van de zes Burgemeesteren in Groningen, *als ter wederzijde gekozene Dedigslieden, tusschen den Abt en het Convent van* Adewerd, *ter eener, en de Gemeenten van* Oosterwold *en* Go, *benevens van de* Acht Zijlvesten, *ter andere zijde, over de, tusschen dezelve ontstane, geschillen.*

1364.

In Dei nomine Amen. Pateat universis et singulis, tam presentibus, quam futuris, presentia visuris seu audituris, quod nos EVERARDUS WICBOLDI, IOHANNES MAURISSINC, HERMANNUS CATERE, FREDERICUS COTE, GHERARDUS LEWE ac LUTBERTUS SICKINC (*a*), Burgimagistri in *Groninghen*, arbitri arbitratores seu amicabiles compositores inter re-

(*a*) Deze zes Burgemeesteren zijn, door den Heer EMMIUS, in de *Fasti consulares*, te onregte, tot het jaar 1264 gebragt, en behooren tot 1364, op welk jaar zij ook, in de uitgave van 1646, voorkomen, offchoon men ze aldaar mede op het jaar 1264 heeft laten staan. Men vergelijke met den tegenwoordigen brief de *Fasti consulares* op 1337 en volgende jaren, en den Brief van 1356, hierboven, bl. 206.

Vele oude *Groninger* geslachten schijnen uit *Drenthe* te zijn hier gekomen, of althans daar reeds vroeger, dan hier, te zijn gevestigd geweest. Het zij mij vergund daarvan een voorbeeld, in het aloude geslacht van *Lewe*, bij te brengen. Dit geslacht van *Leo* of *Lewe* komt wel reeds voor in zeer oude *Groninger* gedenkstukken. Zoo vindt men, in de bovengemelde *Fasti consulares*, MENOLDUS LEO of LEWE op de jaren 1299 en 1300; JOANNES LEO

religiosos viros et honestos, videlicet Dominum, Abbatem de *Adewerth* suumque Conventum, parte ex una, et Communitates de *Osterwolt* et *Go*, ac *Octorum Silvestiarum*, parte ex altera, concor-

LEO op de jaren 1303 tot 1338, enz. Zoo komt GERARDUS of GERDT LEO of LEWE, in den tegenwoordigen Brief gemeld, in deze registers voor op de jaren 1352 tot 1386. Men vindt echter dit geslacht nog eerder in de *Drentsche* stukken. In den Brief van 1206, hierboven bl. 12 gemeld, komt reeds voor een vroeger GERARDUS LEO. Deze wordt, in twee Brieven van THEODERICUS VAN DER AARE, Bisschop van *Utrecht*, van de jaren 1209 en 1210, die in den meergemelden Blaffer van het voormalige Convent *Dickeninghe* voorhanden zijn, GHERARDUS LEWE genoemd. Ik zal deze beide brieven, om der oudheid wille, hier laten volgen:

„In nomine sancte et individue Trinitatis, Amen. Ego „THEODERICUS, Dei gratia *Traiectensis* Episcopus, notum „facio cunctis Christi fidelibus, tam futuris, quam presentibus, quod decimam domus unius, quam fratres Cenobii, quod est in *Runa*, cum servis suis colunt, rogatu HUGONIS STURM, Ministerialis beati Martini et nostri, qui „eam prius in beneficium tenebat, Ecclesie beate Marie, que „est in *Runa*, dedimus, quadam tamen commutacione satis „equali, que talis est: predictus HUGO STURM et filius „eius WICHERUS resignaverunt in manus nostras et de„derunt nobis et Ecclesie nostre mansum quendam in *De„vere*; que adiacet curie que *Calthorne* dicitur, quam cu„riam ipse HUGO STURM a nobis prius in beneficium ha„buit, et eundem mansum cum curia in beneficium recepit. „Ut autem hec commutacio, rationabiliter ordinata, sol„lempniter facta, rata et irrevocabilis perpetuo permaneat, „presentem paginam conscribi et sigilli nostri fecimus auc„toritate roborari. Acta sunt hec anno ab incarnacione Do„mini M. CC. IX., Pontificatus nostri anno XI., presenti„bus hiis: OTTONE, sancti Martini in *Traiecto*, WALTE„RO, sancti Salvatoris, prepositis; REMBOLDO, sancti „Martini, HENRICO, sancti Iohannis, decanis; IOHAN„NE WICHERO, sancti Petri, THEODERICO, sancti Io„hannis, canonicis; IOHANNE de *Voluho*, NYCOLAO de „*Steenwyc*, sacerdotibus; VOLKERO de *Covorde*, WAL„TERO RADINCK, WICHERO STURM, HUGONE DUN„KER, GHERARDO LEWE, RANDULFO, BARNARDO

BEN-

corditer electi compromissionis arbitrio; pena sexcentorum scutatorum legitime vallata, assignatis etiam fideiussoribus partibus ex utrisque, de pluribus controversiis et causis diversis, a longis tempo-

po-

„BENCE, ARNOLDO de *Rune*, ministerialibus et aliis „quam pluribus."

„In nomine sancte et individue Trinitatis, Amen. Ego „THEODERICUS, Dei gracia *Traiectensis* Episcopus. Quo„niam propter dolos et insidias presentis temporis Ecclesia „in persecucione est, et ad usum et ministerium eius nichil „tam caute et firmiter constituere possumus, nisi sunt qui „infringere moliantur, scripta nostra, sigilli nostri auctori„tate munita, ad reprimendas huiusmodi iniurias in testimo„nium geste rei et suffragium veritatis tradere solemus. Inde „est, quod presenti scripto, sigilli nostri impressione robo„rato, noticie omnium, tam futurorum, quam presentium, „transmittimus, quod rogatu ARNOLDI WILDE, Ministe„rialis sancti Martini et nostri, decimam domus unius in *Hen„sere*, que *Waldrinciuge* dicitur, quam ipse prius a nobis „in beneficium tenebat, Ecclesie beate Marie, que est in „*Runn*, concessimus, pro qua decima idem ARNOLDUS „WILDE, et filius eius ARNOLDUS resignaverunt in ma„nus nostras et dederunt nobis et Ecclesie nostre domum „quandam ipsorum propriam, cum agris suis cultis sive co„lendis, in villa, que *Wanepe* vocatur, et eandem domum „sepedictus ARNOLDUS WILDE a nobis in beneficium re„cepit. Si quis hec infregerit anathema sit. Acta sunt hec „anno incarnacionis Dominice M. CC. X., Pontificatus nostri „anno XII., testibus hiis: OTTONE, sancti Martini prepo„sito; REMBOLDO, sancti Martini, HENRICO, sancti Io„hannis, decanis; IOHANNE WICHERO, sancti Petri, „THEODERICO, sancti Iohannis, canonicis. GHERAR„DO de *Swolle*, IOHANNE de *Voluho*, sacerdotibus; VOL„KERO de *Covorde*, ARNOLDO de *Rune*, BARNARDO „BENCE, RANDOLFO, HUGONE STURM, WICHE„RO, GHERARDO LEWE, HUGONE DUNKER, GISEL„BERTO, et aliis quam pluribus."

Deze GHERARDUS LEWE of *Leo* komt ook voor, als eenige goederen aan de kerk van *Runen* hebbende opgedragen, in eenen Brief van OTTO II, Bisschop van *Utrecht*, van het jaar 1217, behelzende eene bekrachtiging van den Brief van 1207, hierboven, bl. 13, opgegeven.

Ik zal dezen Brief van 1217, omdat hij, ook in andere op-

poribus inter partes predictas subortis, ipsos concordavimus, pronunciantes in formula subsequenti: primo, secundum tenorem litterarum, sigillis EGBERTI, Prefecti in *Groninghen*, Civitatis *Groninghen*,

opzigten, tot de kennis der namen van plaatsen, en van voorname personen, die in die tijden geleefd hebben, veel belangrijks bevat, mede uit den meer gemelden Blaffer, hier eene plaats geven:

„OTTO, Divina gratia *Traiectensis* Episcopus, universis „Christi fidelibus in perpetuum notum esse volumus, quem„admodum constitutus in presentia nostra dilectus in Chris„to FREDERICUS, Abbas de *Rune*, presentavit nobis lit„teras confirmacionis felicis memorie Domini THEODERI„CI, Episcopi *Traiectensis*, super quibusdam possessionibus „Ecclesie beate Marie in *Runa*, quas ipse Abbas et ante„cessores sui triginta annis et amplius auctoritate Ecclesie „possiderant quiete sine interrupcione prescripcionis; pos„tulavitque a nobis humiliter scriptum nostre confirmacio„nis super possessionibus eisdem; cuius nos peticioni an„nuentes, ne de cetero Ecclesie de *Runa* super eius pos„sessionibus ulla possit moveri calumpnia, ipsas possessiones „nominandas censivimus. Videlicet in domo quadam in „*Oesterhessel*, et in alia domo in *Ghies*. Item in domo „una in *Echten*. In duabus eciam domibus in *Devere*. Item „in duabus domibus in *Legghelo*, et in domo in *Lelle*. Item „in una domo in *Thuingelo*. In tribus eciam domibus in „*Burch*, et in domibus tribus in *Voluho*, quarum unam „contulit Ecclesie predicte GHERARDUS LEO, cum pre„diis suis et cum duabus domibus in *Runa* et tribus domi„bus in *Hessel* et in curia in *Burch*. In una domo in *Bun*„*ne*. In domo una in *Valten*. In domo una in *Halen*. „Una in *Spehorne*. Una in *Campis*. Item in domo una in „*Petthe*, et tribus domibus in *Mildelbrinke*. Item in domo „una in *Wanepe*, et in una domo in *Staphorst*, et in domo „una in *Bugenigge*, et in una domo in *Hestphorst*. Item in „una domo in *Lare*, et in una domo in *Gisle*. In *Voluho* de„cimas trium domorum, decimam in *Mildelbrinke* duodecim „mansorum. Decimam trium domorum in *Resta*. Decimam „sex modiorum *Daventriensium* in *Stenwic*. Decimam in „*Hessel*. Decimam unius domus in *Emesere*. In *Wisnere* „decimam de tota villa. In *Holten* decimam duarum domo„rum. In *Burch* decimam duarum domorum. Decimam „in *Anrepe*. In *Anderne* decimam unius domi. In *Triburd* „de-

ghen, terre *Hunsgonie*, terre *Fivilgonie*, terre *Drenthie*, et Abbatis ad sanctum Bernardum in *Adewerth*, sigillatarum (*b*), quod, si prefati homines de *Osterwolt* et *Gho* acgerem seu obstructionem aque, que vulgo *Sidwendene* dicitur, de loco, que dicitur *Gheraldiswere*, facere decreverint, et ipsa aque obstructio seu acgér predictus; concurrente assensu eorum, qui habitant ex altera parte *Gheraldiswere*, in parte videlicet meridionali, potuerit stabiliri; Abbas et Conventus de *Ade-*

„decimam. Nos igitur sepedicte Ecclesie de *Runa*, quam „nos, ex iniuncto nobis officio, fovere tenemur et regere „indempnati, providere et ei in possessionibus prenominatis „ius suum illatum conservare volentes, sicut eas usque ad „nostra tempora quiete possidendo perduxerunt et sine in„terrupcione prescripcionis. Ut ita deinceps eis quiete gau„deant, nulla impediente calumpnia, eas omnipotentis Dei „auctoritate et nostra confirmamus, et ad earum confirmaci„onem presentem paginam conscribi fecimus et sigilli nostri „impressione muniri, scire volentes universos Christi fideles „et promittentes in Christo, quod, si quis huius tradicio„nis diligens conservator extiterit, remissionem peccatorum „suorum sentiet propter hoc in futuro; si quis vero con„traire presumpserit, omnipotentis Dei iram et bannum in„curret, Amen. Actum anno Dominice incarnacionis mil„lesimo, ducentesimo, septimo decimo. In Dei nomine fe„liciter, Amen. Anno eciam Episcopatus nostri primo, „sub hiis testibus: REYMBOLDO, maiore Decano; WAL„TERO, sancti Salvatoris in *Traiecto*, THEODERICO in „*Daventria*, BERTOLDO in *Aldensele*, BERNARDO in „*Embrica*, Prepositis; WILLELMO, sancti Salvatoris, „WICHERO, sancti Petri, THEODERICO, sancti Iohan„nis, REYNERO, sancte Marie, Decanis in *Traiecto*. Layci „quoque affuerunt quam plurimi, scilicet Dominus GHE„RARDUS, Comes de *Are*, GHISELBERTUS de *Amstel*„*le*, ROLDOLFUS de *Businchem*, STEPHANUS, frater „eius, ALBERTUS de *Wulven*, et alii quam plures, tam „clerici, quam layci."

(*b*) Dit is de uitspraak van het jaar 1285, boven, N°. XXIII, bl. 45, medegedeeld. Zie mede de aanteekening aldaar, bl. 49 *k*.

Adewerth fupra dictum *Were* (*c*) cuftodiant et obfervent; adiicientes, quod homines fepedicti de *Osterwolt* et *Gho* illud *Slachte* five *Damme* (*d*) fupradictum habeant ad fue libitum voluntatis. Infuper pronunciamus, fi dicti homines de *Osterwolt* et *Gho* dixerint, dampnum fibi factum in reftric-

(*c*) Dit woord komt ook reeds voor in den gemelden Brief van 1285. Men zal, in deze beide Brieven, door *Were*, moeten verftaan eenen dijk of eene waterkeering, en waarfchijnlijk van dat woord, in dien zin opgevat, kunnen afleiden een aantal namen van plaatfen, zoo in deze Provincie als elders, alwaar de overloop en de aanflag van het water al vroeg, door bijzondere bedijkingen, waren *afgeweerd*. Van de zoodanige, die tevens den naam van de oude aanleggers van zulke bedijkingen, of van de bezitters der landen droegen, verftrekken hier tot een voorbeeld, het, in dezen Brief genoemde, *Gheraldis-were*; voorts *Tjames-were* (*Tjamsweer*), *Menfingha-were* (*Menfingeweer*), *Menke-weer*, *Belling-weer*, en andere. Van denzelfden oorfprong zijn, buiten twijfel, *Sond-were* (*Zandeweer*, zie hierboven, bl. 210), *Borchs-weer*, enz. Zie mede VON WICHT, *Das Ostfr. Landr.*, bl. 577. Het woord *Zee-weringen* is hier nog algemeen in gebruik.

(*d*) Men verfta, door beide deze woorden, die ook in den gemelden Brief van 1285 voorkomen, eene fluis, waardoor het water konde worden opgefchut of uitgelaten; zie DU CANGE en KYLIAAN, op de woorden *Damma* en *Dam*. *Slachte* wordt, in het vervolg van den tegenwoordigen Brief, door *aqueductus* vertaald, en KYLIANUS verftaat ook, door *Slach-poorte* (zie denzelven, op dat woord), *Cataracta*, *penfiles Clathri*.

Het fchijnt echter, dat men ook fomtijds, door *Slachte*, meer algemeen, eenen Dijk of eene Waterkeering verftaan heeft; althans droeg een gedeelte van eenen dijk, in het Westerkwartier, den naam van de *Nye Slachte*; zie de Brieven van 1457 en 1474, aangehaald in het Register van den Heer DE SITTER, bl. 83 en 96. De *Slachte-dijk*, in de Provincie *Vriesland*, is meer bekend; zie F. SJOERDS, *oud en nieuw Vriesland*, I. D., bl. 265 en volg. Waarfchijnlijk heeft het dorp *Marflachte*, thans *Maarflacht*, gelegen aan de *Schouwerzijl*, en den *Reitdijk* aldaar, van *Maer* of *Wateringe* (VON WICHT, t. a. p., bl. 44) en van dit *Slachte*, den naam ontleend.

ſtrictionibus in foſſato, quod *Grove* vulgariter dicitur, a perſonis ſupradicti Conventus de *Adewerth*, et idem Conventus hoc negaverit, ſeptem Advocatorum ſuorum iuramentis legitime ſe expurget, et ultra premiſſa Iudices et Communitas *Octo Silvestiarum*, cum ſuis iuramentis, Abbati et Conventui de *Adewerth* dampna inferre non posſunt, quia ſigilla Abbatis et Conventus predictorum litteris colligatis, *Octo Silvestiarum* minime (*e*), ſunt appenſa. Item pronunciamus ſecundum tenorem littere, ſigillis ADULFI (*f*) et LUDULFI de *Zelewerth*, FOLCMARI ONSATHA de *Souwerth* (*g*), ac WYCHERI ENONIS (*h*), ſigillate, quod locus ad faciendum *Slachte*, ſive aqueductum, *Mude* vulgariter nuncupatum, erit infra (*i*) *Herſinghe* (*k*) et locum dictum *Mude*, ubi nobis videbitur expedire, qui locus in *Eckerdesſtede* per compoſitores ſupra dic-

(*e*) De bovengemelde uitſpraak van 1285 was niet door de *Acht Zijlvesten* bezegeld.

(*f*) Zie de Brieven van 1355 en 1360 hierboven, bl. 205 en 217.

(*g*) Thans *Sauwert*, alwaar het ſlot van het oude en zeer vermogende geſlacht der ONSATHA's of ONSTA's ſtond: zie den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 308.

(*h*) Dezelve komt reeds voor in den Brief van 1338, hierboven, bl. 138, en bij EMMIUS, *Fasti consul.*, op de jaren 1333 tot 1345.

(*i*) Dat is: *intra*; zie DU CANGE, op dat woord. *Infra* is ook, hierboven, in dien zin, meermalen voorgekomen: men zie, onder anderen, de Brieven Nis. XXXVIII en LXVI.

(*k*) *Herſinghe*, of, zoo als deze plaats in het naastvolgende ſtuk genoemd wordt, *Herſenze*, is het, thans aldus genoemde, dorp *Harsſens*, benevens het zoo even gemelde dorp *Sauwert*, in het Ambt of Distrikt van *Hunſingo*, *Upga* of *Ubbega* geheeten, liggende. *Harsſens* lag ten noorden van de rivier de *Hunſe*, naar haren voormaligen loop, en *Zelewerth* of *Selwert*, ook in den tegenwoordigen Brief voor-

dictos fuit deputatus; et quando Iudices et Communitas *Octo Silvestiarum* summam pecunie, in quam concordaverint, ficut nobis conftat, ad predictum aqueductum five *Slachte* faciendum, congregaverint et Abbati et Conventui in *Adewerth* eandem prefentaverint, ex tunc Abbas et Conventus predicti aqueductum fepedictum conftrui facient infra terminum, eis per nos prefigendum, in longitudine, altitudine et latitudine, prout in nostra prefencia concordaverint. Infuper pronunciamus ultra tenorem litterarum nobis deductarum, quod, cum aqueductus predictus five *Slachte* profpere et complete ad effectum fuerit perductus, extunc Abbas et Conventus fupradicti illud *Waterfcutte* five *Nortpant*, quod nunc vulgariter dicitur *Knipe* (*l*), ponent et conftrui facient in altitudine, latitudine et profunditate cum effectu ad

voorkomende, lag ten zuiden van die rivier, beide ter plaatfe, alwaar dezelve bij *Wterum* verder plag uit te ftroomen; men zie de kaart van den Heer BECKERINGH, en de aanteekening hierboven, bl. 156. *Herfinghe* komt reeds voor in de *Charta Werdenfis* bij KEMPIS, *de fitu, qualit. et quantit. Frifiae, p.* 157, en bij VAN IDSINGA, *l. c.*, bl. 118. ALTING, *l. c., p.* 88, verftaat door hetzelve mede het Dorp *Harsfens.*

(*l*) Men fchijnt, hierdoor, *de Knijp*, in de *Groeve*, bij *Zuidlaren*, te moeten verftaan; althans fchijnt ALTING, *l. c., voce Hunefa*, dit te bedoelen.

De gefchillen over den Waterftaat der lage landen van *Fivelingo*, het *Gorecht*, en de *Stads Hamrikken*, welke het onderwerp der uitfpraken van 1285 en 1364 fchijnen te hebben uitgemaakt, verlevendigden zich telkens op nieuw. Althans is er nog in de Archieven der Stad *Groningen*, C. I. N°. 7, voorhanden eene begeving ter beflisfing dezer gefchillen, inzonderheid over de *Knijpe*, tusfchen den Abt en het Convent van *Adewerd*, ter eener, en de Regters en Meente der *Acht Zijlvesten*, ter andere zijde, van het jaar 1402; welk ftuk ik, om den zamenhang der zaak, hier zal laten volgen:

 „Wy

ad dictum nostrum et ceterorum virorum discretorum, ad hoc per nos vocandorum, ubi nobis pro utilitate terre utilius et aptius videbitur expedire; et ad predictum opus perficiendum Communitas *Octo Silvestiarum* Abbati et Conventui in *Adewerth* in laboribus debet subvenire, et, postquam completum fuerit, Abbas et Conventus supradicti, illud ad dictum nostrum, suis laboribus et expensis firmum et solidum in perpetuum observabunt, contradictione quacunque in omnibus premissis non obstante. Insuper pronunciamus, quod, si aliqua parcium predictarum hanc nostram compositionem in aliqua sui parte infrexcerit, penam sexcentorum scutatorum predictam, parti lese, pro medietate, et nobis compositoribus, pro reliqua medietate, solvendorum, se noverit incurrisse. In premissorum omnium evi-

„Wy Her MENNE, Abt, ende ghemene Oldermans des „Conventes van *Adewart*, bekennen ende betughen met de„sen openen breve, dat wy ziin overdraghen met den Rech„'ters ende met der Meente van den *Achte Zijlvesten*, van „alre schelinghe, de wy onder een hebben, als van der „*Knype*; alfo dat wy der schelinghe ghebleven zyn by Her „BERTOLT BUNINGHE ende Her IOHANNE EVER„DES, Cureyten, ende by den Borghemesteren ende Rade „in *Grôninghen*, so wes dat zie segghen van der vorscreven „schelinghe weghen, dat wy dat stede ende vast sullen „holden ende vollenbrenghen by ener pene van twe hon„derd olden schilden, half to der vorscreven zoenluden be„hoef, ende half to des gheens behoef, de dat segghen „holden. Sunder al arghelist. In orkunde so hebbe ick „Her MENNE, Abt vorscreven, mynen secreet an dezen „Breef ghehanghen van onses Conventes weghen vorscreven, „daer ons Oldermans vorscreven to dessen tiit an ghenoghet. „Ghegheven in den jaer ons Heren dusent, vyerhondert en„de twe, des wonsdaghes na misericordia Domini."

Of hier eene nadere uitspraak op gevolgd is, is mij onbekend.

evidens testimonium presens scriptum sigillis, scilicet Civitatis nostre *Groniensis*, Abbatis et Conventus de *Adewerth*, ac Terrarum *Hunsgonie* et *Fivilgonie*, duximus roborandum. Actum et datum in *Groninghen*, anno Domini millesimo, trecentesimo, sexagesimo quarto.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, C. 1, N°. 5.

LXIX.

Fundatiebrief van de Mudester *Zijl.*

Den 6 Mei 1365.

Universis Christi fidelibus presentia visuris vel audituris. Nos Consules et tota Communitas Civitatis *Groninghen*, Iurati, dicti *Etthen*, et tota Communitas de *Wold* et *Goe*, ac omnes ad nostram *Sylvestene* pertinentes (*a*), nec non Iudices universi et tota Universitas *Octo Sylvestarum* ac totius terre *Fivelgonie*, cupimus fore notum presen-

(*a*) Men zal misschien, door de bovengemelde, in onderscheiding van de *Acht Zijlvesten*, te verstaan hebben de Kerspelen en Landstreken, voorkomende in den Zijlbrief van 1332, hierboven, N°. XL, bl. 110, opgegeven; en, door de volgende, namelijk de *Acht Zijlvesten*, meer bepaaldelijk moeten verstaan de Kerspelen en Landstreken in *Fivelingo*, enz., van eenen lageren bodem, voornamelijk in *Duirswolde* gelegen: men zie den Brief van 1301, N°. XXIX, bl. 62. Ik zal, beneden bij de mededeeling van eenen Brief van het jaar 1385, eene betere gelegenheid hebben, om dit te onderzoeken.

fentibus firmiter protestantes, nos concepisse et concordasse, quod locus ad ponendum, fundandum et situandum aqueductum, dictum *Muthe*, esse debeat inter Parochiam, dictam *Hersenze*, ac locum antiquum, quondam dictum *Muthe*: ita quod meatus aquarum Fluminum amborum, tam Occidentalis, quam Orientalis, per predictum aqueductum concludantur seu includantur. (*b*); ta-

(*b*) Men zie de aanteekening hierboven, bl. 154 en volg. Uit den tegenwoordigen Brief is dus af te leiden, dat men de ineenstrooming van het *Flumen Orientale*, of het oosterſche gedeelte van de *Hunſe*, naderhand, nadat dit kanaal door *Groningen* is gebragt, onder den naam van het *Schuitendiep* bekend, en van het *Flumen Occidentale*, of het westerſche gedeelte van de *Hunſe*, na diens vereeniging met de *A* of het *Hoornſche diep*, het *Reitdiep* genoemd, door den aanleg van deze *Mudester* Zijl of Sluis, heeft willen doen ophouden.

Laat mij eens beproeven, of ik in ſtaat zal zijn dit verſtaanbaar te maken. Dan hiertoe verzoek ik den lezer vooraf naauwkeurig in te zien de aangehaalde, en met den tegenwoordigen Brief in verband ſtaande, beide uitſpraken van 1285 en 1364, met de daarbij gevoegde aanteekeningen. Het reſultaat zal dan, tevens tot een beter verſtand van deze drie Brieven, hoofdzakelijk hierop ter neder komen. Die van *Oosterwold* en van *Gho* of *Gho*, waardoor ik alsnog vermeen *Duirswold*, en een gedeelte van het *Gorecht* te moeten verſtaan, hadden eenen Dam of eene Schutſluis gelegd, in het Kanaal de *Groeve*, tot opſchutting van het water, langs dit kanaal, uit de *Hunſe* afſtroomende. Hierover ontſtond het geſchil, dat, bij de uitſpraak van 1285, werd ten einde gebragt, en in dezervoege werd beſlist: *vooreerst*, dat, bijaldien *Oosterwold* en *Gho* wilden leggen en vervaardigen eene waterkeering, ter plaats de *Sidwendene* genaamd, ſtrekkende van af de plaats *Geraldiswere* (misſchien *Garrelsweer*) geheeten, en indien deze waterkeering, met behulp van die gene, die ten zuiden van *Geraldiswere* woonden, konde worden in ſtand gehouden, het Couvent van *Adewert* die waterkeering zoude goedkeuren en handhaven; en *ten tweeden*, dat de Dam of Schutſluis in de *Groeve*, door die van *Oosterwold* en *Gha* gelegd, zoude in ſtand gehouden worden, en aan laatstgenoemden verblijven, om daarvan

talibus appositis conditionibus et annexis, quod, postquam idem aqueductus positus, fundatus et firmatus fuerit, ex tunc Iurati et Communitas de *Wold* et *Goe* predicti, ac omnes ad eorum *Sylvestene* spectantes et pertinentes, predictum aqueductum, dictum *Muthe*, firmum et integrum perpetuis operibus ipsorum, laboribus, stipendiis et expensis, custodiant et observent. Insuper, si quis-

van, naar hunne willekeur, gebruik te maken. Ten gevolge van deze uitspraak werd er dus, van den eenen kant, eene dijk of waterkeering (misschien de *Grouwe Dijk*) aangelegd, waardoor *Oosterwold* en *Gha*, tegen den overloop van water, uit het overige, hooger liggende, gedeelte van *Fivelingo* komende, konden worden beveiligd, terwijl hen, van den anderen kant, de sluis in de *Groeve* voor het *Drentsche* water in de *Hunse* kon veilig stellen.

Deze maatregelen werden niet alleen bekrachtigd bij de uitspraak van 1364, in welke deze Schutsluis in de Groeve onder den naam van *Waterschutte*, *Nortpant* en *Knipe* voorkomt; maar er werd tevens bij die uitspraak bepaald, dat er eene tweede Schutsluis zou worden aangelegd, welke zou worden geplaatst tusschen *Harssens* en de oude *Mude*; door welke laatstgenoemde plaats men, mijns erachtens, verstaan moet de oude uitwatering, of het gedeelte van de *Hunse*, waar het *Flumen Orientale* in het *Flumen Occidentale*, of het *Reitdiep*, uitstroomde. Deze oude *Mude* of uitwatering zal dus, destijds, misschien gedempt zijn, en deze sluis in een gegraven kanaal, op de plaats, thans onbekend, doch, in de uitspraak van 1364, *Eckerstede* geheeten, zijn aangelegd. Dezelve moest dienen, om het water van de *A*, of het *Hoornsche diep*, en van het *Reitdiep* zelf, benevens de opkomende vloeden uit zee te schutten en af te keeren, terwijl verder de beide gemelde sluizen, bij eene plaats hebbende ebbe, tot ontlasting van het overtollige water, konden worden opengezet. Dit is, mijns erachtens, het denkbeeld, hetwelk aan deze drie Brieven, en inzonderheid ter verklaring van de aangehaalde woorden in den tegenwoordigen Brief, te hechten is. Ik breng dit echter slechts bij, als eene gissing, welker gegrondheid ik gaarne aan het oordeel van meer kundigen onderwerp. In de beoordeeling van dit onderwerp zal men vooral oplettend moeten zijn, om zich niet, door de gelijkheid van namen van plaatsen, te laten wegslepen.

quisquam hominum, cuiuscunque conditionis vel ſtatus, in conſtruendo vel fundando predictum aqueductum, nos impedierit, ſeu quovis modo molestaverit, aut, postquam idem aqueductus poſitus, fundatus et firmatus fuerit, ipſum deſtruxerit, vel deſtruere ſuccesſu temporis conatus fuerit, in parte vel in toto, nos Conſules, Iurati et Iudices, cum omnibus nostris Communitatibus, ſupradicti, communi manu in ſolidum defendemus. Item volumus et arbitramur, quod ſepedictus aqueductus, cum aggeribus ad ipſum pertinentibus, et Iurati, dicti *Etthen*, cetum frequentantes, operarii ac cuſtodes eiusdem aqueductus, ea pace et conditionibus gaudeant, qua et quibus gaudent et utuntur iurati operarii et cuſtodes *Winzemenſium* (*c*) aqueductus, prout in literis ipſorum, ſuper hoc confectis, plenius continetur. In cuius rei testimonium preſentes literas ſigillis Conſulum in *Groninghen* et terre *Fivelgonie* rogavimus lucide communiri. Et nos Conſules ac Iudices *Fivelgonie*, predictorum omnium precibus inclinati, ad maiorem etiam certitudinem premisſorum, ſigilla nostra literis preſentibus duximus apponenda. Ha-

pen, en, bij voorbeeld, de *Mudester Zijl* in de *Mude* bij *Windeweer* te willen zoeken, daar nog, destijds, het *Gorecht* en de *Stads Hamrikken* hunne uitwatering alleen in de *Hunſe* of het *Flumen Orientale* hadden, en de eerste Kerspelen van het *Gorecht*, namelijk *Engelbert* en *Middelbert*, eerst in 1370, in het *Zijlvest der Drie Delfzijlen* zijn toegelaten. *Muthe* beteekent, in het algemeen, een kanaal van waterlozing, en wordt ook dikwijls gebruikt van den mond of de uitſtroomingsplaats van zulk een kanaal; men zie VON WICHT, *das Ostfr. Landr.*, bl. 646, en de aldaar aangehaalde Schrijvers. Dit diene tevens tot nadere opheldering van mijne aanteekening *b*, hierboven, bl. 111.

(*c*) Men zie de aanteek. *c*, hierboven, bl. 112.

Harum vero literarum quatuor paria sunt conscripta, quarum unam habent cives in *Groninghen*, aliam terra *Fivelgonie*, tertiam homines de *Wold*, quartam vero illi de *Goe*, obtinebunt. Datum et actum anno Domini M. CCC. LX. quinto, ipso die Iohannis ante portam Latinam.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven van het *Zijlvest der Drie Delfzijlen.* (*d*)

LXX.

Brief van Hertog ALBRECHT *van* Beijeren, *Ruwaard van* Henegouwen, Holland, *enz.*, *bij welken dezelve bekrachtigt de voorregten*, *door* JAN II., *Graaf van* Henegouwen *en* Holland, *aan die van* Groningen *verleend* (*a*).

Den 3 *Augustus* 1364.

ALBERTUS, Dei gratia, Comes *Palatinus Reni*, *Bavarie* Dux, Comitatuumque *Hannonie*, *Hollandie*, *Zelandie* nec non Dominii *Frisie* Gubernator, universis presentia visuris seu audituris facimus manifestum, quod nos litteras et privilegia, a magnifico Principe IOHANNE, Comite *Hannonie* et *Hollandie*, predecessore nostro, suo sigillo sigillata, concessa et donata, discretis et dilectis nostris Bur-

(*d*) Buiten op dezen Brief staat, met eene overoude hand geschreven: „van der Muthe bij *Zylwert.*"

(*a*) Van dezen Brief wordt gewag gemaakt, onder anderen, bij EMMIUS, *Hist. Fris.*, *lib.* 12, *p.* 187, en in den *Teg. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 88.

Burgensibus et mercatoribus Opidi de *Groningen (b)*, cum omnibus libertatibus, iuribus, securitatibus, similiter in tholoniis, emendis, seu quibuscunque clausulis, in eisdem privilegiis conscriptis et contentis, innovamus, approbamus, et per presentem litteram eisdem, pro nobis et nostris successoribus, confirmamus. Mandantes universis nostris Iusticiariis et subditis, quatenus eos dictis libertatibus, iuribus et privilegiis libere gaudere faciant et permittant, et, si quis contrarium attemptaverit, hoc ipsum bonis et corpore emendare de nostra potencia faciemus. In quorum omnium testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum. Datum anno Domini M. CCC. sexagesimo quinto, in curia nostra *Hagen*, ipso die beati Stephani inventionis martiris gloriosi.

Iussu Domini Ducis ALBERTI
per Dominum de EGMONDE, P. CAMER. . . .
et WILH. DE NAELDWYC,

I. É. Wp. S. ex Cop.

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 1, N°. 24.

LXXI.

Altijddurend verbond van het Landschap Hummerke, *of van eenige voorname Erfgezetenen al-*

(b) Dit hoogstbelangrijke, doch, tot dus ver, onuitgegevene Charter is nog in de *Hollandsche* Archiven voorhanden; men zie de Bijvoegsels op WAGENAAR, I. D., bl. 88. Ik hoop in staat gesteld te worden, om hetzelve, in het aanhangsel van dit werk, te kunnen mededeelen.

oldaar, met de Stad Groningen, *tot onderlingen bijstand en verdediging* (*a*).

Den 7 April 1366.

Universis; presentia visuris vel audituris, nos REMBERTUS PAPINGA, SICCO FRIPAMA, PAPO ENAMA, PAPO TO HOVE, TJACBODUS HOFMAN, HEDDO ALLAMA, GAUCO GAUCAMA, HARKO HERATHAMA, BABBO HERMEYNDISMA, LUIDECA FIVILGAMA, FROWA HILAMA, YO et HARCO SICCAMA, HILDARDUS TYEDECAMA, PAPO BALDINGHISMA, PAPO LYAWACAMA de *Saxum*, cupimus fieri notum, quod nos, considerantes, nichil nobis

(*a*) De tijd van zes jaren, voor welken het Verbond van het jaar 1361, hierboven, N°. LXVI, geplaatst, en mede met het Landschap *Hummerke* of *Hunsterland* gesloten, was ingegaan, was nog niet ten einde. Het schijnt echter, dat dit Landschap, reeds destijds, door anderen, in *terris Frisie*, werd ontrust.
Dit verbond van 1361 werd in het jaar 1368 vervangen door een nader Verbond, hetwelk, door die van *Reiderland*, het *Oldambt*, *Fivelingo*, *Hunsingo*, *Westerwolde*, het *Westerambt*, *Vredewold* en *Langewold*, met de Stad *Groningen* werd gesloten, en waarvan de hoogstgewigtige inhoud door EMMIUS, *Hist. Fris.*, *lib.* 14, *pag.* 209, en bij SCHOTANUS, *Vriesche Hist.*, bl. 190, wordt opgegeven; men zie mede den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 98. De voorwaarden van deze nadere overeenkomst waren, volgens EMMIUS, op eene vergadering der Bondgenooten, in *Groningen*, tegen het midden van Augustus uitgeschreven, beraamd, en het Verbond zelf was op den 19den van die maand geteekend, en met tien zegelen bevestigd. Doch dit Verbond van 1368 is mij nimmer voorgekomen. Zoo hetzelve nog in eenige verzameling mogt voorhanden zijn, wordt deszelfs bezitter vriendelijk tot diens mededeeling uitgenoodigd.

bis in hac vita fore salubrius, quam diligere proximos, et cum eis pacem et concordiam, que est fons et origo omnium bonorum operum, firmiter observare; hinc est, quod nos confederationem pacis et vinculum mutue amicitie, pro nobis et nostris succesforibus, concepimus, ordinavimus, fecimus et inivimus cum honestis et discretis hominibus, Burgimagistris et Consulibus in *Groninghen*, ac cum eorum concivibus et succesforibus, perpetuis temporibus duraturam, in omni modo et forma, inferius annotata: videlicet, quod nos omnia castra et predia nostra dictis Burgimagistris et Consulibus in *Groningen*, nec non cuilibet eorum civium, damus, tradimus, ac libere resignamus, pro nobis et nostris succesforibus, fore patula et aperta, temporibus perpetuis et opportunis, quotiescunque indiguerint, seu a nobis requisiverint, eorum iniuriatores inde repellendo, resistendo ac defendendo; nec ipsa castra et predia, nisi de communi consilio et consensu ipsorum et nostro, quovis modo alienare posfumus aut debemus. Insuper omnes homines, de Civitate *Groninga* ambulantes, seu ad eandem tendentes, in terminis nostris conductum prestare et defendere promittimus firmiter et debemus pro nostro posse et nosse, tam in terris quam in aquis. Insuper si aliquas causas querimoniales habuerimus contra quascunque personas in terris *Frisie*, seu alique persone contra nos habuerint, cuiuscunque cause, conditionis aut status existant, nobis iniuriari machinantes, tales causas Burgimagistris predictis notificare, insinuare et conqueri debemus, ut nostros iniuriatores informent et inducant, ut iustitiam a nobis recipiant et nobis prestent vice versa; et nos stare promittimus ordinationibus et decisionibus Burgimagistro-

rum

rum predictorum causis in eisdem. Et si adversarii seu iniuriatores nostri iustitiam a nobis recipere et nobis prestare vice versa renuerint, per dictos Burgimagistros etiam moniti et requisiti, extunc dicti Burgimagistri et Consules, cum eorum concivibus, nobis astare promiserunt, nostram iniuriam renitendo et vindicando. Insuper si dictos Burgimagistros et Consules rogaverimus et induxerimus pro auxilio nobis prestando, tunc nobis succurrere promiserunt propriis eorum sub expensis; sed si tunc aliqui ex eis, quod Deus avertat, interfecti, seu alias lesi vel offensi, capti aut spoliati, seu quascunque alias iacturas passi fuerint, omnia talia emendare promittimus et debemus ad dictum quatuor discretorum, ad hoc ex utraque parte eligendorum; *Wargeldum* tamen homicidii, cum viginti marcis monete currentis et valuationis secundum taxationem homicidii, persolvendo. Et simili modo, ut prescriptum est, dictis Burgimagistris, Consulibus, et eorum concivibus, astare et succurrere promittimus, nostris sub expensis, ubicunque, quotiescunque, aut quandocunque a nobis desideraverint seu requisiverint, eorum iniuriam repellendo seu vindicando. Item adiicimus, si alique discordie inter nos et Civitatenses predictos mutuo emerserint, illud duo de nostris et duo ex ipsis, infra spacium duorum mensium, postquam factum fuerit perpetratum et Burgimagistris et Consulibus insinnatum, sub pena triginta marcarum, parti lese persolvendarum, sopire debent et amicabiliter complanare, pacto confederationis nostre in suo robore et vigore firmiter et inviolabiliter perdurante; verum, si in aliquo predictorum negligentes fuerimus, seu quotiescunque dictam confederationem infregerimus, extunc penam centum marcarum totiens nos recognoscimus

mus incurrisse. In quorum omnium testimonium et firmitatem presentem litteram sigillis Terre *Hummercensis*, Domini HERWARDI, Prepositi ibidem, REMBERTI PAPINGA predicti, fecimus communiri, quibus sigillis omnes sumus contenti, cum propriis singulariter non utamur. Datum et actum anno Domini millesimo, trecentesimo, sexagesimo sexto, tertia feria in ebdomada Paschali.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 2. N°. 1; men vindt dit Stuk mede, offschoon minder naauwkeurig, in het *Staatsregt* van den Heer VAN IDSINGA, I. D., bl. 438.

LXXII.

Brief van JAN *van* Vernenburg, *Bisschop van* Utrecht, *houdende eene bekrachtiging der regten en vrijheden, door zijne voorzaten, aan de Stad* Groningen *verleend* (*a*).

Den 29 *Maart* 1368.

In nomine Domini Amen. IOHANNES de VIERNENBORCH, Dei gratia Episcopus *Traiectensis*, ad singulorum noticiam, tam presentium quam futurorum, volumus pervenire, quod, inquisitione diligenti prehabita, cognovimus, homines et incolas opidi nostri *Groniensis*, et terrarum nostrarum de *Goe* et de *Wolt*, Iurisdictionis *Groniensis*, ex

(*a*) Men zie den, veelal gelijkluidenden, Brief van deszelfs voorzaat, Bisschop JAN van *Arkel*, hierboven, bl. 162.

et concessione predecessorum nostrorum, Episcoporum *Traiectensium*, et laudabili consuetudine, tanto tempore pacifice observata, quod eius contrarii non est memoria, privilegiis et libertatibus infra scriptis esse munitos: videlicet, quod nos et successores nostri personam ydoneam, infra terminos dictorum opidi *Groninghe* et terrarum de *Goe* et de *Wolt*, ac *Drenthie* residentem Decanum, potestatem et mandatum in casibus nostris Episcopalibus habentem, constituere teneamur; quodque, ad eosdem terminos opidi *Groninghe* et terrarum de *Goe* et *Wolt*, Episcopum pro sacramento confirmationis, ecclesiisque et altaribus ac aliis ecclesiasticis ministeriis consecrandis ac reconciliandis, sub procurationibus competentibus, prout ad alias partes nostre Diocesis consuevimus, mittere debemus temporibus oportunis; quodque nos, seu aliquis subditorum nostrorum, dictos homines seu aliquam personam ex eisdem, ad cuiuscunque instantiam, vel ex officio nostro, extra terminos, videlicet *Hulsfoerde* et *Bisschopsberghe* iuxta *Westerhessel*, citare nullatenus debeamus; et quod bona fide et sine fraude dictos homines, tam in nostra Diocesi, quam extra, contra personas quaslibet, prout possumus, defendemus. Propter id, privilegia et libertates predictas eisdem hominibus fideliter observare volentes, ipsas ratificamus et approbamus, statuentes et mandantes, quod si forte per occupationem vel aliter contra huiusmodi libertatum continentiam, a nobis vel Officiali nostro *Traiectensi*, vel quibuslibet aliis subditis nostris, contra dictos homines aliquas litteras citatorias emanare contingat, ille sint inanes et irrite, nec aliqua persona ecclesiastica ad executionem eorundem aliquatenus teneatur. In quorum testimonium sigillum nostrum duximus pre-

 sen-

ſentibus apponendum. Datum *Covordie*, anno Domini milleſimo, trecenteſimo, ſexageſimo octavo, feria quarta post Dominicam Iudica.

Iuſſu Domini Episcopi.

Naar den oorſpronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 1, N°. 16.

LXXIII.

Verklaring van de Regters van Fivelingo, *nopens het zegel van dat Landſchap, aan de uitſpraak van het jaar* 1364 *hangende.*

Den 2 *Junij* 1369.

Univerſis preſentia viſuris et audituris: Nos Conſules in *Groninghen* cupimus fore notum, quod Iudices terre *Fivilgonie* istius anni, univerſi vel quaſi conſtituti, in nostra preſentia recognoverunt, quod hec littera, cui nostra preſens cedula est transfixa, cum vero ſigillo univerſitatis terre *Fivilgonie* et absque dolo eſſet ſigillata, ita quod predicta littera vigorem habet ubicunque locorum, licet ſigillum conſuetum huic ſigillo adpenſo non ſit impreſſum. In cuius rei testimonium, ad inſtanciam et petitionem Iudicum predictorum, nostre Civitatis ſecretum ſigillum (*a*) pre-

(*a*) Het ſekreet zegel van dezen Transfixbrief is het gewone zegel der Stad Groningen, met het contra-zegel, in alles gelijk met dat, hetwelk aan de Uitſpraak van 1364 zelve, en elders (zie boven bl. 234) gevonden wordt.

presenti transfixo duximus apponendum. Datum anno Domini millesimo, trecentesimo, sexagesimo nono, sabbatho proximo post festum corporis Christi (*b*).

Naar den oorspronkelijken Brief, getransfigeerd door de Uitspraak van 1364, hierboven N°. LXVIII. en berustende in de Archiven der Stad *Groningen*, C. 1, N°. 5.

LXXIV.

Inlatingsbrief van de Gorechter *Kerspelen*, Engelbert *en* Middelbert, *in het* Zijlvest der Drie Delfzijlen.

1370.

In Dei nomine Amen. Universis et singulis Christi fidelibus hoc presens nostrum instrumentum visuris vel audituris. Nos Iudices *Trium aque-*

(*b*) Men schijnt uit dit stuk te kunnen afleiden, dat een gedeelte van het Landschap *Fivelingo* zich aan de verpligtingen uit de Uitspraak van 1364, hierboven N°. LXVIII, voortspruitende, heeft gezocht te onttrekken. Misschien bestond de bedenking daarin, dat dit stuk met het zegel van geheel *Fivelingo* was bezegeld, niettegenstaande slechts een gedeelte van dat Landschap daarbij belang had. Eene latere overeenkomst van het jaar 1385, die ik vervolgens zal mededeelen, is van eenen gelijksoortigen aard, als deze, en werd door *Fywelinga Londes Wester-Ompte* behandeld en bezegeld. Dit zegel van de Uitspraak van 1364 is volkomen gelijk aan dat van *Fivelingo*, hetwelk aan de Uitspraak van 1338 (zie hierboven N°. XLIV, en de aanteekening aldaar *aa*, bl. 143) gevonden wordt; en ook aan de voorzijde van dat zegel, hetwelk aan het Verbond van 1361 (hierboven N°. LXVI), hangt. Zie de aanteek. bl. 234, reg. 1, en volg.

aqueductuum Delfsilum universaliter singuli et singulariter universi, tam religiosi, quam layci secularès, cupimus testimonium perhibere veritati, quod, licet nec de iure scripto, nec de consuetudine servata, inundantis aque cursus ex alia parte aggeris, qui communiter *Burgh* (*a*) nuncupatur, per nos et nostros aqueductus transire consueverit quovis modo, nos tamen communicato consilio discretorum Dominorum Abbatum in *Werum* & *Bure*, nec non aliorum clericorum et aliorum peritorum, considerata generali inundantis aque necessitate, propter quam natalis patrie multorum annorum multi fructus perierunt, prout magistra rerum efficax experientia docuit hactenus et adhuc docet manifeste. Cum igitur iuxta Canonicas sanctiones semper novis morbis seu causis nova sint antydota vel remedia adhibenda, ea propter, ad communem ac generalem omnium Monasteriorum religiosorum, Ecclesiarum Curatorum, Capitalium, et aliorum laïcorum, presertim infra aggeres degentium, ubertatem et utilitatem singularem, recognoscimus nos ad nostros aqueductus recepisse duas Parochias, videlicet *Midelbergh* et *Egnebergh*, *Traiectensis* Dyocesis, quibusdam conditionibus interpositis, sub hac forma: inprimis quod predicte Parochie habeant unum meatum seu aqueductum in loco, qui communiter dicitur *Burgwalle*, in *Stertebolabalka* (*b*), cuius latitudo simi-

(*a*) Het *fossatum*, de *Burgh*, thans de *Borchsloot*, en de *agger*, de *Burgh* of *Burgwalle*, behoorden, volgens dezen Brief, onder het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*. Zij maken ook de scheiding uit tusschen *Fivelingo* en het *Gorecht*; zie hierboven, bl. 36, 39 en 63.

(*b*) Wat men door deze plaats te verstaan hebbe, durf ik niet bepalen. Misschien was het een zoogenaamd *hooghout* over de *Borchsloot* voor voetgangers; en is de naams-oorsprong

militer et altitudo mensuram unius pedis cum dimidio, qui communiter dicitur *Jerdsuth* (*c*), nullatenus excedat. Item quod dicte Parochie iuxta illum aqueductum ex utraque parte custodiant unam virgam in dicta *Burgwalle*, que vulgariter dicitur *enre Ierdsal*. Item dicte Parochie fossatum, a dicto loco *Stertebolabalka* usque ad aream, que dicitur *Hoytekamahem* (*d*), mundare et mundum servare debent, ab illo loco, in purgando et mundando predictum fossatum, usque ad meatum qui dicitur *Weterlesne* (*e*), aliis ad eundem meatum spectantibus similes esse debent in domibus et personis. Item ne tractu temporis id, quod communi utilitati provisum esse dinoscitur, in perniciem redundetur futurorum, specialiter cautum est, quod illi de *Egnebergh*, eo quod eorum aqua per limites alterius Parochie transit, duos speciales aqueductus habere debent, immediate minores, quam est ille in *Stertebolabalka*, cuius etiam meatus tertia pars in fossato qui dicitur *Burgh* esse debet, sed alie due partes predicte meatus illorum in *Egnabergh* transibunt per aggerem, qui communi-

sprong dan af te leiden van *Sterte-bollen*, Holl. *tuijmelen* (zie KYLIANI *Etym.*, op het woord *Sterte-bollen*), en van *Balca* of *Balk*; doch, ik beken het gaarne, deze gissing is wat gewaagd.

(*c*) Waarschijnlijk hetzelfde met *Gardevoet* in den Brief van 1408, hier beneden in de aanteekening *l*, bl. 269. Men schijnt echter elders aan het woord *Jeerden*, *gerden*, of *gaerden* eene andere beteekenis te hechten; zie de aanteek. van den Heer VAN HASSELT op KYL. *Etym.*, bl. 152; WAGENAAR, *Geschied. van Amsterdam*, III. St. bl. 2 enz. (uitg. in *Fol.*)

(*d*) Misschien *Hinkema-horn*, liggende aan den *Borchsloot*, bij DE SITTER, *Register*, bl. 247, laatste regel, *Hankema-horn* genoemd.

(*e*) Deze uitwateringssloot draagt nog den naam van *Waterleuse*.

muniter dicitur *Ulgers Sidwendege* (*f*), in fossato, qui dicitur *Midelbergera Weterlestie*; et ultra istos meatus aquarum nemo presumet alium impedire neque cursum alterius aque quovis modo. Ne igitur pro tam Deifico et pio receptionis beneficio ingratitudo vel oblivio, sed manifesta gratiarum actio succrescere videatur, communi consilio est diffinitum, quod prefate Parochie *Midelbergh* et *Egnabergh* servare debent suos aggeres, *Omelke* videlicet et *Edickan* (*g*), absque omni defectu, dolo vel fraude, sub et supra, in altitudine et latitudine, integraliter, omni cessante impedimento. Item si habentes possessiones, usufructus vel domicilia, in iam dictis Parochiis, per absentiam vel negligentiam, suos aggeres facere non curarent, et tunc, eorum absentia vel negligentia non obstante, nichilominus presentes et residentes ad custodiendum, faciendum, integrandum vel integraliter conservandum aggeres, seu loca predicta *Omerke* et *Edickan*, obligantur. Item si Divina disponente clementia ex infortuito casu, puta per intemperiem aeris et tempestatem seu pruritum inundantis aque, predictos aggeres in aliqua sui parte plagari vel infrangi contigerit, in quo casu communitas duarum Parochiarum plagam vel fracturam reintegrabit, nec abinde recedat, nisi defectus plenarie fuerit reparatus, nisi deformitas temporis, puta nix, grando vel gelu eos probabiliter impediret. Item si aliquis per malitiam, dolum vel fraudem seu potentiam manifeste

(*f*) Deze dijk is de scheiding tusschen *Engelbert* en *Middelbert*, en draagt nog den naam van de *Olchert*, zoo als de sloot, die bijlangs denzelven loopt, dien van de *Olchers-sloot*.

(*g*) Zie deze namen verder in dezen Brief, als ook in den Brief van 1385, beneden in deze verzameling te plaatsen.

te vel occulte loca predicta perforaverit, dicta communitas Parochiarum duarum fracturam vel perforaturam reformabit; et si dicta communitas contra tales per se vindicare nequiverit auxilium trium aqueductuum invocabit. Item Iudices trium aqueductuum, totiens quotiens voluerint, supra dicta loca *Omerke* et *Edikan*, si sint bene et integra, examinabunt; que si minus bene facta vel fracta seu perforata invenerint, semper pro spatio unius pedis, qui *Ierdfoch* dicitur, a negligente duodecim antiquos Coronatos pro pena extorquebunt. Item dicte due Parochie duos Iudices habebunt, pro tempore variandos et instituendos, qui sub iuramento prestito, ter in anno, iuxta consuetudinem, hactenus servatam, et litteras desuper conscriptas, in *Delfsilum* comparebunt, nisi necessitas aqueductuum eos cum aliis Iudicibus frequentius cetum compellet visitare, in quo casu similes aliis erunt in laboribus et expensis. Item omnes de communitate trium aqueductuum in *Ulgira Sidewendene* cum suis bonis propriis, tam religiosos, quam clericos et laîcos utriusque sexus, absque talia (*h*) et exactione quacumque, dum tamen nullus ducat vel conducat bona aliena, pertransire permittant, et in pace quantum possunt res et bona conservent, tali qua ipse apud nos gaudere desiderant et adfectant, quousque via *Groniensium*, cum suo

(*h*) In het Fransch *Taille*; zie DU CANGE, op het woord *Tallia*. Men zal hier waarschijnlijk moeten verstaan zoodanige regten en opbrengsten, die, in de *Ommelanden* onbekend, door de ingezetenen van *Engelbert* en *Middelbert*, als van ouds onder het Bisdom van *Utrecht* behoorende, of ten behoeve van den Schultes van 't *Gorecht*, of uit eene andere oorzaak van soortgelijken aard, werden betaald; van welke eenige worden opgegeven door Mr. H. L. WICHERS, in de *Inleid. tot het Tract. van Reductie*, bl. 21.

ſuo ponte (*i*), perfecte facta fuerit. Item ſi propter neceſſitatem vel reparationem aqueductuum ſcotum per Iudices congregari contigerit, ſeu labores ad id fieri, ſemper communitas dictarum duarum Parochiarum Iudicibus et communitati trium aqueductuum in ſcoto perſolvendo, in laboribus et expenſis faciendis, in omnibus his et aliis, de cetero pares permanebunt. Item ſi deinceps aliquos articulos, hic non conſcriptos, ſeu caſus emergi vel moveri contigerit, iuxta litteras aqueductuum approbatas, per communitatem Iudicum, pro tempore existentium, ſine debito decidentur. Inſuper adiicimus, quod omnis discenſio, que est et que erit inter duas Parochias predictas et Iudices trium aqueductuum, per duos Abbates, ſcilicet Abbatem in *Werum* et Abbatem in *Bure*, et unum de Iudicibus, et alium de Parochiis predictis, amicabiliter debet determinari, et ſi concorditer illi quatuor determinaverint, per duos Abbates memoratos finaliter determinetur. Item quod antiqui fideiusſores remaneant in ſuo vigore, donec de aliis provideatur. Item Iudices trium aqueductuum pro ſubſidio *Omerke* et *Edikan* dederunt triginta duo ſcuta bona, cum quibus empta ſunt ſeptem graminata terre cum medio, pro predictarum aggerum emendatione. In cuius robur et rei testimonium ſigilla Abbatum predictorum, Magiſtri ANDREE, Domini MENOLDI, Plebanorum Eccleſie *Sancti Martini*, ac Curati in *Egnaberth*, et ECBERTI Sculteti (*k*) preſentibus ſunt appenſa.

(*i*) Men zal, door deze brug of til, misſchien moeten verſtaan de, thans zoogenaamde, *Woldtil*.

(*k*) Zeer waarſchijnlijk was deze dezelfde perſoon met EGBERT SCHULTE, Burgemeester van *Groningen*, voorkomende in den Brief van den 22 Feb. 1386, die vervolgens in deze verzameling zal worden medegedeeld; en ook met

sa. Datum anno Domini, millesimo, tricentesimo, septuagesimo (*l*).

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven van het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*.

met EGBERT VERHAUWENS, alias SCHULTE, die bij EMMIUS, *Fasti consulares*, op de jaren 1384, 1386, 1388 en 1390, als Burgemeester van *Groningen*, wordt opgegeven; zie mede VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 444.

(*l*) De waterstaat der landen en kerspelen, die bevorens hunne uitwatering hadden gehad in de *Hunse*, of in dat gedeelte van die rivier, hetwelk onder den naam van het *Oosterſche* diep bekend was (men zie den Brief van 1332 N°. XL, hierboven bl. 110), onderging allengskens eene geheele verandering, waartoe misschien de onvoldoendheid van, of het slechte toeverzigt op de Schutsluizen enz., in den Brief van 1365, N°. LXIX, gemeld, of ook andere omstandigheden, thans onbekend, aanleiding zullen hebben gegeven. Althans *Engelbert* en *Middelbert*, boven en ten oosten van de *Hunse* gelegen, en aan *Fivelingo* grenzende, bekwamen, bij het tegenwoordige verdrag, eene uitwatering in het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*. *Noorddijk*, mede boven en ten noordoosten van de *Hunse* liggende, en aan *Innersdijk* grenzende, werd eenige jaren daarna, en wel in 1408, in het *Winsumer Zijlvest* toegelaten, zoodat een gedeelte onder *Bedum*, en een gedeelte in het *Vierendeel*, beide tot dat Zijlvest behoorende, zouden uitwateren. Doch de *Ooster-* en *Wester Stads Hammerikken*, binnen en ten zuidwesten en zuiden van die rivier gelegen, en door dezelve van deze beide Zijlvestenijen afgescheiden, hebben nog eenige jaren langer hunne uitwatering in die rivier moeten behouden.

Het *Ooster Stads Hammerik* werd in het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*, en wel in het *Scharmer Zijlvest* ingelaten, in het jaar 1424. Bij den Inlatingsbrief werd bepaald, dat er een uitwateringskanaal of diep zoude worden gegraven, strekkende van *Groningen* tot in het *Lustige Maar*, door welk *Maar*, naar ik meen, de, thans nog zoogenaamde, *Waterleuse*, uitkomende in het *Damsterdiep*, tegen over de til bij *Oosterdijkshorn*, moet verstaan worden; dat, ter afkeering van alle vreemd water, het *Ooster Stads Hammerik* met genoegzame bedijkingen moest worden voorzien, beginnende van af de *Grondzijl*, welke zijl, naar ik vermoede, zal moeten gezocht worden ter plaats, of omtrent ter plaats van de Schutsluis, tusschen *Harssens* en de *Mude*, in den Brief van 1365 vermeld; zie de aanteek. aldaar, bl. 251; en dat er voorts in dien dijk zoude worden aangelegd eene

zijl

zijl met twee Ebbe-deuren, ter wijdte van zestien voeten, welke zijl, volgens den, zoo aanstonds te melden', Inlatingsbrief van het *Wester Stads Hammerik*, heeft gelegen te *Ooster Hoogerbrugge*, en, in latere tijden, door de sluis of het verlaat in het *Damsterdiep*, binnen *Groningen*, *het Damster verlaat* geheeten, is vervangen.

Op eene gelijke wijze werd, tien jaren daarna, het *Wester Stads Hammerik* mede in het *Zijlvest der Drie Delfzijlen* toegelaten. Dit *Wester Hammerik*, hetwelk door het gegraven kanaal, strekkende van de *A* of het *Hoornsche diep* tot aan *Wierum* (zie boven, bl. 38), doorgesneden was, zoodat de beide Schepperijen, thans onder het *Adewerder Zijlvest* (zie hierboven de aanteek. *b*, bl. 72), daarvan waren afgescheiden, bestond destijds alleen uit dat gedeelte, dat zich ten oosten van het *Westersche diep* of het *Reitdiep* uitstrekte. Hetzelve werd in het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*, en wel in het *Scharmer Zijlvest* ingelaten, onder voorwaarde, van de dijken bijlangs het *Westerdiep*, zijnde de *Reitdijk* buiten de *Kranenpoort* (oostzijde), te moeten verhoogen, verbreeden en in stand houden, en zulks tot aan de *Grondzijl*, van welke zoo even melding is gemaakt, toe; behalve andere voorwaarden, in den Inlatingsbrief van 1434 gemeld, waaronder mede die, dat zij al de communicatiën, langs welke zij in het *Oostersche diep*, of in andere kanalen, daarmede in betrekking staande, hadden uitgewaterd, zouden digt maken.

Daar deze drie Brieven in een naauw verband staan met hetgeen ik, tot dusver, nopens den Waterstaat dezer landstreken heb medegedeeld, heb ik geoordeeld den oudheidkundigen lezer met derzelver mededeeling geenen ondienst te zullen doen, offschoon ik mij van aanteekeningen, waartoe de inhoud dezer stukken aanleiding zou kunnen geven, om niet te wijdloopig te worden, zal moeten onthouden. De Inlatingsbrief van *Noorddijk* in het *Winsumer Zijlvest*, van het jaar 1408, is voorhanden in het reeds boven, bl. 131, aangehaalde, *MS. der Rechten en Brieven van het Winsumer Zijlvest*, en in andere oude Hss. Volgens dien Brief moest, onder anderen, de Dijk (ten noord-oosten) van het *Oostersche diep*. van *Sunte Walfridus brugge* bij *Noorder Hoogerbrugge* (zie hierboven de aanteek. *c*, bl. 94) af, door die van *Noorddijk*, tot afkeering van vreemd water, in eenen goeden staat worden gehouden. Dus luidt hij:

„Wy gemene Zylrechters und gemene Meente van *Wynsummer Zylvesten* doen kundich mydt dessen openen brieve, dat wy hebben verlenyget unde verlenygen mydt dessen openen brieve den Carspel tho *Noertdycke* eyn vryheyt tho ewigen dagen na datum deses brieves, hoer wa-

„ter

„ter ene vrye loop te hebben in onse gemeine wateringe
„tho *Wynsummer Zylen*; in dusdanige vorwerden, dat de
„van *Noertdyck* zullen macken ende hebben twee zylen; de
„ene zyl zal liggen recht tegent *Abbemaer*, doer den dyck,
„de gehieten is dye *Borch*, ende sal holden in dye wytte
„anderhalff garde voet, ende sal strecken tho den floet, die
„gehieten is *Abbemaer*, en gelegen is in de zuydtsyde van
„EMEN huys AZAGEMA, die streckt toe dye *Waaterloese*,
„die daer gaet thoe *Karnynge Zyll*; en dye ander zyll sal
„liggen by den wech, geheten dye *Breede wech*, doer den
„dyck, de *Bemer Zuydtwende* geheten is, tho den floete,
„de gehieten is *Zuydtwoldema*, maer de rechte strecket toe
„*Bedera-Zyll*, dye sal holden in dye hoechte anderhalff gar-
„de voete, ende in dye wytte anderhalff garde voete, ende
„op elcke zyll voerschr. mydt die zyle een roede dyx
„tho holden; in vorworden, der Carspelluyden van *Noert-*
„*dyck* sollen hebben eyn schotdoere toe elcken zyle voer
„die *Borch* en die *Bemer Zuydtwende*, elx s' jaers op sunte
„Petersdach ad Cathedram al den sommer doer, tot alle
„Godes Hilligen toe, ende soe sollen dye vorschr. schot-
„doeren alsoe lange toegesloeten staen, als dat *Bedummer*
„*Zyl* en de *Karninger Zyl* voerschr. opslaen; unde wanneer
„men dat schotdoere voerschr. schieten sal, soe salmen des
„vermaenen den Rechters van *Noertdyck* voerschr. ofte den
„Einwoerdes borge met twen Rechters; ende en worde dye
„vorschr. schotdoere dan nyet geschoeten, wanneer dye
„vorschr. vermanynge geschiet is, soe sollen dye buyren
„van *Noertdyck* vorschr. brecken alsulcke pene, als de Zyl-
„rechters brieff van *Wynsummer Zylvesten* dat inholdt *van*
„*broeckene dycke*. Voert meer sullen die Carspelluyden van
„*Noertdyck* vorschr. holden des *Oosterdiepes* dyck, van sunte
„*Walfridus brugge* op, toe de *Wyrkes Suydtwende*, gantsch
„unde dichte in allen wegen by alsulcken pene, als dye
„brieven inholden van *Wynsummer Zylvesten* van *broeckene*
„*dycken*; des soe moegen dye Zylrechters van *Wynsummer*
„*Zyll*, dye bynnen dyx woenachtich synt, schouwen, wan-
„neer hen genoeget ende dunckt orber te wesen. Voert meer
„*Wyderkes Suydtwende* van den vorschr. dieps dycke op
„tho den *Borch*, tho holden, ende moegen dye vorschr.
„Rechters schouwen elx jaer, van sunte Peters dach ad
„Cathedram op tho alle Godes Hilligen dagen, wanneer
„hen des genoeget. Voert meer sal men dye Hemmeryc-
„ken meten, ende wes te mate draget, daer sollen dye
„Carspelluyden van *Noertdycke* nae schieten, gras gras gelyc-
„ke; ende worden dye vorschr. Hemmerycken nyet geme-
„ten, soe sollen dye vors. buyren schieten voor teyn
„honderd grase. Item als men warcken soll thoe *Wyn-*

„*sum-*

„*summer Zylen*, elcken wagenrede myt XX. mannen, dat is
„myt vullen warcke, soe sollen dye Carspelluyde van *Noert-*
„*dycke* geven den Zylvesten vorschr. ses warcke mannen
„toe hulpe, drye tho *Bedummer* ende drye tho den *Veren-*
„*dell*, by alsulcken pene, als men den anderen warckluyden
„gebedet in der Zylvesten. Item voert meer sollen dye
„Carspelluyden van *Noertdyck* holden twie Rechters tho
„hoeden dye Warve toe *Underendamme* ende tho *Bedum*
„dye eyne, ende tho den *Verendell* dye ander; ende wan-
„neer dye nye Richters sweeren tho *Onderendamme*, soe
„sollen dye twee Rechters vorschr. van *Noertdyck* mede
„sweeren, ende hoeren Eenwoerdes borge mede sitten tho
„*Onderendam*, ende dye Warve mede tho holden ende toe
„behoeden, dye eyne Richter myt *Bedummers*, dye andere
„myt den *Verendel* vorschr. ende hoeren Eenwoerdes daer
„mede toe setten, ende daer by toe rechten, soo waer dye
„van *Noertdyck* broeckachtich in synt; ende wat men doen
„sal in dye mene waterynge, dat sollen die Carspelluyden
„van *Noertdyck* mede doen, alst hem boeren mach by gras-
„tale; ende weert oeck sake, dat dye twee Rechters nyet
„an en swoeren toe *Onderendamme*, soe sal men richten
„alsmen den olden Richters toe *Wynsummer Zyle* plach tho
„berigten, ende haar waterynge sal bestoppet wesen al hent
„toe der tydt, dat sie hoer Richters ende hare Einwoerdes
„borge gesadt hebben; ende lieten sie dat staen myt homoe-
„de twee jaer lanck, daer mede verloeren sie dye vorschr.
„waterynge; ende weert sake, dat onze waterpendynge,
„dye geheten synt *Bemer Zuydtwende*, ende dye *Borch*, dye
„strecken na den *Woldyck* tho *Buyrstra Zuydtwende* vorschr.,
„doergraven worden in enyge steden, ende men des enyge
„buyren betege, dye woenachtich weren tho *Noertdyck*,
„die sollen dat ontrichten myt twee noechachtige buyren,
„ende selff darde daer mede sweeren, wat daer gescheen
„weer, dat hie des rades nog dades schuldich zy; unde
„weet hie iemandt, die dat gedaen hefft, dat hie den mel-
„den sall; unde weer dat jechte, soe sal dye gene, dye
„dat gedaen hefft, dat gatt weder macken soe guet als toe
„voeren eerder dichte; daer toe breecket hie veer olde
„marck tegen den Zylvesten van *Wynsummer Zylen* vorschr.,
„dye bynnen den *Woldyck* woenachtich synt, ende soe man-
„nich etmael, alst daer nae lopt, soe mannyge olde marck
„toe broecke den vorschr. Zylvesten. Sonder alle argelist.
„In oerkunde der waerheit soe hebben wy Rechters ende
„Meente van den *Verndell* vorschr. gebeden Heer HEEREN,
„Abt van *den Buyre* ende *Thesinge Cloester*; ende wy Rich-
„ters ende Meente van *Bedum* hebben gebeden Heer MEL-
„LEN, Cureet tho *Bedum*; unde wy Buyren van *Noert-*

„dyck hebben gebeden Heer EVERT BRUYN, onsen Cu„reet, unde GHEERT THO MAET, Schulten in 't *Goe„recht*, unde wolden deszen brieff voer uns tho besegelen; „unde wy Heer HEERE, Abt, Heer MELLO, Heer EVERT „en GEERT vorschr. hebben onse Segulen an deszen brieff „gehangen om bede wyllen der guede luyden vorschr.; ende „omme mere vestenisse soe hebben wy gemene Zylvesten „en gemene Buyren van *Noertdyck* vorschr. gebeden den „Borgemesters ende Raedt in *Gronyngen* dessen brieff tho ver„segelen; ende wy Borgemesters ende Raedt hebben onse „Stadts Segele mede an deszen brieff gehangen omme bede „wyllen der guede luyden vorschr. Gegeven in den jaer „onses Heren 1408, op sanct Michiels dach."

De Inlatingsbrief van het *Oester Stads Hammerik* is nog in het oorspronkelijke bij het Zijlvest der *Drie Delfzijlen* voorhanden, en is van den volgenden inhoud:

„Wy Borgermeysteren, Raed ende mene Meente in *Gro„nyngen*, an de ene syt, ende wy Broeder DYOERD, „Abbt, ende ghemene Conventesluden van den *Buer*, ende „voirt wy mene Rechters ende meente van *Schermerster „Zylvestene*, an de andere syde, bekennen ende tugen mit „dessen openen Breve, voir ons, ende voir onse nakomelin„ghen, dat wy mit malckanderen verdragen syn vorwarden „ende Articulen van eenen waterganghe, welken water„gangk wy van *Schermerster Zylvestene* voirschr. gunnen der „Stad van *Gronyngen*, mit orer *Oester Hamrick*, wt onsen „Zyl toe *Delffzyl* wt toe wateren tot ewigen daghen, in „sulken vorwarden als hyr na bescreven staen. In den eer„sten, dat de van *Gronyngen* ore dyken zullen holden dichte „ende hoechgenoech omme de *Oester-Hemricke*, omme en„de omme, van den *Grontzyle*, tot ewigen daghen, alzoo „dat de van *Schermerster Zylvestene* daer gheen hynder off „schaden by en nemen, sonder alle arghelist ende bedre„ghenisse. Ende weert zake, dat desse dycke overlepen „offte inbreken, soo sal de ghene, den de dyke zyne syn, „breken van ene voete overlopes enen schillingh *Gronynger* „gheldes, ende van elcken voetes deep, oeck woe vole „dar syn, ene halve marck *Gronynger* gheldes; ende de Zyl„rechters mogen beden den ghenen, de de ghebrecklike „dyke zyne syn, dat he zine dyke maken late off make, „bynnen den naesten aetmael by dubbelden broke; ende „weert, dat de breeklike man synen dyck nyet en makede „bynnen den eersten aetmael, so sal dat wesen des derden „aetmaels dryvolt, ende also voirt up toe woekeren elkes „daghes, alwent ter tyt, dat he zynen dyck ghemaket „heefft. Item so sal de Stad van *Gronyngen* in oren dyke „van oren Hemmerick leggen enen zyl mit tween Ebbedo-

ren

„ren van zestien voete wyt; ende weert zake, dat de dyke „der Stad van *Gronyngen* inbreken, dat der Zylvestene daer „last van queme, so sal men den voirs. zyll toelaten, ende „nyet weder upsluten, et en zy by rade der mener Zylrech„ters der voirschr. Zylvestene van *Schermer*. Item so zul„len de van *Gronyngen* daertoe helpen mit orer macht, dat „de pande gheslagen worden, ende gheholden; ende als de „nye Biscop in dat lant komet, off eer, daer toe helpen, „dat de ghene, de de *Ammeryck* zullen maken, mogen ne„men dat evel ende de eerde by der *Ammerick*, daer men „de dyke van maken mach, ende dat sie nemen daer van „redelick gelt, de dat lant oer is. Item so zullen de van „*Gronyngen* graven een Deep, van *Gronyngen* in de *Lustighe* „*Maere*, ende holden dat reyne ende schone buten der Zyl„vestene schaden; ende willen sie dat leyden doir den hol„ten till, dat zullen sie doen by oirlove der ghener, den dat „lant an beyden tziden oer is; ende van desser voirschr. „maere so zullen de van *Gronyngen* holden ende graven dy„ke ende Mude, ende *Delff*, toe *Popema hues* toe, gras „ghelike, gheliken *Schermester* Zylvestene. Item so zul„len de van *Gronyngen* holden enen Zylrechter toe dessen „voirschr. *Schermester* zyl; ende den voirschr. Rechter zul„len sie wandelen omme dat darde jaer, als een zede ende „woynte is in der Zylvestene voirschr.; ende den voirschr. „Zylrechter van *Gronyngen* sal de Abbat van den *Buer* „kezen, mit den Scheppers van der Zylvestene voirschr.; „ende desse voirschr. Zylrechter sal ghelyck wesen ande„ren Zylrechters na graze tale; men toe den eersten nyen „zyle, de men maken sal, daer zullen de van *Gronyngen* „toe voren toe gheven hundert *Aernemsche* Guldens; ende „des olden Zylrechters borghe zal staen blyven, al went „ter tyt, dat de nye Rechter ghezworen heeft ende enen „anderen borghe ghesat heeft. Item weert zake, dat yeni„ghe gebreke vellen in der Zylvestene, de nu nyet geroert „en syn, daer en zullen de van *Gronyngen* ore hande nyet „inne slaen, men zie sullen den Zylrechters dat rechten la„ten by em zelver, ten were zake, dat de zaken so zwa„re weren, dat sie de van *Gronyngen* daertoe eyscheden, „om bystandigh toe wesen in oren rechte, ende so solden „de van *Gronyngen* den Zylrechters voirschr. behulplick we„sen toe oren rechte, mit alle oren vermogen. Item weret „sake, datter jenige schelinghe velle tusschen der Stad ende „der Zylvestene voirschr., dat sal scheyden, toe rechte off „toe vrentscappe, de Abbat toe den *Buer*, mit den vier „Scheppers van der Zylvestene voirschreven, ende mit den „Zylrechter van *Gronyngen*; ende weret, dat deze zesse „nyet eens en mochten, so wes dan de Abbat mit den meer-

„re-

„redeel vonde voir ene scheydingh, daer mede so sal dat „gheëndet wesen. Item so sal der Stad Zylrechter van *Gro*„*nyngen* setten enen eenwirdes borghe in der Zylvestene, „de eghenervich sy, dat he gelyck sy anderen Zylrechters „toe warve, toe schote, ende toe rüden, ende toe Zyl„werke; ende weret sake, dat der Stad van *Gronyngen* oer „Zylrechter breclick worde, na des Zylrechtes breve, te„gens dat Zylrecht, so en sullen de van *Gronyngen* oer Zyl„rechters borghe nyet bevreden, men de anderen Zylrech„ters zullen wesen daer mechtigh over toe rechten na oren „Zylrechte. Item so zullen de van *Gronyngen* ende de van „*Schermester* Zylvestene schouwen de *Ammerick* dyke, en„de *Gronynger* dyke, toe samene, de toe *Delffzylen* wateren, „also vaken, alst em ghenoeget, ende den broke to delen „na oren Zylrechts breve; ende des so mogen de anderen „twe Zylvestene *Gronynger* dyke mede schouwen, gelyck „*Schermester* Zylvestene; ende weert dat de twe Zylvestene „nyet schouwen en wolden, so zullen *Schermester* Zylveste„ne mechtich wesen, de dyke mit *Gronynger* Zylrechter toe „schouwen. Item so en zullen de van *Gronyngen* oer wa„ter van der *Wester-Hemmeryck*, nyet leyden by den weghe „voir *Kortinghes huys*, men doir dat Lot neven den *Grontzyl*; „ende sie en zullen oer water nyet lopen laten, eer dat deep „in de *Lustige maere* graven is ende de Ebbe Zyl ghesat „is. Item weert sake, dat yenich man van *Gronyngen* ghe„brecklick worde in synen dyken van *Gronynger Hemme*„*rick*, so sal de Raed van *Gronyngen* den Zylrechters van „*Schermer* den broke wtrechten, als desse brieff inholdt, „in vijf daghen, ende de Zylrechters mogen teren up den „ghenen, daer sie up clagen, ende de teringhe salmen mede „wtrechten mit den broke; ende weert sake, dat de Raed „voirscr. den Zylrechters den broke nyet wt en rechte, als „voirscr. is, so mogen de Zylrechters voirscr. der Stad dyck „weder toe slaen. Ende weret sake, dat de van *Gronyngen* „desser Articulen voirscreven yenich inbreken ende nyet „en heelden, als voirscr. is, so mogen de van *Schermester Zyl*„*vestene* der van *Gronyngen* oren dyck ende watergangh „weder toeslaen, ende alle vorwarde verloren buiten oren „ovelmoet, sonder alle arghelist ende nye vonden. In oir„conde der waerheyt van dessen voirscr. Articulen, so heb„ben wy Borgermeysteren ende Raed voirscr. onser Stad „segel, ende ick Broder DYOERD, Abbat van den *Buer* „voirscr., hebbe myn zegel, ende, by rade ende consente „der ghemener Broderscap ende Conventslude, onss Con„vents zegel, byneden an dessen brieff ghehangen; ende „omme de meerre vestenisse hebben wy Rechters ende me„ne Meente van *Schermester Zylvestene* voirscr. ghebeden

„Heren HUGEN to *Schermer*, Heren JOHAN to *Gharmer-*
„*wolde*, ende Heren MELLEN toe *Wolthersum*, desen brieff
„mit oren zegelen voir ons toe bevesten; ende wy HUGO,
„JOHAN ende MELLO Priesters voirscr., omme bede wil-
„le der Rechters ende meente voirscr., hebben onse zege-
„len mede an dessen brieff ghehangen. Ghegeven in den
„jaer onsf Heren dusent, vier hundert, vier ende twintich,
„des donredages na *Jubilate*, tusschen Paesschen ende Pinx-
„teren."

De Inlatingsbrief van het *Wester Stads Hammerik*, of wel van dat gedeelte van het oude *Wester-Hemmerke*, dat, na de doorgraving, ten oosten van het *Reitdiep* was overgebleven, en nog destijds dien naam droeg, doch dat thans mede onder den naam van het *Ooster Stads Hammerik* begrepen is, luidt, volgens den Vidimusbrief van 1629, bij het Zijlvest der *Drie Delfzijlen* berustende, vergeleken met oudere Hss., aldus:

„ASSUEER CLANDT, *in die* Harckstede, Scharmer, Ste-
„dum, Spyck *ende* Behrum, *Joncker ende Hoevelingh*, *Oe-*
„*verste Schepper der* Drien Delffsylen; SEINO HENRICH
„RENGERS, *toe* Slochteren *ende* Colham, *Joncker ende*
„*Hoevelingh*, *Schepper wegen* Slochter Delffsyl; *Joncker* HEN-
„DRICH SIGHERS *tenn* Damme, *weghen* Dorpester Delff-
„syl, *Schepper*; *Joncker* REINDT ALBERDA, *gecommit-*
„*teerde Schepper tot* Schermester Delffsyl, *dhoen kondich*,
„*opentlich betuigende voer jedermannichlich*, *dat wy hebben*
„*gesiehen*, *gelesen*, *gecollationeert*, *naervolgende voerzegelden*
„*brieff*, *luidende van woerde tot woerde aldus:* Wy Borge-
„mesteren ende Raedt in *Groningen*, ende die gemene buren
„ende arffgenamen van der *Wester Hammercke*, an die ene
„sydt, ende wy Broder DUYRD, Abbet toe *den Bure*, ende
„gemene Conventesluden aldaer, ende gemene Richters en-
„de meente van *Schermester* Zylvesten, op der ander sydt,
„bekennen ende betugen myt dessen openen breve, dat wy
„voer ons ende voer onsen naekomelingen mit malkanderen
„sint verdragen in vorwerden ende articulen van eenre wa-
„terynge hyr na gescreven; welcke waterganck wy van
„*Schermester* Zylvestene vorscreven hebben ingenomen in
„onse Zylvestene, ende willen gonnen ende toestaen den
„buren ende arffgenamen inder Stadt van *Groningen*, mitter
„*Wester Hammercke* uth onse Zyle to *Delffzyle* to wateren
„tot ewigen dagen, gelyck dat wy der Stadt *Oester Ham-*
„*mercke* gedaen hebben, op alsulcke vorwarde, als hyr na
„gescreven staen. In den eersten dat de buren ende arffgena-
„men van der *Wester Hemmercke* sollen oer dycke dichte
„holden ende hoeger maken twee voeten, ende eene halve
„roede boven breet toe volrekant, omme de *Wester Hemmercke*

„van

„van der Stadt by lanck den *Westerdepe* an den Kaedyck, en- „de den Kaedyck alsoe hoghe ende starck maeken, als hie „dan is by den *Westerdepe*, ende voert oestwert umme to „den *Grontzyle*, ende voert aen die Thye by den Steentille, „soe dat hun gheen vrempt water in en kome van den *Wester-* „*depe*, van den *Paddenpoel*, noch van den *Oesterdepe*, son- „der all argelist ofte bedregenisse toe ewigen daegen to hol- „den. Item waert sake dat dese dycke overloepen off in- „breken, soe sal de ghene, den de dycke sine sint, breken „van enen voete overlopes enen halven schillinck paymen- „tes, als die Raed in *Groningen* oeren broeke nemen, ende „van elckes voetes deep, oeck woe voele daer sint, eenen „halven marck payments vorscreven; ende die Zylrech- „ters moegen keden den genen den die breckelike dycke „syne sint, dat he die dycke make, off maken late binnen „den naesten etmael by dubbelden broeke; ende weert, dat „die brecklycke man syn dyck niet en makede binnen den „eersten etmale, soe sal dat wesen des derden dages dry- „volt, ende alsoe voert op te rekenen elckes dages, al went „ter tyd, dat he syne dycke gemaket heft. Item soe sollen „de buren van der *Wester Hemmercke* een schotdoere ma- „ken by den *Grontzyle*; ende weert dat de dycke van der „*Wester Hemmercke* off kaedyck inbreken, dat der Zylves- „ten vorscreven daer last van queme, soe sal men die schot- „doere nederlaten, ende niet weder opsluten, ten sy by „rade der meener Zylrechters der Zylvestene vorscreven „van *Schermer*, eer die dyck weder gemaket is. Item soe „sullen die buren ende arffgenamen van *Groningen* der twyer „*Hemmercken* ende die van *Schermester* Zylveste schouwen „de *Hammercke* dycken ende die *Groninger* dycken to sa- „mene, de to *Delfzyle* wateren, also vake als em genoghet, „ende den broecke to delen nae oeren Zylrechter breve; „ende des moegen die andere twee Zylvesten *Groninger* „dycken mede schouwen, gelyck *Schermer* Zylvestene; en- „de weert, dat die twee Zylvestene niet schouwen en wol- „den, soe sollen die *Scharmerster* Zylvestene machtich we- „sen met *Groninger* Zylrechter toe schouwen; ende en wol- „den die *Groninger* Zylrechter nyet mede schouwen, soe „sollen die *Scharmer* Zylrechters nochtans alle de dycken „machtich wesen to schouwen. Item weert sake, dat je- „nich man van *Groningen* gebreckelyk worde in syne dycke „vorscr. in der *Wester Hemmerick*, soe sal die Raed van „*Groningen* den Zylrechters van *Scharmer* den broke uth- „richten, als dese selve breeff inholdet, in vijff werkeldae- „gen, ende die Zylrechters moegen teren op den genen daer „se op clagen, ende de teringe sal men mede uthrichten „metten broke; ende weert, dat de Raed vorscreven den

 „bro-

„broke nicht utbrichten als vorscreven is, soe moegen de „Zylrechters des brecklyken mans guet laeten bezetten ende „bekummeren voer den broke, waer hen dat best gelycket „in der Zylvestene vorscreven. Item die bure ende arffge„namen van der *Wester Hemrick* sollen de wateringe, die „se gaende hebben van oeren *Gruntzyle* doer dat Lot voer„by *Kortingeshuis* in den *Olden Ae*, toe slaen ende overdam„men, ende den dam dichte starck ende alsoe hoech holden, „soe dat daer geen vrempt water in en kome; ende die „selve bueren van der *Wester Hemmercke* moegen ende sul„len enen Zyl leggen doer *Sunte Walffridus Wech*, daer „dat dynt off best gevoeget, daer oer water doerlopen „mach, twee olde muirsteene wyth ende twee olde muyr„stene hoech, ende niet wyder noch hoeger. Item soe sul„len die buren ende arffgenamen van der *Wester Hemmercke* „bystandich ende behulpelick wesen der ghemener Zylveste„ne van *Scharmer* nae oerer macht, dat die pande boeven in „*Drenthe* geslaegen ende geholden worden. Item dat nye „deep, dat de van *Groningen* van der Stad *Oester Hemricke* „gegraven hebben to den *Lustegen Mare* ende den Zyl, off „schotdoere by der *Hoegerbrugghe*, de sollen die buren ende „arffgenamen van der *Wester Hemmerke* mede staende hol„den, ende dat deep mede ruden ende graven, gelyck die „*Oester Hemmerick*, gras gras gelyck, wanneer des toe doen„de is, buten kost ende arbeyt der vorscreven Zylvestene „van *Scharmer*; ende van desse Mare sollen die bure van „der *Wester Hemmerick*, gelyck die *Oester Hemmercke*, holden „ende graven dycken ende muden, ende de *Delff*, to *Poppema* „*huis* to, gras gras gelyck, gelyck *Scharmesters* Zylvesten „vorscreven. Item soe sollen die buren van der *Wester* „*Hemmerick* mitten buren van de *Oester Hemrick* to samen „enen Zylrechter holden to desse vorscreven *Scharmer* Zyl „ende den vorscreven Zylrechter sollen se wandelen omme „dat darde jaer, als sede ende woente is in der Zylvesten „vorscreven, ende he sal mede dyckrechter wesen van den „tween *Groninger Hemmercken*, de dycke mede daegelicks „to schouwen ende den broke mede to nemen mitten dyck„rechters van den *tween Hemmercken* vorscreven; ende desse „Zylrechters van *Groninger twyer Hemmercken* sal de Abbet „van *den Buer* kesen mytten Scheppers van der Zylvesten „vorscreven, enen die mede geguedet is in enen van den „*tween Hemmercken* vorscreven, die hem nutte ende guet „duncket; ende desse vorscreven Zylrechter sal gelyck we„sen anderen Zylrechters nae grasen tale, ende he sal set„ten enen eeghen waerdes borge in der Zylvesten vorscre„ven, die egenarvet sy, dat hie gelyck sy ander Zylrech„ters to warve, to schoete, to ruiden ende toe Zylwarcke.

„Item

„Item weert ſake, dat der buren *Zylrechter* van *Groninghen* „der *twyer Hemmercke* vorſcreven breckelick worde nae „der Zylveſten breve tegens dat Zylrecht, ſoe en ſullen de „van *Groningen* oer Zylrechters borge neet bevreden, men „die ander Zylrechters ſullen machtich weſen daer over to „richten na oeren Zylrechte; ende des olden Zylrechters „borge ſal ſtaende blyven al went ter tydt, dat die nye „Rechter geſwoeren heft ende enen anderen borge geſet heft. „Item weert ſake dat eenige gebreke vellen tuſſchen de bu„ren ende arffgenamen van der *Wester Hemmercke* ende der „Zylveſtene toe *Scharmer* vorſcreven, dat ſal ſcheiden to „rechte off toe vruntſchappe de Abbet to *den Buere* mitten „veer Scheppers van der Zylveſten vorſcreven, ende mit„ten Zylrechter van den *tween Hemmercken* vorſcreven; ende „weert ſake, dattet desſe ſesſe nyet eens en mochten worden, „ſoe wes dan die Abbet van *den Buere* mitten merre deel „vonde voer ene ſcheidinge, daer mede ſalt geeindet ende „verlyket weſen. Item weert, dat jenige ghebreke vellen „in der Zylveſtene, die nu hyr niet geroert en ſint, daer „en ſullen die van *Groningen* oer handt niet inſlaen, men „ſe ſüllen die Zylrechters dat richten laten by hem ſelven, „ten weer ſake, dat de ſaken al ſoe ſwaer weren, dat ſe „de van *Groningen* daer toe esſcheden hem byſtandich toe „weſen in oeren rechte; ende ſoe ſullen die van *Groningen* „den Zylveſten vorſcreven behulpelick weſen tot oeren „rechte mit al oeren vermoegen. Item de ſumme der gel„de ende dat voerſchot, dat de buren ende arffnoeten van „der *Wester Hemmercke* nu gegeven ende betaelt hebben „voer desſe wateringe den Abbet ende den Zylveſten van „*Schermeſter* Zylveſtene, dat ſal weſen ende komen tot be„hoeff der mēne Zylveſten vorſcreven, als to den *Delff* „mede to graven ende toe depen off ene andere nye wate„ringe mede to maken, daer den Zylveſtene beſt gelegen is; „ende gevallet, dat men ene nye wateringe leghede ende „makede an jeniger ſyd an DUTMAER RENGERS, Pro„veſt to *Fermſum*, off ſyne erffgenamen lande, dat heft he „myt vryen willen overgeven voer hem ende ſyne erffge„namen, omme dat gemene orbaer der Zylveſtene, ſunder je„nich ghelt offte gued daer van to nemen to ewygen dagen; „ende wy Borgemeſteren ende Raedt van *Groningen* ende „gemeene bueren ende arffnoten van der *Wester Hemmercke* „loven der vorſcreven Zylveſten myt gonſte ende myt rade „byſtandich ende behulpelick toe weſen, umme dat deep „ende wateringe toe richten ende toe verbeteren, by ſyden „*Olderſum* hen to leyden, nha onſer vermoegen. Item waert, „dat jemandt in toekomenden tyden de *Ammercke* dycke, „offte der *Groninger twee Hamrik* dycke, off jenich van deſe,

 „mit

„ mit gewalde doergroeve, daer onse Zylvesten laat van wa-
„ ter van queme, dat sullen wy malck myt den anderen
„ myt truwen helpen keren nae onser macht, soe wanneer
„ onser jenich den anderen daer toe vermaent. Item weert,
„ dat de vorscreven bueren off erffnoeten van der *Wester*
„ *Hemmerick* vorscreven, desse vorscreven vorwarde, punten
„ ende articulen, jenich inbrocken unde niet en hielden,
„ soe moegen die Zylvestene van *Scharmer* oere wateringa
„ ende dycke weder toeslaen, buiten oeren oevelen moet,
„ alwent ter tydt, dat se die Zylvestene vorscreven daer
„ voer bescheit doen to minne off to rechte, als vorscre-
„ ven is. Alle arghelist hyr inne uthgesproken. In orcon-
„ de der waerheyt soe hebben wy Borgermeister ende Raedt
„ vorscreven voer ons ende onsen nakomelingen onser Stadt
„ Segel an dessen breeff gehangen in den jaere onss Heren du-
„ sent, veerhondert, veerendedartich, op sunte Maertens avent
„ in den winter. *De origineele in Francyn geschreven Brieve*
„ *waer mit een uthangend Segel an een pendant geconfirmeert*,
„ *'t Segel in groenen wasse gedrucket, ende ungeradert, und*
„ *in een blicken doosien gelacht, mit den welcken breeff dese*
„ *vidimus breeff van woerde tot woerde accorderende is bevon-*
„ *den. Dit oerconden wy Oeverste Schepper sampt Schepperen*
„ *boven verhaelt mit underteekening unser handen, unnde heb-*
„ *ben tot meerder vestenisse jeder unser angeboeren Zegel wol*
„ *wetentlich beneden an dessen vidimus breeff gehangen, in den*
„ *jaere unses Heren Jesu Christi duesent, ses hondert, negen*
„ *en twintich, den veer und twintichsten February.*"

ASUEER CLANTT. SEINO HENRICH RENGERS.
HENRICK SIGERS. REINT ALBERDA.

Tot dit onderwerp behooren nog twee Brieven, bij het *Adewerder Zijlvest* berustende, welke ik, om den zamenhang der zaak, en om te doen zien, dat ook de overige landen, die bevorens in het *Oosterſche diep*, of in kanalen, daar heen leidende, hadden uitgewaterd, mede omtrent dien tijd, eene andere uitwatering hebben bekomen, hier zal laten volgen. Bij den eersten Brief, van 1430, werd het klooster van *Selwert* en de buren van de *Paddepoel*, eene streek lands, reeds in 1255 onder den naam van *Padapale* bekend (zie MATTHAEI *Anal.*, *Tom.* II, *p.* 157), zich, even als de landen, in den laatst voorgaanden Brief gemeld, uitstrekkende bijlangs en ten oosten van het *Reitdiep*, eene uitwatering in het *Adewerder Zijlvest* vergund, door middel van eene te leggen grondpomp door het *Westerſche diep* of het *Reitdiep*; terwijl, bij den tweeden Brief, van 1435, aan het *Wierumer Hammerik* werd toegelaten, om mede, door deze grondpomp, haar water in het *Adewerder Zijlvest* te mogen slijten:

„ In

„In den name Godes Amen. Wy Rechteren unde gemeene meente van den dre delen der Zylvestene van *Aedwerder Zyl*, alse dat Convent van *Aedtwert*, die van *Middagh*, ende van *Lieuwerderwolde*, an de ene sydt, ende wy PONTIAEN Abt ende gemene Conventesluide van *Selwert*, ende gemene buren van den *Paddepoel*, an de ander sydt, doen kundich allen luiden ende bekennen myt dessen openen breve, dat wy myt malkanderen van beyden syden overdragen sinnen, sodane punten ende vorwarden, als hyr na bescreven volgen. In den eersten hebben wy Rechteren unde meente van den drie delen der Zylvesten vorscreven gegunt ende toegestaen, gunnen ende toestaen, den Convente van *Selwert*, ende die gemene buren van den *Paddepoel* vorscreven, een gruntzyl doer dat *Westerdeep* toe leggen, die wesen sal veerkant dre voeten wyt, daer doer mede wth to wateren toe *Aedwerderzyl* toe ewygen dagen, ende den selvigen gruntzyl sollen dat Convent van *Selwert*, ende die buren van den *Paddepoel* leggen up ene legelycke stede by manne raedt, ende die gruntzyl dicht ende vast maken ende holden, dat ons dren delen van den vorscreven Zylvesten geen vrempt water to en kome van des vorscreven gruntzyls wegen. Item soe sullen wy dre delen alle jaer dre daer to setten, die hoer dycken helpen schouwen; ende die sollen boeren die helfte van der broke, die daer up geset is; ende die ander helfte van der broke sollen hebben de Rechteren van de *Paddepoel*; ende desse vorscreven dycken sal men schouwen, wanneert den drien genoeget, die van de Zylvesten jaerlyks daer to sint geset; des en solle hem die andere Rechters niet weygeren. Desse vorscreven dycke sollen wesen twe voeten hoech boven der utersten dycken, ende sollen boven wesen een halve roede breet; ende wanneer desse Rechteren ummegaen desse dycken toe schouwen, were dat dan jenyge dycke gebreckelyck worde gevonden, groff of kleen, die sal breken een *olden schilt*, dartich *olde Vleemsche grote* voer den *schilt* gerekent, ende die den dyck toehoert terstont to betalen; ende off hy nicht en betaelde, soe sollen de Rechters terstondt die broke mogen penden wth synen guede, waer se dat vinden, sonder syn wederseggen. Voert meer sollen die Convente van *Selwert* ende die buren van den *Paddenpoel* den vorscreven gruntzyl to ewygen dagen holden buten schade ende kost der vorscreven dre delen der Zylvesten, ende sollen ock graven die wateringe van die gruntzyl, hen toe *Brundeken maer*, buiten kost en schade der vorscreven dre delen der Zylvesten, ende jaarlics eens schone to maken bynnen achte dagen na Mey dage, went

„in die Maer vorfcreven, by een pene van twe *olden fchil-*
„*den*, de fe follen breken, weert fake, dat die wateringe dan
„niet fchone en makeden, als vorfcreven is. Voert meer
„foe fal men fetten eenen nyen Zyl van veertyn voeten lo-
„pes, die fal ftaen by *Aedwerder Zyl*; ende foe wat die
„Zyl fal kosten ende van allen den arbeidt de daar up valt,
„daer fal dat Convent van *Selwert* ende die gemene buren
„van den *Paddenpoel* van upflaen ende betalen dat veerde
„part, alwent ter tyt, dat die nye Zyl loepachtich is;
„daerna follen de buren van den *Paddenpoel* ende dat Con-
„vent van *Selwert* fetten enen Zylrechter, gelyck alfe die
„dre delen van den Zylvesten doen, ende follen die twe
„vorfcreven Zylen, nye unde olt, unde die dycken, die daer
„toe hoeren, mede ftaende holden to ewygen dagen, ge-
„lyck die andere Zylrechters van den Zylvesten vorfcre-
„ven; ende dat men aldus enen Zylrechter fetten fal als
„vorfcreven is, daer hevet voer gelovet die Abt ende
„Convent van *Selwert* vorfcreven; ende ofte daer gebreke
„in vellen, als in den Zylrechter vorfcreven, dat follen de
„dre delen der vorfcreven Zylvesten moegen penden wth
„dat Convents guedt van *Selwert*, fonder wederfeggen des
„Abts ende Conventes vorfcreven. Voert hebben BRUYN
„KLINGE, HENRICK KATER, TESE HUYNGE, SY-
„BRANT to *Loquart*, ende de gemene buren van de *Padde-*
„*poel*, den Abt van *Selwert* vorfcreven gelovet hem in fynen
„Convente vorfcreven fchadeloes to holden in desfer lasten,
„elck buir vorfcreven voer fyn andeel. Item foe en follen
„die buren van den *Paddenpoel* ende die Zylvesten van
„*Aedtwerder Zyl* den Abt ende Convent van *Aedtwert* geen
„hinder doen in de visfcherye, noch hinderlick daer in we-
„fen. Voert meer is hyr to gefproken, wat vordel kompt
„van den *Drenten*, off van andere luiden, die to desfen Zy-
„le mede wthwateren muchten in toekomende tyden, dat
„fal mede toe bate komen den Convente van *Selwert*, ende
„den buren van den *Paddepoel* voerfcreven, gelyck den an-
„deren Zylvesten. In orkunde ende kenninge der waarheyt
„van desfen punten voorfcreven hebben wy RODOLPHUS,
„Abt van *Aedtwert*, ende wy PONTIAEN, Abt van *Sel-*
„*wert*, onfe Conventes Segel, ende wy van *Middach* vor-
„fcreven onfe Amptes Segel an desfen breeff gehangen; ende
„wy Borgemefter ende Raedt der Stadt van *Groningen*, omme
„bede wille der drier parten van der Zylvesten unde der
„buren van den *Paddenpoel* vorcreven, hebben onfe Stadt
„Segel mede an desfen breeff gehangen. Gegeven in den
„Jaer ons Heren dufent, veerhondert ende dartich, op fun-
„te Gregorius dach."

„Wy PONTIANUS, Abt toe *Selwert* ende gemene Con-
„vents-

„ventsluiden, ende gemene buiren van den *Paddenpoel*, be„kennen ende betugen in desfen openen breeve, dat wy „gelovet hebben ende loven den Abt ende den gemenen „Conventsluiden van *Aduwert*, dat wert fake, dat *Wirmer* „*Hammerick* in toecomenden tyden wateren folde ofte moch„te toe *Aduwerder Zyll*, dat wy hem dat fullen gunnen fon„der wederfpreken, dat fe mede mogen wateren doer onfen „landt ende doer onfen grontzyll buiten hoeren fchaden. „In oirconde der waerheyt foe hebben wy PONTIANUS, „Abt voerfcreven, voer ons ende om der buren bede „willen, onfer Convents Zegel aen desfen brieff gehangen, „int jaer ons Heren dufent, veerhondert ende vyf en dar„tich, op St. Ludgeri dach."

Eindelijk behoort mede tot dit onderwerp de aanleg van het *Boterdiep*, offchoon, eerst in latere tijden, in den tegenwoordigen ftaat gebragt. Dit diep, bevorens de *Kleifloot* genoemd, werd uit de Stad *Groningen*, door het *Ooster Stads Hammerik*, en door de oude rivierdijken bij *Noorder Hoogerbrugge* heen, gebragt tot in het Zijldiep van het *Winfumer en Schaphalfter* Zijlvest; doch, daar het *Stads Hammerik* zijne uitwatering had in het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*, en het *Oosterfche Diep*, of thans het *Schuitendiep*, langs of door *Groningen* heen ftroomde, zoo werd er, bij het verdrag daaromtrent gemaakt, wel uitdrukkelijk bedongen, dat de Stad *Groningen* zoude moeten zorg dragen, dat er, door het eerstgemelde Kanaal geen vreemd water in het *Winfumer en Schaphalfter Zijlvest* konde komen, ten zij de Schepperen van de lage landen, onder dat Zijlvest behoorende, zulks begeerden. Ik zal, van de ftukken daaromtrent voorhanden, alleen het verdrag van den 7 Maart 1616, bij het gemelde Zijlvest berustende, hier laten volgen:

„Wy Borgemefteren ende Raedt der Stadt *Groningen*, „fampt gemeinen Schepperen van *Winsfummer* ende *Schaephalfter* Zylen, doen kundt en betuigen mit desfen tegen„woordigen openen verfegelden brieve, dat wy mit malkan„deren lieflyck ende wal, in anno festyn hondert elvene, „den vyfftynden May, fyn geaccordeert ende verdragen, „dat, omme den fwaren lasten van die overtocht thoe „*Noorder Hoogerbrugge* 't entgaen, bij ons Borgemefteren „ende Raedt aldaer gemaeckt fal worden een brugge van „fes voeten wyt, met prefentatie, indien die eene ofte de „andere doer het water daer doer fchade lyden mochte, „die brugge aen de overtocht by des Olyflagers huys aen „'t fuyden te doen maken, gelyck fulcks veertyn dagen „bevorens was geaccordeert. Tot verfeeckeringe van 't „gene fullen wy Borgemefteren ende Raedt de verfie„ninge doen, dat de *Paddepoelfter pompe* onder doer den

„*Cleysloot* gelecht sal worden, omme het *Paddepoelster* water
„daer doer in de tochtsloot in de *Hammericken* aen 't suy-
„den van de *Kleysloot* te doen loopen, oick andere pompen,
„soe nu in de *Kleysloot* gaen, tot discretie van de Schep-
„peren van de lege landen, demmen ende dicht toe maec-
„ken, dat daer geen water doer loopt, ten sy met wille
„der voorgeschrevene legelandster Schepperen ende anders
„niet; beloven oeck een goede pendam, myt palen ende
„plancken wal versien, in de tochtsloot by de clappe van
„die *Korendyck* tot goet contantement te leggen en onder-
„holden, oick alle verseeckeringe te doen, dat doer de
„*Kleysloot* geen meer water, dan daer in regent, in *Win-*
„*summer Zylvest* sal koemen, ten waer dat de Schepperen
„van de lege landen 't selfste begeerden in de drooge tijden
„doer openinge van de pompe by de *Curretil*, eenich wa-
„ter in hoer Zylvest thoe hebben. Twelcke alles by ons
„Borgemesteren ende Raedt is aengenomen ende ratificeert,
„oick by Hoefmeester ende Schepperen aggreëert ende ac-
„cepteert, also in 't werck gestelt ende bedreven, voerbe-
„holden nochtans, soe in 't verfolich ende bedryff van dien
„bevonden mochte worden, eenige Schepperen in 't gene-
„nerael oder particulier doer pars van water ofte andersints
„benaedielt toe worden, sal 't voerseide besteck weder ge-
„corrigeert worden, dat daer geen beclachten mit reden
„op vallen moegen. Sunder argelist. In oerkunde van de-
„sen hebben wy Borgemesteren ende Raedt opgemelt on-
„sen Stadt Segel, ende wy gemene Schepperen voerge-
„schreven onsen gewoontlicken Segel beneden an desen
„brieff witlich gehangen. Gegeven in den jaere onses Hee-
„ren duisent, ses honderdt, sestyne, den sevenden dach
„Martii."

Men zie verder het Verdrag en de Verzegeling van den 22 April 1659 en 30 April 1662, in de *Verzameling van stukken, rakende het Winsumer en Schaphalster Zijlvest*, gedrukt te *Groningen* in 1821, bl. 25, en TROMMIUS, *Reductie der Stad Groningen*, bl. 109.

Zoo men, met eenigen grond, eene gissing wilde maken omtrent den tijd, op welken de *Hunse* of het *Oosterdiep*, langs een nieuws gegraven kanaal, strekkende van de *Roohaan* af tot aan *Groningen* toe, langs, of zoo als het thans is, door *Groningen* is gebragt (men zie de kaarten van den Heer BECKERINGH en anderen), dan zoude men dit moeten stellen geschied te zijn, in of omtrent het eerste vierde gedeelte van de vijftiende eeuw, zoo als reeds boven, bl. 155, in de aanteekeningen, is aangemerkt. Immers werd het uitwaterings kanaal van het *Ooster Stads Hamrik*, volgens den, zoo even bijgebragten, Brief van 1424, van *Gro-*

wingen af aan gegraven, en het kan geen' twijfel onderhevig zijn, dat men, door dit uitwateringskanaal, het tegenwoordige *Damsterdiep* te verstaan hebbe, en dat het laatstgemelde kanaal ook reeds destijds, zoo als thans, met het *Schuitendiep*, zijnde het aldus verlegde kanaal van de *Hunse*, vereenigd zij geweest. Deze verlegging en vergraving zal dan waarschijnlijk eenige jaren vroeger zijn aangevangen, zoodat dezelve in 1424 reeds was tot stand gebragt. Als een gevolg van deze werkzaamheid werden tevens nog eenige oostelijke streken van het *Gorecht*, in den bovengemelden Brief van 1332 voorkomende, die, door de verlegging van deze Rivier, van de westelijke gedeelten waren afgescheiden, in latere tijden mede in het *Zijlvest der Drie Delfzijlen* toegelaten; zoo als *Essen* in 1548; *Ooster-Helper Hammerick* in 1620; en *Broke* of *Westerbroek* in 1675, enz.; terwijl de overige, als *Kropswolde*, *Haren*, *Midlaren*, *Noordlaren*, *Onnen*, enz., derzelver uitwatering in de *Hunse* en het *Schuitendiep* hebben behouden.

Laat mij nog, tot besluit van het aangevoerde, het volgende hierbij voegen. Voor dat deze veranderingen, met betrekking tot den loop der *Hunse*, waren tot stand gebragt, bleef nog, in de veertiende eeuw, die Rivier een geducht vijand, inzonderheid voor de lage landen van *Fivelingo*, waarvan men op het jaar 1385 een klaarsprekend bewijs in deze verzameling zal aantreffen. Nadat deze Rivier naar *Groningen* was verlegd, en veranderd was de waterstaat der landen, die bevorens in dezelve plegen uit te wateren, bleef er van het *Oostersche diep*, van af de plaats, langs welke ze naar *Groningen* werd gebragt, tot aan *Wierum* toe, alleen de kil of bedding over, langs welke de Rivier pleeg af te stroomen, met diens oude bedijkingen, op vele plaatsen nog zigtbaar; welke overblijfsels niet alleen tot een zeker bewijs van den voormaligen staat verstrekken, maar tevens het nageslacht doen verbaasd staan over het beleid en de stoutheid eener onderneming, die met de grootste werken van industrie, elders in de *Nederlanden* te vinden, gelijk te stellen is; voornamelijk, nadat men, op den gelegden grondslag voortwerkende, uit het *Schuitendiep* en een gedeelte der *Hunse*, verder een nieuw kanaal door de zoogenaamde *Stads Kolonien* en de *Oldambten* heeft doorgetrokken; waardoor niet alleen eene zeer groote uitgestrektheid van moerassen en wildernissen in vruchtdragende en bloeijende landstreken is herschapen, maar tevens de koophandel en communicatie van de *Zoltkamp* naar *Termunterzijl* en de *Nieuwe Schans*, en voorts naar *Oostvriesland*, en in het algemeen uit *Groningen*, als de hoofdplaats en het middelpunt, naar al de gedeelten dezer Provincie kunnen worden uit-

» ge-

geoefend. De vreemdeling, die de gunstige ligging en inrigting van de Stad *Groningen*, als een gevolg van de ineenstrooming der beide, thans ebbe en vloed houdende, Rivieren, de *Hunse* en de *Aa*, binnen die Stad beschouwt, vermoedt naauwelijks, dat dit alles, in schijn zeer eenvoudig, alleen het uitwerksel eener kunstmatige behandeling, en van een diep doorgedacht overleg, offchoon geheel ten voordeele van *Groningen* ingerigt, geweest zij.

Men vergeve mij, uit hoofde van de belangrijkheid der zaak, deze al te groote aanteekening.

Vertaling van den Brief N°. LXXIV (*m*)

De Inlatingsbrief van Engelbert *en* Middelbert, *uit het Latijn in 't nederduitsch overgezet.*

In den name Godes, Amen. Allen unde jetliken Christelyken luyden, dit tegenwoordig onse instrument siende off hoorende. Wy gemene Scheppers der *Dryen Delfzylen* in 't gemeen, unde een jetligen in 't byzonder, geestelyk ende weereldlyk off leeken, begeren to geven een tuchenisse der waarheid, wee wal, dat nogh na geschreven recht, nog na geholdene gewoonte, dat de loop des vloienden waters mit eenigerhande manieren te lopen placht an die andere zyde des walles, dorch uns ende unsen watergangks, die gemeenlyk genoemt word de *Burgh*, wy nogtans, radesplegende der bescheiden Heeren Abbaten in *Werum* ende *Buren*, mede ook der anderen overigen Clerisie ende der leeken des ervaren; aanmerkende den nood des gemenen vloienden waters, durch welke in voelen jaren vele vrugten in onsen geboornen landen vergaan zinnen, soo die kragtige meesteres aller dingen; die er-

(*m*) Ik geef deze vertaling, zoo als ze in het onderstaande Protocol voorhanden is, offchoon somtijds eenigermate onnaauwkeurig.

ervaruntheid, uns hen to nu to geleerd heeft ende nog opentlyk leerd. Na die insettinge dan der Canonike rechten, dat alle nieuwe siekten off saken nieuwe medicyn ofte hulpmiddelen sullen gegeven worden, daarom, tho eene gemeene vrugtbaarheidt und nuttigheid aller Cloosteren, Geestelyken, Kerkheeren, Heuvelingen ende andere leeken, voornamentlyk binnen wals woonende, bekennen dat wy ontfangen hebben in unse wateringen de twee Parochien, te weten *Middelberth* ende *Engelberth*, des Stichts van *Utrecht*, mit onderscheid und conditien nabeschreven, in dusdaner manieren: In den eersten, dat die voorschreven twee Karspelen hebben een deurgank off waterleydinge in eener daar gemener geheetene *Burgwalle*, in de *Stertebolabalka*, daar die wydte en hoogte sal van holden anderhalff voet, die genoemt word een *Yardvoed*, ende daar nicht en beuven. Item dat de voorschrevene Karspelen sullen holden ende waren, by desen watergank an beyde syden een roede dyckes in de *Burgwalle*, die gemeenlyk genoemd word een *Yarfal*. Item voorschrevene Karspelluiden sullen schoonmaken en holden den sloot, van voorschr. *Stertebolabalka* hen to dat heem, dat heet *Hoytecamaheem*, en dan van daar aff hen tho den doorgank, die geheeten is *Waterloesinge*, ende mit den anderen gelyk wesen sollen, die daar horen tot denselven waterlossingen schone te maken na huistal unde personen. Item op dat het nicht in quaadsten verga door langheid van tydt, dat er geramet is to gemener nuttigheidt, soo ist doch sunderlinge beraamt, dat die van *Engelberth*, um dat haar water ruim doorgang heft door des anderen Karspels landen, hebben soelen tweer sunderlinge wateringen, enger in 't midden, als die is in *Stertebolabalka*, welke derde doorganks deel wesen sal in een

een floot, die daar heet de *Burgh*; maar de andere twee deelen des voorschrevenen lopes der van *Engelberth* sullen gaan door die dyck, die gemeenlyk genaamt word *Vlgers Suidwende*, in een floot, die *Middelberger Waterlossinge* heet; ende boven dese watergang sal sig niemant vermetenen den anderen hinderlyk tho zyn, off des selveren loop verhinderen in eeniger wyse. Op dat soo een weldaad nicht vergeten en worde off met ondankbaarheid daar voor beloont worde, dan opentlyk dankbaarheid daarvoor te toonen, is besloten in gemenen raad, dat die voorschreven twee Karspelen, als *Middelberth* en *Engelberth*, holden sullen hare dyken, als *Ommeke* en *Edikan*, sonder enig gebreck, bedrog ende fale, under ende boven, in de hoogte ende de breedte, gans heel ende goed, op dat alle verhinderinge weggenomen worde. Item alle die geene, die daar hebben besittingen, lyftocht, off huis in voorschr. Kerspelen, die door afwesen off versuim hare dycken niet besorgden te maken, nichttegenstaan haar afwesen off versuim, sullen nogtans, die tegenswoordig in den Karspel woonachtig syn, verbonden syn de dycken tho waren, tho maken, tho verbeteren ende gantslyk staande tho holden sonder gebreck, die daar hieten *Ommerke* en *Ediken*. Item off door Goddelyke schikkinge door een onvoorsien geval, gelyk door quaad weder, storm off pars des vloienden waters, de dycken in enige plaetsen beschadigt wierden of inbraken, soo sal die gemene meente der twee Karspelen schuldig syn, de gebrecken des dyks te herstellen, en daar nicht affgaan, dat sie, dat alle dink de gebrecken off gaten vullentkomenlyk weer sinnen gemaakt; dat weer dan, dat se behindert worden, door quaad weder, als hagel en vorst, soo dat het bewyslyk

waar.

waar. Item off jemand door boosheid, bedrog off geweld, heymelyk off openbaar, de voorschr. dycken doorgroeve, soo sal die gemene meente der twee Karspelen die gebrek off doorgravinge weder maken. Ende wert sake, dat de gemene meente door sig selfs dat nicht berichten off uitrechten konnen, soo sal sy alle Drie Zylvestenen tho hulpe roepen. Item soo vake, als die Scheppers der Drien Zylen schouwen willen, en voorschr. dyken, als *Omerke* en *Edyken*, off sy goed sinnen ende heel, dat mogen sy doen, ende dese dan vindende niet goedt, gebroken off doorsteken, soo mogen sy aller tyd tho nemen, voor eenen voet, geheten *Yardvoet*, van den gebrekelyken twalff olde kronen. Item dese twee Karspelen sullen allen tyd hebben twee Richters, na der tyd aff en aangaende, die by haren eedt, den Zylvesten gedaan, driemaal sullen komen des jaars op *Delfzylen*, na older gewoonte dus lange geholden, na des gemenen Zylbrieves; dat wer dan zake, dat de Scheppers voor nooddrufftigheid, samt met den anderen Richters, die vaker verboden by den anderen tho komen; in wien sy den anderen gelyk sullen wesen, in arbeid en in kosten. Item soo sal de gemene meente der Dryen Zylvesten altyd hebben en holden een vryen wegh in *Ulger-Sydewendene*, geestelyk en wereldlyk, man unde wyff, met allen haren goederen daardoor toe reysen in vreden, zonder enig geld eysching off schattinge, uitgenomen jetlich by synen eed, dat geen vreemt goed aan sig, en denselven voorschr. gemeenten der Zylvesten behulplyk wesen met haar dingen en goederen daar to komen, soo veele hen mogelyk is, in zulker manieren als sy begeren hem toe begeven in onsen Zylvesten der tydt tho, dat de *Groninger* weg, mit

mit haren bruggen, vollenkomentlyk gemaket is. Item off, van nodes willen off herstel in den Zylvestinge, schott geraamt ware van den Scheppers, off daar ook enig arbeyd in viele, soo sal altyd de gemene meente der tweer Karspelen hoorsaam wesen, ende der gemene meente in der Zylvesten gelyk syn in dat schot te betalen, ende in arbeyd ende in onkosten, alle tyd den anderen gelyk syn. Item off in toekomenden tyde enig articull offte sake rese, die hyr nicht beschreven is, die sullen verklaart unde geeindiget worden, na den gemenen adprobierden Zylbrieve, door den gemenen Schepperen, dan ter tyde wesende. Item hyr is toegedaan, dat alle schelinge unde twist die nu is, ofte int toekomende wesen sal, tusschen dese twee Kerspelen ende de Rechteren des Zylrechts, dat zal geeindigt worden, door den tween Abbaten, als van *Werum* ende *ten Bure*, mit enen Rechter, ende enen van de gemene bueren in vrundschap; ende off dese vier dat nicht flyten konden ter vrundschap, soo sal dat eindelyk gesleten worden door die twee Abbaten zonder weerseggens. Item de olde borgen, sullen altyd blyven in hare magt, tho der tydt, dat de nyen geset zyn. Item de Scheppers der Dryen Zylvesten hebben gegeven, om onderhold *Omerke* en *Ediken* eens, twee en dertig goede schilden, met wat geld gekoft syn, seven grasen lands unde een half, om de wateringe daar mede te verbeteren. In eene vestinge ende tuchenisse aller deser dingen, sinnen an desen brieff gehangen, de zegelen der voorschr. Abbaten, Meester ANDREAS, ende Heer MEINOLD, Pastoren der kerken tho *Sunte Marten* in *Groningen*, ende des Pastors ook in *Engelbert*, en ook dat zegul des Sculten EGBERT. Gegeven in den jare unses Hee-

Heeren duiſend, drie honderd ende ſeventigh.

(onderſtond.)

Gecollationeert tegens de origineele Brieff, zynde geheel en ongeſneden met vyff gehangen Zegelen in groenen waſſe bevestigt, zynde daarinne noch eene inciſure, daaranne na apparentie noch een Zegel heeft gehangen ende daarmede accorderende bevonden. Quod attestor

L. HENRICI, *q. d.*

Collat. accordat.

W. LAMAN, *Secret.*

Uit het protocol der Fundatiebrieven van het *Zijlvest der Drie Delfzijlen.*

LXXV.

Zijlvester Brief van het Schouwer-Zijlvest (*a*).

Den 19 *Junij* 1371.

In nomine Domini Amen. Univerſis et ſingulis Christi fidelibus, quorum interest et intereſſe contin-

(*a*) Van dezen Brief wordt mede gewag gemaakt door VAN HALSEMA, in de meermalen aangehaalde Verhandeling, bl. 231, 506, 537, 538 en 552.

tinghet. Nos REYNERUS, Divina miseratione Abbas in *Marna*, FOLCARDUS ATTINGHA et ODULPHUS HERATAMA volumus esse manifestum, quod nos, de consilio discretorum, de articulis necessariis aqueductui in *Schuwun*, prout nobis tribus sine omni contradictione est datum diffiniendum per omnes Curatos et Iudices ac Communitatem dicti aqueductus, ordinavimus presentibus sub pena sexaginta marcarum bone monete firmiterque observandum isto modo. Primo, quod quilibet iuger (*b*), spectans ad eundem aque-

(*b*) Dat is *Juk*, zijnde de, van ouds bekende, landmaat in de *Marne* en het *Halfampt*, enz. Dit woord ontleent den naam van *jugum*. „*Jugum* terrae est, quantum juncti boves uno die arare possunt; *joug de terre*," enz.; zie DU CANGE, op de woorden *Jugum*, *Jugia*, *Jugis*. De landen in deze streken waren oorspronkelijk, en zijn nog, meestal, bouwlanden.

Van deze landmaat zijn onderscheiden de *gramina*, *graminata* of *grasen*, eene landmaat, in de Stads *Hammerikken*, het *Westerkwartier* en een groot gedeelte van *Hunsingo*, *Fivelingo* en het *Gorecht*, van ouds gewoonlijk gebruikt. In de zeer oude *Charta Werdensis* komen reeds, onder de opkomsten van de *Curtis* in *Groninck*, voor: „In *Abdinclande* „sexaginta *gramina*, solventia triginta talenta. In *Abdinc-*„*stange* quatuor *gramina*, solventia duo talenta, quod di-„citur *huerlandt*, et quodlibet *gramen*, solvens sedecim „uncias.— In *Roder Hammucke* (waarschijnlijk *Hammercke*) „sex *gramina*, solventia sex talenta," enz.; zie dit stuk bij KEMPIS, *l. c.*, *p.* 156 en 157, en bij VAN IDSINGA, t. a. pl., bl. 118. Deze *gramina* droegen hier, in latere tijden, den naam van *graminata*; zie de Brieven van 1346, 1356 en 1370, hierboven bl. 171, reg. 13; bl. 207, reg. 6; bl. 266, reg. 25, en heeten nog *grasen*; zie boven bl. 131, in de aanteekening, en het translaat van den zoo even gemelden Brief van 1370, bl. 288, en elders. De beteekenis, zoo in het Latijn, als in de oude Landtaal, wordt door *gramen* of *gras* aangeduid; en men kan uit het gezegde met eenen genoegzamen grond afleiden, dat die landstreken, in welke deze landmaat in gebruik was, in onderscheiding van de *jugera* of *jukken*, meestal, zoo als nog tegenwoordig, uit gras-, hooi-

queductum, equaliter se habere debet in longitudine ad singulos et universos labores meatus, dicti *Hunse* (c), inter aggerem aquilonarem, et aqueductum supradictum; ita tamen quod quilibet, prout sibi locus in meatu eodem evenerit, in eadem latitudine, prout nunc est, observabit; sic etiam quod artissimus locus eiusdem sit in fundo unius virge latitudinis, virgam per sedecim pedes mensurando, et partem supremam per hoc observando, sicut ratio dictat et exposcit; longitudinem equaliter per singula iugera dividendo. Item quod religiosi, curati, divites, pauperes, nobiles et ignobiles, prout ipsis labor competit, per numerum iugerum laborabunt, vel per alios laborantes labores ordinabunt, in meatu supradicto. Item meatum extra aqueductum, et triginta virgas infra, tota communitas labore communi custodiet

et

hooi- of weilanden bestaan hebben. De hoegrootheid van deze *jukken*, en ook van de *grasen*, ja zelfs van de roeden land was, in de onderscheidene gedeelten en kerspelen van deze Provincie, zeer ongelijk, en was, althans in de *Ommelanden*, veelal in de Kerspelkerken of aan de Torens uitgehouwen; zoo als dit een en ander uit de oude Registers kan worden opgemaakt, en ook eenigermate gezien kan worden uit het *Register van de grootheid der maten van grasen, jukken* enz. in deze Provincie, geplaatst achter de *Lijst der generale middelen*, gedrukt 1717, II. D., bl. 227 en volg.

In den Brief van 1301, hierboven bl. 65 opgegeven, komt nog voor eene andere landmaat, onder den naam van *Centenaria terrae*, waardoor te verstaan zijn de zoogenaamde *Honderden*, in de oude stukken zeer bekend, die in *groote* en *kleine honderden* onderscheiden worden, en omtrent welker hoegrootheid mede het, zoo evengemelde, *Register* kan worden nagezien; men zie voorts den Brief van 1458, in de reeds aangehaalde *Verzameling van Stukken, rakende het Winsumer en Schaphalster Zijlvest*, bl. 29.

(c) Zie hierboven de aanteek. c, bl. 38.

et in esse conservabit, si utilitas aut necessitas id exposcit. Item, sic erit labor in meatu localiter ordinandus: quod primo loco, ubi labor singularis fieri debet, Grangarius (*d*) in allodio (*e*) *Ham-*

(*d*) Men versta, door *Grangarius*, den *Hoofmeester* of bestuurder wegens een Klooster over eene *Grangia*, dat is een praedium, villa rustica, of landhoeve. Zij werden in het bastaard Latijn *Grangiae* genoemd, van de *granen*, die in de huizen en schuren, op de Kloosterlanden staande, geborgen werden; zie DU CANGE, op de woorden *Grangia* en *Grangiarius*; TROTZ, *Jus agrar. foed. Belg.*, *Vol.* I, *p.* 32 *et seq.*, benevens de aldaar aangehaalde Schrijvers, en de Brieven van 1339, 1385 en 1398, hierboven in de Aanteekeningen, bl. 163, 169 en 170. *Grangiae* zijn hetzelfde met *Vorwerken* of *Voerwarken*, en *Grangiarii* met de *Hof-* en *Hoofmeesters*, die, gelijk ook de *Vorwarkesmannen*, in de volgende Stukken, meermalen zullen voorkomen. Men zie mede VAN HALSEMA, t. a. p.', bl. 538. Vele plaatsen en gehuchten, zoo in de *Ommelanden*, als elders, ontleenen derzelver tegenwoordige namen van deze Kloostervoorwerken, bij voorbeeld, *Garshuister Voorwerk*, enz.

(*e*) Dat is: praedium, proprietas, haereditas, eigendom. Men wachte zich, dit *Allodium* hier op te vatten in dien zin, als komende in tegenoverstelling van een *beneficium* of *feudum*, daar er in de *Ommelanden* geene *leenen* bestonden, zoo als reeds boven, bl. 35, aanteek. *a*, is aangemerkt; zie DU CANGE, op het woord *Alodium*, en de aldaar aangehaalde plaats van STIERNHOEK, *Lib.* 2, *de jure Sueonum vetusto*, *Cap.* 5 en 6. Men zal hier dus waarschijnlijk, door *Allodium*, bedoeld hebben een oud oorspronkelijk Kloostereigendom, in onderscheiding van aangekocht of later verkregen vast goed. In den Brief van 1301, hierboven N°. XXIX, bl. 62, komt ook voor een *Allodium de Werum*, dictum *Rhoggenamunekan* of *Rogghen voerwerk*; zie aldaar de aanteek. *c*. Ik zal, om de zamenstelling van zulk een *allodium* en *voerwerk* te doen zien, en tevens om aan te toonen, dat zoodanige *allodia* in de Ommelanden niet, zoo als elders, volgens de voorbeelden, door DU CANGE aangehaald, vrij van lasten geweest zijn, diens beschrijving uit het Mf. *Werumer Zijlboek*, boven bl. 84 aangehaald, hier laten volgen.

„ In dessen *Verendel* (dat is, de Schepperij van het *Vierendeel*, onder het *Winsumer* Zijlvest) gehieten, he-
„ vet

Hammis (*f*) pro suis prediis, ad dictum aqueductum spectantibus, suos habebit laborantes et suam longitudinem per numerum iugerum. Item primo loco aput laborantes predictos erunt laborantes Grangarius in *Luyttekahuesum* (*g*) et post illos illi de *Sydeweere*; post illos erunt porrochiani in *Marslachte* (*h*); post illos de *Werfhuesum*, et post tunc porrochiani de *Mensingheweere*; post illos porrochiani de *Wee* cum *Novo Conventu*; post illos porrochiani de *Wee* in *Eenrum*, et post hos conventuales, primo porrochiani de *Antiquo Con-*

„ vet *Werumer* Convent een *voerwarck*, gehieten *Roggen voerwark*, arve und lant, al to samen gelegen an enen deel, „ behalven een venne, die een luttel verscheyden licht. „ Item in desse arve und lande synt gelegen twe hemen, „ dat ene, daer dat *voerwarck* op staet, en dat is twee grase, ende dat ander heem is gelegen op dat zuyden daer „ van, en is een gras. Item die arve und lande, die totten „ voerwarck horen, synt to samen X styge grase, mer sy „ liggen to schote und warcke voer XII stygen, enz." Tot verklaring van dit laatste moet ik hier nog bijvoegen, dat het woord *Styge*, in deze Provincie nog veel, vooral bij den handel in eijeren, in gebruik, in onze oude Stukken mede een twintigtal aanduidt, waardoor dus deze tien styge tweehonderd grazen bedragen; zie KUL. en VAN HASSELT, op het woord *Stygh*.

(*f*) Hier staat in het Handschrift, door mij gebruikt, aan den kant geschreven: „ Hooffmeester van *Schilligheham*, „ in Belgica interpretatione." Deze Hoofmeester van *Schilligeham*, bij *Winsum* gelegen (zie de aanteek. *c*, bl. 94, en de kaart van BECKERINGH), had, volgens dezen brief, mede onder zijne beheering de Kloosterbezittingen, onder het *Schouwer-Zijlvest* behoorende.

(*g*) *Luttekehuisen* is nog een gehucht of eene streek lands, bij de *Schouwerzijl* gelegen; zie de kaart van BECKERINGH. Deze en de volgende plaats, *Sydeweere* genaamd, waren mede *Grangiae* of *Voorwerken*.

(*h*) Men zie, omtrent *Marslachte*, thans *Maarslagt*, en de volgende, hier genoemde, Kerspelen, den *Tegenwoordigen Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 312 en volg., benevens den lateren Zijlbrief, in de aanteek. *k*.

Conventu, deinde laborabunt suo loco porrochiani *Sancti Petri* in nova terra; post et apud illos erunt in labore porrochiani in *Werahuesum*. Item, si aliqua predia aliquorum de novo nunc recuperentur ad dictum aqueductum, similia iudicia et articulos, cum aliis prediis nunc in aqueductu existentibus, in omnibus et singulis observabunt. Item si novalia accrescerent, vel antiqua predia decrescerent, damnum erit secundum estimationem prediorum simile et emolumentum. Item, si necesse fuerit quod meatus ampliari debeat, hoc nullus propter sua predia, in quibus necessario ampliatur, impediat, sed hoc pacienter sustineat propter commune bonum, et terram projectam de meatu ulterius idem possessor eorundem prediorum complanare debet, ne in meatu iterato cadat et damnum aliquot sustineat ex hoc quovis modo. Et omnes istos articulos volumus ut inviolabiliter, sub pena LX marcarum bone monete, observentur. Et illi articuli, qui non sunt in ista litera scripti, secundum statuta literarum antiquarum observentur et iudicentur, aut per statuta litterarum aqueductus in *Wynsum* (*i*) observentur, nisi melius maiori parti de aqueductu isto visum fuerit expedire. Item, si aliquis temerarius repugnans predictis nostris constitucionibus existeret, parvi pendens et vilipendens, premissam LX marcarum penam, quem etiam, si compelli per introductionem extraneorum Iudicum necesse fuerit, penam quattuor marcarum antiquarum volumus ac idem solvat totiens Iudicibus illis introductis, quoties fuerit attemptatum, pena nichilominus LX marcarum predicta in suo robore nobis et nostris Iudicibus permanente et perdu-

ran-

(*i*) Zie de aanteek. *c*, bl. 112.

tante. Datum sub nostris sigillis, una cum sigillis Curatorum Ecclesiarum *Weerahuesum*, *Sancti Petri*, *Eenrum*, *Marslachte*, *Mensinghawere*, *Warffhuesum*, *Wee*, *Antiqui Claustri* Conventus, in testimonium et confirmationes omnium predictorum, anno Domini M.CCC.LXXI., ipso die Gervasii et Prothasii martirum beatorum. (*k*).

Uit eene verzameling van oude Zijlbrieven.

(*k*) De *Marne* en het *Halveampt* hadden van ouds twee Zijlen of Sluizen van uitwatering, de *Houwerzijl* en de *Schouwerzijl*. De *Houwerzijl*, de uitwateringsfluis van de *Marne*, thans sedert lang vervallen en toegedamd, was van eenen hoogen ouderdom. Er werd aldaar, waarschijnlijk reeds zeer vroeg, een aanzienlijke koophandel gedreven. Men treft al in eenen Brief van den 9 Augustus 1347, hierboven N°. LI, bl. 180, een' ingezeten van *Houwerzijl* aan, als afgevaardigde van het Landschap *Hunsingo*, tot het vereffenen der hevige onlusten, tusschen eenige gedeelten dezer Provincie en de Stad *Hamburg*, destijds plaats hebbende, en ter herstelling en bevordering van de wederzijdsche commerciële belangen; zie de aanteek. *a*, bl. 173, alsmede de aanteek. *b*, bl. 160. In eenen Brief van 1420, ter vereffening van de geschillen over het Dijk- en Zijlregt van *Houwerzijl*, aldaar, zoo als ook in andere Stukken van dien tijd, *Hogersijl* genoemd, wordt melding gemaakt van eenen *Olden sijlbrief* van dat Zijlvest, en ook van *Hunsinge Dijkrechte*, doch geen dezer Stukken is mij immer voorgekomen. De hoogere bodem en voordeelige ligging dezer plaats aan de monden van de rivieren de *Hunse* en de *Lauwers* maken het waarschijnlijk, dat dezelve reeds in zeer vroege eeuwen eenen grooten bloei zal gehad hebben; doch de gedenkstukken van de oude geschiedenis dezer landstreken schijnen meest alle te zijn verloren geraakt. Misschien is in, of bij *Houwerzijl*, de oude *Portus Manarmanis*, van welke PTOLOMAEUS gewag maakt, te zoeken. De aanteekeningen van den beroemden ALTING, *Notit. Germ. Infer.*, *part.* I, *pag.* 90, over het *Ostium* en de *Portus Manarmanis*, als tot de *Marne* behoorende, verdienen eene bijzondere opmerking.

De tweede uitwateringsfluis was die van de *Schouwerzijl*, in den tegenwoordigen Brief gemeld. Men zal echter aan de-

deze Zijl of Sluis ook al eenen hoogeren ouderdom moeten toekennen, daar deze Brief, in de niet uitgedrukte gevallen, de vroegere, daaromtrent gemaakte, verordeningen, *Statuta literarum antiquarum*, tot eenen leidraad stelt. Ik zal, tot opheldering van dezen Brief en van de gelegenheid der plaatsen, daarin voorkomende, eenen lateren Zijlbrief van *Schouwerzijl* hier laten volgen. Deze Brief is, volgens al de Handschriften, door mij gebruikt, van het jaar 1458, doch wordt door VAN HALSEMA, die denzelven, bl. 533, aanhaalt, tot het jaar 1408 gebragt. Hij schijnt mij echter tot het eerstgemelde jaar te behooren, althans zoo ABEL ONSTA, die in dezen Brief genoemd wordt, voor denzelfden persoon is te houden met ABEL ONSTA, Hoofdling *thoe Ubbega* of *to Sauwert*, die mede in andere Brieven van die tijden voorkomt. Men zie den *Winsumer* Zijlbrief van 1464, in de, meermalen aangehaalde, *Consideratiën van de Erf- en Ingezetenen in de Ommelanden*, bl. 50 (alwaar nogtans, in plaats van *oudste*, ONSTA moet gelezen worden), en OLEINTZ, *Antiqua Monum.*, *pag.* 91, benevens den Brief van 1470 bij VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 402. Doch het is zeer mogelijk, dat VAN HALSEMA gegronde redenen voor zijne opgave kan gehad hebben, te meer, daar hier, ook omtrent het einde van de veertiende eeuw, een ABEL ONSTA, in leven was; zie J. DE LEMMEGE, *Chron.*, bij MATTH. *Anal.*, T. I, p. 72. Dus luidt deze Brief:

„ Kondigch ende openbaer sy allen gueden lueden, de „ dessen breef sullen syen off hoeren lesen, dat wy, meene „ meente van *Schuwersyl* in der *Marne* ende in den *Halvenampte*, hebben laeten bescryven eendrachteliken onse Hammeriken, die Sylschot gheven thoe *Schuwersyl*. Item in „ den ersten, soe sal die Prelaet van *Oldenclooster* in die *Marne* „ gheven voer *Oldecloester* ende *Nyenclooster* thoe samen „ thoe plackenschot achte Arns guldens. Item ABEL „ ONSTA lant thoe *Luttyckehuesen* sal gheven thoe plackenschot twe Arns gulden, ende soe is daer noch beholden achteyn jucke landes en een halff juck landes. „ Item *Werffhuester* Hammeryck is gherekent op theynde „ halff hondert jucke landes. Item *Weer* Hammerick is gherekent op soevende halff hondert jucke landes. Item *Cloosterbueren* Hammerick is gherekent op theynde halff hondert jucke landes. Item *Wyrhuester* Hammerick is gherekent op derteyn styghe jucke landes. Item *Petersbueren* „ Hammerick in die *Oesterkluft* vyffhondert jucke landes, ende in de *Westerkluft* in *Petersbueren* Hammerick op derde „ halff hondert jucke landes, een juck myn. Item *Eenrummer* „ Hammeryck is gherekent op negheneyn hondert jucke

„ lan-

„ landes, ende achteyn jucke landes. Item *Maerslachter* „ Hammeryck is gherekent op vyffhondert jucke landes en- „ de veertich jucke landes. Item *Mensingawerster* Hamme- „ rick is gherekent op dreehondert jucke landes ende tsoe- „ ventich jucke landes. Item soe sinnen wy vorschreven „ meente verdraeghen all sulcken puncten, als hyr nae be- „ screven volgen, ewelike thoe holden. Item soe wanneer „ dat dat over die Kercken verkondighet worde, weghen „ ende tyllen thoe maken ende die maeren thoe clensen, „ als dat wontlyck ys, ende die Sylrechters daer nae ko- „ men, alst zeede is ende woentlick, om tho schouwen de „ weghen ende tyllen ende maeren. Item soe en moeghen „ die Zylrechters van een wechsanne nyet meer hebben thoe „ broke dan twe olde vleemschen, ende die sanne sal wesen „ een roede lanck ende soe dyep, dat sy een waghenvelghe „ bedecken mach. Item een sanne in den maer sal oeck we- „ sen een roede lanck twe vleemsche toe broke. Item daer „ een legher wech is, dat sal wesen een halven postulats „ gulden. Item een tyl, die onveerdich wort ghevonden, „ sal wesen thoe broke een halven postulats gulden. Item „ wert tsake dat nae der ander vermanynghe ghebreck ghe- „ vonden worde, het waer in weghe, in maeren, off in „ tyllen, soe sal die broke dubbelt wesen, ende desghe- „ lykes nae der derder, veerder off vyffter vermanyn- „ ghe, soe sal altoes die broke dubbelt wesen. In oer- „ kunde deser waerheyt soe hebben wy vorscreven meente „ ghebeden den Eerbaeren Abt ende Prelaet, Heer WYLLEM „ ten *Oldenclooster* in die *Marne*, ende Mester ALBERT, „ Cureet to *Eenrum*, ende Heer AYTEKEN, Cureet in „ *Petersbuiren*, dessen breef ende waerheyt voer ons toe be- „ seghelen. Ende wy WILHELMUS, Abt vorscreven, en- „ de wy ALBERTUS ende AYTETUS, Kerckheers vor- „ screven, ommé bede wyllen der vorscreven meente, heb- „ ben onse Seghelen an dessen breef ghehangen. Ghegeven „ in den jaer ons Heren dusent, vyerhondert ende acht en „ vyfftich, ipso die conceptionis Marie virginis."

Men zie voorts, omtrent het woord *Sanne*, alsmede omtrent de woorden *Velghe* of *Waghenvelghe*, in dezen Brief voorkomende, de aanteekeningen van den Hoogleeraar J. DE RHOER, op het Dijkregt van *Humsterland*, bl. 19 en 39, in de *Analecta* achter de *Verhand. van het Genootschap: pro Excol. Jure patrio*, III. D., 2de stuk. *Clensen*, mede in dezen Brief voorkomende, beteekent, volgens KILIAAN, op de woorden *kleinsen*, *klensen*, purgare, mundare, en dus hier opschoonen, of, zoo als het gewoonlijk en van ouds, in deze Provincie, genoemd wordt, *ruiden* of *ruden*; zie, onder anderen, hierboven bl. 273 en 276, de Brieven van 1424 en 1434.

LXXVI.

Brief, volgens welken, door het Domkapittel te Utrecht, *aan* JOHAN, *Heer van* Koevorden, *en deszelfs Zoon* REINOUD; *aan* HERMAN *van* Koevorden, *en deszelfs Zoon* HENRIK; *en aan* GODEVAERT *van den* Oldenhave, *anders geheeten van* Haren, *gedurende hun leven, is verpacht het Wereldlijk Gerigte en de Heerlijkheid, hoog en laag, te* Groningen *en te* Selwert, *met* Wolde *en* Gho, *enz., in eenen Vidimusbrief van* 1594.

Den 8 *Julij* 1371.

Nos Decanus et Capitulum Ecclesie Metropolitane Traiectensis, notum facimus universis, presentes literas, sive presens publicum transumpti instrumentum visuris, lecturis, pariter et audituris, quod nos in Archivis Ecclesie nostre reperimus quasdam literas, tribus sigillis ex cera viridi subimpendentibus sigillatas, quarum tenor sequitur et est talis: (*a*)

Al-

(*a*) Ik begeer thans niet te onderzoeken, of de Bisschoppen en de Kerk van *Utrecht*, uit hoofde van den Giftbrief van Koning HENRIK III. van het jaar 1040, hierboven No. LXI., tot eenig wereldlijk gezag te *Groningen* zijn geregtigd geweest, en even weinig, of dit wereldlijk gezag zich tot *Groningen* en het *Gorecht*, dan wel alleen tot het *Gorecht* bepaald hebbe, punten, waaromtrent zeer kundige mannen hunne, wijd uiteenloopende, gevoelens hebben medegedeeld. De Stukken, die in deze Verzameling voorkomen, zullen genoeg doen zien, hoe de belanghebbenden zelve dit beschouwd hebben, en tot eene meer naauwkeurige behandeling van dit onderwerp, is een letterlijk

Allen luden, die desen brief zullen sien of horen lesen. Wy JOHAN, Here van *Covorden*, voer ons ende REYNOLD onsen Soen, die noch onmundich is, HERMAN van *Covorden*, voer mi ende HENRICK, minen Soen, die noch onmundich is, ende GODEVART van den *Oldenhave*, anders geheyten van *Haren* (*b*), maken cond ende

lijk en volkomen met het oorspronkelijke overeenstemmend afschrift van dezen Giftbrief noodig. Ik merk dus alleen op den tegenwoordigen Brief aan, dat, offschoon het Domkapittel van *Utrecht* deze verpachting heeft gedaan, en zich daartoe heeft geoordeeld geregtigd te zijn, daaruit echter niet volgt, hetgeen VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 441, beweert: „dat de Bisschoppen van „*Utrecht*, of derzelver Stadhouder, op dezen tijdt, de „administratie der Justitie te *Groningen* hadden." De toenmalige gesteldheid en betrekkingen van de Stad *Groningen* laten niet toe, om dit denkbeeld voor waar te houden, en de voorwaarde, in den Pachtbrief voorkomende, dat de bedongene pacht of huur door de pachtenaren zou moeten worden betaald, offschoon zich eenig beletsel in de uitoefening dezer geregtigheden opdeed, doet ook genoeg zien, dat men, aan zijde van de Stad, tegenstand te gemoet zag; ook is er geen het minste spoor voorhanden, noch eenig stuk bekend, of tot dusver voor den dag gebragt, waaruit zou kunnen worden afgeleid, dat de pachtenaren, als een gevolg van dezen Brief, aldaar eenig huishoudelijk, financiëel of regterlijk bestuur gehad hebben; terwijl er, van den anderen kant, een aantal stukken voorhanden zijn, bestaande in verbonden en overeenkomsten, door de Stad *Groningen*, op dien tijd, en onderscheidene jaren vroeger en later, ingegaan, welke tot een klaarsprekend bewijs voor het tegenovergestelde kunnen verstrekken: men zie voorts hierboven de aanteek. *a*, bl. 132; *b*, bl. 152; en *a*, bl. 217.

(*b*) Welke betrekkingen of gronden er kunnen bestaan hebben voor de gedane verpachting, bijzonder aan deze vijf personen, is, voor zoo ver ik weet, niet aangeteekend. Ik zal dus alleen, nopens hetgeen mij, omtrent deze personen, is voorgekomen, het volgende aanstippen.

Van JOHAN, Heer van *Koevorden*, zie de aanteekening *f*, hierboven bl. 221. Zijn Zoon en opvolger REYNOUD zal ons in de volgende stukken voorkomen.

Van

de bekennen openbaer mit desen brieve, dat wy van Eersamen Heren den Doemdeken ende ghemeyne Capitel ten Doem *t Utrecht*, in pachte ende in huerwere ontfanghen hebben tot onsen live, alsolanghe, alse onser enich leeft, ende nyet langher, alle hoere weerlike Gherichte ende Heerlicheyt, hoghe ende leghe, te *Groeninghen* ende te *Zelewaert*, mit *Wolde* ende *Gho*, ende alle hoere toebehoeren, alsoe als die hem ende hoerre Kercken ten Doem voerseyt toebehoren, wytghenomen ende beholdelic hem ende hoere Kercken alsulcken thyns, tienden ende renten ende ander erfnisse, als zy daer ligghende hebben, elx jaers om vyf

Van HERMAN van *Koevorden*, getrouwd met IDA van *Selwert*, zie derzelver Huwelijks-contract van den 14 Februarij 1360, hierboven bl. 217. De laatstgenoemde, door VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 439, te onregte IDA van *Groenenberg* geheeten (zie Mr. H. L. WICHERS, *Inleid. tot het tract. van Red.*, bl. 25, aanteek. *b*), schijnt niet, zoo als hij schrijft, reeds destijds te zijn overleden geweest; want zij overleefde haren man, en komt nog voor in eenen brief van 1391, aangehaald in het *Register* van DE SITTER, bl. 293, en in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 184.

HENRIK, in dezen Brief voorkomende als een Zoon van HERMAN van *Koevorden*, was (hoewel EMMIUS, in zijne *Hist. Fris.*, *p.* 223, hieraan twijfelt) uit zijn huwelijk met IDA van *Selwert* verwekt; zie den Brief van 1391 en den *Tegenw. Staat*, zoo even aangehaald. Hij noemde zich niet, zoo als VAN IDSINGA schrijft, HENRIK van *Koevorden*, maar, volgens den gemelden Brief van 1391 en latere Stukken, HENRIK van *Selwert*.

GODEVAERT *van den Oldenhave*, anders geheeten *van Haren* (door EMM., *l. c*, als een bloedverwant van IDA van *Selwert* opgegeven), was dezelfde persoon met GODEKEN *van den Hove*, in den Brief van 1372, hierboven in de aanteek. *c*, bl. 201, vermeld, en wordt ook aldus, in de Kronijken van LEMMEGE en RENGERS, in MATTH. *Anal.*, *Tom.* I, bl. 76 en 83, en bij VAN IDSINGA, II. D., bl. 42, genoemd.

vyf marc fyns ende puers Zilvers, van ghewichte der Stat van *Utrecht*, ofte die weerde daer voer aen paymente, dat ghenge ende gheve is in der tyt der betalinghen, die wi, ende en ighelic van ons mit ghesamenderhant den Heren voerscreven sculdich wesen zullen alſo langhe, als wi, of enich van ons vyven, leeft, ende die wi hem betalen zullen jaerlix binnen hoerre Kercken van *Utrecht*, zonder enighe afcortinghe ofte vermynringhe hoers voerseyden pachts, om enichs commers wille ofte enighe lettenisse, die ons aen den voerseiden Gherichte ende Heerlicheyt gheschien mochte, ofte om anders enighe zaken, op ons zelfs cost, anxt ende arbeyt, tot Zunte Peters misse ad Cathedram nu naestcomende, ofte binnen viertien daghen daer na onbegrepen, ende alſoe voert jaerlix, in alſulken voerwaerden ende manieren: waert zake, dat hem die voerseyde pacht al alingh op zinen daghen, als voerscreven is, van onser weghen nyet betaelt en worde, zoe vellen wy alle gaeder ghemeynelicke ende ongescheyden, ofte die van ons in dier tyt levende of van ons quamen, van der voerseyder huerwere ende van allen rechte, dat wi, ofte onser enigh, hadden of hebben mochten aen der Heerlicheyt ende Gerichte voerghenoemt, alse verre als die Heren voerscreven wolden ende anders nyet; beholdelic hem nochtan den verzeten pacht, die hem onbetaelt were. Voert zint voerwaerden, dat wi, noch onser en gheen, en zullen noch en moeghen onse pacht, recht ende huerwere des Gerichts ende der Heerlicheyt, mit horen toebehoren voerscreven, versetten, noch versellen, noch vercopen, noch in gheenrehande manieren aen yemant anders brenghen, onder der penen van vervallinghen voerscreven, ten ware bi der Heren des

Doem-

Doemdekens ende des Capittels voerscreven consent ende wille; ende zoe wanneer wi JOHAN, Here van *Covorden*, REYNOLD, HERMAN, HENRICK ende GODEVAERT nyet langher en zijn, zoe comen die Gherechte ende Heerlicheyt, mit horen toebehoren voerscreven, weder vry ende los aen den Heren den Doemdeken ende Capitel ten Doem ende hoere Kercke *t Utrecht* voerseyt, horen vryen wille daermede te doen zonder yemants wederzegghen. Oec zint voerwaerden, dat wi ende en ighelick van ons, den Heren voerscreven ende horen boden vuerdelic en behulpelic zellen wesen tot horen renten, die zy daer ligghende hebben (*c*), in te manen ende te verkri-

(*c*) Men zal hier buiten twijfel te verstaan hebben de opkomsten der goederen, die de Kerk van *Utrecht*, behalve het verpachtede, nog in *Groningen* en het *Gorecht* bezat, en, volgens den inhoud van dezen Brief, onder de daarbij gedane verpachting niet begrepen waren. Onder deze goederen, die, mijns erachtens, tot de *accessoria* van het *praedium* in *Groningen*, in den bovengemelden Giftbrief van het jaar 1040 vermeld, behoorden, waren mede begrepen het *Nijdinege* goed met zijn toebehooren, in 't Gerigte van *Selwert* en het Kerspel van *Groningen* gelegen, dat in den Brief van 1372, in deze Verzameling volgende, voorkomt; benevens de zoogenaamde *Tafelgoederen*, waardoor te verstaan zijn goederen tot de *tafel*, of het onderhoud van den Landsheer of Bisschop geschikt; zie RACER, *Overijsſ. Gedenkſt.*, IV. St., bl. 191, en V. St., bl. 276. Men vindt eene verpachting van deze *Tafelgoederen, binnen en buiten Groningen gelegen*, van den 23 Aug. 1462, bij VAN IDSINGA, t. a. p., II. D., bl. 383, doch eenigzins gebrekkig gedrukt. Ik zal dit belangrijk Stuk, naar een oud Handschrift, mij door den Heer Predikant W. D. VAN HALSEMA, uit de nagelatene papieren van wijlen zijnen Vader, den dikwerf aangehaalden Schrijver, D. F. J. VAN HALSEMA, vriendelijk medegedeeld, hier laten volgen:

„DAVID VAN BOURGOENJEN, by der genaden Godes, „Biscop *t Utrecht*, maken kondt allen luyden, dat wy voer „orber ende nutschap, om onse ende onser Kercken *Taefelgue*-„*den*

teighen na onser vermoeghen, zonder argelist: In orconde des briefs zoe hebben wi, JOHAN, Here van *Covorden*, voer ons ende REYNOLD onzen zoen; HERMAN van *Covorden*, voer mi ende HENRICK minen Zoen; ende GODEVART voerscreven, voer mi zelve, onze Zeghele an desen brief ghehangen. Ghegheven in't jaer ons Heren dusent, drie hondert een ende tsoeventich, des dinsdaghes na zente Marteyns dach, als men scryst *translatio*.

Quibus quidem literis diligenter inspectis, ipsas per Notarium Capituli nostri infrascriptum exemplari et transsumi, conferri et subscribi, ac sigillo Capituli nostri communiri feci-

„*den* to vryen, wth handen der genen, daer die an verbystert „ende vervrempt syn, myt gueden beraden moede, by rade „ende gueedtuncken onser vrienden van onsen Rade, voer ons „ende onse nakomelingen, Biscopen *tUtrecht*, verpacht ende „wthgedaen hebben, verpachten ende wthdoen myt desen on„sen Breve, tot enen rechten steden Erfpacht, tot ewygen „dagen, den Erbaren Meyster JOHAN WYCHERINGH, „Doctoer in den Geestlycken Rechten ende Proest to *Hummerzem*, ende synen arfgenamen, gebrake syns, deel onser „*Tafelgueder*, bynnen ende buten, omtrent onser Stadt van „*Gronyngen* gelegen, ende hyr na bescreven staen: Int „eerste, den tienden by *Gronyngen* gelegen, den ALEF „SCHELGENS ende HINRICK TER BRUGGEN van „onsen voorvaders zaliger gedachten in voertyden in pacht „gehadt hebben. Item den hielen tienden groot ende smal tot „*Helpman*. Item twe Hoffteden in onser Stadt van *Gronyngen* gelegen, daer ANDRIES CLANT ende JOHAN DIE „ZWARTE up plagen to wonen, mytten boemgaerden daer „by gelegen, myt alle hoeren tobehoeren. Item die Hof„steden in *Sant Johans Straten*, de ENGELE STUURMANS, „LYSE SCAFFERS, TRUYDE HARDERS ende Heer RO„LEF RUNT nu ter tyt brukende synt, mytten Hoffteden „daer to behoerende. Item dat Heem ende Hofstede tot *Gronenberge*, mitten lande ende onlande, dat daer to behoert, „ende ene cleyne Hofstede myt synen tobehoer, die daer by „ge-

cimus et mandavimus, sub anno a nativitate Domini millesimo, quingentesimo, nonagesimo quarto, die vicesima secunda mensis Novembris.

(Onderstond.)

P. SUDORI, *Not[s]. Cap[li].*

De mandato Dominorum

Decani et Capituli predicti.

Naar den oorspronkelijken Vidimusbrief in de *Ommelander* Archiven, de Doos E. N° 2. Men vindt denzelven mede, offchoon in de spelling eenigzins onderscheiden, bij MATTHAEUS, in *not. ad Anonymum, pag.* 85 (*edit.* 1740); en bij VAN IDSINGA, *Staatsr.*, I. D., bl. 440.

„ gelegen is, op die zuydtzyde an den Diepe, soe LAMBERT „ HACH, borger onser Stadt van *Gronyngen*, dat in pacht en„ de noch deel jaren daer an heft. Item dat guet, gehieten „ *Tedinge guet*, myt syn tobehoer, gelegen upten *Noertesch*, „ als HINRICK BAROLDES ende HILLE syn wyff dat „ noch deel jaren van onsen voervaderen in pacht hebben. „ Item tseftich grase landes, liggende by *Zelwert*, die onse „ voervader Biscop FREDRICK, zalyger gedachten, van „ HINRICK van *Zelwert* gekoft heeft, na wthwysinghe ons „ voervaders Regifter. Item upten *Zuitesch* tien stucke, ma„ ken veerdehalff gras. Item upten *Noertesch* twalff stucken, „ maken elftehalff gras. Item in den *Hoen*, een stucke, dat is „ graslandt, ende is soevendehalff gras. Item in die *Corteweert* „ twe stucke gras landes, die holden soevendehalff gras, daer „ hoert toe twe koygrasinge om dat derde jaer. Item in die „ *middelste Woert* een stucke graslandes, ende holt drie grase. „ Item op die *Noert maeden* een stuck graslandes van twalff „ grase. Item in die *Rietwolde* veer stucke graslandes, ende „ holt veer grase. Item in de *Ridderscamp* een stucke graslan„ des van drie grase. Item in die *Offen venne* een stucke gras„ landes van drie grase, jaerlix voer vyften Aernhemsche gulden, „ dertyn Vleemsche, ofte theyn Vleemsche placken voer elc„ ken gulden gerekent, soeven golden Arnoldus gulden, ge-

„ munt

„ munt ende geslagen voor datum s breves, ende twyntich gol„ den Overlentsche koervorster Rynsche gulden, of payment „ dat daer guet voer is in der tijt der betalingen, te betalen „ alle jaer, ons offte onse nacomelyngen, Biscopen *tUtrecht* „ vorscreven, in onsen ofte hoeren handen, ofte daer wy of„ se de wysen, up Sante Martens dach in den winter, daer „ aff die eerste termyn der betalinge wesen sall up Sante Meer„ tens dach naestkomende in den wynter over een jaer, ende „ soe voert alle jaer tot ewygen daghen, myt vorwarden, tot „ wat tyden dat Meyster JOHAN vorscreven afflivich gewor„ den is, dat als dan syne arfgenamen, die die vorscreven onse „ *Tafelgueden* besittende ende gebrukende sullen worden, ter„ stont bynnen den eersten jaer na synre doot, an ons offte „ onse nacomelingen vorscreven, komen sullen, ende versuec„ ken dese vorscreven goede daer an, ende nemen daer aff nye „ breve, in derselver formen diese onse breeff inholdende is, „ de wy ofte onse nacomelingen vorscreven hem dan, sonder „ des te weygeren, geven sullen buyten hoeren kost; ende „ weert sake, dat Meyster JOHANS arfgenamen vorscreven dat „ nyet endeden, soe sollen se vervallen wesen van der ver„ pachtinghe vorscreven. Ende want ons Meyster JOHAN „ vorscreven verlecht ende betaelt heft, an handen der kyn„ deren TER BRUGGEN, driehondert vier ende dartich olde „ Vrankische schilden, elcken schilt gerekent voer anderhalue „ golden Rynsschen gulden, ende hondert golden Arnoldus „ gulden, gemunt ende geslagen voer datum s breves, ende „ daer toe hondert Aernhemsche gulden, dertyn olde Vleem„ sche voer elcken gulden gerekent, daer mede wy een deel „ der gueden geloesset hebben wth handen der vorscreven kyn„ deren TER BRUGGEN, ende wy daer up staende vonden „ van tyden onser voervaderen, zälyger gedachten; ende daer„ to soe heft ons Meyster JOHAN vorscreven gedaen, an re„ den gelde, vierhondert golden overlantsche Rynsche gul„ den, die wy voert gekiert hebben in onse ende ons *Gestichts* „ orbaer ende nutticheyt. Ock soe moet Meyster JOHAN „ vorscreven noch meer gelden wthleggen, om onse gueden „ vorscreven to vryen; ende waer nyet redelick, he ende syn„ arffgenaemen weren seker ende vast dese erffpachtinghe vor„ screven. Alsoe loven wy hoer, voer ons ende onse naco„ melingen, Biscopen vorscreven, dese onse erffpachtinghe „ vorscreven Meyster JOHAN, ende syn arffgenamen vorscre„ ven, gebreke syns, stede ende vast onverbrekelyck to hol„ den tot ewygen daghen, sonder argelist. Ock loven wy, „ mede voer ons ende onse nacomelingen Biscopen vorscre„ ven, Meyster JOHAN ende syne arffgenamen vorscreven, „ gebreke syns, dese vorscreven onse *Tafelgueden* to vryen, „ die noch nyet gevryet en syn, upten vorscreven Meyster

„JOHANS coft, wth handen der genen, die die brukende „syn nu ter tyt, alsoe dat se hem ende syn arffgenaemen „gebrake syns, teyndes die gelden, die se daer up staende „hebben gehadt, sollen rustelycken laten gebruken; daer „loven wy voer ons ende onse nakomelingen, hem ende „sinnen arffgenamen bystandich in to syn sonder argelist; „ende wy willen, dat dese erffpachtinge vorscreven vast „ende stede sy; soe hebben wy des tot oerkunde onse Se„gel an desen breeff doen hangen. Gegeven up onsen Slote „tot *Duerstede*, int jaer ons Heren dusent, vierhondert, „tweentsestich, up den drientwyntichsten dach in Augusto, „ende myt onsen hant teyken geteykent."

Men vindt, in de aanzienlijke Verzameling van het Huis van *Farmsum*, welke een groot aantal oorspronkelijke Brieven en Stukken bevat, rakende meestal de betrekkingen en bezittingen van het oud en aanzienlijk geslacht RENGERS, zeer veel, dat tot opheldering van den aard en de gesteldheid van de, zoo even bijgebragte, verpachting of beleening der *Tafelgoederen*, in *Groningen* en het *Gorecht* liggende, en dus mede tot de kennis van de voormalige Staatsgesteldheid en betrekkingen van dat gedeelte dezer Provincie, kan verstrekken. Ik ben, door de vriendelijkheid van de Erfgenamen van dat Huis, de Heeren Mr. W. HORA SICCAMA, *nom. lib.*, en Jr. J. HORA SICCAMA *van de Harkstede*, *nom. ux.*, en de medewerking van derzelver Advokaat, mijnen gedienstigen vriend Mr. H. O. FEITH, in staat gesteld, om de volgende Stukken, door mij, uit de oorspronkelijke Brieven, in deze Verzameling berustende, afgeschreven, te kunnen mededeelen, waarmede, ofschoon die stukken tot een later tijdsbestek, dan dat, waartoe deze Verzameling zich bepaalt, behooren, ik echter, in eene zoo weinig gekende stof, vertrouw den beminnaren dezer wetenschap geenen ondienst te zullen doen. Te dien einde is, in de eerste plaats, opmerkelijk eene aanschrijving van Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN aan de Cureten in *Groningen*, van den 7 Julij 1459, houdende eene kennisgeving van deze verpachting, met verderen last, om dezen Brief in de Kerken van *Groningen* af te kondigen; uit welk Stuk dus tevens blijkt, dat de verpachting der *Tafelgoederen*, offchoon, volgens den bijgebragten Brief, op den 23 Augustus 1462, bezegeld, reeds vroeger, althans gedeeltelijk, was tot stand gekomen. Dus luidt zij: „DAVID VAN „BOURGOENJEN, bij der genaden Gods Bisscop *tUtrecht*, onsen Cureyten ende allen borgeren ende inwoeneren „in onser Stat van *Gronyngen* ende anders saluyt. Wy heb„ben den erbaeren Meister JOHAN WYCHERING, Proest „tot *Hummerze*, Doctoer in den Geestliken rechte, deel-

„jae-

„ jegens verpacht zekere onse *Tafelgueden* hier nae beschreven,
„ int eerſte den tienden by onſer Stat van *Gronyngen* gelegen.,
„ den ALEFF SCHELINGES van onſen Voirvaders ſeliger
„ gedachten in pacht gehadt ende gebruyct heeft. Item op-
„ ten *Suyteesch* X ſtucke makende vierde halff gras. Item op-
„ ten *Noerteesch* XII ſtucke makende elfte halff gras. Item
„ in den *Hoen* I ſtuck, dat is graslant ende is ſoevende halff
„ gras. Item in der *Corte Woirt* II ſtucken graslandes, die
„ holden ſoevende halff gras, daer hoert toe twee koyegra-
„ ſinge om dat derde jaer. Item in die *Myddelſte Woirt* een
„ ſtucke graslandes, dat holt drie graſe. Item op die *Noert-*
„ *maden* een ſtucke graslandes van XII graſen. Item in den
„ *Rietwolde* IIII ſtucke graslandes ende holt IIII graſen.
„ Item in den *Ridderskamp* een ſtuck graslandes van drie gra-
„ ſen. Item in den *Oſſenvenne* een ſtuck graslandes van drie
„ graſen. Item twee Hofſteden in onſer Stat van *Gronyngen*
„ gelegen, daer ANDRIES CLANT ende JOHAN DE
„ ZWARTE op plegen te woenen, mytten boemgaerden
„ daerby gelegen ende dat daertoe hoert. Item den halven
„ tienden tot *Heltmen*, daer HERMEN ter *Hanſouwe*, ende
„ JOHAN SICKINGE die andere helfte van ons hebben.
„ Item LX graſe landes, by *Zeelwert* gelegen, onſe ende
„ onſer Kercken van *Utrecht* toebehoerende, ende HEY-
„ NEN kynderen, erffgenamen TER BRUGGEN, thent heer
„ toe, in pacht ende tonderpande gehat, en wy die nu, ver-
„ mits die gelden tot hoerre behoeff in die wesſell gelecht,
„ gebruyct hebben, ſoe gebieden wy HEYNEN kinderen,
„ erffgenamen TER BRUGGEN, ende enen yegeliken van
„ hem byzonder, by ene pene van tweehondert olde Vrank-
„ rixe ſcilde, dat ſie terſtont, aenſiende sbriefs, hoer hande
„ trecken van den voirſcreven onſen *Tafelgueden*, ende ſych
„ der nyet meer onderwindende, mer laten die den voirſcre-
„ ven Meyster JOHAN ruſtelike ende vredelike gebruyken,
„ oft den hie die bevelende weert; oick gebieden wy allen
„ den pachters ende bruykers der voirſcreven onſer *Tafel-*
„ *gueden* by der pene voirſcreven, dat ſie nyemant ghene
„ pachten, renthen oft huere wt en reyken noch en betalen
„ van den voirſcreven onſen *Tafelgueden* anders dan Meyster
„ JOHAN voirſcreven, den wie deſelve onſe *Tafelgueden*, als
„ voirſcreven is, in pacht gedaen hebben; ende worde hier-
„ inne ter contrarie gedaen van HEYNEN kynderen erffge-
„ naemen TER BRUGGE ofte den pachters ende bruykers
„ der voirſcreven onſen *Tafelguede*, dat dechten wy mytten
„ ſcerpsten te berichten ende nae der pene te ſlaen, als
„ dat van rechtes wegen geboeren ſolde, als aen die ghe-
„ ne, die hem onſer hoeger heerlicheit ende *Tafelguede* myt
„ gewelde onderwonde, daer nae wete hem een yegelick te

 rich-

„ richten. Gebiedende ende bevelende u, onsen Cureyten
„ bynnen onsen Stat van *Gronyngen* voirscreven, by ene pene
„ van hondert olde scilde, desen onsen brieff terstont inder
„ Kercken te verkundigen openbaerlick voir den gemeenen
„ volke, ende desgelix sunderlinghe te verkundigen HEY-
„ NEN kynderen, erffgenaemen TER BRUGGE, voirscreven,
„ bynnen onsen Stat van *Gronyngen* voirscreven wesende,
„ om een yegelick hem daernae moegen weten te richten,
„ ende, wat gy hier inne doende woerden, wilt ons over-
„ schryven onder uwen segell ende brieven; want dede gy
„ ter contrarie, dachten wy alsdan terstont nae der pene te
„ staen, en op u te procederen, als behoirlick wesen sou-
„ de. In oirconde sbriefs hebben wy onsen segell beneden
„ opt spacium doen drucken. Gegeven tot *Duerstede* int
„ jaer onses Heren dusent, vierhondert negen ende vystich,
„ den sovendesten dach in Julio."

L. S. +

„ Executum est presens mandatum graciosi Domini
„ mey, Episcopi *Trajectensis*, per me JOHANNEM
„ JACOBI, artium Magistrum, Curatum unius portio-
„ nis Ecclesie beati Martini *Groningensis*, ipso die be-
„ ate Margarete virginis, publice in dicta Ecclesia, tem-
„ pore Divinorum, sermone finita, quod protestor meo
„ sub sigillo.".

L. S.

Onder dezen Brief, ter plaats met + geteekend, als mede onder de volgende aanschrijving, en ook van buiten op de vouw van de verzegelde Brieven van Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN, mede in deze aanteekening volgende, staat, naar het mij toeschijnt, *Gmynnen puje*. Of hierdoor de naam van eenen Bisschoppelijken Ambtenaar moet verstaan worden, dan wel, zoo als ik liever vermoed, een last, om deze stukken, op de gewone wijze, af te kondigen; durf ik niet bepalen.

De, zoo even gemelde, volgende aanschrijving aan de Cureten en Capellanen in *Groningen*, van den 10 October 1462, leert den voet van regtspleging, die destijds, omtrent die goederen, gevolgd werd, nader kennen. „DA-
„ VID VAN BOURGOENJEN, by der genaden Goits Bisscop
„ *tUtrecht*, onsen Cureyten ende Capellanen bynnen onsen
„ Stat van *Gronyngen* saluyt. Wy hebben onsen tienden op-
„ ten *Zuytesch* ende *Noertesch*, omtrent onsen Stat van *Gro-*
„ *nyngen* gelegen, verpacht den erbaren onsen lieven, ge-
„ truwen Raet, Meister JOHAN WYCHERING, Doctoir,
„ Proest tot *Humersen*; soe heeft ons diesselve Meister JO-

„ HAN

„ DAN te kennen gegeven, dat ALEFF LUNSTHE, bor-
„ ger onser Stat voirscreven, solde bruyken ende nemen wt
„ onsen tienden voirgemelt elx jairs vyftich vymme saets,
„ roggen ende garsten, dat he gecoft solde hebben van
„ ROLEFF HUNDENBORCH; ende want ons onkundich
„ is, in wat manieren hem ALEFF voirscreven onsen tien-
„ den onderwynt, ende wy willen weten, wat recht of re-
„ den ROLEFF HUNDENBORCH ende ALEFF voirscre-
„ ven dair aen hebben, dair mede se hem onsen tienden on-
„ derwonden hebben ende noch onderwynden; soe gebieden
„ ende bevelen wy w, by ene pene van hondert olde Vranc-
„ rixe scilde, dat gy ALEFF voirscreven verkundiget ende
„ doen weten by der pene voirscreven, dat he hem onser
„ tienden voirgemelt nyet en onderwinde, noch af doe dor-
„ schen dat koren, dat he heeft doen voeren op ene selve
„ stede, by consent Meister JOHANNE voirscreven, ter
„ tyt toe die saken by ons ende onsen Raede verclaert sall
„ wesen; vermet he hem reden oft recht te hebben totten
„ vyftich vymmen saets wt onsen tienden voirgemelt jairlix
„ te hebben, legget hem enen dach voir ons, opten XIIII
„ dach, nae dat hem desse onse brief vorkundicht sal wor-
„ den, ierstcomende, mit hem brengende syn bewys ende
„ recht, dat he dair aff hebben mach, wy willen hem als-
„ dan, syn bewys ierst doersien wesende, doen ende weder-
„ varen laten, alst van rechten wegen behoeren sall; dede
„ he contrarie, vermits hem de saeke te onderwynden, en-
„ de nyet opten voirscreven dach voir ons en queme, soe
„ dencken wy tegen hem mitten starxsten te procederen op
„ die pene ende andere alst behoeren sall, dair nae he hem
„ mach weten te rechten. In oirkunde sbriefs mit unsen
„ segel besegelt. Gegeven op onsen Slot tot *Duerstede* den
„ X^den^ dach in Octobri, int jair onses Heren M.CCCC. twee
„ ende tsestich."

L. S.

„ Executum est presens mandatum per me MAT-
„ THEUM, Capellanum Ecclesie beati Martini in *Gre-*
„ *ningen* ...... manu mea propria, ipso die omnium
„ Sanctorum, anno LXII."

Men zal waarschijnlijk, door *Vymmen* of *Vimmen*, dat tweemalen in dezen Brief voorkomt, eenvoudig moeten verstaan *Schoven*. De beroemde HUIJDEKOPER, in zijne aanmerkingen op MELIS STOKE, II. D., bl., 608, verstaat, in de woorden van eenen, door hem aangehaalden, Brief van den Bremer of Hamburger Aartsbisschop HARTWICUS, van het jaar 1149: „ undecimum acervum, „ quem *Hollandenses* lingua sua *Vimmen* vocant," door dit

Vimmen, de *elfde Schoof*; doch ik twijfel, of niet deze vertaling alleen op *acervum* moet worden toegepast; te meer, omdat men dit woord, in eenen anderen Brief van 1296, bij PUFFENDORF, *Obs. jur. univ.*, *Tom.* II, *Append.*, *p.* 9, volgens welken de veertiende Schoof moest worden opgebragt, op eene gelijke wijze aantreft: „quartus „decimus cumulus, qui *Vyme* vulgariter dicitur," alwaar dus mede, mijns erachtens, dit woord op *cumulus* slaat. Men zie voorts de belangrijke Dissertatie van den Heer J. EELKING, *de Belgis, seculo XII in Germaniam advenis*, *p.* 11, 95 et 185, en G. OELRICHS, *Glossar. ad Stat. Brem.*, *pag.* 142, op het woord *Vime*.

Voorts kunnen nog, tot eene betere kennis van dit onderwerp, verstrekken, een Brief van het jaar 1464, met de daardoor getransfigeerde verzegelingen. De eerstgemelde Brief is van dezen inhoud: „Wy Borgermesteren ende „Raed in *Groningen* betugen myt dessen openen breve, dat „voer ons is gekomen LUDEKEN, salige ALBERT JARICHS wedewe, ende bekande voer oer, oer ende oere „erffgenamen, dat de ersame Heren, Mester JOHAN VREDEWOLT, Doctoer, Provest van *Emeden* ende Kerchere „to *Sunte Marten*, in onse Stad, ende Her JOHAN VAN „RODEN, hebben in vrentscappe wtgesproken tusschen oer „ende Mester JOHANNE WICHERING, Doctoer ende „Provest van *Hummerse*, dat LUDEKEN vorscreven sall „overgeven, droech up ende gaff over Meyster JOHANNE voirgemelt in handen onss Heren genade van *Utrecht*, „oer part van den tynden, daer de breve van spreken, „daer desse breeff doer getogen is, to bruken ende to be„sitten, voer ene summe geldes, als dertich Arnemsche „gulden, de LUDEKEN, voirscreven weduwe, sal hebben „ende bekande, dat oer vull ende all is betalt van Mester „JOHANNE vorgemelt. Sunder argelist. Dat orkonden wy „myt onss Stad secreet. Ghegeven in den jaer onss Heren „dusent, vierhundert, vierendtsestich, des Vrydages voer „Sunte Johans dage to mydzomer."

De oudste Transfixbrief is van 1445, en luidt aldus: „*Wy Borgermesteren ende Raed in* Groningen *betugen myt „dessen openen breve, dat wy hebben gesien enen bezegelden Stad „breeff, gansf hiell ende ongecancelliert, inholdende van woer„de tot woerden, in manieren hiir na bescreven:* „Wy Bor„germesteren ende Raed in *Groningen* betugen myt dessen „openen breve, dat voer ons is gekomen LUBBERT SICKING, ende bekande, dat hie heffe verkofft, droech op „ende gaff over, voer em ende sine erffgenamen, ALBERTE JARICHS ende BAROLDE TER BRUGGEN, samentliken, ende oeren erffgenamen, dat vierendeell van „enen

„ enen tynden in *Helpmans* teinde, als em dat angeervet is „ van fyjnre moder, ende een achtendiell van denselven tyn- „ den, als em dit angeervet is van sinen vader, vry ende „ quyt, ewelîken ende erfliken, myt alle rechten ende ei- „ gendome, to bruken ende to besitten, voer ene summe gel- „ des, de LUBBERT vorgemelt bekande, dat em vull ende „ al is betalt. Sunder argelist. Dat orkonde wy myt onser „ Stad zegelen. Ghegeven in den jaer onsf Heren dusent, „ vierhunderdt, vyffenviertich, up Sunte Agaten dach, doe „ HENRIC BAROLDES, OTTO CLANT, GOSEN TEN „ GRAVE ende LUDEKEN EVERT WYGBOLDES Bor- „ germesteren weren onser Stad." „ *In orkonde hebben wy on-* „ *ser Stad secreet hiir an gehangen. Ghegeven in den jaer* „ *onsf Heren dusent, vierhunderdt, vierendtsestich, des don-* „ *redages voer pinxteren.*"

De tweede Transfixbrief is van 1449, en van den volgenden inhoud: „ *Wy Borgermesteren ende Raed in* Groningen „ *betugen myt dessen openen breve, dat wy hebben gesien enen* „ *bezegelden Stad breeff, gansf hiell ende ongecancelliert, in-* „ *holdende van woerde tot woerden, in manieren hiir na be-* „ *screven:*" „ Wy Borgermesteren ende Raed in *Groningen* „ betugen myt dessen openen breve, dat voer ons is gekomen „ RANDE WICHERINGH, ende bekande, dat hie heft ver- „ kofft, droech op ende gaff over, voer em ende sine erffgena- „ men, ALBERTE JARICHS ende BAROLDE TER BRUG- „ GEN ende oere erffgenamen, den alingen tynden, smalen „ ende groven tynden, den JOHAN SICKINGE plach te „ hebben up onser Stad *Zuutessche* to *Helpman* ende up „ *Helpmer essche*, vry ende quyt, ewelîken ende erfliken, „ myt alle rechte ende eygendome, to bruken, to boren „ end to besitten, voer eene summe geldes, de RANDE vor- „ gemelt bekande, dat em vull ende all is betalt. Sunder „ argelist. Dat orkonde wy myt onser Stad zegele. Ghe- „ geven in den jaer onsf Heren dusent, vierhunderdt, negen „ ende viertich, up paeschachten, doe LUDEKEN EVERT „ WYGBOLDESS, ALBERT JARICHS, GOSEN VAN „ DULK ende EVERT WYGBOLDES Borgermesteren we- „ ren onser Stad." „ *Dat orkonde wy myt onser Stad secreet.* „ *Ghegeven in den jaer ons Heren dusent, vierhunderdt,* „ *vierendtsestich, des donredages voer pinxteren.*"

Het Stads secreet zegel, aan deze drie brieven hangende, is het gewone Stads zegel, verbeeldende de St. Walburgs kerk, doch kleiner en zonder contra-zegel.

Voorts was, volgens den laatstgemelden Brief, de kooper dezer tienden ALBERT JARICHS, die, in de volgende Brieven, Ridder en *Miles*, als leenman van het *Utrechtsche* Bisdom (zie hierboven de aanteek. *a.*, bl. 34), genoemd wordt, destijds Burgemeester van *Groningen*, zoo als hij ook

ook reeds vroeger, als zoodanig, op de Registers (zie de *Fasti Consulares* op het jaar 1431, enz.), onder den naam van ALBERT JARGES, bekend staat.

Bij den volgenden Brief, van den 18 Maart 1467, heeft Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN, op den afstand van Vrouwe LUTKEN of LUDEKEN, Weduwe van ALBERT JARICHS of JARGES, Ridder, dezelfde, die reeds in den, zoo even bijgebragten, brief van 1464 is voorgekomen, zekere tienden te *Helpen* verpacht aan en ten behoeve van het *Klerkenhuis* te *Groningen*; door welk *Klerkenhuis* te verstaan is het *Broederenhuis van den H. Gregorius*, of der *Klerken van het gemeene leven* (naderhand het *Stadhouderlijk Hof*), vermeld in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 62, en in de *Oudh. en Gest. van Groningen*, bl. 62. Dit Klooster was, door deze Vrouw LUDEKEN, of, zoo als in den Brief staat, „Matrona Domina LUDEKINA, relicta quondam ALBERTI JARICI, „Militis," aanzienlijk begiftigd, bij eenen Brief van het jaar 1468, door den gemelden Bisschop, op den 21 Junij 1469 bekrachtigd, te vinden bij LINDENBORN, *Hist. Episc. Daventr.*, bl. 116, en daaruit, door VAN HEUSSEN, in de *Histor. Episc. Gron.*, *p.* 13, overgenomen, waarvan de vertaling in de *Oudh. en Gest. van Gron.*, t. a. p., voorkomt; welk aanmerkelijk Stuk, met hetgeen daaromtrent verder bij LINDENBORN is aangeteekend, verdient te worden nagelezen. De eerstgemelde Brief van 1467 luidt dus: „DAVID VAN BOURGOENJEN, by der genaden Goits Bisscop *tUtrecht*, maken kont allen luden. Alsoe die helffte „van den tienden, geheiten *Postinge tiende*, groff ende smal „mit allen synen toebehoren, gelegen by *Heltman* by onser „Stat van *Groninghen*, die welke helffte van den selven tienden WYCHMOET ROBBYNS in pacht te hebben, ende „men in erffpacht te ontfangen ende te houden plach van „onser Kercke ten Doem *tUtrecht*, ende deels jaren verleden, by tyden onsf voirvaders Bisscop FREDERIC saliger „gedachten, aen ons ende onse Gestichte gecomen is, vermits dat hie doe sekere onsf Gestichts guede derselver onsf „Kercke ten Doem overgaff voir dezen voirgemelten tienden ende sekere andere guede, nae inhout der brieven, „die dair aff syn; welke helffte van den tienden voirscreven „by versuem aen ons gecomen was, den wy Vrouwe LUTKEN, weduwe Heren ALBERT JARIX, Ridders, soe sie „die naeste erffgename totter erffpachtinge des halven tienden voirscreven was, weder in erffpacht gegeven hebben, „nae inhout onsf brieve, Vrouwe LUTKEN voirscreven dair „op gegeven, die Her JOHAN VAN MUNSTER, Rectoir „van der *Clerckehuyse* bynnen onsf Stat van *Groningen*, ende „dat Convent desselven huysses, in horen handen hebben;

soe

„ foe quam voir ons ende voir onse manne hier nae bescre-
„ ven, op dach datum sbrieffs, Vrouwe LUTKEN voirge-
„ melt mit horen Momber, daer sie aen quam als recht was,
„ ende gaff ons over ende schout quyt die erffpachtinge des
„ halven tienden voirscreven voir hoir ende hore erffgena-
„ men, alsoe dat sie daer geen recht offt aensprake meer
„ an en behielt, als onse manne wysden, dat recht was ende
„ sie sculdich weer te doen; soe hebben wy terstont voir
„ ons ende onse naecomelingen, Bisscopen *tUtrecht*, wtgedaen
„ ende verpacht, wtdoen ende verpachten mit desen onsen
„ brieve, Heren JOHAN VAN MUNSTER, Rectoir van
„ der *Clerckenhuys* bynnen onser Stat van *Groningen* voir-
„ screven, tot behoeff des Convents des huysf voirscre-
„ ven, die helffte van den tienden voirscreven, alsoe dat
„ Her JOHAN ende dat gemene Convent voirscreven die
„ helffte van den voirscreven tienden hebben, houden ende
„ gebruyken sullen, erfflike ende ewelyke, gelyc WYCH-
„ MOET ende Vrouwe LUTKEN voirscreven, jairlix om
„ achtien penninge gueder ouder Sterlinge, offt die weerde
„ dair voir aen andere paymente in gelyker weerde, dair op
„ die Sterlinge voirscreven gemont ende geslagen syn, alle
„ jaer te betalen op Sant Martens dach translacionis, aen
„ handen onsf Rentmeisters ons Lants van *Drenthe*, Her
„ JOHAN, ende de Rectoir, nae hem in den voirscreven
„ Convente comende nae synre doet, tot onser behoeff,
„ sonder vermynringe, alsoe dat die helffte van den tienden
„ voirscreven aen dat Convent voirscreven altoes ongedeelt
„ ende onverscheiden wesen ende blyven sal tot ewigen da-
„ gen, mit voirwerden, dat die Rectoir, die nae Heren JO-
„ HAN voirscreven comen sall, tsy nae synre doet offt an-
„ ders, bynnen jairs die voirscreven helffte van den tienden
„ aen ons offt onse nacomelingen, Bisscopen *tUtrecht*, ver-
„ sueken sall, ende doen loffte ende eede, als costuemelic
„ ende gewoente is; ende sal van ons ende onsen nacome-
„ lingen, Bisscopen *tUtrecht* voirscreven, ontfangen nye brie-
„ ven op hoers selves coste, inhoudende voirwerden, ge-
„ lyc desen onsen brieff, ende dair van sullen sie ons offt
„ onsen nacomelingen voirscreven alsdan betalen vier Vranc-
„ rixe scilden voir onse segel, ende soe voert ewelike due-
„ rende van Rectoir tot Rectoeren, tot elker tyt als die
„ sterfft; ende sal ons offt onsen nacomelingen voirscre-
„ ven oic wedergeven nyewe brieven, besegelt mit hoer
„ Convents segel offt mit segelen onsf Officiaels onsf Hoves
„ van *Utrecht* offt onser Stat van *Groningen*, desen onsen
„ verpachtbrieff inhoudende; ende off die Rectoir ende dat
„ Convent voirscreven dit ende alle de punten voirscreven,
„ ende elc bysonder, nyet en hielden ende voldeden tot

„ elker tyt als voirscreven is, dan souden sie gevallen syn „ ende wesen van alle rechte ende toeseggen, dat sie hadden offt hebben mochten totten arffpachtinge der voirscreven helffte van den tienden; ende die selve helffte van „ den tienden mit horen rechten ende toebehoren soude dan „ vry wedercomen aen ons ende onse nacomelingen voir„ screven, onsen vryen wille daermede te doen, sonder ie„ ments wederseggen. Sonder argelist. Hier waren over „ ende aen onse lieve getruwe, Raet ende Hovemeister „ ROELEFF VAN BEVERVOERDE, HENRIC FFREYSE „ van *Cuenre*, onse manne, ende meer guder lude. In or„ konde sbriefs besegelt mit onsen segell. Gegeven in on„ ser Stat van *Utrecht* int jair onss Heren dusent, vierhon„ dert, soven ende tsestich, opten achtiensten dach in Martio.

Tot dezen Brief is betrekkelijk de Brief van den laatsten Mei 1466, bij welken Vrouw LUDEKEN, weduwe van ALBERT JARICHS, Ridder, deze tienden in pacht had bekomen, van den volgenden inhoud: „ DAVID VAN „ BOURGONJEN, bij der genaden Goids Bisscop *tUtrecht*, „ maken kondt allen lude. Alsoe die helfte van den tien„ den, geheyten *Postynge Tiende*, groff ende smal, myt al„ len synen toebehoeren, gelegen by *Heltman*, by onser „ Stat van *Groningen*, die welcke helfte van denselven tien„ den WYCHMOET ROBBYNS voirtyts in pacht te heb„ ben, ende men in erffpacht te ontfangen ende te houden „ plach, van onsen Kercken ten Dome *tUtrecht*, ende deels „ jaeren verleden, by tyden onss voirvaders Bisscop FRE„ DERIK zeliger gedachten, aen ons ende onsen *Ge„ stichte* gecomen is, overmits dat hie doe sekere *sGestich„ tes* guede derselver onser Kercken ten Doem overgaff voir „ desen voirscreven tienden, en sekere andere guede, nae „ inholt der brieve, die daer aff syn; welcke helffte van „ den tienden voirscreven by versuem aen ons gecomen was. „ Ende want Vrouw LUDEKEN, weduwe Heren ALBERT „ JARICHS, Ridders, rechte erffgenaeme tot die erffpach„ tinge des voirscreven halven tienden is, als sie seeht, soe „ heeft sie myt ons van den vruchten des halven tienden „ voirscreven, verschenen bynnen tyden, die aen ons ver„ suemt was, gededingt ende ons daer aff guetlike betaelt; „ soe hebben wy voir ons ende onse nacomelinge Bisscopen „ *tUtrecht* wtgedaen ende verpacht, wtdoen ende verpach„ ten myt desen onsen brieve, Vrouwe LUDEKEN voirscre„ ven, die helfte van den tienden voirscreven, alsoe dat sie „ die helffte van de voirscreven tienden, hebben, houden „ ende gebruyken sal erflike ende ewelike, gelyck WYCH„ MOET voirscreven, jaerlix omme achtien penninge gue„ der ouder Sterlinge, alle jaer te betalen op Sanct Mar-

„ tens

„ tens dach translacionis aen handen onsf Rentmeisters onsf
„ Landes van *Drenthe*, sie, ende hoer naeste ende oudeste
„ echte ende rechte erffgenamen nae hoer doet, tot onser
„ behoeff sonder vermynringe; ende alsoe, dat die voirscre-
„ ven helffte van den tienden aen een persoen van hoer ende
„ hoeren erffgenamen, altoes ongedeelt ende onverscheiden
„ wesen ende bliven sall tot ewigen dagen van erffgenaem
„ tot erffgenaem; myt vorwerden, dat hoere naeste erffge-
„ naem voirscreven nae hoere doet bynnen jaers die voirscreven
„ helffte van den tienden aen ons oft onse nacomelingen
„ Bisscopen *tUtrecht* versocken sall ende doen gelofte ende
„ eede als costuymlick ende gewoentlick is; ende sall van
„ ons ende onsen nacomelingen voirscreven ontfangen nywe
„ brieve op hoer selfs coste, inhoudende voirwerden gelyck
„ desen brieve, ende daervan sullen sie ons oft onsen na-
„ comelingen voirscreven alsdan betaelen vier Vrancrixe
„ schilde voir onse segell ende soe voert ewelike duerende
„ van erffgenaem tot erffgenaem, tot eleker tyt alst ver-
„ sterfft; ende sall ons oft onsen nacomelingen oick weder ge-
„ ven nywe brieve besegelt myt segele onsf Officiaels van
„ *Utrecht*, oft onser Stat van *Gronyngen*, desen onsen ver-
„ pachtbrieff inhoudende; ende oft die voirscreven erffge-
„ genaem dit, ende alle die voirscreven puncten ende ellick
„ bysonder, nyet en hielde ende voldede tot elcker tyt als
„ voirscreven, dan souden hie gevallen syn van alle rechte
„ ende toeseggen, dat hie hadde ofte hebben mochte totten
„ erffpachtingen der voirscreven helfte van den tiende; en-
„ de dieselve helffte van den tienden, myt allen hoeren rech-
„ te ende toebehoeren, soude dan vry wedercomen aen ons
„ ende onse nacomelinge voirscreven, onsen vryen willen daer
„ mede te doen, sonder yemants wederseggen. Sonder arge-
„ list. In oirkonde sbriefs besegelt myt onsen segell. Ge-
„ geven op onsen Slote tot *Duerstede* int jaer onsf Heren
„ dusent, vierhondert, sesendetsestich, opten lesten dach
„ in Meye."

Wijders is bijzonder opmerkelijk een Brief van Bisschop RUDOLF VAN DIEPHOLT, van het jaar 1440, in deze Verzameling van het Huis van *Farmsum* voorkomende. Hij behelst eenen Verlijbrief van een der *Tafelgoederen*, in den, bij deze aanteekening het eerst medegedeelden, Brief van den 23 Augustus 1462, genoemd *Tedinge goet met synen toebehoeren*, op de *Noortesch* bij *Groningen* gelegen, en houdt in den staat en de betrekking, in welke de pachtenaar, door het ingaan van deze pacht, *nae olden hercomen ende rechte des guets*, gesteld werd; in het bijzonder, dat hij daardoor werd een *eigen* en *horig man* van den Bisschop en van de Kerk van *Utrecht*. Omtrent de regten van deze *Tafelgoe-*

de-

deren, en van de *Hoorige* of *Hofhoorige Lieden* in *Drenthe*, kunnen worden nagezien de Brief van 1440, bij RACER, *Overijsf. Gedenkst.*, VII. Stuk, bl. 270, en de, aldaar aangehaalde, Brief van 1395, bij DUMBAR, *Anal.*, *Tom.* II., bl. 345. De gemelde Brief van 1440 luidt aldus:
„Wy ROEDOLPH, bi der gnaden Goits Bisscop toe *U-* „*trecht*, maken kont allen luden, dat voer ons quam HELP- „RICK ASSEKENS, ende versochte aen ons, nae dode „syns Vaders JOHAN ASSEKENS, MARQUARDE soen, „dat guet, geheyten *Tetynge guet*, mit synen toebehoeren, „gelegen by onser Stat van *Gronyngen*, dat onse ende onser „Kercken *Tafelguet* is; ende want datselve guet nyemant „en mach besitten, nae olden hercomen ende rechte des „guets, he en sy ons ende onser Kercken voerscreven ey- „ghen ende horigen man; soe heeft HELPRICK voerscre- „ven hem mit synen vrien wille eyghen gegeven, ende wy „hebben hem ontfangen tot onsen ende onser voerscreven „Kercken eyghen en horigen man, nae behoerlicheit totten „guede voerscreven; ende hebben hem datselve guet mit „synen toebehoren verliet ende gedaen, doen ende verlyen „mit desen onsen brieve, te hebben, te besitten ende te „gebruyken, in manyeren, als syne voervaderen dat gehadt „ende gebruyckt hebben, beholtelick ons ende onser Kerc- „ken onses rechtes ende gewoentlike jaerpacht daer wt; „ende wy hebben ontfangen van HELPRICK voerscreven „festich olde Tornsche grote, off die weerde daer voer, „daer men dat voerscreven guet mede schuldich is te ver- „soeken aen ons ende onsen nacomelingen, Bisscoppen toe „*Utrecht*, soe mennych werve als dat versterfft ende ledich „geworden is. Ende HELPRICK voerscreven gyng in die „echte voer Meister JOHAN VAN ITTERSEM, Licen- „ciaet int Keyserrecht, Rentmeister onsf Lants van *Zal-* „*lant*, die den voerscreven HELPRICK in die echte ont- „fangen heeft, in teghenwoerdicheit twier huysgenoten, „alse STEVEN TER OYE ende EVERT ZEVERDING. „Orkonde sbriefs besegelt mit onsen segel. Gegeven te „*Deventer* int jaer onsf Heren dusent, vierhondert ende „viertich, des donredages nae Sente Martens dach in der „wynter."

Eindelijk zal ik hier nog, uit dezelfde Verzameling, laten volgen eenen Brief van den 26 April 1559, volgens welken de verpachting der *Tafelgoederen*, in den gemelden Brief van den 23 Augustus 1462 voorkomende, nog op die tijden schijnt in stand gehouden te zijn. „Wy Borghermes- „teren ende Raedt, oldt ende nye, Zwoerne Meente en- „de Bouwmesteren van den Ghilden der Stadt *Groninghen*, „doen kundt ende betugen in ende vermidts desen openen „brie-

„ breve, dat voer uns sint ghekomen de arffghenamen sali„ ghe SWEDER ende GHEERT WICHERINGHE, als „ wthgevers ende betaelers des Canons nye Investituer der „ *Taeffelghoederen*, daer de principaell brieff van spreckt, „ daer Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN, salighe „ Mester JOHAN WICHERINGHE ende synen arffghena„ mén, arfflicken ende ewelyken mede bevestiget hevet, „ van date dusent, veerhundert, tweeëndertsestich, den dre„ endetwintichsten dach Augusti; versoeckende ende bege„ rende, want salige SWEDER WICHERINGHE, de laet„ ste rechte besitter ende gebruecker, in Godt verstorven was, „ ende de ghuederen nye Investituer bedarveden. Soe dan „ bevonden is de voerschreven arffghenamen hoer Canon „ op behoerlicke tydt hebben betaelt, oeck hoer Investi„ tuer bynnen behoerlycken tydt versocht, hebben wy hem „ sulckes nyet konnen weygeren ende hebben daeromme „ verseen ende bevestiget, investitueren ende bevestigen in „ cracht desses breves (mit consent ende beleven Vrouw „ GIERTE GAYCKEMA) den erbaeren GHEERDT HOERN„ KEN, van weghen der ghemene arffgenamen salighe SWE„ DER ende GHEERDT WICHERINGHE, myt em, in „ de gemelte *Taeffelguederen* erfflyken ende ewelyken tho „ gebruecken ende tho besitten, in allen puncten, formen „ ende manieren, als de principael breeff dat in allen punc„ ten ende articulen medebrenghet, beholtlycken een yder „ syns recht. Sunder arghelist. Dat oerckunde wy met un„ ser Stadt seghell. Ghegeven in den jaer unses Heren du„ sent, vyffhondert, neghenendevyftich, den sesendetwin„ tichsten dach Aprilis, doe OLDE JOHAN HOERNKEN, „ JOHAN SICKINGHE, HINRICK ULGER ende JOHAN „ WYFRINCK Borghermesteren weren unser Stadt."

LXXVII.

Verordening van de Abten van Adewerd, Oldenklooster *in de* Marne, Rottum *en* Selwerd *enz, over de valeur van eenige Munten en andere onderwerpen.*

Den 18 *October* 1371.

In nomine Domini Amen. Quoniam ea, que geruntur in tempore, simul cum tempore labuntur,

tur, ac propter hoc ſolempniter seu oblivio deleт, niſi litterarum teſtimoniis fulciantur, hinc eſt, quod nos fratres RIPPERTUS, ad ſanctum Bernardum in *Adwerth*, REYNERUS, ſancti Johannis Evangeliste in *Merna*, WIARDUS, in *Rottum*, nec non EGBERTUS, in *Selewerth*, Monasteriorum ordinis *Cystercienſis*, *Premonſtratenſis* ac *Cluniacenſis* Abbates, rei publice Conventuum nostrorum ac totius terre nostre intendentes, et Divina gratia nobis cooperante, intendére ſolicite ac conſulére ſalubriter cupientes, prehabito maturo conſilio discretorum, quorum nomina cum ſigillorum appenſionibus inferius annotantur, conditiones quasdam, inter nos mutuo et dictos discretos, decrevimus arbitrari, firmiter obſervandas. Imprimis igitur conſiderantes diligenter, quo modo per fabricationem et admisſionem falſe ſeu vilis monete, (*a*) totam terram nostram, tam religioſi, quam ſeculares, tam nobiles, quam vulgares, dampnificantur, decipiuntur ac multipliciter illuduntur, arbitrando concipimus, ac etiam ordinamus, quod quilibet verus *antiquus grosſus Turonenſis* pro decem nummis uſualibus, et verus *antiquus Coronatus Sterlingus* pro tribus nummis uſualibus, computentur; item *antiquum Scudatum de Francia*, boni ponderis et auri, computetur pro XIII *Turonenſibus*, et *Florenus aureus*, iusti ponderis et valoris, pro IX *Turonenſibus* computetur. Item quelibet alia moneta, ſive maior, ſive minor, ſuum pretium ſorciatur iuxta ſui valoris convenienciam cum moneta ſuperius annotata (*b*). Et ne per or-

(*a*) Hier moet tusſchengevoegd worden *per*, zoo als ik dit woord ook in een oud afſchrift vind.

(*b*) Daar men de juiste waarde van de, destijds hier in ge-

ordinationem premissorum vulgares et coloni, seu quicunque debitores, in solvendis suis debitis aliquatenus aggraventur, statuimus, ut quilibet colonus suo domino, et quilibet debitor suo creditori, per modum, qui sequitur, satisfacere valeat integraliter et complete, scilicet, quod modius optime ac pure avene pro XXIV nummis, modius ordei non permixti, et modius fabe predicte ac usualis mensura butyri, *bolla* (*c*) vulgariter nuncupata, equaliter pro tribus solidis iam tacte monete, communiter tribuantur. Et si qui creditores et domini prediorum, in solvendis eorum debitis sive huris, iuxta hunc modum noluerint contentari, et querimoniam suam negligentis solutionis in nostro iudicio decreverint proponendam, eos volumus penitus non audiri. Insuper est conceptum, quod nullus debet colonum alterius conducere vel locare, super bona vel predia sua, sine pleno et publico consensu prioris domini sui, coram eiusdem Curato et duobus aut tri-

gebruik geweest zijnde, penningen (*nummi usuales*) niet met zekerheid kan begrooten, is het bezwaarlijk, om de waarde, waarop deze muntspeciën, bij den tegenwoordigen Brief, gesteld worden, op te geven. Zij, die lust hebben, om de oude munten van de veertiende eeuw na te sporen, zullen echter bij DU CANGE, op de woorden *Moneta* en *Moneta Regia*, daaromtrent, en tot een beter verstand van dezen Brief, veel aantreffen. De Verhandeling van Mr. H. L. WICHERS, over de oude *Groninger* munten, voornamelijk die in het Stads-boek van *Groningen* voorkomen, gedrukt in de *Verhandelingen van het Genootschap: pro Excol. jure patrio*, III. D., 2de Stuk, is belangrijk, doch bepaalt zich meestal tot de inlandsche munten van de vijftiende eeuw.

(*c*) Eene maat van dien naam is in de oude Wetten van *Schotland* niet onbekend. Zie de *Statuta* ROBERTI III., Cap. 25, art. 8; en *Assisa Regis* DAVID., Cap. 2, *de Bolla*, in SKENAEI *Scotiae veteres Leges*, p. 68 et 161; en DU CANGE, op het woord *Bolla*.

tribus veridicis, *Wedmannis* (*d*) vulgariter nuncupatis; contrarium faciens quinque marcas antique monete, tociens quociens hoc fecerit, eiusdem coloni priori domino iusto debito ſolvere teneatur. Item ſi colonus alicuius ab eo receſſerit, et intra dimidium annum non fuerit ab eodem domino inpulſatus vel requiſitus, postea huiusmodi impetitionem volumus esſe nullam. Item de cereviſia *Groningenſi* et quavis alia cereviſia venali ſtetur iudicio et arbitrio nobilium laycorum et iudicum discretorum. Ut premisſa firmius obſerventur, ſigillum domini Abbatis de *Adwerth* pro ſe ſuisque ſubditis, ac ſigilla dominorum ELLARDI de *Eesdingum* et CONRARDI de *Federwerth*, pro ſe et LUBBODO TYABBADA (*e*), ceterisque nobilibus ac iudicibus communitatis termini *Middagh* (*f*); ſigillum domini Abbatis de *Merna*, pro ſe ſuisque ſubditis, ac ſigillum to-

(*d*) Zie VAN HALSEMA, t. a. p., bl. 380.

(*e*) Zie hierboven de aanteek. z., bl. 142.

(*f*) *Eesdingum* en *Federwerth* zijn de beide Kerspelen van *Middag*, thans *Eſinge* en *Feerwert* geheeten, over welke kan worden nagezien de *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 391 en volg.

Ik kan bij dit *Federwerth* niet nalaten, den oudheidminnenden lezer te herinneren, dat FALKE, *Tradit. Corbej.*, *p.* 440, den *Pagus Federga*, ook onder de namen van *Federgowe*, *Fedexitga* en *Federitgewe* bekend, in het tegenwoordige *Westerkwartier* plaatst. MENCO maakt, op het jaar 1254, melding van de *Federgones*, welke in onlusten met andere ſtreken, die tot het tegenwoordige *Oostvriesland* behoorden, waren ingewikkeld; doch EMMIUS, *Hist. Friſiae*, *p.* 154, durft niet bepalen, waar deze *Federgones* moeten gezocht worden. ALTING, *Notit. G. I.*, *part.* II., op de woorden *Circaria Friſia*, *Emisga* en *Reidenſis terra*, verandert de *F* in een *R*, en leest *Redergo*, in plaats van *Federgo*, door welk eerſte hij *Reiderland* wil verſtaan hebben. Doch dit woord komt, in oude Stukken, te menigvuldig voor, om hier aan eene ſchrijffout te kunnen denken. HARKENROTH, *Oostfr. Oorſprongl.*, bl.

totius termini *Mernensis* pro nobilibus ac iudicibus eiusdem termini; sigillum domini Abbatis de *Rot-*

bl. 666, en VAN HALSEMA, t. a. p., bl. 439, lezen *Federga*, en plaatsen dezen Pagus in *Oostvriesland*, in het *Grietmer ampt*. Mijn bestek laat niet toe, dit in het breede te ontwikkelen; doch de gronden, door den Heer FALKE bijgebragt, en in het bijzonder de aldaar aangehaalde plaats uit de *Acta S. Ludgeri*: „ Constituit gloriosus princeps KA„ROLUS LUDGERUM doctorem in gente *Fresonum* ab „ orientali parte fluminis *Labeki* (*de Lauwers*), super pagos „ quinque, quorum haec sunt vocabula, *Hugmerchi*, *Hunus„ga*, *Fuulga*, *Emisga*, *Fedirga*" etc, komen mij allezins overtuigend voor, om dezen *Pagus* ten oosten van de Rivier de *Lauwers*, en wel in het *Westerkwartier* te zoeken. En zoo ik de namen der plaatsen, die, als tot dezen *Pagus* behoorende, aldaar worden opgegeven, beschouw, dan schijnt het mij niet onwaarschijnlijk te zijn, dat deze *Pagus*, in de tijden der *Frankische* Vorsten, het Landschap *Middag* kan hebben uitgemaakt, van welk landschap, met de dorpen daartoe behoorende, alsmede van den tweeden naam, onder welken ook hetzelve in de veertiende eeuw is bekend geweest, reeds hierboven, bl. 142, aanteekening z, is melding gemaakt. *Federwerth*, zoo als deze plaats genoemd wordt in den tegenwoordigen Brief, en ook nog in eenen lateren, oorspronkelijken Brief van 1378, dien wij ook zullen mededeelen, wordende, in latere Stukken, *Feerwert* genoemd, een Dorp van *Middag*, lag aan het einde van het *Adewerder* Zijldiep, omtrent ter plaats, alwaar hetzelve in de *Hunse*, of het, thans zoogenaamde, *Reitdiep* uitstroomt, en zou dus, daarbij in acht genomen de treffende gelijkheid van den naam, wel als de hoofdplaats, en als zijnen naam aan dezen *Pagus* gegeven hebbende, kunnen beschouwd worden.

Deze *Pagus*, en de namen van onderscheidene plaatsen, die tot denzelven behoord hebben, komen meestal voor in J. F. SCHANNAT, *Traditiones Fuldenses*, of eigenlijk in de, door hem, mede onder dien naam, uitgegevene, en achter dezelve gevoegde, EBERHARDI, *Monachi Fuldensis*, *Summaria Traditionum veterum*, behelzende, volgens het voorberigt van dit werk, uittreksels uit overoude Handschriften, die nog, in het midden van de twaalfde eeuw, bij de Kerk van *Fulda* zouden aanwezig zijn geweest. Van deze uittreksels behelst het achtste Hoofdstuk eene opgave van de zoodanige, „ qui de *Fresia* bona sua Deo et BONIFA„CIO tradiderunt."

Rottum, pro se et suis subditis; sigilla Prepositorum de *Usquerth* pro se; sigillum domini HEBELO.

Het is bekend, dat de beroemde Geloofspredikker BONIFACIUS, door wien ook de Abdij van *Fulda* gesticht is, omtrent het midden van de achtste eeuw, door de ongeloovige *Vriesen*, in de nabijheid van *Dokkum*, werd overvallen, en, met al de zijnen, van het leven beroofd, en dat eene *Frankische* krijgsbende over de *Lauwers* is getrokken, en eene gestrenge wraak over de moordenaars, die zich dus aan deze zijde van die Rivier schijnen te hebben opgehouden, geoefend heeft. Men zie, omtrent dit alles, breeder WAGENAAR, *Vad. Hist.*, I. D., bl. 413 en volg.; EMMIUS, *l. c.*, *p.* 60 *et* 61; en vergelijke daarmede VAN HALSEMA, t. a. p., bl. 438. In deze omstandigheden, en in de wonderen, die, naar de verhalen van die tijden, dit martelaarschap vergezeld hebben, en op hetzelve gevolgd zijn, is misschien de grond te zoeken voor het groote aantal begiftigingen van goederen, die, naar het schijnt, in het *Westerkwartier*, en wel in *Middag*, gelegen waren, en, volgens dit Register, aan den Heiligen BONIFACIUS, ten behoeve van de Kerk van *Fulda*, gedaan zijn. Zoo vindt men aldaar, *pag.* 313, N°. 15, eene schenking van eene „ terra pascualis „ XXIII pecudum in villa, quae dicitur *Federwrt*," waardoor men waarschijnlijk het, in dezen Brief gemelde, Dorp *Federwerth* zelf zal te verstaan hebben. Andere Giftbrieven behelzen tevens den naam van den *Pagus* en van de *Villa*, daaronder behoorende. Men vindt aldaar, N°. 14, eene donatie, onder anderen, van goederen „ in *Pago Federetgewe in villa Frisgana* — et in villa *Donehusen*," alsmede, *pag.* 316, N°. 67, eene donatie van goederen, mede aldaar gelegen, welke laatste donatie, daar ze kort is, ik hier geheel zal laten volgen: „ Ego in Dei nomine WILO trado sancto „ BONIFACIO in *Fuldensi* Monasterio, in *Pago Federatgewe* et „ in *villa Frisgana*, terram, quantum hereditavit pater meus, „ cum mancipiis XVII, et in *villa Duonhusen* aream unam „ cum suis appenditiis." Door deze villae *Frisgana* en *Donehusen* of *Duonhusen*, meen ik, met den Heer FALKE, dat *Fransum* en *Alingehuisen* of *oud Alingehuisen* verstaan moeten worden. Deze beide plaatsen behooren onder *Middag*. *Fransum*, een zeer oud dorp, reeds in den Brief van 1285, hierboven bl. 49, onder den naam van *Franchem* bekend, ligt digt bij *Feerwert*; *Alingehuisen* of *oud Alingehuisen*, onder *Garnwert* behoorende, lag bevorens ten westen van de oude *Hunse* of het *Reitdiep*, doch bevindt zich thans, na de

LONIS de *Kantynse*, pro se et HAYKONE, Capitali ibidem; sigilla domini REMBERTI de *Middes-*

de verlegging van het *Reitdiep* door *Garnwert* heen, dat in de zeventiende eeuw heeft plaats gehad, ten oosten van die Rivier, onder het zoogenaamde *Klein Garnwert*. Dit *Alingehuisen* wordt in eenen Brief van 1410, die nog in het oorspronkelijke voorhanden is, *Aldingehusen* genoemd, en is buiten twijfel van eenen hoogeren ouderdom. De reeds aangehaalde Giftbrief, aldaar N°. 15, van eene „terra in „*Federwrt*," behelst tevens eene begiftiging van landerijen enz., gelegen „in villa, quae dicitur *Creslinge*", waardoor misschien het gehucht *Krassum*, niet verre van *Feerwert* gelegen, en mede onder *Garnwert* behoorende, zal te verstaan zijn. Men vindt verder in dit Register, *pag.* 315, N°. 56, eene donatie van bouwland „in villa *Awinge*." „Ego WIPALD trado sancto BONIFACIO in Pago *Federge-* „*we*, in villa quae dicitur *Awinge*, tertiam partem terrae ara- „turiae et quicquid mihi in hereditatem devenit." Door dit *Awinge* is geenszins te verstaan, zoo als FALKE meent, *Auma* in *Vredewold*, maar waarschijnlijk *Abinge* of *Awinge*, waarvan nog de naam in *Abinge* of *Awinge Sloot*, niet onbekend in de Stukken van de veertiende eeuw, is overgebleven. Deze plaats behoorde mede tot *Middag*, en is, buiten twijfel, op of omtrent de *Adewerder Zijl* te zoeken. Althans moesten, volgens den *Adewerder Zijlbrief* van 1382, gedrukt in de meermalen aangehaalde *Consideratiën van eenige Erf- en Ingezetenen in de Ommelanden*, bl. 51, welke Brief ook vervolgens in deze Verzameling zal worden medegedeeld, de Zijlregters van dat Zijlvest jaarlijks, in Mei, bijeenkomen „op *Abynge Sloot*," of, zoo als andere oude Handschriften hebben, *Awinge Sloet*, en aldaar hunnen eed doen; waaruit tevens kan worden afgeleid, dat deze plaats nog destijds eene Hoofdplaats geweest is. Ook is mij, in een zeer oud geschreven Zijlschotregister van *Hoogkerk*, nog *Awinge Sloet* voorgekomen, als eene sloot, welke „*Hoo-* „*gerekerke* Zylrecht an het suider ende scheidet."

Moeijelijker is het, hier de plaatsen te vinden, die, in de Giftbrieven aan de Kerk van *Fulda*, aldaar N°. 3 en 62 opgegeven, voorkomen, van landen, tot den *Pagus Federgewe* behoorende, gelegen in *marca Nordwalde* in villa *Geinlete* of *Gelete*. FALKE zoekt deze *marca Nordwalde* in, of in de nabijheid van het Dorp *Noordwolde*, omtrent een uur ten noorden van *Groningen* gelegen, en de villa *Geinlete* of *Gelete* in *Clant*; doch dit laatste is zeker verkeerd, daar er

destum et ALBERTI MENTATA, pro se, EP-
PO-

er wel een geslacht, doch geen dorp of gehucht, van dien naam alhier is bekend geweest; en wat *Noordwolde*, een Dorp onder *Innersdijk* (zie boven bl. 96) behoorende, aangaat, is het al zeer moeijelijk, hier op deze plaats te denken, tenzij men zich, als mogelijk, mogt kunnen voorstellen eenen overouden staat van zaken, die, misschien voor de verlegging van de *A* of het *Hoornsche diep*, en voor de vergraving en vereeniging van dat Kanaal met de *Hunse*, door *Wierum* heen (zie boven bl. 156), heeft plaats gehad, dat namelijk de *A* of het *Hoornsche diep* nog met de zoogenaamde oude *AE*, thans het *Wetzinger* Zijldiep, vereenigd was. Deze oude *AE*, was misschien, voor deze doorgravingen, het uitwateringskanaal van het geheele *Wester-Stads-Hamrik*, en was nog, na deze doorgraving, in 1434, het uitwateringskanaal van dat gedeelte van het *Wester-Stads-Hamrik*, dat ten oosten van het *Westersche diep* of het *Reitdiep* was overgebleven; zie hierboven in de aanteekening, bl. 268, en den Brief van 1434, aldaar bl. 276: voorts lag *Noordwolde* ten oosten van deze *AE*. Men zou echter, om hier op *Noordwolde* in *Hunsingo* te kunnen denken, zich wijders mede moeten voorstellen, dat de Landstreek, in latere tijden, onder den naam van *Upga* of *Ubbega* bekend, en mede in den tegenwoordigen Brief voorkomende, welke zich thans ten oosten van het *Reitdiep* uitstrekt, destijds ook tot *Middag* of den *Pagus Federgewe* hadde behoord.

Wil men, om deze *villa Gelete* of *Geinlete in marca Nordwalde* te zoeken, uit de gelijkheid der namen oordeelen, dan is er eene andere plaats, die hier meer in aanmerking schijnt te moeten komen, dan die, welke door den Heer FALKE is opgegeven, namelijk de hoofd- en woonplaats van het overoud en zeer vermogend geslacht van de *Gelkingers*, door de oude Schrijvers *Gelekingii* en *Geliconidae* genoemd; zie EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 134, etc.; ALTING, *l. c.*, op het woord *Geliconidarum Castrum*. Laatstgemelde plaatst dit *Castrum* tusschen *Groningen* en *Eelde*; en het is geen twijfel onderhevig, dat, door deze plaats en landstreek, het, in latere tijden meer bekende, *Gelkingeland* te verstaan zij. Dit *Gelkingeland* komt, onder anderen, voor in de Brieven van 1463, 1506 en 1509, aangehaald in het *Register* van DE SITTER, bl. 88, 133 en 135, en in den Brief van 1468, bij LINDEBORN, *Not. Episc. Daventr.*, *p.* 119, en lag tusschen *Haren* en de *Drentsche laan*, ten westen van de *A* of het *Hoornsche diep* en den

Dijk

PONE ASAGAMA AC ENONE EWESMA; sigillum

Dijk aldaar. Te dezen opzigte is ten hoogste opmerkelijk een oud Register van de betaling der *precaria*, in de Kerspelen en Buurschappen van *Groningen* en het *Gorecht*, voorhanden in de, reeds aangehaalde, Dissertatie van den Heer W. H. HOFSTEDE, *de regiminis in Drenthina Regione forma*, *p.* 19, op welk Register men, als op *Haren* volgende, aantreft: „Die *Suderbuurschap* en *Noordwolde*; die „*Middelbuirschap* en *Noordwolde*; *Eelkingeland*" (waarvoor ongetwijfeld moet gelezen worden *Gelkingeland*), gelegen „tusschen *Haerne* en de *Lange laan.*" Dit *Noordwolde*, hetwelk op de bovengemelde *marca Nordwalde* doet denken, heet thans *Neerwolde*, en lag, benevens de *Suiderbuirschap* en *Middelbuirschap*, en het, zoo evengemelde, *Gelkingeland*, met ook nog eene landstreek, het *Kranenland* genoemd, ten westen van het *Hoornsche diep*, en had, benevens al de genoemde landstreken, deszelfs uitwatering in het *Adewerder* Zijlvest, zoo als uit de drie, zoo even aangehaalde, Brieven van 1463, 1506 en 1509 kan gezien worden.

Offschoon nu deze mijne opvatting, omtrent dit *Gelete* of *Geinlete* in *Marca Nordwalde*, al eenige opmerking mogt verdienen, behoorden echter de opgegevene plaatsen tot het *Gorecht*, en er is bezwaarlijk tusschen deze plaatsen en het Landschap *Middag* eenige betrekking te vinden, tenzij men dezelve in aloude uitwateringen langs de *Eelder*, *Peiser* en *Adewerder* diepen mogt kunnen zoeken.

Het is ook, in allen gevalle, zeer mogelijk, dat, bij de overoude veranderingen in den loop van de Rivieren de *A* en de *Hunse*, de naam van dit *Gelete* of *Geinlete* in *Marca Nordwalde* is verloren geraakt.

Behalve deze, uit de *Traditiones Fuldenses* opgegevene, plaatsen in den *Pagus Federgewe*, is er ook nog, in het Register der goederen van de Abdij van *Corvei* van den Abt SARRACHO, bij FALKE, *l. c.*, *p.* 38, N°. 672, bekend eene „*Villa Dorpun*, in *Pago Fedirga.*" FALKE verstaat, door dit *Dorpun*, *l c.*, *p.* 440, *Dorp*, ten oosten van de *Lauwers* gelegen; doch men heeft misschien, zoo de lezing van het oude Stuk dit kan toelaten, aldaar op *Dorquert*, een Kerspel van *Middag*, te denken.

Er doet zich echter tegen de opgegevene gissing, dat, door den *Pagus Federgewe*, het Landschap *Middag* zoude te verstaan zijn, eene groote bedenking op, namelijk deze, dat die Landstreek al zeer vroeg onder den laatstgemelden

lum domini RUDOLPHI in *Husdingum*, pro do-

naam is bekend geweest. Men treft *Midag* reeds aan, in het jaar 1231, bij EMO, in MATTH. *Anal.*, *Tom.* II., bl. 92, en in den Brief van 1313, hierboven bl. 75. Naar het algemeen gevoelen van onze *Groninger* Schrijvers, is deze naam voor nog veel ouder te houden, indien men namelijk deze Landstreek mede begrijpt onder de vier *Comitatus*, voorkomende in de bekende Giftbrieven van goederen, aan de Kerk van *Elten* geschonken, van de jaren 970, 996 en 1134. Men vindt deze Giftbrieven, en de Schrijvers, bij welken zij voorhanden zijn, aangehaald in het Register van DE SITTER, bl. 3, 4 en 6; zie voorts ALTING, *l. c.*, op het woord *Midach*; VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 16 en 33; *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 391. Doch de lezing van de bovengemelde Brieven, die op nieuw door BONDAM, *Charterb. van Gelderl.*, bl. 64, 72 en 182, zijn uitgegeven, is zoo gebrekkig en bedorven, in het bijzonder met betrekking tot de, aldaar genoemde, *Vriesche* Graafschappen, dat BONDAM, in zijne aanteekeningen op dezelve, het daarvoor houdt, dat al die Brieven, uit dien van 996, welke in latere tijden door FALKE, t. a. pl., *pag.* 451, uit een beter Handschrift, is uitgegeven, moeten worden opgehelderd en uitgelegd; en in dezen Brief komen alleen voor de vier Graafschappen *Hunesgo*, *Fivilgo*, *Humerche* en *Emische*, zonder dat daarin van *Middag* wordt melding gemaakt; men zie verder over dezen Brief VAN DE WALL, *Handv. van Dordr.*, I. Afd., bl. 7.

Hoe het zij, het is zeer mogelijk, dat, in de vroegere tijden der *Frankische* Vorsten, deze Landstreek den naam van *Federitge* kan gedragen hebben, en in de tiende en volgende eeuwen meer onder dien van *Middag* is bekend geweest; en, in het algemeen, nog waarschijnlijker, dat deze Landstreek mede, in vroegere tijden, twee namen heeft gehad; de een dien van *Middag*, ontleend van hare ligging, en onder de landzaten meer algemeen gebezigd, omdat dezelve, met betrekking tot een groot gedeelte van *Hunsingo*, tegen den middag, of ten zuiden lag, waarvan ook ALTING, VAN HALSEMA, en de Schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, ter aangehaalde plaatsen, den naamsoorsprong afleiden; en de andere als eigen naam, die van *Federitge* of *Federgo*. Op eene gelijke wijze heeft deze Landstreek, in latere tijden, behalve den naam van *Middag*, ook dien van *Octo Parochiae* of *Acht Kerspelen* (zie boven, bl. 142) gedragen. Doch het wordt tijd, dat ik aan deze aanteekening, welke reeds al te zeer is uitgedijd, en alleen kan

domibus *Frouwama* et *Mettama* (*g*); sigillum domini ONDULPHI, Curati in *Bedum*, pro se, nobilibus ac iudicibus *inter aggerem Terre Hunsegonie* (*h*); sigillum domini Abbatis de *Selewerth*, pro se suisque subditis; et sigilla AYTARDI de *Hersinse* ac ONNONIS ONSADA, pro nobilibus ac iudicibus in *Upga*, presentibus sunt appensa. Si qui autem de terminis *Hunsegonie* religiosi, nobiles, iudices et vulgares, seu de aliis terris circumiacentibus et nobis vicinis, nobis, in hiis conditionibus et statutis, ut speramus, salubriter editis, nobis voluerint adherere, sua nomina presentibus subscribi faciant, suaque sigilla presentibus, et eas observabimus cum eisdem. Actum et datum *Wyntzum*, anno Domini millesimo, trecentesimo, septuagesimo primo, ipso die beati Luce Euangeliste.

Naar den oorspronkelijken Brief in de *Ommelander* Archiven, Doos G, N°. 3. Dezelve is mede, offchoon minder naauwkeurig, in het *Staatsr.* van IDSINGA, I. D., bl. 441.

LXXVIII.

kan dienen, om die genen, welke zich met het onderzoek van den overouden Staat dezer Provincie willen bezig houden, eenige aanleiding tot nader onderzoek te geven, een einde maak.

(*g*) *Kantyns*, *Middestum* en *Husdinge* zijn Kerspelen van het *Oosterampt* in het Landschap *Hunsingo*, thans *Kantens*, *Middelstum* en *Huisinge* genoemd. De beide laatste Kerspelen zijn ook reeds bij EMO en MENCO, en zelfs in de, zoo even opgegevene, *Traditiones Fuldenses* bekend; zie den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, t. a. pl., bl. 330 en volg.; ALTING, *l. c.*, op de woorden *Midlestum* en *Husdengum*; FALKE, *l. c.*, *pag.* 441.

(*h*) Of *Innersdijk*; zie mijne aanteekening *c*, op bl. 96.

LXXVIII.

Brief van ARNOLD VAN HOORN, *Bisschop van* Utrecht, *waarbij aan* OTTO POLMAN, *in vernieuwing van vroegere Leenbrieven, wordt opgedragen het* Nydincge *goed, gelegen in den Geregte van* Selwert, *en het Kerspel van* Groningen.

Den 26 September 1372.

WY ARND VAN HOERN, bi der ghenaden Goeds Bisscop *tUtrecht*, maken cont allen luden, die desen brief zolen zeen oft horen lezen, dat wy belient hebben ende belienen, in desen brieve, OTTEN POLLEMAN (*a*) dat *Nydincge* gued, mit al sinen toebehoeren (*b*), alsso alse dat ghe-

(*a*) Dezelve komt voor bij EMMIUS, in de *Fasti Consulares*, op de jaren 1369 en volgende.

(*b*) Dit *Nydincge* goed, met zijn toebehooren, lag buiten twijfel, volgens den inhoud van dezen Brief, deels binnen, en deels in de nabijheid van *Groningen*, doch bepaaldelijk waar ter plaats, is mij onbekend; en een later Leenbrief van het jaar 1433, door den Bisschop RUDOLF VAN DIEPHOLT verleend, te vinden bij VAN IDSINGA, t. a. pl., II. D., bl. 353, geeft daaromtrent ook geen nader licht, even weinig, als de overdragten van dat Leenregt, in de jaren 1451 en 1452, door ROELF VAN UMMEN, waarschijnlijk ter nadere bekrachtiging door den Bisschop, gedaan. De beide laatstgemelde Brieven zijn in de, reeds gemelde, Verzameling van het Huis van *Farmsum* in het oorspronkelijke voorhanden, en mij vriendelijk medegedeeld. De Brief van 1451, waarin dit goed wordt omschreven, als gelegen *binnen en buiten Groningen*, is van den navolgenden inhoud: „ Ik ROLEFF „ VAN UMMEN bekenne vor my ende myne erffgenamen, „ dat ik verlyet ende beleent hebbe, verlye ende belene „ myt dessen mynen breve, als ik myt rechte doen sal, „ CLA-

gheleghen is in den Gherichte van *Zelewderth* ende Kerspel (*c*) van *Groningen*, dat gued van ons

„CLAWES KATER *Nydinghe goet*, als dat ghelegen is
„bynnen *Groningen* ende buten *Groningen*, in allen mane-
„ren, als dat NANNEKEN, CLAWES vorscrevene moye,
„verleyt ende beleent was, beholdelick my, des my, des
„myns ende elker malk syns rechtes. Hyr weren over en-
„de an, als manne des *Gestichtes* van *Utrecht*, JOHAN HU-
„GINGE, OTTO TER HANSOUWE ende meer gueder lude
„genoech. In orkunde der waerheyt, soe hebbe ik RO-
„LEFF vorgemelt myn seghel an dessen breeff ghehangen.
„Ghegeven in den jaer onses Heren dusent, veerhundert
„ende enenvyftich, des donredaghes nae translationis Mar-
„tini."

De Brief van 1452 luidt dus: „Ic ROLEF VAN UM-
„MEN bekenne vor my ende myne erffgenamen, dat ic ver-
„lyet ende beleent hebbe, verlye ende belene myt dessen
„mynen breve, als ic myt rechte doen sal, HENRIK KA-
„TER *Nydinghe goet*, beholdelick my, des myns, ende
„elker malck sams rechtes. Hyr weren over ende an, man-
„ne des *Gestichtes* van *Utrecht*, HENRIC TER BRUGGHE,
„OTTO TER HANSOUWE ende meer goder lude genoech.
„In orkunde der waerheit, soe hebbe ic ROLEF vorgemelt
„myn seghel an dessen breef ghehanghen. Ghegeven in den
„jaer ons Heren dusent, veerhondert, twe ende vyftich,
„op sunte Peter ende sunte Pauwels avent." Deze RO-
LEFF VAN UMMEN is, buiten twijfel, dezelfde persoon met ROLEFF VAN UNNEN, die, op het Register der *Hovetmanni*, bij EMMIUS, op de jaren 1438 tot 1452, meermalen voorkomt. Waarschijnlijk zal dit *Nydincge* goed mede behoord hebben tot de zoogenaamde Tafelgoederen, offchoon het in de Opdragten van een gedeelte derzelve, volgens de, op bl. 302 en volg. bijgebragte, Brieven, niet genoemd wordt.

(*c*) Men schijnt hier door het woord *Kerspel*, dat men mede in den, zoo even aangehaalden, lateren Leenbrief van 1433 aantreft, te moeten verstaan, niet zoo zeer, in het algemeen, *Kerk-spel*, namelijk, hetgeen onder de kerk of den klokslag van *Groningen* behoorde, maar, meer bepaaldelijk, het *Territoir*, in andere Stukken door *marca* of *markte*, *terminus*, enz., uitgedrukt; zie hierover breeder VON WICHT, t. a. p., bl. 874; RACER, t. a. p., VII. St., bl. 279; den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 183; en den Brief van 1398, bij VAN IDSINGA, t. a. p., II. D., bl. 28.

ons ende van onsen *Gestichte* te houden, in allen manieren, alse hy ende sine vorvaren dat daer af mit rechte plaghen te houden, behoudelyc ons ende onsen *Gestichte*, ende elcker malc siins rechts; alsо dat des vorscr. OTTE naecomelinge, also dicke, alse dit vorscreven gued versteerft, sculdich syn, dat te verherweden teghens ons ende onsen naecomelingen met een maerc *Engelsche* penningcge, ende daer toe alle jaer, op sinte Martiins dach in den winter, van den vorscreven guede te gheven ende te betalen een maerc des vorscreven payments, op onsen *Hof* (*d*), ghelegheen binnen *Groningen*. Al arghelist hiirinne wtghesegket. Unt waren aen ende over, daer dit geschiede, onse manne, alse Her VREDERIIC VAN HEKER, Her JOHAN van *Runen* (*e*),

(*d*) Dat, door dit *Hof*, eene Hoofdplaats van Bestuur, en van de Administratie der Justitie te *Groningen*, door de Stadhouders of Bisschoppelijke Officiers bewoond, zoo als VAN IDSINGA, I. D., bl. 441 en 442, meent, zou moeten verstaan worden, komt mij niet waarschijnlijk voor; men zie de aanteekening, hierboven bl. 299. Ik versta hier liever, door *Hof*, de *curtis*, *curia Dominicalis* of den Hoofdhof, waaronder dit goed en andere bezittingen van de Kerk van *Utrecht* alhier behoorden, en die destijds, en ook nog in 1433, volgens den aangehaalden Leenbrief van dat jaar, te dezer stede, als de hoofdplaats van het Bestuur over deze goederen, bekend was. Misschien was het de *curtis* in *Groninck*, in de *Charta Werdensis* voorkomende, van welke in de aanteekening, hierboven bl. 290, is melding gemaakt; men zie voorts RACER, t. a. p., IV. St., bl. 172 en volg.; VII. St., bl. 91, enz. Zulk eene *curtis* was mede te *Anlo*, in Drenthe, volgens den Brief van 1223, hierboven bl. 20. Het reeds gemelde woord *Curia* wordt ook, in den Brief van 1398, hierboven in de aanteekening op bl. 169, gelijk gesteld met *grangia*, aan welker opzigter, *Hof-* of *Hoofmeester* genoemd, mede, zoo als reeds boven is aangemerkt, het opzigt over de andere kloosterbezittingen, daaronder behoorende. was aanbevolen.

(*e*) Zie over denzelven de aanteekening, hierboven bl. 196 en volg.

Ridders, ende ROELF POLLEMAN, ende anders vele gueder lude. In oerconde dezes briefs besegelt mit onsen segel. Ghegheven tot *Zwolle*, int jaer ons Heren Dusent, dre hondert, twe ende seventich, des Sondaghes nae sente Mauricius dach.

Naar den oorspronkelijken Brief in de *Ommelander* Archiven, Doos G., N°. 4. Men vindt dit Stuk mede, offchoon zeer onnaauwkeurig, bij VAN IDSINGA, *Staatsr.*, I. D., bl. 442.

LXXIX.

Groninger *Stadswet omtrent de gemeenschap van goederen tusschen man en vrouw.*

Den 22 *Februarij* 1374.

In den jaer ons Heren, do men screef dusent, drehondert, vier ende seventich, op sente Peters dach ad cathedram, do overdroech die Raed mit der Wysheit (*a*) van der Stad: so waer een man na desen daghe nemet ene vrouwe of ene joncfrouwe ende echteliken beslapet, so sal hoer beider guet wesen half ende half, alſo vro, als hie sie beslapen hevet.

Uit het geschreven Stadsboek van *Groningen*, II. B. Art. 8, naar het oorspronkelijke, in de Archiven der Stad *Groningen*.

LXXX.

(*a*) Wat, door de *Wijsheid*, en door de *Wijsheid der Stad*, in dit en het volgende Stuk, te verstaan zij, daarover kunnen worden nagezien Mr. H. L. WICHERS, *Verklaring van het Tractaat van Reductie*, *Inleid.*, bl. 165 en volg., *de Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 141 en volg., en VAN HALSEMA, t. a. p., bl. 62 en volg.

LXXX.

Groninger *Stadswet omtrent de registratie van oude Brieven.*

Den 1 Februarij 1375.

In den jaer ons Heren dusent, dre hondert, vyf ende tseventich, op onser Vrouwen avent purificationis; do overdroech de Raet mit der Wysheit van der Stad, dat se leten beden over de Kerken, waer yenich man bynnen *Groningen*, de guet wilde anspreken mit olden breven, dat he mit rechte meende to wynnen, de solde de breve tonen op den Raethuus vor den Rade eer Paesschen naestkomende ende laten de breven tekenen ende claghen vort daer na; en wil die Raet neghene claghe meer horen van olden breven, die niet ghetoent ofte ghetekent en waren eer den voerscreven Paeschen.

Uit het geschreven Stadsboek van *Groningen*, VII. B., Art. 21, naar het oorspronkelijke, in de Archiven der Stad *Groningen.*

LXXXI.

Vonnis van de Regters in de Marne, *tusschen* JARIG TAMMINGA *en* ALRIK CARPENCA.

Den 2 Junij 1375.

Universis Christi fidelibus, presentia visuris vel audituris, salutem et rei geste cognoscere veritatem

tem. Hinc, ne ea, que geruntur in tempore, transſeant cum fluxu temporis, ſolemus literis ſigillatis et testium vocibus perhennari. Nos Iudices termini *Merne* civiles cupimus esſe notum tam preſentibus, quam futuris, quod discordia inter JARICUM TAMMINGGHA in *Horahuſum*, termini *Merne*, parte ex una, et ALRICUM CARPENCA . . . . parte ex altera, videlicet de bonis mobilibus, que debuisſent armigeri IARICI predicti predicto ALRICO asſumſisſe ſeu ſpoliasſe ſuper aqueductus *Winzema* (*a*) . . . . ita diiudicavimus nostro iure civili, quod ALRICUS prefatus non potest in posterum agere ſeu molestare in aquis ſuorum avitorum IARICUM prenominatum, ut aque ſuorum ſuccesſorum de predicta discordia. In eiusdem rei testimonium ſigillum Communitatis termini *Merne* est impenſum, et ob maiorem veritatem ſigillum Domini WALEKONIS est impenſum. Datum anno Domini M.CCC.LXXV., ipſa die ſabbati post festum asſencionis Domini Iheſu Christi.

Naar den oorſpronkelijken Brief, in de *Ommelander* Archiven, Doos G, N°. 8, berustende, voor zoo verre leesbaar (*b*).

LXXXII.

(*a*) Of *Wuirema*, hetwelk, door de onduidelijkheid der letters, niet kan bepaald worden.

(*b*) Het zegel van de *Marne*, nog aan dezen Brief hangende, vertoont een beeld, in eene zittende houding, met een Vaandel in de linker hand.

LXXXII.

Verbond tusschen de Stad Groningen *en het Landschap* Hunsingo.

Den 21 *April* 1378.

Wi Borghermeesteren ende Raed van *Groningen* ende mene Rechters van *Hunzeghelande* doen cundich allen luden met desen openen brieve, dat wi siin overdraghen ende hebben begrepen, enen vrede malc met andere to holdene, stede ende vaste, in eenigher maniere, als hier na ghescreven staet. Int eerste, dat alle lude sellen veylich varen, met horen live ende met horen gude, tot der Stad van *Groninghen* ende van der Stad, bi nachte ende bi daghe, to watere ende to lande. Voert meer dat alle meente lude van *Hunzeghelande* sellen veylich sitten ende haer goet met vrede bruken, bi nachte ende bi daghe, van beyden partyen in *Hunzeghelande*. Voert — (*a*)

In

(*a*) Het overige van dezen Brief, tot aan het hier volgende slot, is, door bederf van het Francijn en verslijting van de letter, meestal onleesbaar. Men zal echter den hoogstbelangrijken inhoud eenigermate kunnen nagaan bij EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 214; SCHOTANUS, *Vriesche Hist.*, bl. 198, en den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 160, en ook denzelven kunnen afleiden uit de verdere Verdragen, in dit zelfde jaar ingegaan, en hierna volgende. De hevige onlusten, tusschen voorname Hovelingen, voornamelijk in het tegenwoordige *Oostvriesland* en *Vriesland*, uitgeborsten, hadden zich ook reeds tot deze Provincie, en inzonderheid tot de *Ommelanden*, uitgebreid (zie de aanteekening, hierboven bl. 255), en waren steeds toegenomen, zoodat het Landschap *Hunsingo* zich met de Stad *Groningen*,

In ordunde so hebben wi Borghermeesteren ende Raed van *Groninghen* ende mene Rechters van *Hun-*

gen, in het tegenwoordige Verbond, vereenigde, om dezen zoo verwarden en verwoestenden staat van zaken, waardoor de zekerheid en veiligheid van personen en bezittingen in gevaar werd gebragt, te doen ophouden, en diens verderen voortgang te stuiten. Het is mijn oogmerk niet, om mij met den oorsprong en de geschiedenis van deze partijschappen, onder den naam van die van *Schieringers* en *Vetkoopers* bekend, bezig te houden. Laat mij alleen aanteekenen, dat in deze partijschappen, welke reeds onder den naam van *Schiring jefta Fatkeper*, voorkomen in eenen oorspronkelijken Brief van het jaar 1392, te vinden in het *Chart. van Vriesland*, I. D., bl. 252, doch die waarschijnlijk reeds vroeger aldus zullen genoemd zijn geweest, de *Schieringers* de aloude *Vriesche* vrijheid en onafhankelijkheid zochten staande te houden, en tegen allen vreemden invloed, voornamelijk tegen dien van de Graven van *Holland*, te verdedigen. Aan derzelver hoofd bevond zich de Stad *Groningen*, gedurende het overige gedeelte van de veertiende en het begin van de vijftiende eeuw. Dat daarentegen de factie van de *Vetkoopers*, in het algemeen, de inzigten van de Graven van *Holland* zochten te begunstigen, en dat de hoofden van die partij, ter vergrooting en bevestiging van hun vermogen, in de *Vriesche* landen, alwaar geene leenen bekend waren, een leenstelsel, onder erkentenis van de oppermagt van den Hollandschen Graaf ALBERT van *Beijeren*, zochten in te voeren, ten welken einde zij hunne bezittingen aan hem opdroegen, en van hem wederom in leen aannamen; men zie deswege VAN IDSINGA, t. a. pl., II. D., bl 13 en anderen. Wij zullen in het vervolg zien, dat men ook reeds tegen het einde van deze eeuw de maatregelen, tot het invoeren van zulk een leenstelsel in het grootste gedeelte van deze Provincie, had weten tot stand te brengen, doch dat dit plan destijds is verijdeld, zoo als ook hetzelve naderhand is buiten werking gebleven.

De invloed en het vermogen der Geestelijkheid waren, ten tijde van dit Verbond, nog zeer groot, inzonderheid die van de Abdij van *Adewerd*, welke niet alleen, zoo als EMMIUS zegt, dit Verbond mede dadelijk aannam en door die van *Middag* liet aannemen, maar ook nog in dit jaar, ter meerdere bevestiging van hetzelve, een nader Verbond van onderlinge verdediging met *Groningen* inging, zoo als dit alles uit de eerstvolgende Stukken kan gezien worden.

Hunzgebelant onser Stad seghele ende *Hunzeghelandes* seghel an desen brief ghehanghen; ende om de meerre vestenisse soe hebben wi Rechters van *Oesteramethe*, onses Ammethes zeghele; ende wi Rechters van den *Opga*, heeren DODEN zeghel van *Sowert* (*b*); ende wi Rechters van der *Merne*, heeren DOEDEN zeghele van *Ulrum* ende heeren REMMERTES zeghele van *Horahusum*; ende wi Rechters van de *Halfampte*, des Per-

(*b*) Men zal buiten twijfel hier, en vervolgens in dezen Brief, door *Heeren*, te verstaan hebben de Cureten of Kerkheeren van de gemelde Kerspelen. Deze werden doch destijds, zoo wel als de Abten en andere Geestelijken, met den naam van *Domini* of *Heeren* betiteld, hetwelk reeds, door VAN IDSINGA, I. D., bl. 54, en anderen, is aangemerkt, en mede blijkt uit den naastvolgenden Brief, in welken ook *Heer* COENRAD, *Kerkheer van Feerwert*, die in den Brief van 1371, hierboven bl. 320, *Dominus* genoemd wordt, voorkomt. Tot een bewijs hiervan kunnen tevens verstrekken verscheiden Brieven, in deze Verzameling bijgebragt, inzonderheid die van 1358, 1366 en 1371, bl. 210, 258 en 327, enz. te vinden, alsmede de Brieven in het *Charterb. van Vriesland*, I. D., bl. 211, 250, enz.; uit eenige van welke tevens blijkt, dat, in die tijden, andere voorname standspersonen wel den titel van *Capitales* of *Hovelingen*, enz., doch niet dien van *Heeren* droegen. Dit gezegde is echter alleen toepasselijk op de *Ommelanden*, en niet op die gedeelten dezer Provincie, alwaar het leenregt gold; zoo dragen, bij voorbeeld, de Burggraven van *Groningen* mede den naam van *Domini* of *Heeren*, in de Brieven van 1313, 1321 en 1322, hierboven bl. 77, 93 en 98. DODE van *Sowert*, in den tegenwoordigen Brief voorkomende, behoorde dus ook waarschijnlijk niet tot het aanzienlijk geslacht van de Hovelingen van *Sauwert*, boven bl. 246 vermeld, van welken ONNO ONSADA of ONSTA, voorkomende in den Brief van 1371, bl. 327, en die ons, in eenen Brief van 1386, nog hier beneden weder zal voorkomen, thans het hoofd was, en van wiens zeven zonen ook de namen, bij EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 231 en anderen, zijn opgeteekend; welke Hovelingen van *Sauwert* ook buitendien, als de hoofden van de factie der Vetkoopers, tegen welken dit Verbond was ingerigt, bekend staan.

Persoenres zeghel van *Bastlo* (*c*), an desen brief mede doen hanghen. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, drehondert, achte ende soventich, des woensdages na paesche.

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, B. 2, N°. 1.

(*c*) *Hunsingo*, van ouds bekend als een *pagus* (*pays*), en naderhand als eene *terra* of een *Land* (zie de Brieven, hierboven N°. XXIII. XXXII. XXXVIII. XL. XLIV. LI. LVIII. LIX. LXVI. LXVIII. enz.), *Hunzegeland*, was, volgens dezen Brief, en ook later, verdeeld in vier Districten of Ambten, als: *Oosterambt*, *Opga* of *Ubbega*, de *Merne* of *Marne* en het *Halveambt*.

Van het *Oosterambt* is reeds gesproken, hierboven in de aanteekening *a*, bl. 210.

Opga, *Upga* of *Ubbega*, waarvan reeds, bl. 246, aanteekening *k*, en elders in deze Verzameling, melding is gemaakt, bevat de Landstreek tusschen de *Hunse* (het *Reitdiep*) en *Innersdijk* gelegen; zij schijnt echter eerst in latere tijden als een bijzonder Distrikt beschouwd te zijn; komt in het *Hunsingoer* Landregt van 1252 nog niet voor; en wordt, voor zoo verre mij bekend is, het eerst in den Brief van 1371, hierboven bl. 327, genoemd; men zie voorts den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 307.

Het aanzienlijk Ambt of Distrikt de *Merne* of *Marne* komt reeds, in 1204 en vervolgens, bij onze oudste Geschiedschrijvers, voor; zie MATTH., *Anal.*, *Tom.* II., *p.* 4, 92, 138, 196 en 198; *Anon. de reb. Ultraj.*, *p.* 37. Van hetzelve wordt ook, in het *Hunsingoer* Landr. van 1252, achter de *Verhand. van het Genootsch. pro exc. j. patr.*, II. D., Voorber., bl. 27, art. 25, melding gemaakt; men zie voorts, hierboven, bl. 133, 159, 295, 333, enz.

Het *Halve-ambt* is mede van eenen hoogen ouderdom; men treft hetzelve reeds aan in het *Hunsingoer* Landr. van 1252, t. a. pl., art. 25. De Hoofdplaats van dit Distrikt was, naar het schijnt, *Baflo*, in dezen Brief genoemd, waarover, en hetgeen verder deze Landstreek betreft, kan worden nagezien de *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 318 en volg.

Om deze Landstreek beter te doen kennen, voeg ik hiernevens een Vonnis van de Regters van het *Halve-ambt*, van het jaar 1425, naar den oorspronkelijken Brief, in de *Ommelander* Archiven, Doos G, N°. 8, berustende:

„Wy Rechters in den *Halvampte*, is 't eerste THYART
„HARDISMA, AYLIKA KANUNGHA, SYABBA up *da*
„*Haudrum*, SYBECA WYKAMA, HEBELA, SICKA soen,
„SICKA SICKAMA, AYLEKA in *da Groda*, TADEKO,
„HEPPEN soen, GALTEKA FOLKARTSMA, HEBELA
„BERNAMA, EYSSA ALLAMA, ALDART MELLUMA,
„EUKO to *Inaldinge*, HERDRICH PAPAMA, HADELO
„to *Ranum*, HANNEKO to *Oberghum*, FRIC to *Mensing-*
„*weer*, HARKO to *Saxum*, HINRIC HOYKAMA, beken-
„nen ende doen kundich allen luden mit dessen openen
„breve, dat DODO SJALLAMA voer ons seghede, dat
„LUDE EYLKEMA maechscap van onechte solde to co-
„men, dar LUDE voerschr. neen to seghede, ende seghe-
„de, dattet van echte ende van rechte to queme; alfo dat
„wy hem beyden enen dach legheden te *Bastlo* te comen
„mit oeren besten bewise, de sake te winnen off te verle-
„sen; des vragheden wy DODEN vors. enewarff, ander-
„warff, ende derdewarff, off he daer enych tuech off bewys
„to hadde, dat LUDER voerschr. maechscap van onechte
„to queme; des DODE voerschr. neder tuech noch bewys
„voer ons en brachte, dat LUDEN voerscr. in synen rech-
„te hinderen mochte; so dat wy hebben ghewiset ende
„ghedomet voer recht, dat DODE voerschr. van der bewi-
„singe, als van der onechte voerschr. gheen bewys neer-
„wert brengen en sal, ende dat LUDEN voersch. maech-
„scap to comet van echte ende van rechte. In orkunde
„der warheyt, soe hebben wy ghemene Rechters van den
„*Halvampt* voerscr. ghebeden her ULFARD, Persona to
„*Bastlo*, dessen breeff voer ons to besegelen; end ic Her
„ULFARD, Persona voers., om bede wyllens des ghemene
„Rechters voers., so hebbe ic Her ULFARD voers. myn
„seghel byneden ghehanghen. Ghegeven in den jaer onses
„Heren dusent, vierhundert, vyff ende twintich, des maen-
„dages na sunte Jacobs dage."

Omtrent de plaatsen in dezen Brief voorkomende, is aan te merken, dat, door de plaats, hier *de Haudrum* genoemd, waarschijnlijk te verstaan zij de plaats of het Gehucht, *op den Houder* geheeten, in de nabijheid van *Saxumhuisen* gelegen; en, door *de Groda*, mede waarschijnlijk zal te verstaan zijn de plaats of het Gehucht *de Grede*, bij *Eenrum* liggende; zie deze beide plaatsen op de kaart van BECKERINGH. *Inaldinge* is het, thans zoogenoemde, *Tinallinge*, en draagt, in de Stukken van de vijftiende eeuw, ook nog gewoonlijk den eerstgemelden naam. *Ranum*, *Obergum* en *Mensingeweer* zijn bekend. Het laatstgenoemde Dorp behoorde, volgens dit Vonnis, en ook volgens het meermalen aangehaalde Register der Kerspelen in de *Ommelanden*, van 1506, te

te vinden in het *Charterboek van Vriesland*, II. D., bl. 65, tot het *Halve-ambt*, en niet tot de *Marne*, zoo als in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 312, wordt opgegeven. *Saxum* moet vooral onderscheiden worden van *Saxum* in *Humsterland* (zie boven in de aanteek. bl. 233), en is *Saxumhuisen*, dat ook van ouds *Saxum* werd geheeten, zoo als reeds, in den zoo evengemelden *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, bl. 323, is aangemerkt.

EMMIUS, nadat hij in zijne *Rer. Frif. Hist.*, *pag.* 17, in de opgave der landverdeeling van *Hunsingo*, dit *Halve-ambt* door *Media praefectura* vertaald had, betrekt hetzelve echter naderhand, aldaar *pag.* 262, tot het Landschap *Fivelingo*, en noemt dit Ambt *Media praefectura*, quae *Fivelgoniae* pars praecipua est. Doch de geleerde Schrijver heeft hier buiten twijfel misgetast, daar dit *Halve-ambt* van ouds een aanzienlijk gedeelte van *Hunsingo* heeft uitgemaakt, zoo als uit het aangehaalde *Hunsingoer* Landrecht en den tegenwoordigen Brief kan blijken; men zie voorts, onder anderen, de Brieven van 1379 en 1400, in deze Verzameling volgende; den Zeendbrief van 1407 bij SCHOTANUS, in *Tabl.*, bl. 113; de Brieven van 1415, 1417 en 1473, bij VAN IDSINGA, II. D., bl. 230, 234 en 403. Deze verkeerde stelling van EMMIUS, het zij met eerbied voor de nagedachtenis van den grooten man gezegd, heeft aanleiding gegeven, dat SCHOTANUS, die den eerstgemelden meestal naauwkeurig volgt, in zijne *Vriesche Historien*, bl. 241, verhaalt, dat met dit *Middelambt* van *Fivelingo* (van *Media praefectura Fivelgoniae*) het, aldaar gemelde, Verbond was ingegaan, doch zoodanig *Middelambt* heeft in *Fivelingo* nimmer bestaan. De Schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, ter aangehaalde plaats, bl. 318, merkt aan, dat deze Landstreek, als tusschen de *Marne* en het *Oosterambt* gelegen, in plaats van *Halve-ambt*, wel *Midden-ambt* diende te heeten, doch spreekt geen woord van deszelfs onderhoorigheid aan *Fivelingo*; alleen plaatst hij in het *Halve-ambt* de beide aanzienlijke Dorpen *Uithuisen* en *Usquert*, en zegt, dat dezelve voormaals tot *Fivelingo* behoord hebben, van welke stelling de ongegrondheid reeds boven, in de aanteekening *a*, bl. 65 en volg., is aangetoond. Dan, deze beide Dorpen behoorden immers ook niet tot het *Halve-ambt*, maar tot het *Oosterambt*, zoo als uit de oude Registers en echte Stukken kan bewezen worden; waaromtrent kunnen worden nagezien de Brief van den 2 Mei 1396, beneden in deze Verzameling volgende, en het, zoo even aangehaalde, *Register* van 1506, in het *Charterb. van Vriesland*, II. D., bl. 65.

Zoo men de *Marne*, of een gedeelte dezer Landstreek, met ALTING, *l. c.*, *Tom.* I., *p.* 90, als eene der vroegst gevestigde en aanzienlijkste standplaatsen in *Hunsingo*, kan beschouwen (zie mede de aanteekening, hierboven bl. 295), zoude het misschien niet ongerijmd zijn te vermoeden, dat het *Oosterambt* den naam ontleend heeft van deszelfs ligging, ten Oosten van de *Marne*, en dat het *Halve-ambt*, eerst omtrent jaar 1250, als een gevolg van de geschillen, over het zoogenaamde *Insula Ernerensium*, of den aanwas, achter het *Oosterambt* en de *Marne* zich uitstrekkende (zie de aanteek. *a*, bl. 65 en volg.), welke geschillen, volgens het verhaal van MENCO, in MATTH., *Anal.*, *Tom.* II., *p.* 154, bij de overeenkomst van dat jaar, zijn ten einde gebragt, als een bijzonder Ambt of Distrikt, uit een gedeelte van het *Oosterambt* en de *Marne* te zamengesteld, ontstaan is.

De Heer VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 16, geeft *Innersdijk*, als een vijfde Ambt van *Hunsingo*, op; doch deze Landstreek, hoe zeer in het, zoo even aangehaalde, Register der Kerspelen en landverdeeling van de *Ommelanden*, van 1506, en in latere Registers, afzonderlijk genoemd, schijnt slechts een bijzondere Regtstoel geweest te zijn (zie den Brief van 1470 bij VAN IDSINGA, II. D., bl. 402), en maakte, naar het schijnt, in de veertiende eeuw en ook later, in de Staatsinrigting van *Hunsingo*, geen afzonderlijk Ambt uit, zoo als uit den tegenwoordigen, en ook nog uit eenen, hierna volgenden, Brief van 1400, benevens uit de latere Verbonden en Stukken, het Landschap *Hunsingo* betreffende, kan gezien worden. Deze Streek schijnt, volgens het *Hunsingoer* Landrecht van 1252, t. a. pl., destijds, neffens het *Oosterambt*, te regt gestaan te hebben te *Onderdendam*, en was een overoude polder, van welks bedijking reeds, bl. 96, is melding gemaakt; en van welke bedijking, opdat ik er dit nog bijvoege, de Kerspelen *Westerdijkshorn* ten noordwesten, en *Oosterdijkshorn*, ten noordoosten, de uiterste grenzen uitmaakten, zoodat, offschoon de *Wolddijk*, zijnde de *agger terre Hunesgonie*, in den Brief van 1371, hierboven bl. 327, gemeld, tot *Hunsingo* behoorde, deze Landstreek, als een polder beschouwd, mede het *Vierendeel*, tot het Landschap *Fivelingo* behoorende, behelsde; men zie voorts den Brief van 1408, hierboven in de aanteek. bl. 268 en volg., en den Brief van 1458, in de reeds aangehaalde *Verzameling van Stukken, rakende het Winf. en Schaph. Zijlvest*, bl. 28.

LXXXIII.

LXXXIII.

Brief van de Middagſter *Kerspelen* Eſinge, Feerwert, Garnwert, Oostum, Wierum *en* Franſum, *benevens de buren van* Luiwerderwolde, *waarbij dezelve aannemen het naastvoorgaande Verbond, tusſchen* Groningen *en* Hunſingo *ingegaan.*

Den 21 *April* 1378.

Wy meene meente van *Eeſinghe*, van *Vederwart* (*a*), van *Ghernewart*, van *Oestum*, van *Werum*, van *Franſum* ende van *Lywarderwolde* (*b*) doen cundich allen luden met deſen openen brieve, dat wi hebben togeſtaen, ende loven in deſen brieve to holdene ſtede ende vaste den vrede, den de Stad van *Groninge* begrepen ende beſeghelt hevet met *Honſeghelande*, in alre ghevoeghe ende in alder maniere, als die brief holt, daer deſe thyeghewordighe brief doer ghetoghen is. In orcunde ſo hebben wi heeren ..... zeghele, kerckhere van *Eeszinghe*, heeren COENRAEDES zeghele, kerckhere van *Federwart*, heer MENNEN zeghele, kerckhere van *Ghernewert*, heeren CLAWES zeghele, kerckhere van *Werum*, ende heeren GHEERDES zeghele, kerckhere van *Franſum*, an deſen brief doen hanghen; ende wi bure van *Lywarderwolde* ſyn gecant in deſen zeghelen voerſcreven. Ghe-

ge-

(*a*) Zie den Brief van 1371 en de aanteekening, hierboven bl. 320 en volg.

(*b*) Zie hierboven de aanteekening *b*, bl. 72 en volg.

geven in 't jaer ons Heren dusent, dre hondert, achte ende zoventich, des woensdaghes na paeschen.

Naar den oorspronkelijken Brief, getransfigeerd door het naastvoorgaande Verbond, in de Archiven der Stad *Groningen*, B. 2, N°. 1.

LXXXIV.

Brief, waarbij het Convent van Adewerd *mede dit Verbond, tusschen* Groningen *en* Hunsingo *ingegaan; aanneemt.*

Den 21 *April* 1378 (*a*).

Wy Hofmeesters ende de ghemenen broderschap van den Convente van *Adewert* doen kundich allen luden mit dessen openen breve, dat wy loven ende hebben ghelovet, vor uns ende vor unse Conventes lude, ende vor onze Undersaten, de in *Hunzeghelant* gheseten zynt, dat wy alle de punte stede ende vast holden willen myt der Stad van *Groninghen* ende mit *Hunzeghelant*, de in den breve gescreven staet, daer dese theghenwordige brief doer ghetogen is. In orcunde so hebben wy unzes Conventes zeghel an dessen brief ghehanghen.

Naar den oorspronkelijken Brief, mede getransfigeerd door het Verbond, hierboven N°. LXXXII., berustende in de Archiven der Stad *Groningen*, B. 2, N°. 1.

LXXXV.

(*a*) Emmius, *l. c.*, *pag.* 215, schrijft, dat het Convent van *Adewerd* gemeld Verbond aanstonds heeft aangenomen; ik stel dus mede hier de jaar- en dagteekening van hetzelve.

LXXXV.

Verbond van het Convent van Adewerd *met de Stad* Groningen.

Den 16 Junij 1378.

Wi Hofmeesters ende ghemene Broderscap van den Convente van *Adewert*, Borghermeesteren ende Raet van *Groningen*, doen cundich allen luden met desen openen brieve, dat wi sim overdraghen ende hebben begrepen, enen vrede stede ende vast to holdene, in alder maniere, als hierna ghescreven staet. Int eerste, dat alle lude sellen veylich varen, met horen live ende met horen goede, to der Stad van *Groninghen* ende van der Stad, bi nachte ende bi daghe, to watere ende to lande. Voert meer, dat alle meente lude in *Hunzeghelande* sellen veylich sitten ende hoer goet met vreden bruken, voer ons ende voer onse onderzaten, bi nachte ende bi daghe. Voert meer, waert zake, dat enich man desen voerscreven vrede brake, daer de Stad van *Groninghen* om reyzen wolde ende den schuldighen berechten wolde, so sellen wi Hofmeesters ende Broderscap voerscreven der Stad van *Groninghen* helpen met zestich mannen avert Dyep (*a*), buten *Mydoech*, half to voete, ende half

(*a*) Dat is de *Hunse* of het *Reitdiep*. *Middag*, of, zoo als het hier genoemd wordt, *Mydoech*, lag, met *Adewerd*, ten westen en zuiden van de *Hunse*; aan de andere zijde van die rivier lag, tegen dezelve over, onder anderen, het sterke Slot van de Hovelingen van *Sauwert*, die, zoo als reeds is aangemerkt, tot de factie der Vetkoopers behoorden.

half to peerde, ende met al onser machte bynnen *Mydoech*, to voete ende to peerde, op onses selves cost ende op onses selves avonture, is dat des de Stad van ons begherende is. Waert oec zake, dat enich meenteman of enich partyesman in *Hunzeghelande* den Convente van *Adewert*, of horen onderzaten schade dede ende vrede an hem brake, so solden wi Borghermeesteren ende Raet van *Groninghen* den Convente van *Adewert* voerscreven helpen met tween hondert mannen op onses selves cost ende op onses selves avonture, also veer, alse dat Convent des van ons begherende is, ende also veer, alse wi Borghermeesteren ende Raet voerscreven ontkennen (*b*), dat des Conventes sake recht si; ende de ontkenninghe sellen wi Borghermeesteren ende Raet voerscreven doen binnen achte daghen na den daghe, dat de claghe ons aenghecomen is. Voert meer hebben wi Hofmeesters ende Convent van *Adewert* voerscreven enighe claghe op enighen meenteman of partyesman in *Hunzeghelande*, so willen wi rechtes bliven bi der Stad van *Groninghen*, to nemen ende to gheven, als een recht in *Hunzeghelande* wiset. Ende hevet oec enich meenteman of partyesman in *Hunzeghelande* op ons to claghen, so willen wi desghelike recht gheven ende nemen bi der Stad van *Groninghen*, als een recht van *Hunzeghelande* wiset. Voert meer, waer dat enich Stadman, of enich Conventesman ondertusken mysdede, dat sellen wi Hofmeesters ende Convent van Ade-

(*b*) Men versta, door *ontkennen*, in dezen en den volgenden Brief, en ook in menigvuldige andere Stukken van deze Provincie voorkomende, *af-*, doch ook *goed-kennen*; *af-* of *goed-keuren*, *beslissen*.

Adewert, ende Borghermeesteren ende Raet van *Groninghen* voerscreven berechten, alse onse olde brieve holden. Deze voerscreven zaken hebben wi Hofmeesters ende ghemene Broederscap van den Convente van *Adewert*, Borghermeesteren ende Raet van *Groninghen*, te zamen begrepen stede ende vast to holdene, al want ter tiit, dat wi dat malcanderen een jaer to voren opsegghen. In orcunde so hebben wi Hofmeesters ende ghemene Broederscap van den Convente van *Adewert* onses Conventes zeghele, ende wi Borghermeesteren ende Raet van *Groninghen* onser Stad zeghel an desen brief ghehanghen. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, dre hondert, achte ende zoventich, des woensdaghes na pinxter achtende.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de *Ommelander* Archiven, Doos B., N°. 2, berustende. Dezelve is mede, offschoon in de spelling minder naauwkeurig, bij VAN IDSINGA, t. a. pl., bl. 442.

LXXXVI.

Verbond van het Landschap Hummerke *of* Humsterland (*a*), *met de Stad* Groningen *en het Landschap* Hunsingo.

Den 27 October 1378.

Wi Rechters ende ghemene meente van *Hummer-*

(*a*) Het, in latere tijden aldus genoemde, *Westerkwartier* bestond uit vier, van elkander onafhankelijke, Landschappen, als:
Hummerkeland of *Humsterland*, *terra Hummerke*; zie de Brie-

merkerlande doen cundich allen luden met desen openen breve, dat wi hebben ghelovet ende loven, voer ons ende voer alle de ghene de in *Hummerkerlande* woenachtich sint, der Stad van *Groninghen*, dat alle lude sellen veylich varen met horen live ende met horen goede to der Stad van *Groninghen*, ende van der Stad, bi nachte ende bi daghe, to lande ende to water. En worde enich man van onsen Lande breclyk in desen voerscreven zaken, dat sel men berechten ende beteren in der manieren, als hier nae ghescreven staet. Int eerste, waer enich onse lantman, de enighen man doet sloghe op den weghe to der Stad of van der Stad, de sel den doden ghelden met zestich marken *Groninghes* gheldes ende hi sel breken dertich mark paymentes als voerscreven is, half tot onser Rechter behoef voerscreven ende half to der Stad behoef. Ende alle wondinghe sal men boeten ende beteren alset boert bi den manghelde, ende wo hoghe dat elke wondinghe comet, so sel de handadighe breken half also vele, half tot onser Rechter behoef ende half to der Stad behoef. Waer oec enich onse lantman, de enighen man venghe op den weghe

Brieven hieroven, Nrs. XLIV., LXVI., LXXI., enz., en de aanteekening, bl. 233; VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 19, 228.

Het Landschap *Langewold*, *terra Langewald*; zie den Brief N°. XLIV; VAN HALSEMA, bl. 19, 225, enz. Daarvan wordt ook in den tegenwoordigen Brief melding gemaakt.

Het Landschap *Vredewold*, *terra Fredewald*; zie den Brief N°. XLIV; VAN HALSEMA, bl. 19, 427, enz.

En *Middag*, doch hetwelk meestal onder *Hunsingo* gerekend werd. Van hetzelve is reeds meermalen gesproken.

De Schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 388, vermoedt, dat, onder anderen, de *Middagster* Kerspelen *Esinge* en *Feerwert* en het gehucht *Hardeweer*, oudtijds tot het Landschap *Hummerke* zouden behoord hebben; dan, daarvoor is mij nimmer eenige grond voorgekomen.

ghe to der Stad of van der Stad, de sel de vanghen quite laten met sinen goede ende sal breken dertich marc paymentes alse voerscreven is, half tot onser Rechter behoef ende half to der Stad behoef, ende daer to sal hi gheven den vanghen viif marc to boete paymentes voerscreven. Voert meer, waer enich onse lantman, de enighen man berovede op den weghe als voerscreven is, de sal dat roef twiivolt weder gheven, ende wo groet dat dat roef is, so sel hi half also vele breken teghen ons ende teghen de Stad, alse voerscreven is. Ende de clagher mach dat roef maken met sinen ede, woe goet dat het was, also veer alse dat roef ghychte (*b*) is; ende is dat roef nyet ghychte, so sel hi onsculde doen, den men des betyet, met thuen Rechteren, de hem naest ghesceten syn, met ses synre naester maghe ende met vier trouwen buren; ende mach he dese onscult nyet doen, so is dat roef ghychte. Voert meer, waer enich man in onsen Lande de breclyc worde in desen voerscreven sake ende de ons overherich ontsitten wolde, so moghen wi de Stad van *Groninghen* inleden, ende so loven wi Borghermeesteren ende Raed van *Groninghen* den Rechteren ende der meente voerscreven met hondert mannen to helpen op onses selves kost ende op onses selves avonture den onhorighen to berechten, also veer, alse wi Borghermeesteren ende Raet voerscreven ontkennen, dat de zake recht si, daer wi hem om helpen sellen; ende so loven wi Rechters ende meente voerschreven der Stad to setten vier ghyselen, daer den Borghermeesteren ende Raed

(*b*) Dat is: *erkend*; zie KYLIANI *Etym.*, op het woord *Ghichten*, fateri, confiteri, agnoscere.

Raed an ghenoghet, dewile dat de reyse duert, opdat onse Lant der Stad trouwe si ende ghene schade en do; ende is dat zake, dat ons de Stad inleden wil in *Myddach* of in *Langwolt*, so loven wi Rechters ende meente voerscreven der Stad to helpen met zestich mannen op onses selves kost ende op ons selves avonture; ende so sellen wi oec der Stad ghyselen setten, als voerscreven is, is dat des de Raed van ons begheert. Ende wil ons de Stad inleden in *Hunzinghelant* over dat dyepe, so sellen wi der Stad helpen met onsen halven Rechteren, ende elc Rechter met thueen mannen tot hem selven. Voert meer, so loven wi Rechters ende meente voerscreven, dat alle lude, de in *Hunzeghelande* woenachtich syn, sellen veylich sitten ende hoer goet met vrede bruken, bi nachte ende bi daghe, voer alle de ghene de in *Humerkelande* woenachtich syn; ende hevet oec enich man van *Hunzinghelande* to claghen of to spreken op enighen man, de in *Hummerkerlande* woenachtich is, de sal hem recht doen, ende wi loven hem rechtes to helpen bi des Rades woerden, als een recht tusken landen wiset. Ende des ghelike so loven wi Rechters van *Hunzeghelande*, dat alle lude, de in *Hummerkerlande* woenachtich syn, sellen veylich sitten ende hoer goet met vrede bruken, bi nachte en bi daghe, voer alle de ghene de in *Hunzeghelande* woenachtich syn. Voert meer, waer enich man van *Hummerkerlande*, de breclyk worde teghens enighe man van *Hunzeghelande* of van der Stad, of waer enich man van *Hunzeghelande* of van der Stad, de breclyk worde teghens enighe man van *Hummerkerlande* op de weghe, to der Stad of van der Stad, of in de Lande voerscreven, dat selmen berechten ende beteren na de-

desen brieve alse voerscreven staet. Voert meer, so nemen wi Rechters ende meente van *Hummerkerlande* de van *Groninghen* op onse plycht (*c*) in onsen Lande. Waer dat enich man van *Groninghen* in onsen Lande ghevanghen of gherovet werde, so sellen wi de vanghen of dat roef weder vrye ende quite maken op onse kost ende op onse avonture. Ende des ghelike nemen wi Borghermeesteren ende Raed van *Groninghen* op onse plicht de van *Hummerke*, alsó verre, alse onse plycht gaet. Worde enich man van *Hummerkerlande* ghevanghen of gerovet in onser plicht, so sellen wi den vanghen ende dat roef quite maken op onses selves cost ende op ons selves avonture. Dese voerscreven puncten hebben wi Rechters ende meente van *Hummerkerlande*, Rechters en meente van *Hunzeghelande*, ende Borghermeesteren ende Raed van *Groninghen* begrepen stede ende vaste to holden, alwant ter tyt, dat wie dit malc den anderen een jaer to voren opsegghen, beholden elken man synre older brieve ende synre oldes rechtes. In orcunde so hebben wi Rechters ende meente van *Hummerkerlande*, Rechters ende meente van *Hunzeghelande*, ende Borghermeesteren ende Raet van *Groninghen* onses Landes zeghele ende onser Stad zeghele an desen brief ghehanghen. Ende om de mere vastichede, so hebben wi Rechters ende meente van *Hummerkerlan-*

(*c*) Men schijnt, hier en vervolgens, door het woord *plicht*, te moeten verstaan toevoorzigt, verzorging, bescherming, voor zoo ver zich een ieders gebied uitstrekte. Ik laat de etymologische ontwikkeling van dit woord, dat ook reeds in de boven aangehaalde Brieven van 1338 en 1339, offschoon in eenen anderen zin (zie de aanteekening op bl. 151), is voorgekomen, gaarne aan meer geoefende taalkenners over.

lande ghebeden Heren DIRIC, onſen Proest, deſen brief mede over ons to bezeghelen. Ende wi DIRIC, Proest van *Hummerke* voerſcreven, om bede willen der Rechter ende der meente van *Hummerke* voerſcreven, ſo hebben wi onſe zeghele mede an deſen brief ghehanghen. Ghegheven int jaer ons Heren duſent, dre hondert, acht ende zoventich, op ſinte Symon ende Jude avont.

Naar den oorſpronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 2, N°. 2 (*d*).

LXXXVII.

Vonnis van de gemeene Regters van het Landſchap Hunſingo *en van Burgemeesteren en Raad der Stad* Groningen, *over het regt van Erfvolging in twee Heerden land, in het* Halveambt *gelegen.*

Den 19 *Augustus* 1379.

Wi ghemene Rechters van *Hunzeghelande*, Borghermeesteren ende Raet van *Groninghen* doen cundich allen luden met deſen openen brieve, dat van de ſchelinghe, de was tusken ONDOLVE HERATHAMA (*a*) ende PAPEKEN TER

(*d*) EMMIUS maakt van dezen Brief gewag, *l. c.*, bl. 215.

(*a*) Buiten twijfel dezelfde, die, in den boven bijgebragten Brief van 1371, bl. 290, ODULPHUS HERATHAMA genoemd wordt. Hij behoorde tot een zeer voornaam geſlacht in de Ommelanden, in de Stukken van de veertiende en vijftiende eeuw zeer bekend. HARCO HERATHAMA is

TER BORCH, an de ene fide, ende REMMEKEN REYNDESMA an de ander zide, alfe van *Elcken heert Ammoma* (*b*) in *Andel*, ende van *Wycboldesma heert* in den *Nyenlande* (*c*), met al hore tobehoren, fo hebben wi ghehoert ende verftaen hore beyder tughe, beyde in brieven bezeghelt, ende oec van levendighe tughen, de voer ons gebracht worden, ende hebben dat in der waerheyt ghevonden ende verftaen, dat HYLLEKE, REMMEKEN wiif REYNDESMA voerfcreven, naest liif ende recht erfgenaem is to allen den

is reeds boven, in den Brief van 1366, bl. 255, onder de voorname erfgezetenen van het Landfchap *Hummerke* voorgekomen. Dit geflacht fchijnt echter voornamelijk in dat gedeelte van *Hunfingo*, dat den naam van *Halve-ambt* draagt, en wel te *Eenrum*, te zijn gevestigd geweest. *Herathama Heerd* is aldaar nog bekend. Het is opmerkelijk, dat in de oude Rentmeesters Rekeningen der Stad *Groningen*, van de eerfte helft der zestiende eeuw, de vaste goederen van deze Stad onder den naam van *Herathama goederen* en *Gockema goederen* voorkomen.

(*b*) De woordenfchikking, in dezen Brief voorkomende, verdient eene kleine aanteekening. Door *Elcken heert Ammoma*, is te verftaan de Heerd, geheeten, misfchien van deszelfs vorigen bezitter, *Elcken Ammoma*; en zoo is het mede met betrekking tot de perfonen, in dezen Brief genoemd; zoo was HYLCKE, REMMEKEN wijf REYNDESMA, de vrouw van REMMEKEN REYNDESMA, enz. Deze wijze van uitdrukking was, in de Stukken van het laatfte gedeelte der veertiende eeuw, en ook later, vrij algemeen. Zoo vindt men, in den Brief van 1408, hierboven in de aanteekening, bl. 269, EMEN huis AZAGEMA, in plaats van het huis van EME AZAGEMA, enz.; men zie mede den Brief hierboven, N°. LXXXIII., en den Brief van den 24 Febr. 1384, in deze Verzameling volgende.

(*c*) Waarfchijnlijk *Westernieland*, bevorens onder den naam van *Nylant* of *Nieuwland* het meest bekend; men zie den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 324, en het, meermalen aangehaalde, *Register* van 1506, volgens welke ook *Den Andel* en het *Westernieland* tot het *Halveambt* behoorden.

den goede, dat BAWE, ABELKEN dochter SYRACAMA, der God ghenadich si, achter ghelaten hevet. Hierom so hebben wi met rechte, na *Hunzeghe* Lantrechte, REMMEKEN ende HYLLEKEN sinen wive voerscreven, toghevonden *Elcke heert Ammoma* ende *Wycboldesma heert* voerscreven, met al horen tobehoren vri ende quite van rechter erfnisse to bruken ende to besittene. In orcunde so hebben wi Rechters van *Hunzeghelande* onses Landes zeghel, Borghermeesteren ende Raet *van Groninghen* onser Stad zeghele an desen brief ghehanghen. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, dre hondert, neghen ende zoventich, op sinte Laurencius dach.

Naar den oorspronkelijken Brief in de *Ommelander* Archiven, Doos B, N°. 12. Dit Stuk is mede, offschoon zeer gebrekkig, bij VAN IDSINGA, I. D., bl. 443.

LXXXVIII.

Brief van FLORIS VAN WEVELIKHOVEN, *Bisschop van* Utrecht, *houdende eene bekrachtiging der regten en vrijheden, door zijne voorzaten, aan de Stad* Groningen *verleend.*

Den 29 *Maart* 1380.

In nomine Domini Amen. FLORENTIUS, Dei gratia Episcopus *Traiectensis*, ad singulorum notitiam, tam presentium quam futurorum, volumus pervenire, quod, inquisitione diligenti prehabita, cognovimus homines et incolas Opidi nostri *Gro-*

niensis et terrarum nostrarum de *Goe* et de *Wolt*, Iurisdictionis *Groniensis*, ex concessione predecessorum nostrorum, Episcoporum *Traiectensium*, et laudabili consuetudine, tanto tempore pacifice observata, quod eius contrarii non est memoria, privilegiis et libertatibus infra scriptis esse munitos: videlicet, quod nos et successores nostri personam ydoneam, infra terminos dictorum Opidi *Groninghe* et terrarum de *Goe* et de *Wolt* ac *Drenthie* residentem Decanum, potestatem et mandatum in casibus nostris Episcopalibus habentem, constituere teneamur; quodque ad eosdem terminos Opidi *Groninghe* et terrarum de *Goe* et *Wolt* Episcopum pro sacramento confirmationis, ecclesiisque et altaribus ác aliis ecclesiasticis ministeriis consecrandis ac reconciliandis, sub procurationibus competentibus, prout ad alias partes nostre Dyocesis consuevimus, mittere debemus temporibus oportunis; quodque nos seu aliquis subditorum nostrorum dictos homines seu aliquam personam ex eisdem, ad cuiuscunque instantiam, vel ex officio nostro, extra terminos, videlicet *Hulsvoerde* et *Bisscopsberghe* iuxta *Westerhesselen*, citare nullatenus debeamus; et quod bona fide et sine fraude dictos homines, tam in nostra Dyocesi quam extra, contra personas quaslibet, quemadmodum alios nostros Dyocesanos, prout possumus, defendemus. Propter quod, privilegia et libertates predictas eisdem hominibus fideliter observare volentes, ipsas ratificamus et approbamus, statuentes et mandantes, quod si forte per occupationem vel aliter contra huiusmodi libertatum continentiam, a nobis vel Officiali nostro *Traiectensi*, vel quibuslibet aliis subditis nostris, contra dictos homines aliquas litteras citatorias emanare contingat, ille sint inanes et irrite, nec aliqua

 per-

persona ecclesiastica ad executionem earundem aliquatenus teneatur. In quorum testimonium sigillum nostrum duximus presentibus apponendum. Datum anno Domini millesimo, trecentesimo, octogesimo, feria quinta post festum pasche (*a*).

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 1, N°. 17.

LXXXIX.

Opdragtsbrief van eenige Landen en Geregtigheden aan HIDDO UBBEGA, *Proost van* Leens.

Den 8 *September* 1381.

Universis Christi fidelibus, presentibus et futuris, salutem, et quorum interest rei gestae agnoscere veritatem. Nos IABIODUS, Curatus Ecclesiae in *Warfhuisen*, LUDOLPHUS, Abbas S[ti] Iohannis Euangelistae in *Merna*, REMBERTUS, Curatus Ecclesiae in *Horhuisen* ac Vicepraepositus in *Lidense*, publice in his scriptis contestamur, quod LUDOLPHUS et HIDDA coniuges, ac MEYKO et MELLO fratres, puerique praedicti LUDOLPHI et HIDDAE, vendiderunt et vendunt HIDDONI UBBEGA, Praeposito in *Lidense* (*a*), nouem et dimidium iugera terrae, una

(*a*) Men zie de vorige, bijna gelijkluidende, Brieven van de Bisschoppen JAN van ARKEL en JAN van VERNENBURG, hierboven, bl. 162 en 258.

(*a*) Zie over de Proostdij en het dorp van *Leens* den *Tegenwoordigen Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 316.

Dit

una cum areis fori *Lidensis*, cum omnibus Iurisdictionibus, dictis *Retshap Scheltodomi*, cadentibus super praedictis areis, nec non et aliis, quocunque nomine sentiantur; super quibus praediis eis assignauerunt quartam dimidiam virgam aggeris. Insuper contestamur, quod vendiderunt praedicto HIDDONI 28 forlingios (*b*) in loco, qui dicitur *Dadouua*, nec non et dimidietatem areae *Sydesma*, ac Iurisdictiones omnes cadentes super areis *Sydesma* et *Sibrandae*, quocunque nomine sentiantur, assignando eis super unoquoque forlingo, de praescriptis 28 forlingis, unum dimidium pedem in aggeribus. Insuper protestamur, quod de omnibus Iurisdictionibus, et praediis praedictis, quocunque nomine sentiantur, LUDOLPHO et HIDDAE, puerisque eorum, plenarie esse satisfactum. Acta sunt haec in praesentia veridicorum (*c*), TIABECONIS, THEODORICI, parochi-

Dit zeer aanzienlijk dorp van de *Marne* draagt, in al de oude Stukken, den naam van *Lidense*, en later dien van *Leens*. Misschien is het dezelfde plaats, die, bij EMO, *Lidinge* genoemd wordt; zie MATTHAEI, *Anal.*, II. D., bl. 75. De naamsoorsprong van *Leens*, door ALTING, *Not. G. J.*, *part.* I., *p.* 56, uit *Loën*, hoogten, afgeleid, komt mij, ook uit dien hoofde, minder waarschijnlijk voor.

(*b*) Dat is *Voerlingen*, eene landmaat, voormaals, in eenige gedeelten van deze Provincie, meer algemeen bekend, doch naderhand meestal in het *Halve-ambt* in gebruik gebleven. Zij werd aldaar, althans in latere tijden, volgens de, nog voorhanden zijnde, Stukken van het laatst der zestiende eeuw, op het tiende gedeelte van een juk land gerekend; zie mede het *Register van de grootheid der maten van grasen, jukken*, enz., geplaatst achter de *Lijst der Generale Middelen*, gedrukt 1717, II. D., bl. 227, 235, 236, 239; en voorts, omtrent den waarschijnlijken naamsoorsprong, DU CANGE, op het woord *Furlongus*.

(*c*) Dat is *Wedmannen*; zie den Brief van 1371, boven, bl. 320.

chianorum in *Warfhuisen*, MENSONIS, MENOLDI IMAMA, parochianorum in *Antiquo Claustro*, FICARDI WALCKEMA et HERDNA . . . . , parochianorum in . . . . . . In cuius rei testimonium sigilla nostra praesentibus sunt appensa anno Domini 1381, ipso die beatae Mariae virginis.

Naar een oud afschrift, aan mij medegedeeld.

XC.

Zijlvester Brief van het Adewerder Zijlvest.

Den 1 Mei 1382 (*a*).

In den name Godes Amen. Wy Abt ende Convent van *Adewert* ende van *Selwert*, *Gernewert*, *Esinge*, *Feerwert* ende *Fransum*, Zylvestene van *Luiwerderwolde*, ende van *Peyse*, ende Zylvestene van *Roden* ende *Fockeswolde*, doen kundich allen luiden, de dessen Brief sullen seen ofte hoeren lesen, dat wy van den Zyle, de *Adewerder Zyle* gehieten is, ende van den Diepe, dat toe den vorscr. Zyl gaet, hebben over een gedraegen by rade wyser luiden, als hyr na gescreven staet in dessen Breve. In den eersten, dat wy des-

(*a*) Boven de meeste Handschriften van dezen Brief staat het jaargetal van 1383; ook wordt deze Brief, als van dat jaar zijnde, door VAN HALSEMA, bl. 540 en elders, aangehaald. In het *Register* van DE SITTER vindt men denzelven op de beide jaren. Ik heb geoordeeld, den Brief, naar het jaargetal en de dagteekening, in den Brief voorkomende, te moeten plaatsen.

dessen vorsc. Zyl, den wy toe samen liggende hebben in der stede, die *Arbere* gehieten is, meentlycke, toe samen sollen holden, hiel dichte ende vaste, ende hoedene van alle vrembden wateren, ende van allen luiden; ende wat kost, de hyr nae daer upgaet, toe hoedene ende toe makene, ende toe wedermakene; ende van allen stucken, de daerin vallen mogen toe des Zyles bedarve (*b*) ende nutticheit, daer sollen wy Abt ende Convent van *Adewert* toe gelden een derdendeel, ende de Zylvestene van *Luiwerderwolde* dat ander derdendeel, ende wy Zylvestene van *Peyse* (*c*), *Roden* ende *Fockeswolde* dat derde derdendeel, sonder allerhande wedertale.

Van de Zylrechters toe kesen.

Voert meer, soe sollen wy kesen negen Zylrechters, dat Convent van *Adewert* dre, de Zylvesten van *Luiwerderwolde* dre, ende de Zylvesten van *Peyse*, *Roden* ende *Fockeswolde* dre; ende desse voerscr. negen Zylrechters sollen sweren in den hilligen, dat ze verwaren sollen dessen Zyl vorscr. ende all dat daer in roeren mach, tot des Zyles nutticheit ende bedarve, een jaer lanck, alsoe se best konnen ende mogen; ende desse vorscr. negen Zylrechters sollen machtig wesen, van der gemene Zylvestene wegen, toe doen ende toe la-

(*b*) Dat is: *behoeve*, *dienst* of *nut*; in welke beteekenis dit woord ook reeds, in den vroegeren Zijlbrief van 1313, hierboven bl. 75, en elders, is voorgekomen. Men zie mede KYLIANUS en VAN HASSELT, op het woord *bederve*.

(*c*) Het oude Handschrift, ter Secretarie van de *Ommelanden*, beneden onder dezen Brief opgegeven, laat hier, en in het volgende Artikel, achter *Peyse*, volgen: „*Vries*."

laten van enygerhande saken, de daer in roeren mogen, tot des Zyles bedarve ende nutticheyt. Voert meer, soe sollen desse vorscr. negen Zylrechters ende wy, mitter gemene Zylvestene, to samen komen op *Abynge Sloot* (*d*), alle jaer, des Sondages alrenaest na sunte Walburgen dage in den Meye; ende daer sollen desse vorscr. negen Zylrechters kesen negen ander Zylrechters, als voerscr. is, die daer sweren sollen, dat naeste jaer voert den Zyl toe verwaren, als vorscr. is, elck Richter by een pene van enen olden schilde; ende wel se daer toe kesen, de sal daer toe sweren by dre olde schilden, elck persone toe broke; ende enich persone, de onhorich sitten wolde ende dat recht niet ontfangen en wolde, de sal desse voerscr. broke betalen totten naesten warve, die daer naest begrepen wort, by den anderden penninck toe broke; ende dede hy des niet, soe mogen desse vorscr. Zylrechteren penden wth synen guede, alsoe vele als he gebroken hevet, sonder enygerhande wedertale; ende nochtans soe sal desse selve persone daerto sweren by synen erve, dat he in den Zylvestene liggen hevet, dat recht toe verwaren, als vorscr. is. Voert meer, soe sollen de olde Zylrechters den nye Zylrechters rekeninge doen binnen achte daegen daer nae, dat die nye gesworen sint, elck Richter by een olde schildt toe broke.

Van

(*d*) Het, in de laatstvoorgaande aanteekening, gemelde Handschrift, en andere oude Handschriften hebben *Awinge Sloot*, en worden in dezelven, op het einde van deze zinsnede, achter *Sunte Walburgen dage in den Meye*, gevoegd de woorden: „dat nu op *Adewerder Zijl* is." Zie voorts de aanteekening, hierboven, bl. 323.

Van Schot toe vergaderen.

Ende is 't ſake, dat desſe vorſcr. Zylrechters enygerhande ſchot begrypen toe ſamen te brengen tot des Zyles behoef, dat ſal men toe ſamen brengen by den dage, den ſy ſetten; ende alſoe mennigen dach, alſe dit voerſcr. ſchot ontholden wort, ſoe ſollen de gene breken, de dat ontholden, tot elcken achte dage, van elcken tyn ſchillingen, dre ſchillinck; ende ſoe welke Zylrechters dat verſumeden, dat ſe dit vorſcr. ſchot niet toe ſamen en brengen, als vorſcr. is, ende den vorſcr. broke niet en betaelden, ſoe mogen de andere Zylrechters hoer guet beſetten ende bekummeren, waer het komet, binnen den Zylvesten offte buiten den Zylvesten, ſonder oeren evelen moet, voer alſoe voele, als ſe gebroken hebben.

Van den Warve toe holden opten Middage.

Voert meer, wat dage offte warve desſe vorſcr. Zylrechters ſetten, de ſal elck derdendeel holden by eenen olden marck toe broke; ende voer desſe vorſcr. broke ſoe ſollen desſe vorſ. Zylrechters den ſchuldigen manen dat ſe voldoen; ende desſe vorſ. broke ſollen ſy betalen totten naesten warve, de desſe vorſcr. Zylrechters ſetten, by den derden penninck toe broke; ende ist ſake, dat ſy dan niet en betalen, ſoe mogen de vorſc. Zylrechters penden wth hoeren guede, dat in de Zylvestene gelegen is, alſoe voele als ſe gebroken hebben, wthgeſproken des Conventes gued van *Adewert* binnen *Drentſchen* Landrechte.

Van Pandweringe.

Ende weert ſake, dat enich man aldusdanige vorſ. pendinge weren wolde myt macht, wat hem

dan gedaen worde, dat ſal weſen wanbote, ende wat ſe dan weder doen, dat ſal weſen veerboete; ende weer dat ſake, dat enich man van desſen vorſcr. Zylrechters noetſaken dede, dat ſe desſe vorſcr. warve niet holden en mochten, ſoe moegen ſe een ander in hoer ſtede ſetten; ende weert ſake dat den Zyl noetſaken anlage, ſoe moegen desſe vorſcr. Zylrechters enen hoger pene daer up ſetten; ende alle warve ſal men holden upten rechten middage; ende ſoe wel toe late queme, de ſal halve broke geven, noetſake wthgeſproken, de dat by haren ede tugen willen.

Van vryheit der Richters.

Voert meer, ſoe ſal alle man vrede hebben to den warve, in den warve, ende van den warve, waer de vorſcr. Zylrechters warve ſetten.

Van Dootſlage ende Wondinghe.

Ende als de Zylvestene toe den Zyle toe doen hebben, ende worde daer enich man dootgeſlaegen, dat Godt verbiede, den ſal men gelden myt tſestich olde ſchilden, ende den Richter viertich olde ſchilden to broke; worde daer oek enich man gewondet, den ſal men boeten ende beteren alst boert, by den mangelde; ende weert ſake, dat daer een Richter geſlagen worde offte gewondet (Godt verlates), off ſyne boden, off ſyne geſellen, off der Zylvester warkluide, dat ſal weſen dubbelt gelt ende dubbelde boete; ende alle mangeld, van boete ende breuke, myt gelde toe betalen toe dre tyden in den jare, na der tyt, dat die daet geſchien is; ende wat den beſerichden off gewondeden toe boete boeren mach, ſoe ſollen desſe vorſc. Richter half ſoe voele to broke hebben;

ben; ende enich man, die broeckachtich worde in desse vorsc. punten, als van vechtinge, den sollen wy, mitter meenen Zylvestene, daerto dwingen, dat he vuldoe alsoe lange, als he dat hevet; ende en mach he niet vuldoen, soe sollen vuldoen ses syne naeste magen, die in der Zylvestene geseten sint; ende myt dessen vorsc. gelde en is die vrenden geen soene gedaen, beholden allene Geestlycke Personen hoere geestlyken rechtes hyr en boven. Voert meer, dat enich man, buten onser Zylvestene, enygen persone van onse Zylvestene mishandelde in enygerhande wyse, wanneer die Zylvestene to samen sinnen, dat sollen elck den anderen helpen keren myt onser macht, binnen dre maenden na den clage; ende weert sake, dat men den clager niet en helpen als vorscr. is, soe sollen wy mitten meene Zylvestene den clager syne schade beleggen.

Van soden toe smyten ende met water toe besprenckelen.

Voert meer, ist sake, dat enich man met soden den anderen worpe, off myt andere dingen, off myt water sprenkelde, daer die Zylvestene to samen sinnen, de sal breken tegen den clagere een olde Grote en de Rechters een olde Grote.

Van warckluiden toe den Zyle.

Voert meer, wanneer desse voerscr. negen Zylrechters warck hebben toe den voerscr. Zylen, ende enich Zylrechter syne vulle warckluide daer niet en hevet, als de Zylrechters onder hem begrepen hebben, soe sal he voer elcken warckman geven elckes dages enen olden Grote, ende voer

elcken spade enen olden Grote, eer die sonne ondergaet, by den anderden penninck to broke; ende die broke mach he dubbelt penden van den schuldigen sonder enigerhande wedertale. Voert meer, soe sollen wy Zylvesten algemeentlycke setten enen man myt gemenen rade up den Zyl, de den Zyle hoede des nachtes ende des dages, de ons voersegge, eer die Zyl schade schee; ende weert sake, dat hem enich man misdede, dat sollen wy mitten meenre Zylvesten helpen keren, als vorscr. is. Desse voerscr. punten hebben wy begrepen stede ende vast toe holden, beholden elcken manne synes rechtes na olden Breven. Wthgesproken alle argelist ende nye vonden. In orkonde soe hebben wy, Abt ende Convent van *Adewert*, onse Conventes seghel an dessen Breeff gehangen: ende, want wy Zylvestene van *Luiwerderwolde*, ende Zylvestene van *Peyse*, *Roden* ende *Fockswolde*, selven geen Zegel en hebben, soe hebben wy gebeden MEYNOLDE (*e*), Here van *Coverden*, Knape, ende dat Lant van *Drenthe*, ende den Borgermesteren ende Raet van *Groningen*, dessen Breeff voer ons to besegelen; ende wy MEINOLT, Here van *Coverden*, Knape, ende dat Lant van *Drenthe*, om bede willen der Zylvestene vorscr., soe hebben wy onse Landes Seghel van *Drenthe*, ende wy, Borgermesteren ende Raet van *Groningen*, onse Stadt Zegel an dessen Breeff gehangen. Gegeven in den jaer ons He-

(*e*) Men moet, hier en vervolgens, in plaats van MEINOLD, lezen REINOLD, zoo als reeds door VAN IDSINGA, t. a. pl., bl. 444, is aangemerkt. Zie voorts den Brief van den 8 Julij 1371, hierboven bl. 298, en den Brief van den 6 Augustus 1386, beneden in deze Verzameling volgende.

Heren dusent, drehondert ende twe ende tachtentich, op sunte Walburgen dach in den Meye (*f*).

Naar den gedrukten Brief, in de, meermalen aangehaalde, *Consideratiën van Erf en Ingezetenen in de Ommelanden*, bl. 51, vergeleken met een oud Handschrift, in eene verzameling van oude Stukken, in eenen bruinen band, *in folio*, ter Secretarie van de *Ommelanden* berustende; en voorts met het protocol der Fundatiebrieven van het *Adewerder Zijlvest*, en andere Handschriften.

(*f*) Offchoon de echtheid van dezen Brief van ouds is erkend, is het echter waarschijnlijk, dat de affchriften, zoo bij het *Adewerder Zijlvest*, als elders, voorhanden, eenigzins onnaauwkeurig zijn; althans komt het mij, wat de Contractanten aangaat, bedenkelijk voor, of wel de Abt en het Convent van *Selwert*, mede als zoodanig, in het begin van den Brief, voorkomende, daartoe behoord hebben, om reden dat dezelven, in het slot van dezen Brief, nevens de overige Zegelaars, niet genoemd worden, en het Convent van *Selwert*, benevens die van de *Paddepoel*, eerst in 1430, waarvan straks nader, in het *Adewerder Zijlvest* zijn toegelaten.

Men ziet uit den tegenwoordigen Brief, het hoofd, het slot en de inhoud met elkander vergeleken wordende, dat deze Zijlvestenij nog, destijds, bijna op eene gelijke wijze was te zamen gesteld, als in 1313, volgens den Zijlbrief van dat jaar, bl. 72 en volg. bijgebragt, en dat deze Zijlvestenij, in 1382, mede bestond uit drie deelen, namelijk vooreerst, uit het Convent van *Adewerd*, met, naar het schijnt, de Kerspelen van *Middag* daaronder begrepen; ten tweede, uit *Lieuwerderwolde*, waardoor, zoo als in de aanteekening *b*, bl. 72, is aangemerkt, het *Wester-Stads-Hamrik* te verstaan is; en ten derde, uit de *Drentsche* Kerspelen, *Peise*, *Roden* en *Foxwolde*; door ieder van welke drie deelen of corporatiën drie Zijlregters werden verkozen, en een derde gedeelte, tot goedmaking van de kosten dezer inrigting, moest worden opgebragt. Dan deze staat van zaken, misschien te onevenredig en bezwarend voor de *Drentsche* Kerspelen, was van geen langen duur. Althans schijnen, in 1430, de genoemde *Drentsche* Kerspelen aan de beheering over deze Zijl geen deel meer ge-

gehad te hebben, zoo als reeds door VAN HALSEMA, bl. 541, is aangemerkt, en uit den Brief van 1430, hierboven in de aanteekening, bl. 279, bijgebragt, kan gezien worden, als hebbende, volgens dien Brief, de drie deelen van dat Zijlvest destijds bestaan uit het Convent van *Adewerd*, de Kerspelen van *Middag* en *Lieuwerderwolde*. Men schijnt zelfs uit het laatste gedeelte van dezen Brief te kunnen afleiden, dat die van *Drenthe*, zoo men zich van zulk eenen staat van zaken een denkbeeld kan vormen, destijds, niet door de *Adewerder Zijl* hebben uitgewaterd, en ook van het dragen der kosten van haar onderhoud geheel vrij zijn geweest, uit hoofde, dat daarbij, door het Convent van *Selwert*, en de buren van de *Paddepoel*, die bij dezen Brief in het *Adewerder Zijlvest* zijn toegelaten, is bedongen, om aan het voordeel, dat van de *Drentsche* of andere ingelanden, bij derzelver inlating in dat Zijlvest, mogt bekomen worden, mede deel te hebben. Hoe het zij, het is zeker, dat, bij vervolg van tijden, die van *Drenthe* altoos van de medebeheering over de *Adewerder Zijl* zijn uitgesloten geweest, en ook nimmer wederom, zoo als andere ingelanden, tot haar onderhoud schot hebben betaald; zijnde er, integendeel, bij de gemaakte schikkingen bepaald en overeengekomen, dat deze *Drentsche* Kerspelen, onder de jaarlijksche betaling van eene zekere som geld, van allen arbeid en schot tot de gemelde Zijl, voor het vervolg, zouden zijn ontheven. Dit blijkt uit den Zoenbrief en de Compromissaire Uitspraak, tusschen de drie deelen van het *Adewerder Zijlvest*, *Adewerd*, *Lieuwerderwolde*, *Middag* en de *Paddepoel*, aan de eene zijde, en de *Drentsche* Zijlvesten van *Peise*, *Vries*, *Roden* en *Fokswolde*, ter andere zijde, op den 4 April 1452 gemaakt, en in 1474 weder voor dertig jaren vernieuwd; welke beide Stukken ik hier, uit het Protocol der Fundatiebrieven van het *Adewerder Zijlvest*, vergeleken met het beneden, onder den tegenwoordigen Brief, aangehaalde Handschrift, ter Secretarie van de *Ommelanden* berustende, zal laten volgen: „Ick „Heer BARTHOLOMEUS, Kelner des Conventes van *Aedtwert*, HINDRIK KATER ende LUKEN WIGBOLDES „an die ene zyde, OTTE TER HANSOUWE, JOHAN „EBBINCK, HARMEN OTTENS, aan de andere syde, „vulmachtige gekoren soensluide van beyden parten hyr „na bescreven, als van der schelinge, die daer is gewest „tusschen den dren parten van den Zylvesten, als *Aedtwert*, *Luiwerderwolde*, *Middage* ende van den *Paddepoel*, „an die ene zyde, ende die Zylvesten van *Peyse*, *Vries*, „*Roden* ende *Foxwolde*, up die ander zyde, bekennen ende „betugen myt dessen openen breve, dat wy eendrachtlyken „uth-

„ uthgesproken hebben in manieren hyr na bescreven. Int „ eerste, dat desse voerbenoemde *Peyse*, *Vries*, *Roden* ende „ *Foxwolde* sollen elcken jaer, twintich jaer lanck, des Son- „ dages voer Meydage, off achte dagen daerna onbegrepen, „ betalen den voerbenoemden Zylvesten XXXVI golden Ar- „ nemsche gulden, off payement, dat daer guedt voer is, „ binnen *Aedtwert*, by dubbelden gelde dageliks tho broke; „ ende weert sake se des niet en deden, soe moegen die „ vorscreven Zylvesten hoer guederen bekummeren, beset- „ ten, ende beletten binnen der Stadt van *Groningen* off „ buten der Stadt, buiten hoeren onwillen ende ovelen moet. „ Item weert sake, dat daer iemant in *Aedtwerder Zijl* wa- „ terde, die daer geen recht toe en hadde, die sollen se myt „ malkanderen gelyck anspreken, ende upboeren wes daer van „ komt; hyr mede sollen sy gescheiden ende gelycket we- „ sen van allen saken, schelingen ende broke, die voer datum „ des breves geschien sint, als van den vorscreven Zyle, „ ende daertoe van arbeide, schotte, ende warck, als daer- „ toe behoert. In orconde der waerheid soo hebben wy „ HENRICK, LUKEN, OTTO, JOHAN unde HARMEN „ vorscreven, gekoren soensluiden, onse segelen an dessen „ breeff gehangen. Ende, want ik Heer BARTHOLO- „ MEUS selven geen segel brukende ben, hebbe ik gebe- „ de myn Heren, den Abt, dessen breeff mede voer my to „ besegelen; ende wy HENRICUS, van der gratie Go- „ des Abt toe *Aedtwert*, om ons Kelners bede wille, heb- „ ben onse segel mede an dessen breeff gehangen. Gegeven „ ende uthgesproken in de jaer ons Heren dusent, veerhun- „ dert, ende twee en vyftich, op sunte Ambrosius dach."

De tweede Brief van 1474, die door den eerstgemelden is getransfigeerd, luidt dus: „ Wy Borgemester ende Raet „ in *Groningen* bekennen ende tugen myt dessen openen bre- „ ve, dat wy die parten ende Zylvesten, daer die breeff „ van spreckt, daer desse onse breeff doer getogen is, ver- „ lycket hebben van sodane schelinge, als se hadden, soe „ als se des bij ons ter vruntschappen gebleven weren; ende „ hebben den selven breeff noch dartich jaerlanck, na datum „ des breves naestkomende, in der macht gekent, in allen „ manieren tho holden, als se die inholdende en uthwysende „ is, ende sollen daer mede gescheiden wesen van alle sche- „ lingen voer dessen dage verresen; welke Uthsprake beide „ parten vorscreven angenomen hebben stede ende vast to „ holden, als vorscreven is. Sonder argelist. In orconde der „ waerheyt hebben wy onse Stadt secreet hyr an gehangen. „ Gegeven in den jaer ons Heren dusent, veerhondert ende „ veer ende tseventiich, des vrydages nae sunte Pancratius „ dach." Men zie verder den naderen Zoenbrief en de overeen-

komst

komst van den 28 April 1540, te vinden in de Bijlagen achter de *Justificatie* van *het Adewerder Zijlvest*, gedrukt 1669, Bijlage N°. 31; en voorts den Brief van den 17 Maart 1620 en verdere Stukken, betreffende dit onderwerp, bij het *Adewerder Zijlvest* berustende. Ik heb mij verpligt gevonden dit, tot opheldering van dezen Brief van 1382, en van den staat van zaken, daarin voorkomende, aan te teekenen, te meer, om, langs dien weg, eens eindelijk te doen ophouden het vooroordeel van vele, zelfs zeer kundige mannen, die, door de gelijkheid der namen misleid, blijven beweren, dat de Landstreek *Lieuwerderwolde*, in de *Groninger* Stukken van de veertiende, vijftiende, en het begin van de zestiende eeuw voorkomende, doch thans aldaar onder dezen naam onbekend, niet in deze Provincie, maar in *Drenthe* te zoeken is, en dat daardoor het gehucht *Lieverden*, digt bij *Roden* in *Drenthe* gelegen, benevens het, daarbij zijnde, *Lieverder Bosch*, zouden te verstaan zijn; eene dwaling, waarvan de verkeerdheid, uit de boven bijgebragte Brieven van 1313, 1356 en 1378, bl. 72, 206 en 341; uit den tegenwoordigen Brief van 1382; den Brief van 1422, aangehaald bl. 73, en de Brieven van 1430 en 1452, boven bl. 279, en in deze aanteekening medegedeeld, kan blijken. Uit welke tevens kan gezien worden, dat de Zijlvesten van *Lieuwerderwolde*, op zich zelve, altoos een derde gedeelte van het *Adewerder Zijlvest* hebben uitgemaakt, en dat dezelven niet hebben behoord of in betrekking gestaan tot de Zijlvesten van *Peise*, *Roden* en *Fokswolde*, bevorens medeleden van dat Zijlvest, doch naderhand, als ingelatene landen, in hetzelve uitwaterende. Het is echter zeer mogelijk, en het komt mij zelfs niet onwaarschijnlijk voor, dat de namen van *Lieuwerderwolde* en *Lieveren* uit denzelfden oorsprong zijn af te leiden, en dat, zoo mijne, op bl. 73 voorgedragene, gissing omtrent den *pagus Leomerike* eenige opmerking mogt verdienen, niet alleen het gemelde *Lieuwerderwolde* of het *Wester-Stads-Hamrik*, maar ook *Lieveren* en een gedeelte van het tegenwoordige *Drentsche* Dingspil *Noordeveld*, onder dezen *pagus Leomerike*, kunnen zijn begrepen geweest.

Ik heb reeds, ter aangehaalde plaats, mijn vermoeden te kennen gegeven, dat het Kerspel *Eelde*, hetwelk onder het Dingspil *Noordeveld* ligt, tot dezen *pagus* zou behoord hebben; doch omtrent dit alles is niets met zekerheid te zeggen, daar er, omtrent den ouden staat van *Drenthe*, weinig of niets bekend is, en de Archiven van dat Landschap, zoo hoogst belangrijk door de nog zigtbare, en menigvuldig voorkomende, overoude overblijfsels van eenen voormaligen staat en van inrigtingen, van welker zamenstelling en bedoeling het

het nageflacht zich bezwaarlijk een denkbeeld kan vormen, ook nimmer zijn in het licht gebragt, offchoon deze Archiven, als bevattende de gefchiedenis en oorkonden van dezen, grootendeels, zeer hoog liggenden en overouden bodem, niet dan ten uiterfte belangrijk kunnen zijn. Ik kan echter niet nalaten te doen opmerken, dat het Kerspel *Eelde*, van ouds, door eene bijzonderheid, van al de overige *Drentfche* Kerspelen is onderfcheiden geweest, hierdoor namelijk, dat eene zekere belasting, onder den naam van *Rookpenning* bekend, aldaar niet betaald werd, hetgeen ik alleen aanvoer tot ftaving van het vermoeden, dat er, met opzigt tot dit Kerspel, oorfpronkelijk, eene andere betrekking, als omtrent het overige gedeelte van *Drenthe*, kan hebben plaats gehad. Men vindt dit in het oude *Drentfche* Landregt, door den Bisfchop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, in 1412, uit de vroegere regten en gewoonten van dat Landfchap te zamen gefteld, hetwelk door MATTHAEUS, *in notis ad Anonymum*, offchoon zeer gebrekkig, is in het licht gegeven, *pag.* 78 in het midden; alwaar, in plaats van het *Kerspel van Ewe*, moet gelezen worden *het Kerspel van Eelde*, zoo als mij dit gebleken is uit een zeer oud Handfchrift van dat Landregt, dat achter den, meermalen aangehaalden, Blaffer van het Stift of Convent *Dickeninge* voorhanden is. Zie mede RACER, *Overijsf. Gedenkft.*, VII. St., in de aanteekeningen, bl. 283. Jammer is het, dat er van dit fraaije gedenkftuk der *Drentfche* Wetgeving geene betere uitgave bezorgd wordt.

XCI.

Toetreding van het Landfchap Fivelingo *tot het Verbond, tusfchen* Groningen *en* Hunfingo, *van den* 21 *April* 1378.

Den 11 *November* 1382.

Wi Rechters ende meene meente van *Fyvelghelande* doen cundich allen luden mit desen openen brieve, dat wy eendrachteliken ende met goeden birade, om nutticheit onfes Landes, fin verdraghen

ghen ende loven in goede trouwen in desen openen breve, stede ende vaste to holden den vreden, den de Stad van *Groninghen* ende *Hunzeghelant* to zamen begrepen ende bezeghelt hebben, in allen gevoeghe ende in alre maniere, alse de brief holt... daer desse teghenwoordighe brief doer ghetoghen is. In orcunde der waerheit so hebben wi onses menes Landes zeghel eendrachteliken an dezen brief ghehanghen. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, dre hondert, thue ende tachtich, op sunte Martinys dach in den wynter.

Naar den oorspronkelijken Brief, getransfigeerd door het Verbond, hierboven N°. LXXXII, in de Archiven der Stad *Groningen*, B. 2, N°. 1. (*a*).

XCII.

(*a*) EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 217 *et* 218, maakt gewag van een Verbond van *Oostergo* en *Westergo* en de overige gedeelten van het tegenwoordige *Vriesland* met de Stad *Groningen*, van den 22 September 1381, ingegaan ter handhaving van hunne onafhankelijkheid, en tegen de bestaande partijschappen in *Hunsingo* en *Fivelingo*, waarvan het oorspronkelijke door hem in de *Groninger* Stads Archiven gezien was, en de inhoud aldaar wordt opgegeven; alsmede van een nader Verbond, waarbij het eerstgemelde, mede door die van *Hunsingo* en *Fivelingo* en de overige Landschappen, tusschen de *Eems* en de *Lauwers*, was aangenomen, en hetwelk op den 11 November 1382, van het Raadhuis alhier, was afgekondigd; dan deze Stukken zijn, naar mij berigt is, thans niet meer onder de Stads Archiven voorhanden. Het tegenwoordige Stuk, waarvan EMMIUS geene melding maakt, behelst alleen eene aanneming, door het Landschap *Fivelingo*, van het boven bijgebragte Verbond, tusschen *Groningen* en *Hunsingo*, van het jaar 1378. Men zal het dus misschien daarvoor moeten houden, dat *Fivelingo*, op denzelfden dag, dat het laatstgemelde Verbond door hen is aangenomen, mede tot het Verbond met de *Vriesen*, van 1381, zal zijn toegetreden.

Laat

Laat mij ook nog het volgende aanteekenen. Het Landschap, voorheen *pagus*, en naderhand *terra Fivelgoniae* (zie de Brieven hierboven N^is. XVIII., XXIII., XXIX., XXXIII., XXXIV., XXXVIII., XL., XLIV.; LXVI., LXVII., LXIX., LXXIII., enz., en ook de aanteekeningen op bl. 233, 261, enz.), *Fivelgeland*, aldus genoemd van de Rivier de *Fivel*, die het gedeeltelijk doorstroomt, was oudtijds verdeeld in drie Onderdeelen of Ambten, *Fivelinge Oosterambt*, *Fivelinge Westerambt* en *Duirs-* of *Dyurdes-Wolt*. Men zie, omtrent dit alles, breeder VAN HALSEMA, bl. 17, 423, enz.; den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 340, en volg. De namen van het eerste en derde dezer drie Ambten, offchoon, buiten twijfel, zeer oud, zijn mij in de Stukken van de veertiende eeuw, voor zoo verre door mij gezien, niet voorgekomen. Van *Fivelinge Westerambt* wordt, in de Brieven van 1385 en 1386, beneden in deze Verzameling volgende, gewag gemaakt. Dit Ambt had ook deszelfs bijzonder zegel, waarvan, zoo als VAN HALSEMA, bl. 294, reeds heeft aangeteekend, het wapen bestaat in de Maagd Maria met het Kindje, hebbende aan beide zijden een' Engel. Het randschrift is: *S. Communitatis Fivelgonie termini Westerompte*. Zulk een zegel is, onder anderen, nog ongeschonden voorhanden aan een Vonnis, door FOCKE SCHULTA, BUNNE ALBERDA, DYDEKE te *Godlinse*, en POPEKE te *Solwert*, als Overregters, enz., in 1431 geveld, waarvan het oorspronkelijke in de *Ommelander* Archiven, Doos G., Pakket N°. 8, berust.

XCII.

Verzegelde verklaring en protest van FLORIS VAN WEVELIKHOVEN, *Bisschop van* Utrecht, *dat hij, in* 1380, *de bevestigingsbrief der vrijheden, door zijne voorzaten aan de Stad* Groningen *verleend, niet had afgegeven, dan onder voorwaarde, dat de Stad aan hem zoude betalen eene recognitie of bede, en mede aannemen en bezegelen den Brief, deswege door het Landschap* Drenthe *afgegeven*

en bezegeld; hetwelk, aan de zijde van de Stad, niet was naargekomen, enz.; met insertie der beide Brieven.

Den 4 *Julij* 1383.

FLORENS, bi der genaden Goeds Bisſcop t*Utrecht*, maken kont allen luden mit deſen open breve, dat wy in den jaer ons Heren, doe men ſcreef duſent, drie hondert ende tachtentich, in der paeſchen weke, LUBBERTE SICKINGE, borgher in *Groeningen* (*a*), om beden willen LUBBERTES vorſcr., ene confirmatie toe behoef der Stat van *Groeningen* (*b*), ſprekende van older vryheit, die onſe voervaders plaghen der Stat van *Groeningen* vorſcr. toe confirmieren, als ons LUBBERT vorſcr. anbrochte, welcke confirmatio van woerde toe woerde hier beneden gheſcreven ſtaet; ende LUBBERT vorſcr. lavede ons, bi eenre peene van thuen hondert olden ſchilden, dat ons die Stat voerſcr. ſolde weder gheven ene recognitio, biſeghelt mit der Stat ſeghel, ſprekende van alſoliken ſaken ende rechte, als die Stat vorſcr. ons ende onſen voervaderen van oldes ſchuldich hevet ghewefet toe holdene ende toe doene, ende noch is, in alſoliken voghe ende manere, als ons unſe lant van *Drente* in hoeren openen breve ene recognicio beſeghelt heft; welcke recognicio van woerde toe woerde oec hier beneden biſcreven ſtaet; ende waert ſake, dat die Stat voerſcr. ons die

(*a*) Dezelve komt, op dat jaar en vroeger, in de *Fasti consulares*, voor als Burgemeester van *Groningen*.

(*b*) Hier zullen waarſchijnlijk moeten worden ingevoegd de woorden: *hebben gegeven*.

die recognicio niet besegghelen en wolde, soe lovede ons LUBBERT voerscr. weder toe leveren onse confirmacio voerscr., bi alsodaner peene, alse voerscreven staet; des soe veylt naê paeschen in den selven jaer voerscr., dat JOHANNES MYLE, der Stat Clerck van *Groningen* vorscr., quam bi ons toe *Vollenhoe* om dese voerscr. confirmacio, ende screef die selve confirmacie van woerde toe woerde mit sines selves hant, die wy LUBBERTH gegeven hadden, ende leet se anderwerf segelen mit schonen was, ende voerde se mit hem toe *Groeningen* op LUBBERTES ghelove; went wy op die tyt van den voerscr. saken anders nyemant brieve doen en wolden tot der Stat behoef van *Groningen*, noch ghegeven en hebben, dan op LUBBERTES ghelove vorscr. Ende want ons LUBBERT voerscr. niet ghelevert en heft, noch en kan, van der Stat van *Groeningen* alsodane recognicio, als voerscr. is, ende ons onse lant van *Drenthe* ghegeven ende beseghelt heft; soe heft hie ons onse confirmatie, die hy van ons mit synre hant ontfing, wedergheghevent, alsoe dat ons . . . . of wael ghenogbet; mer die ander confirmacie, die JOHANNES MILE naemaels screef ende beseghelen liet, die en heft ons LUBBERT vorscr. noch niet ghelevert, ende die is noch in der Stat ghewalt van *Groeningen*, als ons verwaer is doen verstaen, ende die wille wi ons van LUBBERTE oec ghelevert hebben, want wi se op sine gheloeven beseghelen leten. Hierom, op dat sich LUBBERT vorscr. te bet vervolghen moeghe an die Stat van *Groeningen* vorscr., den brief weder te brenghen, om ons den te leveren, ende op dat hie in die peen voerscr. niet en valle, soe hebben wi hem dach ghegheven van data des briefs toe Middewiinter toe naest-

comende, dat hie uns hier en tuschen noch levere onse confirmacio, die nae beseghelt waert, of ene recognicio onder seghel der Stat van *Groeningen*, als voergescreven is. Ende wi bidden den Raet van *Groeningen*, dat se wederghe-ven LUBBERTE vorscr. onse confirmacio, die sie tot hoere Stat behoef up LUBBERTS ghelove vorscr. van ons vercreghen hebben. Ende waert sake, dat LUBBERT voerscr. ons niet en levert, alse voerscr. is, soe mene wy van LUBBERTE voerscr. toe hebben alsolike peen van thweenhondert olden schilden, als voerscreven is; beholdelyc ons daertoe ons rechtes op die Stat van *Groeningen* vorscr., dat se ons ontholden ende niet weder overgheven en willen alsolike confirmacio, alse wy hoer up LUBBERTS ghelove ghesant hebben, ende oec dat se ons weygheren alsolike recognicio toe gheven, als se ons schuldich siin toe ghevene, ende als ons onse lant van *Drenthe* ghegheven ende beseghelt heft. Tenor confirmationis nostre de qua supra fit mentio talis est: „In nomine Domini Amen. FLORENTIUS, Dei gratia Episcopus *Traiectensis* &c. (Zie dezen Brief, zijnde van den 29 Maart 1380, hierboven Nº. LXXXVIII., bl. 352).

Tenor vero recognitionis, de qua etiam supra fit mentio, sequitur in hec verba: „In nomine „Domini Amen. Nos Jurati et Universitas terre „*Drenthie*, nec non Rectores opidi *Groninghen*, „*Traiectensis* Diocesis, ad singulorum notitiam, „tam presentium quam futurorum, volumus pervenire, quod nos et antecesfores nostri a tempore, „de cujus contrario non est memoria, tenebamur „et tenemur quolibet anno bisextili reverendo in „Christo patri et Domino, Domino nostro *Tra*-„*iectensi*, qui pro tempore fuerit, centum et

„quin-

„ quinquaginta marcas leviorum Sterlinghorum, „ deductis inde octo marcis et quatuor solidis „ ejusdem monete, quas solvere tenentur duode- „ cim parochie terre nostre predicte, que se *Fri-* „ *sonibus* de *Stallincwarf* adjunxerunt, satisface- „ re; quedicta precaria Domini Episcopi appel- „ latur; quapropter quedam privilegia nobis con- „ cessa libertatum per Dominos nostros, Episco- „ pos *Traiectenses*, observata et in posterum ob- „ servanda, dummodo Dominus noster Episco- „ pus, qui pro tempore fuerit, semper premisso „ anno bisextili, in propria persona *Hulsvorde* vel „ *Biscopsberghe* juxta *Westerhesselen* venerit, pre- „ cariam ibidem postulando, de qua dicta preca- „ ria extunc in festo beati Lamberti martiris pro- „ ximo subsequente cum opido *Groeninghe*, *Goe* „ et *Wold*, pro parte eis contingente, prout ab „ antiquo solvere sueverunt, sine ulla contradicti- „ one satisfacere tenemur, ipsam precariam exsol- „ vendo, nec eam, aliqua juris via, preterquam „ per suum procuratorem et nuncium specialem, „ aut Judices in *Coyordia* et in *Groninghen*, sub „ pena duplici, et Judicibus sub pena scilicet trium „ librarum *Groninghensium* a non solvente preca- „ riam sibi contingentem, debeat expandare festo „ supra dicto, nisi aliqua parochia terre nostre „ predicte solutionem resisteret faciende, quodque „ extunc per sententias excommunicationis et in- „ terdicti licite compelli valeat, donec Domino „ nostro Episcopo de precaria retenta et de pena „ presignata Judicibus fuerit plenarie satisfactum. „ Quod si Dominus noster Episcopus, qui pro „ tempore fuerit, in propria persona non venerit „ anno bisextili *Hulsvorde* vel *Biscopsberghe*, ut „ premittitur, precariam predictam non habebit. „ Item homines ministeriales, nec non vasalli et

 alii

„ alii servilis vel alterius conditionis dicti Domini „ nostri Episcopi et Ecclesie *Traiectensis*, in ea„ dem terra nostra degentes, bona, que ab ipsa „ Ecclesia *Traiectensi* tenent, sine consensu Do„ mini Episcopi vendere, alienare et transferre „ non possunt nec debent in quascunque personas „ et maxime in illas, que sunt inhabiles et minus „ capaces ad dicta bona possidenda; contrarium „ vero facientes pena de jure debita coherceri et „ compelli possunt ac puniri, absque terre nostre „ impedimento, ingratitudine et offensa. Item „ quoque homines servilis conditionis sine licentia „ Domini Episcopi, vel ejus, cui hoc commise„ rit, alienari et extra debita servicia et bona sua „ servilia deduci, aliique liberi homines in dictis „ bonis suis servilibus, induci non possunt; con„ trarium vero facientes puniri per Dominum E„ piscopum possunt suo jure, prout superius est „ expressum. Item quoque idem Dominus Episco„ pus *Traiectensis* contra debitores et detentores „ decimarum suarum jure ecclesiastico procedere „ potest, si velit, absque nostro et terre nostre „ impedimento, ingratitudine et offensa. In cujus „ rei testimonium sigilla Universitatis terre *Dren*„ *thie* et opidi in *Groninghen* presentibus sunt „ appensa. Datum anno Domini millesimo, tre„ centesimo, octuagesimo, sabbato infra octavas „ assumptionis beate Marie virginis." In orkunde des briefs beseghelt mit onsen seghel. Ghegheven toe *Vollenhoe*, int jaer ons Heren dusent, dre hondert, drye ende tachtentich, op sente Martinus dach translacio (*c*).

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 1, N°. 19.

(*c*) Het blijkt dus uit dit Stuk, dat de bovengemelde Brief van 1380 niet was afgegeven, dan onder zekere voorwaar-

XCIII.

Eeuwigdurende verhuring van eene Hofstede, gelegen in Caroliweg *te* Groningen.

Den 24 *Februarij* 1384.

Wi Borghermeesteren ende Raet van *Gronynghen* doen cundich allen luden met desen openen brieve, dat ECBERT KNASSE hevet ghehuert ene Hofstede teghen ROBBEKIIN SWIDEKE tot ewigher hure voer vier scilde ende voer enen goeden olden groten, to betalen eweliken elkes jaers als een Stadrecht is, tyen scillinghe voer elken voerscreven scilt gherekent, paymentes als in *Gronynghen* ghanc ende ghave is. Dese voers. Hofstede is gheleghen in de zuutzide van *Keerle weghe* (*a*), bi HERMAEN erve SWIDERIINS, dat

waarden, welke, aan zijde van de Stad, niet zijn aangenomen. Dit zal ook waarschijnlijk het geval zijn geweest van de Brieven van 1344 en 1368, hierboven, bl. 162 en 258, bijgebragt.

Men zal tevens wel willen opmerken, dat het voor de geschiedenis hoogst belangrijk is de oorspronkelijke gezegelde Brieven zelve in te zien, daar de tweede, in dit Stuk vervatte Brief, van *Sabbati infra octavas asfumptionis beate Marie virginis* (18 Augustus) 1380, inhoudt, dat dezelve door *Drenthe* en *Groningen* was aangenomen en bezegeld, waarvan het tegenovergestelde uit dit Stuk zelf, volgens hetwelk deze Brief, door de *Universitas terre Drenthie* bezegeld, vruchteloos aan *Groningen*, ter medeaanneming en bezegeling, was aangeboden, kan gezien worden.

(*a*) Het vermoeden van sommigen, dat de straat de *Keerlsweg*, thans *Caroliweg* geheeten, dezen naam van Keizer KAREL V. zou ontleend hebben, is dus ongegrond. De *Keerlsweg* komt ook reeds voor in eenen Brief van 1433, aangehaald in het *Register* van DE SITTER, bl. 296.

dat op de oesterzide leghet; en GRETEN erve SWEDERS (*b*), dat op de westerzide gheleghen is. Dat orcunden wi met onsen Stad zeghel. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, drehondert, vier ende tachtich, op sinte Matthias dach, do HERMAN CATERE, GHEERT LEWE, WYCBOLT MAURISSINGHE, WYCBOLT EVARDESSOEN, GHEERT PAESCHEDACH ende REYNOLT HUGHINGHE Borghermeesteren waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken Brief, onder de papieren van het Kantoor der Predikanten goederen in *Groningen*, zijnde getransfigeerd door onderscheidene oude Stads verzegelingen, van buiten gemerkt met N°. 76.

XCIV.

Brief van FLORIS VAN WEVELICHOVEN; *Bisschop van* Utrecht, *nopens het doen van dagvaardingen, zijnent wege, van personen uit de Stad* Groningen, Go *en* Wold, *en uit het Gerigte van* Groningen.

Den 5 *November* 1384.

FLORENS VAN WEVELICHOVEN; bi der genaden Goeds Bisscop *tUtrecht*, bekennen mit desen openen brieve, dat wi, om rechter gonsten wille, die wy tot onser liever getrouwer der Stad van *Groningen* hebben, soe hebben wy onse tyt voert

(*b*) Zie de aanteekening *b*, hierboven bl. 351.

voert aen gegeven, ende geven mit desen openen brieve, dat wy of neenman van onser wegen nyemande soelen dagen uter Stad van *Groningen*, uyt *Go*, uyt *Wolt*, noch uten Gerichte van *Groeningen*, buten *Hulsforde* of buten *Bisscopsberge*, wy en hebbent ierst vorgescreven aen die Borgermeester of aen den Scoute, die inder tyt to *Groningen* syn; mach ons, ofte den ghenen den wyt beveele, bescheit of onvertoecht recht wedervaren ende schien, als ons toebehoert nae inholt onser botbrieve, dat willen wy van hem dan gerne guetlike nemen; ende weert, dat ons van desen rechtvorweygeringe (*a*) schiede, na dien dat vorscr. is, soe mochten wy vortvaren op allen die ghene, daer wy op te spreken hebben, mit alle den recht, dat recht is, alse onse olde brieve holden aen beiden syden. In oirkonde des briefs besegelt mit onsen segel. Gegeven to *Vollenho*, int jaer ons Heren dusent, driehondert, vier ende tachtentich, des satersdages nae alre Goedes heilgen dach.

(onderstond)

Sigillat: de mandato Dom.

GERH. DE BRONCHORST.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 1, N°. 21.

XCV.

(*a*) Men ziet uit den inhoud van dezen Brief, en voornamelijk uit het laatste gedeelte, dat dezelve slechts als eene kennisgeving, of als een voorslag, aan de Stad *Groningen* gedaan, zonder dat daaromtrent iets, aan de zijde van de Stad, was aangenomen, moet beschouwd worden.

XCVI.

Verdrag tusschen de Regters van Fivelingo-Westerambt, *de Zijlregters van de* Acht Zijlvesten, *en de Zijlregters van de* Drie Delfzijlen, *tot het keeren van het geweld en van de vijandelijkheden, door die van* Drenthe *en* Gha *of* Gho, *voornamelijk in het onder water zetten van een groot gedeelte van* Fivelingo, *gepleegd* (*a*).

Den 4 *Julij* 1385.

Want thet der skiet in der tyedt, thet forgeeth mytther tyedt, an wert forgeethen, hit ne se thetma hit byscriwe, and myth goder lyuda sigillum bifestene. Alder umbe, sa dwa wy Ryuchteran fon *Fywelga Londes Westerompte*, Sylryuchteran fon tha *Achta Silfestnum*, and Sylryuchteran totha *Thrim Silum* tho da *Delfsylum*, kundach allen lyudum, der disse breff syath jefta herat lesan, thet wy endrachtelycke an wel byret, menlycke, myt ther mena menate in disa forscriwena Londum seten, umbe thet jamerlycke jamer anda grata urweld, and thet unryucht, thet us skyet fon ta *Thränitum* ande *Gha*, the da *Ommerke* anda *Edikan* (*b*) to hakiath an te brekath, and us hera

(*a*) Dit Stuk wordt, door VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 13, 122, 200, 244, 258, 482, 515, enz., aangehaald, welke plaatsen, tot een beter verstand van hetzelve, verdienen te worden nagezien.

(*b*) Dit zijn de namen der bedijkingen van *Engelbert* en *Middelbert*, in den Brief van 1370, bij welken deze Kerspelen in het Zijlvest der *Drie Delfzijlen* zijn ingelaten, vermeld; zie boven, bl. 264 en volg.

ra weter sunder rethene ander sunder ryuchte uppen hals klapa letath, and for de Rath ther *Mythe* (*c*), then gastelyka and dere wraldesca, and by rawath then lybbanda ande then datha, hera trast and hera ryuchtes, thet Gode mote clagad wesa an syna Helgun and alle goda luydum; sa reka wy vry orloff alle lyudum, ther in disse Londum seten sendt, ryk ande erm, Haudingum ande menete, the duren ande mughen an hiera honda reppa wellath, an duren, disse vorscriwena lyudum, thet ys tha *Thriantum*, and hiera helperan, wider scada to dwan, ta hoker wys allama mey, allermonalik uppa syn ayn byhach, froma and schata, in lywe, in lychum ande gode, self to dregane. Ak wert sake, thet *Thriantan* engen scada wider in de lond, mynra jesta merra, dede, jest hit tolathe, geth alramonnalyk ham, sa hit ankume, syn ayn scada to lythane, uppa then inne nout to ghun gane jesta to hatiane ther *Thriantum*, er scada den heth, jesta degelykes deth. Ak thera wne ther in usa Londum seten send, nemen offte senane, jesta off sone to nymane, hit ne se bi us allera mena rede, by festych aldera merka to pynum. Ak forthma werther eng mon, Hauding jesta menete mon, in enga torpe, jesta up enga huse, worde fon *Thriantum* bygripen, tha klocka an tho slan, jesta tha bekana up tho stekane and thiu menete gader cohlapane, anda urweld to kelane. Ak sa thin seke to sone komth, istet ter eng mon se, ther um thes Londis willa fernesse jeffta henda hebba, tha bijnna scelde to betane, jestma hit

(*c*) Men zal hier, buiten twijfel, te denken hebben op de Regters en Opzigters van de *Mudester Zijl*, aangelegd ten gevolge Fundatiebrief van 1365, hierboven, bl. 249.

hit owerg nout kerane mey. Ak nena monne to forbiadane ther *Thriantum* scada dwan wel jesta mey huten se monda redig. In eene byfestenge thira punta, der hir scriwen send, sa hebba wy Ryuchteran fon *Fywelinga Londes Westeromete* use sygel in dis briefe huen; for tha *Achta Zilfestense*, sa hebba wy her ONNA fon *Syerdaberth*, her EGGA fon *Scheldwalda*, her REMBOD fon *Slochtra*, her ALRIC *Skiramere*, her WOLTER fon *Germerawolda*, Her SUETHER *Sudawalda*, her ONNA fon *Northawalda*, her ONDULFF fon *Bedum* (*d*), Presteran ande Cureten, use sygel hir to hwen. Ac wy SJABBA to *Garawere*, GERBOD to *tha Posta*, NYCOLAUS to *Woltersum*, Haudinghan, umbe marra bisestense, sa hebba wy use Sygil hir to slayn. Jewen in da jere uses Hera thusend, three hunderd, fiff an tachtych, thes tyesdeys bynna senta Paulis achtunda (*e*).

(onderstond.)

Gecollationeert tegens den originalen Brieff, door verrottinge eenigermate beschadigt, doch leesbaar, met vyff uithangende Zeegelen, twee in roodachtig, en drie in groenen wasse, bevestiget, hangende daer an noch andere plyquen, daer an, na apparentie, Zegelen geweest zijn, en daarmede accorderende bevonden: *quod attestor*

L. HENRICI, *q. d.*
Collat. accordat.
W. LAMAN, *Secret.*

Uit het protocol der Fundatiebrieven van het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*, vergeleken met andere affchriften.

(*d*) Zie denzelven mede in den Brief van 1371, hierboven, bl. 327.

(*e*) Het is al zeer moeijelijk, om zich een juist denkbeeld te

te vormen van den staat van zaken, die, op deze tijden, heeft plaats gehad, daar er dienaangaande geene aanteekeningen bij de Geschiedschrijvers voorhanden zijn. Alleen vindt men, in het *Register* van den Heer DE SITTER, bl. 293, gewag gemaakt van een Verbond, ten jare 1380, ingegaan tusschen de *Acht Zijlvesten* en REINOLT HUGHINC, borger in *Groningen*, waarbij de laatste belooft, de anderen met gewapende mannen bij te staan tegen derzelver vijanden. Deze REINOLT HUGHINC komt, in den Brief van 1384, bl. 376 bijgebragt, voor, als Burgemeester van *Groningen*, en ook, als zoodanig, in de *Fasti consulares*, op het jaar 1386 en later. Doch hij behoorde tot de factie der *Vetkoopers*; zie EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.*, *p.* 259 en 260; waardoor het mij waarschijnlijker voorkomt, dat dit Verbond van 1380 in verband staat met den toestand van zaken, zoo als dezelve heeft plaats gehad voor het jaar 1382, als hebbende, eerst op dat jaar, het Landschap *Fivelingo* zich met *Groningen* en de overige *Vriesche* en *Ommelander Schieringers* vereenigd, gelijk uit den Brief, hierboven bl. 367 bijgebragt, en de aanteekening aldaar, kan gezien worden Zoo het vermoeden, bl. 364 geopperd, dat de *Drentsche* Kerspelen, *Peise*, *Roon* en *Fokswolde*, na het oprigten van den *Adewerder Zijlbrief* van 1382, van de uitwatering in dat Zijlvest zijn verstoken geworden, voor genoegzaam zeker konde worden beschouwd; en zoo men zou kunnen vooronderstellen, dat dit reeds, omtrent 1385, heeft plaats gehad, dan zou misschien hierdoor aan den tegenwoordigen Brief eenig licht kunnen worden bijgezet; maar dit alles heeft groote zwarigheden, te meer, daar men zich moeijelijk kan voorstellen, hoe dit water naar dat gedeelte van de *Hunse*, of het *Oostersche Diep*, heeft kunnen worden afgevoerd. De tegenwoordige Brief draagt intusschen de duidelijkste kenmerken van eenen gewelddadigen aanval, aan zijde van *Drenthe* en het *Gorecht*, ter benadeeling van *Fivelingo*, door middel van het water bewerkstelligd, en van andere, hiermede gepaard gaande, vijandelijkheden. Van deze onlusten zal waarschijnlijk de oorzaak in de omstandigheden van die tijden te zoeken zijn. *Groningen* bevond zich destijds aan het hoofd van het *Vriesche* bondgenootschap, waartoe ook al de gedeelten dezer Provincie behoorden, en *Fyvelingo*, in het bijzonder, mede in 1382 was toegetreden. Dit bondgenootschap verzette zich niet alleen tegen de oogmerken van den *Hollandschen* Graaf ALBERT van *Beijeren*, maar ook tegen die van den Bisschop van *Utrecht*, wiens wereldlijk gezag *Groningen* bij voortduring bleef weigeren te erkennen, zoo als uit den Brief van 1383, hierboven, bl. 370, kan gezien worden; doch *Drenthe* had, reeds in

1380,

1380, volgens ditzelfde Stuk en den Brief van dat jaar, daarin vervat, het gezag van den Bisschop erkend, en schijnt ook, sedert dien tijd, meer aan het Bisdom van *Utrecht*, dan wel aan de belangen van REINOUT, Heer van *Koeverden*, die met de tegenstanders van den Bisschop eene lijn trok, gehecht te zijn geweest; zie VAN IDSINGA, t. a. pl., II. D., bl. 5 en volg. Deze erkentenis van het regt van den *Utrechtschen* Bisschop was ook, zoo als ligt te begrijpen valt, en ook uit den laatstgemelden Brief is af te leiden, buiten REINOUT tot stand gebragt. Deze verbond zich ook, van zijnen kant, in 1386, bijzonder met *Groningen*, zonder dat dit Verbond, hetwelk vervolgens zal worden medegedeeld, mede door het Landschap *Drenthe* is ingegaan of bezegeld. Het is dus mogelijk te begrijpen, dat er, omtrent dien tijd, onlusten met *Drenthe* kunnen bestaan hebben, en dat, in dezen staat van zaken, *Drenthe* en een gedeelte van *'t Gorecht*, te zamen, naar het schijnt, vereenigd geweest, hetzij alleen, hetzij met de partijder Vetkoopers hier te lande, naar de woestheid dier tijden en de verbittering der factiën, het zoo noodlottige plan, in dezen Brief vermeld, kunnen hebben gevormd en ter uitvoer gebragt, om, na-waarschijnlijk eerst de Schutsluis in de *Groeve* (zie boven bl. 250 en volg.) vernield te hebben, door het doorsteken der dijken van *Engelbert* en *Middelbert*, welke beide Kerspelen eenige jaren bevorens in het *Zijlvest der Drie Delfzijlen* waren ingelaten (zie den Brief van 1370, bl. 261), het grootste gedeelte van *Fivelingo* onder water te zetten en te bederven.

Tegen deze gewelddadige onderneming der *Drenthen* en hunne aanhangers verzetteden zich, bij het tegenwoordige Verbond, *Fivelingo Westerambt*, de *Acht Zijlvesten* en het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*. Van *Fivelingo Westerambt* is reeds, bl. 369, en, van de *Drie Delfzijlen*, bl. 83, gesproken. Van de zeer oude inrigtingen, omtrent den voormaligen waterstaat, onder den naam van *Octo Silvestiae* of *Acht Zijlvesten* bekend geweest, is ook reeds, bl. 62 *b*, bl. 249 *a* en elders, melding gemaakt. Daar echter niemand van onze *Groninger* Schrijvers zich met deze *Acht Zijlvesten* heeft bezig gehouden, en derzelver kennis, voor de oude geschiedenis van onzen grond en van deszelfs waterstaat, van belang kan zijn, zoo zal ik, omtrent dezelven, nog het volgende aanteekenen. Zij hadden, naar hetgeen men uit het boven aangehaalde schijnt te kunnen afleiden, het opzigt over waterwerken, de uitwatering in de *Hunse* of het *Oostersche Diep*, in deszelfs voormalige strekking, betreffende; over het Kanaal *de Burgh*; en over andere wateren, daarmede in betrekking staande; benevens over hetgeen diende tot instandhouding van de gemaak-

maakte bedijkingen en waterkeeringen. De Hoofdplaats van derzelver bijeenkomst was, volgens eenen Brief van 1424, in deze aanteekening volgende, te *Ten Boer*. Het is opmerkelijk, dat de tegenwoordige Brief, wegens deze *Acht Zijlvesten*, is bezegeld door de Cureeten van acht *Kerspelen*, aldaar genoemd. Deze Kerspelen waren *Syerdaberth*, waardoor men het thans zoo genoemde *Siddeburen*, hetwelk ook, in twee brieven van 1412, onder de namen van *Sydeberch* en *Sydebert* voorkomt, te verstaan hebbe; voorts *Schildwalda*, *Slochtra*, *Skiramere* en *Germerawalda*, en de drie Kerspelen *Sudawalda*, *Northawalda* en *Bedum*; doch van deze Kerspelen hadden *Siddeburen* en *Schildwolde*, volgens de zoo evengemelde Brieven van 1412, in deze aanteekening volgende, reeds sedert onheugelijke tijden, hunne uitwatering in het Zijlvest der *Drie Delfzijlen* gehad. *Slochteren*, *Scharmer* en *Garmerwolde* waren opregters en leden van datzelve Zijlvest, zoo als uit de Fundatiebrief van 1317, boven bl. 83, en uit andere Stukken blijkt; en de drie laatste Kerspelen, *Zuidwolde*, *Noordwolde* en *Bedum* behoorden tot *Innersdijk* en het *Winsummer* Zijlvest, zoo als reeds, boven bl. 96 en elders, is aangemerkt. Alle deze Kerspelen hadden dus, naar het schijnt, alleen belang bij de instandhouding der dijken en waterkeeringen, waarover het toevoorzigt aan de *Acht Zijlvesten* was aanbevolen. Men zal het dus waarschijnlijk daarvoor te houden hebben, dat de Kerspelen van *'t Gorecht*, aan dat gedeelte van de *Hunse* gelegen, die geen van alle in den tegenwoordigen Brief genoemd worden, en tegen welke, als aanhangers van de *Drenthen*, dit Verbond mede was ingerigt, benevens de *Stads-Hamrikken*, destijds, meer beapaldelijk de Zijlvestenij der *Acht Zijlvesten* hebben uitgemaakt, zoo als dit ook, uit den reeds gemelden Brief van 1424, en uit andere Stukken, kan worden afgeleid. Ik zal voor diegenen, die lust en gelegenheid mogten hebben, om dezen ouden waterstaat te onderzoeken, den gemelden Brief, benevens nog eenen anderen van 1410, hier eene plaats vergunnen. De laatstgemelde Brief is bovendien hoogstaanmerkelijk, als behelzende eene overeenkomst van de Stad *Groningen* met de *Acht Zijlvesten* en het *Dorpmans* of *Dorpster Zijlvest* (zie de aanteekening *c*, hierboven bl. 83), tot het leggen van eene nieuwe Zijl bij *Aldingehuisen*, ten einde, langs dien weg, het *Groninger diep*, of het *Reitdiep*, buiten *Winsummerzijl* om, te kunnen bevaren. Door dit *Aldingehuisen* is, naar ik meen, te verstaan *Alinghuisen*, waarvan reeds boven, in de aanteekeningen bl. 322, is melding gemaakt, onder *Garnwert*, of thans onder *Klein Garnwert*, gelegen. Aldaar ter plaats lag bevorens de oude *Wetsinger Zijl*, waaromtrent men de Kaart van BECKERINGH, en ook,

ook, wat den vorigen loop van het *Reitdiep* aldaar betreft, de Kaart van COENDERS, kan inzien. De oude *AE*, of het *Wetzinger* Zijldiep, was destijds nog met de wateren van de oude *Hunse* vereenigd, en werd eerst, bij de inlating van het *Wester-Stads-Hamrik* in het Zijlvest der *Drie Delfzijlen*, ten jare 1434, digt gemaakt; zie dezen Inlatingsbrief, hierboven bl. 276, en de aanteekening, bl. 324; waardoor men het waarschijnlijk daarvoor zal te houden hebben, dat er, in 1410, en dus voor den tijd, dat de *Hunse*, het *Oosterſche diep*, of het *Schuitendiep*, naar, of door *Groningen* is heengebragt (zie de aanteekening, bl. 282 en volg.), een plan is beraamd, en ook misſchien werkſtellig gemaakt, om, daar de oude uitwatering bij *Wierum* geſloten was, thans, door dat gedeelte van de *Hunse* en het *Wetzinger* Zijldiep heen, zich eenen weg te banen, langs welken men van de *Eems* tót in het *Reitdiep* konde komen, welk plan, door de later gemaakte veranderingen, ter aangehaalde plaats omſchreven, buiten werking geraakt, en door eene betere inrigting vervangen is. Deze Brief, in het Protocol der Fundatiebrieven van het *Zijlvest der Drie Delfzijlen* voorhanden, is van den 19 Junij 1410, en luidt aldus: „Wy Borgemeesteren ende „Raed in *Groningen*, doen kundich allen luiden met desſen „openen brieve, dat wy, omme mene nutticheidt onſer Stadt „ende der lande, de by ons gelegen ſyn, verdragen ſynt „mit der *Achte Sylvesten*, ende mit *Dorpmans Sylvesten*, „als van onſen *Gronynger Diepe*, buten *Wynſumer Syle* tho „beſylen in al dus dane genoeghe, dat wy enen Zyll ſul„len ſetten, by gene zydt van *Aldingehuſen*, by der Syl„vestene raede vorſcr. ewelyken to holden by ons zelven, „ſunder der Sylvestene ſchade ende bezwaringe; ende des „ſo hebben wy gelovet ende loven den vorſcreven Sylves„ten, dat wy hem willen helpen ende ſtercken ſe tot horen „rechte, in allen ſaeken, de ſe mogen bewyſen mit Breeven ofte „mit olde gewoenten, de ſe gehadt hebben voer desſer tydt, „ende toe desſer tydt, in *Drenthe*, *Ghoe* ende *Woldt*; ende „daer op ſo hebben wy ontfangen van den voerſcr. Sylves„ten negendehalff hondertt gulden; ende des ſo en ſullen „wy de voerſchreven Sylvesten niet meer anſpreken tho ne„ghene tydt omme ſchott, noch omme warck, noch wa„teringe tho den voerſchreven Sylen; ende wy ſullen den „voerſchreven Sylen ſtaende holden op onſe kost ende „arbeydt, ſunder alle argelist. Mer weer jemant van hem „de mede in dat deep wateren wylde, de zolde mede gel„den. Hier is tho gezegget, werd ſaeke, dat ons daer je„mant aen behinderen wilde, mit gewalt off mit onrechte, „alſo dat wy den voerſcr. Syll niet ſetten en mochten, „dat zullen wy den voerſcr. Sylvesten hem helpen keeren,

„en-

„ende woerde hem ende ons dat alſo ſeer behyndert, „dat wy ende ſe, dat mith malcanderen niet keeren moch- „ten, off weert ſake, dat wy den Syll voerſcreven niet „en ſetten, van ſinte Micheele naestkomende went over „een jaer tho ſinte Micheele daer naestkomende, ſo ſullen „wy den borgen, den wy geſett hebben den Sylvesten, „dat voerſcreven geld wedergeven, ende de Sylvesten offte „de borgen ſullen ons onſe breeve wedergeven, ende de „borgen ſullen dan vry weſen. In oircunde beſegelt met „onſen Stadt ſecreet. Ghegheven in den jaer ons Heren „duſent, vierhondert ende tyen, des donderdaaghs na ſinte „Vites dag."

(Onderſtond)

„Gecollationeert met den originalen verſeegelden brie- „ve, weſende hiel ongeradert, ongecancelleert, en- „de noch brieve noch Zeegel beſchadigt, ende daar „mede accorderende bevonden; Quod atteſtor

L. HENRICI, *q. d.*

Collat. accordat.

W. LAMAN, *Secret.*

De tweede, reeds genoemde, Brief van den 5 December 1424, die, nadat het *Ooster Stads-Hamrik*, eenige maanden bevorens, in het Zijlvest der *Drie Delfzijlen* was ingelaten (zie den Inlatingsbrief, hierboven in de aanteekeningen, bl. 271), is opgerigt, mede in het Protocol der Fundatiebrieven van dat Zijlvest voorhanden, en waarbij eene oude overeenkomst van 1343, doch welke mij nimmer is voorgekomen, wordt bevestigd, is, volgens een oud Handſchrift, onder mij berustende, van den navolgenden inhoud: Wy Prelaten, Hoeflingen ende Rechters van den „*Achte Sijlvesten*, wtgheſeget *Crepelswolt*, ende meene bure „van *Groninger Hammericke*. de toe *Delffzyl* wtwateren, „bekennen ende tuygen mit desſen openen brieve, dat wy „den Brieff, den onſe voervaders gemaecket ende beſegelt „hebben, mit *Honſegelandes* ende *Fywelingelandes* ſegele, in „den jaer ons Heren duſent, dre hondert, drie ende vier- „tich, willen vullencomelyck holden, als he geſchreven „ſtaet, van den *Suderwater* ende van den *Loedycken*, ende „van den panden ende der *Prumesteke*, wtgheſeget dat de „Eenwirtsborge ſal vry weſen, als des Rechters eet wt is, „den de Eenwerd geſat heft; men die nye Rechters die „ſoelen oeren Eenwirtsborge ſetten toe den naesten werve, „den die *Achte Sylvesten* begripen, elcken Rechter by enen

„ Engelschen marke toe broecke, ende den Warff sal elck
„ Sylveste der ander Sylvesten kundich doen vier dagen to
„ voeren. Item soe sollen die *Achte Sylvesten* voerscreven,
„ mit samenderhant schouwen de *Ammeryke* dycken ende
„ *Groninger* dycken van der *Oester Hemmeryck*, ende den
„ *Woldyck*, ende den broke samentlyc toe deien, de daer
„ van komen mach. Item de Warve, de ons *Achte Sylvesten*
„ angaet, die sal men holden to *den Bure*, ende daer sal
„ men de borge setten ende ontfangen, ende de borgen sol-
„ len woenen in den *Acht Sylvesten*. Item desse Articulen,
„ voerscreven, mitten rechte breve, sollen stede ende vast
„ blyven, al went toe der tyt, dat wy de van *Crapelswolt*,
„ ende van *Broecke* daer to gebracht hebben, dat sy mede
„ borgen, off dat se ons mit rechte affgaen. In orcond des
„ soe hebben wy, Prelaten, Hoefflingen, Rechters ende
„ meene meente ende bure van *Groninger Oester Hemmerye*
„ voerscreven, gebeden den eersamen Borgemeisteren en-
„ de Raet in *Groningen*, ende den eersamen vader, broder
„ DIOERT, Abt toe *den Bure*, ende HERDER LUDYN-
„ GE, toe bezegelen dessen Brieff. Ende wy Borgemeiste-
„ ren ende Raet voerscreven, om bede wille der erbaren
„ Prelaten, Hoefflingen, Rechteren, meente ende buren
„ voerscreven, hebben ons Stadt secreet, ende wy broeder
„ DIOERT, Abt voerscreven, ons Abdie segel van *den*
„ *Bure*, ende ick HERDER voerscreven hebbe myn segel,
„ byneden an dessen brieff, gehangen. Gegeven in den jaer
„ ons Heren duysent, vier hondert, vier ende twintich, in
„ sunte Nicolaus avende." Behalve deze Brieven, is er ook nog bij het Zijlvest der *Drie Delfzijlen*, in het oorspronkelijke, voorhanden een Stokleggingsbrief van *Saterdaghes voer Paeschachten* (19 April) 1449, wegens eene schenking van eenig land, te *Westerbroek*, aan den Abt van *Werum* of *Wittewierum* en JOHAN RENGERS, ten behoeve van de *Acht Zijlvesten*, tot het leggen van eenen nieuwen dijk, gedaan. en wegens den Donateur, door de drie Kerkheeren van *Broke* of *Westerbroek*, van *Engelbert*, en van *Middelbert* beleden; welken Brief, daar deze aanteekening reeds al te zeer is uitgedijd, en ook het Stuk zelf te uitgebreid is, ik hier slechts aanhaal, met aan te merken, dat, sedert dien tijd, de naam en de betrekking van deze *Acht Zijlvesten* allengskens schijnen te zijn opgehouden; althans is mij deze naam, na 1449, niet weder voorgekomen.

De, in deze aanteekening, bl. 383, aangehaalde, Brieven van 1412, strekkende tot een bewijs, dat de, in het tegenwoordige Stuk, genoemde Kerspelen, *Syerdaberth* of *Siddeburen* en *Schildwolde*, sedert onheugelijke tijden, in het Zijlvest der *Drie Delfzijlen* hebben uitgewaterd, behelzen
den

den Fundatiebrief, volgens welken deze Kerspelen, benevens het Kerspel *Hellum*, te zamen het, thans zoogenaamde, *Woldzijlvest* uitmakende, offchoon hunne uitwatering in het Zijlvest der *Drie Delfzijlen* hebbende, van de betaling van Zijlschot en alle mede contributie tot het onderhoud dezer Zijlen vrij zijn. Dezelve zijn van *Woensdages na den Zondag Judica* (23 Maart), en van *Maendages na Jubilate* (25 April) 1412, en ook, in andere opzigten, voor den oudheidkundigen lezer hoogstmerkwaardig. Ik zal dezelven uit eenen Vidimusbrief, daarvan door de Hoofdmannen-kamer in 1603 afgegeven, vergeleken met eene andere geauthentiseerde kopij, in welke de oude spelling beter behouden is, hier laten volgen: „*Wy Stadholder unde Hovetmannen*, „*van wegen der Hoger Overheit unde Heerlijkheit der Stad* „Groningen *ende* Ommelanden, *doen kundt*, *certificeren und* „*betuigen*, *mit desen openen brieve*, *dat wy hebben gesien* „*unde gelesen einen francynen brief mit vier uithangende* „*Segelen in groene wasse gedrucket*, *unde dieselve heel und* „*al*, *oick wal kenlich*, *doch dat eine Zegel uth olderdoem* „*daer van gesletenn oder verrottet*, *unde also daer weder* „*angehechtet*, *unde des Stads Zegel*, *so under den principalen* „*daer van gementioneerd word*, *niet befonden*, *unde dan noch* „*ein snede op die plike gesien*, *daer oick schynbaerlik ein* „*Zegel dorch gehangen unde nu aenmangelde*; *unde also die* „*principale brief olderdoemshalven up weinich plaetsen gesletenn*, *verdorven und verrottet*, *ook niet leesbaar*, *es sulkes* „*uth einen authentiken Vidimusbrieve*, *mit deser Stad* Groningen *Zegel bevestiget*, *den wy gantz heel ongeradiert*, „*ongecancelleert unde sunder allen archwoene gesehen unde* „*gelesen hebben*, *gesuppleert unde verfullet*; *luidende woe* „*hier na volgett*:"

„Wy Borgemesteren, Raedt ende Hovetmans in *Groningen*, ende gemene Rechters van *Honsegheland*, van *Fivelygheland* ende van den gemenen *Ommelanden*, doen „kundich allen luiden mit desen openen brieve, dat daer „hevet gewesen ene schelinge tusschen de Sylvesten van „den Uetsylen van *Delfsylen*, claghers, an de ene sydt, „ende de drie Carspele als *Schiltwolda*, *Hellum* ende *Sydeberch*, daer die clage up ghenc, aen de ander sydt, als van „der saken wegen, dat sich de voerscreven Sylvesten bekroenden ende clageden, dat de drie voerscreven Carspele mit horen lande mede wateren doer de Uetsylenn in „de *Delve*, ende dat se daer noch warck noch schott, noch „generhande vollest to en doen, noch ne to gedaen en hebben, daer hen dachte, dat se hen groet onrecht aendeden; „daer die van den drien Carspelen weder op antwoerden, „dat se mit rechte daer uthgewaetert hadden rustelicken

„ ende vredelicken langer dan hondert jaer ende daerto lan-
„ ger dan iemand dencken mochte, ende en hadden daer
„ ne schott ofte schulde tho geven oft warck to gedaen,
„ noch schuldich gewesen to doene, mith meer woerden;
„ ende begeerden des rechtes by uns to blivenn an beyden
„ syden, ende geven uns daer up over clage ende antwoerde
„ van beyden siden. Ende want wy clage ende antwoerde
„ van beyden parthyen ontfangen ende verstaen hebben, en-
„ de sie des an beyden siden rechts van uns begeret heb-
„ ben, so hebben wy uns daerup beraden, ende hebben de
„ saken ummegekeret mitten gueden, wisen, geleerden lui-
„ den, ende hebben de sake gewoghen na woerden ende na
„ wederwoerden ende na bewyse; ende en hebben niet voer
„ uns genomen gelyckenis mennigerleye aenbrengens, mer
„ de waerheit ende bescreven recht, als daer gescreven staet,
„ *in Cap. Cum olim de causa possess. et propriet.: Res inter
„ alios acta, aliis praejudicari non debet*; ende hebben aen-
„ gezien dat recht, dat de Pauwes geset hevet, ende de
„ Keyser *de praescriptionibus*, ende de waerheyt deser sake
„ na bewise ende nae olre hercomst; ende hebben to *Gro-
„ ningen* op den Raedthuise, in des menes Landes Warve, to
„ rechte geseten, Godt ende recht voir oghen to hebben,
„ ende dese sake mit rechte to scheyden; ende hebben voir
„ recht geseget, ende gedoemet, dat die van *Schiltwolde*,
„ *Hellum* unde *Sydeberch* vry en verdich sullen wesen warkes
„ ende schotes van den Uetsylen to *Delfsylen*, als se to desen
„ dage toe gewesen hebben; ende sullen bruicken den water-
„ ganck in den *Delve* ende uet den Sylen, rustelycken ende
„ vredelicken tot ewigen dagenn, als se den to dessen dage
„ to gehat hebben; ende leggen den Sylvestenn van *Delfsylen*
„ voirscreven an een ewich swigent van den voirscreven
„ aensprake ende clage. Ende des sullen de drie Carspele
„ voirscreven hoer vrye besittinge waer maeken mit ses en
„ dartich eeden, van elken Carspele twalef manne, de ol-
„ desten ende de besten van elken Carspele, den eedt ende
„ dat recht to done binnen *Groningen*, des maendages na Ju-
„ bilate naestkomende. Voert meer, want de drie Sylvesten
„ van den drien Uetsylen van *Delfsylen* uns hebben geclaget
„ noetsaken van gebrecke van lueden ende guedes, ende
„ dat daer alrede een Syl gedammet ende vergaen is van den
„ Uetsylen, dat *Slochtersyl* geheten is, daer dese drie voirs.
„ Carspelen plegen mede uth to wateren, ende dat se den
„ Syl niet weder maken en konnen bij hem selven, die tho den
„ Syle horen. Hieromme so hebben wy angesien de schrif-
„ ten, noetsaken der lande, ende dat gemene orbaer der
„ luede; want daer gescreven staet in den *Euangelio*, ende
„ in *ff. in L. ad rem, de alimend. legat., ubi neces-*

„ *si-*

„*ſitas*, *ibi nulla libertas*, dat is geſegget, waer noet is,
„daer en is geen vryheit. Umme de waerheyt hiervan to
„wieten, ſoo ſeggen wy, dat de Sylveſten van den ge-
„dammeden ende verganen Syle, die geheten is *Slochter*
„*Sylveſtene Syl*, ſullen de noetſaken waer maken mit twalf
„eeden, gueder manne, van gueden geruchte ende eigen
„arvet; ende die ſullen dat ſweeren ende dat recht over
„brengen in *Groningen*, des maendages na Jubilate voerſcre-
„ven. Ende wanneer die twalf man dat recht gedaen heb-
„ben, ſoo ſullen de drie Carspele den voerſ. breckelicken
„Syl helpen weder toe maeken, ende vollest doen to den
„holte ende iser den Sylveſtene, dat ſe alriede hebben,
„mit warcke ende mit ſchote na belope gras by graſe,
„acker by acker, gelyck den Sylveſten. Ende de drie
„Carspelen voerſcreven ſullen ſetten Sylrechteren na be-
„lope hores landes, ende de ſullen warck ende ſchot mede
„beſorgen to den Syle, den men maecken ſal, gelyck den
„anderen Sylrechteren, na belope hares landes, al want ter
„tydt dat de nye Syl rede ende runnich is. Ende daerna
„ſullen de drie Carspele voirſcreven ende hore Sylrechters
„vrij weſen van den voerſcreven Syle, warckes ende ſcho-
„tes, als ſe voer deſen dage to geweſen hebben. Ende
„worde daer jenige wederſpracke oſte twidrachticheit in
„desſen voerſcreven ſaecken, des ſullen ſe an beyden ſy-
„den aen ons blieven, ende dit voerſcreven recht ende
„ſeggen ſtede ende vast to holden ende to vollenbrengen,
„by eener poene van duſent olden ſchilden tot ons behoef,
„behalven koſt ende arbeyt, die wy daeromme doen ſul-
„len, oft dit ſeggen gebrocken worde; alle argelist uthge-
„ſproken. In oirkunde der waerheit beſegelt mit ons Stadt
„Segel, mit *Fivelgelandes* Segel, mit der *Oosterambtes* Segel
„van *Honſegheland*, mit des *Halvenamptes*, mit der *Marne*,
„ende mit *Midagheramptes* Segelen, daer ons anderen Rechte-
„ren voerſcreven to desſen tyt aengenoeget. Ende ont-
„brecke een Segel oſte meer van den voerſcreven Segelen
„an desſen brieve, de brief ſal allycke vast weſen. Gege-
„ven ende uthgeſeget in den jaer ons Heren duiſent, veer
„hondert ende twaelve, des wonsdages na den ſondach Ju-
„dica. *Unde dan ook was derch den principalen brief ein*
„*transfixbrief mitt der Stadt kleinen Segell beſegelt*, *getrans-*
„*fixieret unde getogen*, *den wy oick hebben geſien*, *unde gele-*
„*ſen*, *unde dan*, *wes daer an geſleten*, *verrottet unde unlees-*
„*baer is*, *uth denn Vidimus Transfixbrieve gelyk fals geſup-*
„*pleert*, *und luidende als volget:* " Wy Borgemesteren,
„Raedt end Hovetmans in *Groningen*, ende Rechteren van
„*Honſeghe* ende van *Fivelghelanden* ende van den meenen
„*Ommelanden*, doen kundich allen luiden, dat de drie Cars-

„ pele, als *Schiltwolde*, *Hellum* ende *Sydebert* hebben over-
„ gebrocht al sodaen recht ende eedspil op den selven dach
„ ende stede, als de brief inhold, daer die transfix doerge-
„ togen is. Ende desgelycke hebben de Sylvestene van
„ *Slochter Syle* gedaen. In oirkunde so hebben wy Borge-
„ mesteren ende Raedt onse Stadt secreet aen dit transfix
„ gehangen, daer ons anderen Rechters an genoeget, in den
„ jaer ons Heren duisent, veerhondert ende twalve, des
„ maendages nae Jubilate. Sonder allen argelist. *Unde des-*
„ *sen in oerkundt, hebben wy Stadtholder unde Hovetmannen*
„ *upgem^d. unsen groten Ambtes Zegel hier under aan desen*
„ *brief wetenlick gehangen. Gegeven in den jare unses Heren*
„ *und Heylandes duisent, seshondert unde drie am .... dage*
„ *des maents Martii.*"

(was geparapheert)

ROD. GRUIS *vt.*

(onderstont)

Ter Ordonnantie der Heeren voers.

ACKEMA *Secret.*

Voorts zijn de drie, in het slot van het tegenwoordige Stuk nog voorkomende, *Haudinghan* of Hovelingen, SJANBA to *Garrawere*, eene buurschap niet verre van *Appingedam*, waarvan nog de *Garreweerster Eed*, onder de Schepperij van *Wirdum*, den naam ontleend; GERBOD to *tha Poste*, eene buurschap bij *Wittewierum*, waarvan de Schepperij van *Ten Post* of *Oldersum* (zie boven, bl. 82 en 86) den naam heeft, beide tot het *Dorpster Zijlvest* behoorende; en NYCOLAUS to *Woltersum* (van ouds *Waltersum* geheeten, zie MATTH., *Anal.*, *Tom.* II., *p.* 167, 188, 193, 198, 203, enz.), eene Schepperij onder het *Scharmer Zijlvest*, welke drie dezen Brief mede hebben bezegeld, waarschijnlijk te beschouwen, als hiertoe gemagtigd door het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*; men zie voorts, dezen aangaande, den Brief van 1396, in deze Verzameling volgende, en de *aloude Wetten, Zijl- en Dijkregten der Drie Delfzijlen*, gedrukt te *Groningen*, 1749, bl. 12 en volg.

Eindelijk is het opmerkingswaardig, dat de oude *Vriesche* taal, die, destijds, in het tegenwoordige *Friesland* nog, in de meeste handelingen tusschen de Ingezetenen zelve, in gebruik was (zie de Brieven van 1374, 1378, 1379, 1390 en 1392, in het *Charterb. van Friesland*, I. D., bl. 239,

240,

240, 242, 250 en 252), doch welke, in de Ommelanden, sedert lang, in onbruik was gemaakt, in het tegenwoordige Stuk wederom wordt gebezigd; hetwelk men misschien aan den geestdrift dier tijden, in welke de *Ommelander* en de *Vriesche Schieringers*, ter handhaving van de oude *Vriesche* staatsgesteldheid en vrijheid, naauw vereenigd waren, zal hebben toe te schrijven. Men treft nog een ander voorbeeld van eenen Zeendbrief, in 1393 opgerigt, en in het oud *Vriesch* geschreven, in het *Register* van DE SITTER, bl. 35, aan.

XCVI.

Verordening van de gemeene Buren van de Ooster- *en* Wester - Stads - Hammerikken, *omtrent het verkiezen van derzelver Oldermans, enz.*

Den 22 Februarij 1386.

Wy Borgemesteren ende Raet van *Gronyngen* doen kundich allen luden mit dessen oepenen brieve, dat voir ons quamen die gemene buren van der *Ooster Hemmericke* ende van de *Wester Hemmericke* (*a*), ende bekanden, dat sie sint overdra-

(*a*) Zie, over de *Ooster-* en *Wester-Stads-Hammerikken*, de aanteekeningen *b*, bl. 72; *l*, bl. 267 en volg.; den Brief van 1332, bl. 110, enz.

Men verstaat gewoonlijk door *Ham*, *Hamme*, *Hammerik*, welk laatste woord zoo menigvuldig in deze Provincie voorkomt, *pratum*, *pascuum*, *groen-* of *weideland*; zie KYLIANI *Etym.*, en op denzelven VAN HASSELT, bl. 214; V. WICHT, t. a. p., bl. 876; B. ALTING, *Histor. lofrede*, bijvoegsel, bl. 101; en WIARDA, *Altfr. Wörterb.*, bl. 181. — Uit zoodanige groenlanden bestonden de *Ooster-* en *Wester-Stads-Hammerikken* geheel. Weinig echter bevalt

dragen ende hebben begrepen, dat sie hyr na Buerrecht wilden holden in allen genoge ende manieren, als hyr na geschreven staet. In den eersten, dat die Overste Oldermans sullen kiesen nye

valt mij de opvatting van den Hoogl. J. DE RHOER, in de aanteekening op Art. 35 van de *Wilckoeren van Humsterland*, te vinden in de *Anal.*, achter het III. D., 2de St., der *Verhand. van het Genootsch. pro Exc. J. Patr.*, dat de naamsoorsprong van dit *Stads Hamrik*, behalve van *Ham* of *pratum*, ook nog van *rik* of *rijk*, zou ontleend zijn, en dat dus hierdoor, een *rijk van hammen*, zou worden aangeduid; te minder, daar het, in de oudste en echtste Stukken, niet *Hamrik*, maar *Hemmerke* gespeld wordt. Misschien zal dan de afleiding van *Ham* en van *Merica seu terra paludosa* (zie den Brief van 1339, hierboven bl. 152), of liever van *mark* of *marke*, terminus (RACER, t. a. p., VII. St., bl. 279), eenvoudiger voorkomen; doch ik laat dit gaarne aan het onderzoek van meer ervarene taalkenners over.

Op eene gelijke wijze, als het *Stads Hammerik*, dragen ook de *Noordijkster* landen, evenzeer uit gras- en weideland bestaande, den naam van *Hemmerycken* in den Inlatingsbrief van 1408, hierboven bl. 269, op het einde; waaromtrent verder diegenen, welke daartoe gelegenheid hebben, de ongedrukte Brieven, nopens de verdeeling en meting van de *Noordijkster Hemmeriken*, van de jaren 1428, 1436 en 1457, in het Protocol der Fundatiebrieven van het *Winsumer* en *Schaphalster Zijlvest* voorhanden, kunnen inzien.

ALTING, *Notit. Germ. Inf.*, *P.* 1, *p.* 15, verstaat tevens, door *Hammen*, *Hamlanden*, *Hamrikken* en *Hemrikken*, polder- of ingedijkte landen. In den laatstgemelden zin komen, in den Brief van 1458, boven bl. 296, de ingedijkte landen in het *Halfambt* en in de *Marne*, tot de, aldaar genoemde, Kerspelen behoorende, voor, onder den naam van *Hamrikken*; *Werfhuister Hamrik*, enz. Zoo worden, in een Warfsoordeel van 1492, aangehaald in het Register van DE SITTER, bl. 111, de binnengedijkte landen, onder *Uithuisen* en *Usquert*, *Uithuiser Hamrik* en *Usquerder Hamrik* genoemd; en van daar hebben mede verscheiden voorname Dorpen in het *Oldambt*, zoo als *Midwolder Hamrik*, *Scheemder Hamrik*, *Beerster Hamrik*, enz., uit binnengedijkte landen bestaande, den naam ontleend, om thans geene andere voorbeelden aan te halen.

Dan

nye Oldermans elkes jaers binnen achte dage na Sunte Peters dage ad Cathedram, elken Olderman bi eene tunne beers toe broecke; ende so wen desse Oldermans kiesen, die sal Olderman wesen dat

Dan dit bijgebragte raakt meer den naamsoorsprong, dan wel de beteekenis van dit woord in onze oude Stukken. *Ooster* en *Wester Hammerke* zijn eigen namen van Landstreken, onder welke dezelven, van overoude tijden af, zijn bekend geweest. Voor het overige, wordt hier, door *Hemmerk* of *Hamrik*, gewoonlijk verstaan het dorp, of de bijzondere streek van hetzelve, die onder de inrigting van bedijkingen, waterloozingen, enz. aldaar behoort, zoo als op de Schatregisters of Zijlschotregisters staat aangeteekend. Dit is de beteekenis van het woord in de, zoo even aangehaalde, Stukken, en ook, naar ik denk, in het reeds gemelde 35ste Artikel van de *Wilckoeren van Humsterland*, alwaar, mijns erachtens, door de *dre Hemmerike*, de drie dorpen *Oldehove*, *Niehove* en *Saxum*, uit welke dit Landschap bestaat, zullen te verstaan zijn. In het Stuk, hierboven, bl. 131, bijgebragt, worden daardoor een *rechtschap* of regtstoel, en de landen, binnen het resfort van dien regtstoel behoorende, bedoeld; en zoo ook worden *Ooster*- en *Wester Hemmerke*, in den Brief van 1332, bl. 111, gezegd te zijn in *districtu* of onder het resfort van *Groningen*; men zie mede het geschreven *Stadsb. van Groningen*, VI. B., art. 27; VII. B., Art. 2; enz.

Laat mij nog aanteekenen, dat de *Stads Hammerikken*, volgens eenen Brief van 1518, op *avende asſumptionis Mariae* (14 Augustus) gepasſeerd, destijds, en dus ook waarschijnlijk reeds vroeger, zijn verdeeld geweest in vier deelen, waarvan de namen in den Brief worden opgegeven te zijn: *Wester Hemrick*, *Heinghe Hemrick*, *Frieme Hemrick* en *Harbarge Maden.* Deze vier deelen worden, in een oud *Register* der grastallen van de *Stads Hammerikken*, genoemd *Wester Hemrick*, *Wriedema land*, *Heinghe Hemrick* en *Harbarge Buerschap*; bestaande, volgens hetzelve, het eerstgemelde uit 789¾ grazen, het tweede uit 512½ grazen, het derde uit 440½ grazen, en het vierde uit 391½ grazen. Deze beide Stukken zijn voorhanden in de, hier onder genoemde, Verzameling van den Heer Burgemeester R. B. DE MAREES. Men treft nog andere bijzonderheden omtrent dit *Stads Hamrik* aan, in de, reeds aangehaalde, Redevoering van Mr. H. O. FEITH, bl. 62, en volg.

dat jaer by ener ame wyns toe broeke. Ende als dessen vorscreven Oldermans gekozen hebben, soo sal elk Olderman na kesen binnen achte dagen in synen buerschap, elken Olderman by eenen tunne biers toe broecke; ende wen dat sie kieset die sal Olderman bliven dat jaer, by ener ame wyns toe broeke. Item wan die Oldermans buersprаeke beden laten, so wie dan niet en komet, die sal breken vier penningen; ende wanneer dat sie soeven bueren hebben, soe moegen sie clufsten, ende wes die merendeel der bueren overdragen, die to buersprake komen, dat sal men stede vast holden. Item wanneer die bueren overdragen, dat die Oldermans een schot nemen sullen, ende die buerknegt dat schot gekundiget heft, so we dan des eersten dages niet en betaelt, eer men *Vesper* toe samen ludet toe *Sunte Merten*, die sal breken veer penningen; daer na, als *Vesper* to samen is geludet, so sullen die Oldermans den buerknegt gaen laten tot den genen, die niet vull hebben gedaen, ende laten em beden, dat sy vull doen voer der sunnen ondergank, by drie ponden toe broeke elken personen; ende doen sie dan niet vull, soe sullen die voerscr. Oldermans een twintig penningen to alles voren nemen toe broeke, eer sie dat schot nemen. Daer na des anderen dages, ofte des derden dages, ofte wanneer dattet em effen komet, soe mogen desse voergescr. Oldermans sitten gaen, waer sie willen, mit den bueren, die sie by een hebben mogen, ende laten den genen beden, die niet vull gedaen hebben, by den tappen, dat sie oer broeke ende oer schot brengen; ende brengen sie oer broeke ende oer schot daer niet, so sal men op elk onhorigen drenken eene tunne tappen beers, ten sy dat sie oer vull doen aldaer by rekenen. Ende wanneer al-

alle desſe woirſcr. bode verſeten ſint, ſoe ſullen desſe woirſcr. Oldermans gaen binnen achte dagen tot den Borgemester, die dat recht op die tidt voer den Hoeven verwaert, en begeren van em; dat hie den onhorigen ene hoffaert ſette voer broeke ende ſchot vull te doen. Ende die Borgemeïster ſal den onhorigen luden eene hoffaert ſetten laten, want die mene buere dat gewilkoert ende begeret hebben; ende ſoe wie dan niet vull doen en will, den ſal men vredeloes leggen, all want hie vull doet voer broeke ende voer ſchot, als voerſcr. is. Ende in desſer voerſcr. mannier ſal men alle broeke uitwinnen van dyckſchouwinge, of van wege te maken, of van maren of van ſloten to rumen, of van jenigerhande bode, die die Oldermans voerſcr. of Dyckregters beden laten. Ende ist ſake, dat ienig paer Oldermans oer ſchot niet wt en winnen van oer buerſchap of oer recht niet en vorderen, als voerſcr. is, ſoe ſullen ſie dat ſelven betalen. Ende ist ſake, dat ſie niet vull doen en willen, ſoe ſullen die Overſte Oldermans alſodane recht over die andere Oldermans vorderen, als voerſcreven is, all want ſie vull doen. Item all die gene, die arve liggende hebben by enigen wege, zydelinge of eindelinge, wanneer dat ſie oer ſlote graven willen, of oer arve beſchermen willen, die ſullen die erde ſcheten op den weg, ende niet op oer arve, elke rode by drien ponden toe broeke, ten ſy dat et em die Oldermans hoger beden. Item ſoe waer twee bueren ſint, die enen manden ſloot hebben, die beteringe behovet, die ſullen den mit maenderhand opgraven; ende will oer eine niet graven, ſoe mach die ander allene den ſloet opgraven laten, ende ſcheiten die eerde op ſyns ſelves arve. Item ſoe waer een erve eindelyken ſchietet op een ma-

ma-

mare of op enen floot, die ſal die mare ofte den floot claar ende zuver holden, alſo breedt als ſyn arve is. Item enich man, die arve toe huire hevet van utebueren, ſoe wat ſchote op dat arve gaet van graven of van dycken, dat ſal die gene gelden, die dat erve to huiren heft. Voert ſoe ſint die gemene bueren van die *Ooster Hemmerick* en van der *Wester Hemmerick* voerſc. overdragen, dat men alle jaer ſal kieſen vier Dyckrechters op ſunte Petersdage voerſcr. Ende die des enes jaers Dyckrechters geweſen hebben, die ſullen op den voerſcreven dach die nye Dyckrechters kieſen. Ende wie gekozen word die ſal Dyckrechter weſen, by ener ame wyns toe broke. Item ſoe ſint des verdragen die voerſcr. bueren, dat die Dyckrechters elkes jaers ſullen ſweren op den voerſcr. dach, dat ſie tot allen maenden dyckſchouwinge ſullen doen of dicker, by em ſelven of by oeren wisſen boden. Ende dat ſie al ſodane broke ſullen nemen, als hyr na geſcreven ſtaet, ende daerin ſullen ſie niemande an verſchonen by hoeren eede. In 't eerſte, waer ſie beſchinen enen overloop, dat ſal breken al ſo mannigen ſchillingh, alſe die overloop mannigen voet breed is. Item waer ſie beſchinen een gat, dat voets diep is, dat ſal breken al ſo mannigen mark, alset mannichs voets wytt is ende manniges voets diep is, in der tidt der beſchininge. Item waer ſie beſchinen een grondtgat, dat ſal breken al ſo mannigen mark, alset manniges voets wytt iſs. Ende een groot onderloop off een groot doorloop ſal breken ene halve mark. Item alle desſe voerſcr. puncten ſal men berichten ende beteren in alle den genoege, alſe die Dyckregters beſchinen ende eendrachteliken vertugen. Item weer enich man, die quade dycke hadde, ende den dat geboden worde, dat hie

hie by ener tidt syne dycke maken solde, ende hie dat bot ende den dach versete, die sal breken na den dage, die em geset word, elkes dages dubbelden broke. Item waer enich man, die nye dycken maken wolde, die sal den nyen dyck weder maken an den olden dyck, so dat die *Hemmerick* daer geen schade van en krige. In oerkunde der waerheit, soo hebben wy onsſ Stadt kleine Segel an dessen brief gehangen. Gegeven in den jaer onsſ Heren dusent, dreehondert, ses ende tachtentich, op Sunte Peters dach ad Cathedram, doe HERMAN CATER, GEERT LEWE, WIGBOLT MAURISSINGE, WIGBOLT EVERTZS., GEERT PASCHEDAGES ende EGBERT SCHULTE (*b*) Borgemesteren weren onser Stadt. Item soe findt die bueren overdragen, dat elk penning voerscr. sal wesen een half krumstert.

Uit de verzameling van Zijlvester Fundatiebrieven, Accoorden en andere Stukken, bijeengebragt door wijlen den Heer Burgemeester R. B. DE MAREES, onder den Heer R. DE MAREES VAN SWINDEREN van *Allersma* berustende.

XCVII.

Brief, waarbij REINOUD, *Heer van* Koevorden, *bevestigt de Verdragen, door zijne voorzaten en het Landschap* Drenthe, *met de Stad* Groningen *ingegaan.*

Den 6 Augustus 1386.

WY REYNOLT, Here van *Coverde* (*a*), Knape,

(*b*) Zie boven, de aanteekening *k*, bl. 266.

(*a*) Deze was de zoon en opvolger van JOHAN, Heer van *Koevorden*, in den Brief van den 8 Julij 1371, hierboven, bl. 299, vermeld; zie mede de aanteek. *e*, bl. 362, en de aanteek. *e*, bl. 382.

pe, doen kundich allen lueden mit dessen openen breve, dat wy ghelovet hebben ende loven in dezen breve, vor uns ende vor onse nacomelinghen, der Stad van *Groninghen*, alle de breve to holden, de onse Vorvaren, dat Land van *Drenthe* ende de Stad van *Groninghen* vorscr., malc anderen bezeghelt hebben, de to ewyghen daghen spreken. In oerkunde der waerheyt so hebben wy onsen Zeghel an dezen breef ghehanghen vor uns ende vor onse erfghenamen. Ghegheven int jaer uns Heren dusent, drehondert, ses ende tachtich, up sente Sixtus dach.

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, D. 3, N°. 9.

XCVIII.

Overeenkomst van die van Stellingwerf, Schoterwerf *en* Bornevrede *met de Stad* Groningen *en de* Ommelanden, *ter krachtdadiger beteugeling van de (Vetkoopers) partijschappen in* Hunsingo *en* Fivelingo (*a*).

Den 26 *September* 1386.

Wy ghemene reechters van *Stellincwarf*, *Schoter-*

(*a*) Emmius, *Hist. Lib.* 15, *pag.* 219, maakt melding van vroegere Stukken van dit jaar, die met den tegenwoordigen Brief in verband staan, doch dezelven zijn mij niet onder het oog gekomen. Van het tegenwoordige Stuk wordt aldaar geene melding gemaakt.

werf ende *Bornevrede* (*b*) doen kundich allen lueden mit dessen openen breve, dat wy ziin overdraghen mit der Stad van *Groninghen* ende mitten ghemenen *Ummelanden*, aldusdane ponten, als hiir nae ghescreven staen. Int ierste dat de partye in *Hunseghe* ende in *Fyvelghe* Landen vrede sullen holden teghen malc anderen, tuschen hiir ende sente Mychele naestkomende (*c*), by ener pene van dusent olden scilden to broke. Ende dat negheen *Vrese* en sal des anders hues anvechten mit blyden of mit steenbussen (*d*), by dusent olde scilden

(*b*) Van de *Vriesen* van *Stellingwerf* en *Schoterland*, en van de onlusten, tusschen dezelven en de Bisschoppen van *Utrecht* en anderen, van tijd tot tijd ontstaan, is reeds boven, bl. 104, 131, 136, 193, enz., gewag gemaakt. SCHOTANUS, *Beschrijv. van Vriesl.*, in quarto, bl. 175 en volg., teekent aan, dat Bisschop FLORIS, in 1381, met dezelven overhoop lag, doch dat hij hen, om der *Groninger* en *Vriesen* wille, niet durfde aantasten. Dit was, buiten twijfel, uit hoofde van de verbonden, boven, bl. 368, vermeld, in welke die van *Stellingwerf* en derzelver naburen mede begrepen waren. Wat plaats of landstreek men door *Bornevrede* te verstaan hebbe, is mij onbekend, misschien *Oudenboorn*, mede onder de *Zeven Wouden* behoorende; doch ik durf in dezen niets bepalen.

(*c*) Dat is: den 29 September, dus binnen drie dagen.

(*d*) Men zie KYLIANI *Etym.* en VAN HASSELT aldaar op de woorden *Blye* en *Busse*, en de aldaar aangehaalde Schrijvers. SCHOTANUS gewaagt in zijne *Vriesche Hist.*, bl. 202, dat Bisschop FLORIS, in de belegering van *Montfoort*, onder andere Oorlogsinstrumenten, eene *Blyde* had opgerigt, die steenen van 1300 ponden wierp, en daartoe bovendien zestien *Steenbussen*, waarvan de minste steenen van 200 ponden uitsmeet, in gebruik had gehad. Ofschoon men, volgens het verhaal van E. BENINGA, *Hist. van Oostvriesl.*, op de jaren 1379 en 1380, in MATTHAEI *Anal.*, *Tom.* IV, bl. 157*, in de *Vriesche* onlusten van dien tijden reeds buskruid en geschut zou gebezigd hebben, heeft dit althans hier, volgens den tegenwoordigen Brief, geene plaats gehad. Men zie, omtrent dit onderwerp, VAN IDSINGA, *Staatsr.*, II. D., bl. 208 en volg.

den broke ende by des menes landes to vare (*e*). Ende dat de partye van beyden syden ghyselen sullen stellen in die Stad by ener pene van honderd ponden elken Lande to broke. Unde desse vorsc. pene werde uetghekondeghet in der Stad *Groninghen* by kennisse *Westerghe*, *Witoesterge* (*f*) *Lande*, *Hunseghelande* ende dat *Westerampt* van *Fyvelghelande* (*g*), der Stad van *Groninghen* ende ons Lande vorscr. Ende desse vorscr. ponten en hevet ONNO ONTSATA (*h*) ende sijn partye nyet geholden. Ende daerumme so ziin wy overdraghen mither Stad van *Groninghen* vorscr., dat wy willen reysen mit malc anderen umme den broke tusschen hirr ende onser Vrouwen dach nativitas naestkomende (*i*) na dato des breves, ellich up sines selves kost ende op sines selves avonture; ende willen mither Stad rede wezen to reysen (*k*), so

(*e*) De uitdrukking: *by des menen Landes to vare*, is vrij algemeen in onze Stukken van de veertiende en vijftiende eeuw; men zie, onder anderen, de Verbonden van 1428 en 1473, bij VAN IDSINGA, II. D., bl. 349 en 403, en zal, mijns erachtens, daardoor te verstaan hebben de kosten van de, aanstonds te melden, *reise* of *veldtogt*. Het woord *toevaart*, in de gedrukte formulieren van de zoogenoemde 20 *goldguldens mandaten*, bij de voormalige Hooge Justitiekamer dezer Provincie in gebruik geweest, voorkomende, is van dit: *meene Landes* of *Stad en Landes to vare*, ontleend, opdat ik dit, hetwelk eene uitgebreider ontwikkeling verdient, slechts aanstippe.

(*f*) Zie boven, bl. 180.

(*g*) Zie boven, bl. 369.

(*h*) Deze was een der voornaamste hoofden van de partij der *Keskoopers* in de *Ommelanden*; zie boven, bl. 336, aanteek. *b*: bl. 343, aanteek. *a*, enz.

(*i*) Dat is: den 8 September 1387.

(*k*) Offschoon men ook elders het woord *reisen* gebezigd vindt voor eenen veldtogt te doen (zie onder anderen RACER, *Overijss. Gedenkst.*, III. St., bl. 210, en BURMAN, *Utr. Jaarb.*, I. D., bl. 215, 254, en volg., aldaar aan-

ſo wanneer uns dusdane breve weder komen, mi- ther

aangehaald), treft men echter dit woord in den gemelden zin menigvuldiger aan in de oude Stukken van deze Provincie; men zie, behalve den tegenwoordigen Brief, de Verbonden van 1378, hierboven, bl. 343 en 348; de Verbonden van 1415, 1428 en 1473, bij VAN IDSINGA, II. D., bl. 280, 349 en 403; het geſchreven *Stadsb. van Groningen*, VII. B., art. 22 en volg. Het zal voorzeker den onderzoeker van dezer Stads voormalige geſteldheid niet onaangenaam zijn, den ouden *Schuttenbrief*, waarin meer over deze reiſen, en de toenmalige regten en verpligtingen van de *Schutten* of Schutterij te vinden is, hier geplaatst te zien. Dezelve is, volgens den oorſpronkelijken Brief, in de Stads Archiven, N. 1, N°. 4, berustende, van den 28 September 1434, en van den volgenden inhoud: Wy Borgermeysteren ende Raed in *Groningen* bekennen ende tughen mit desſen openen brieve, dat wy van onſer Stadweghen den Schutten derſelven onſen Stad toegheſeght, ende ghelovet hebben ſodaen vordel, als hyr nae gheſcreven ſtaet. „In den yersten ſal elke Schutte enen koghel hebben van *Amſterdamſchen* ofte *Leydiſchen* lakenen, ende drie Schutten toe ſamen een zaerdueck; ende weert zake dat yenich Schutte zyn armborst en twe ſchote in der Stadt reyſe, den ſolde men bynnen eenre maend ſo guet een wedergheven, ende dat olde ſolde he brengen opt Raethuys. Ende werde ok yenich Schutte ghewondet in der Stad reyſe, dat meysterloen ſolde de Stad afdoen ende betalen. Item, als men ſal reyſen ſo ſal men ein waghen beſorghen, die zie ſolen voeren. Ende ysſet, dat de hele Stad uitreyst, ſo ſolen alle de Schutten mede reyſen; ende reyst die halve Stad, ſo ſolen die Schutten half reyſen, ofte anders derghelyck, ten weer dat de peertlude wt der Stad reyſen, op een ſtoitreyſe, dat zie boven enen nacht nyet wt en ſolden weſen, ſo ſolden die Schutten mede reyſen ſonder voirweygheringe. Item die Schutten ſolen voirt bruken der Schutten wal, die em in voirtyden ghegheven is; ok en ſal men ghene Schutten wtpenden moghen an oir harnsch ofte an oir tuuch. Voirt meer ſtaen wy em toe van onſer Stadwegen, wat verſche viſſche ofte voghele meer dan eens opten marckt komen, die moghen zie nemen, ende van elken ene marck toe broke; desghelyken wat zie verſchynen van wanmate, ofte wanwicht, ende van voirkope. Desſe voirſcreven punten ſolen duren toe den Raeds wederſeggen. Voirt ſo en ſolen die

ther stad zeghele bezeghelt. Ende wy loven der stad

„ Schutten ghene vergadderinge, versameninge noch verbunde maken buten oirlof des Raeds; ende alset so gheVALT, dat zie yerghent vergadderen, so solen zie in oren raet nemen die twe wt den Raede, die daertoe ghefchicket syn; ende weer yemant van den Schutten, daer den Raede van duchte, dat he nyet gadelick en were, men werrachtig wolde wesen, den solde die Raed wt moghen setten nae ore gadinge, sonder yemands ovelen moet. Item die vier Hoifdinge van den Schutten will de Raed jaerlix setten. Dat oirkonde wy mit onser Stad zeghele. Ghegeven in den jaer onses Heren dusent, vierhondert vierende dertich, in sante Michielis avende. Item beholden den Wycwerders den vrye market nae der older ghewoente."

Mijn bestek gedoogt niet dit onderwerp, maar aanleiding van dezen Schuttenbrief, verder uit te breiden. Laat mij alleen, tot beter verstand van eenige woorden, daarin voorkomende, dit weinige aanteekenen. Door den *koghel* is, buiten twijfel, te verstaan eene kap, in andere Stukken van die tijden *kovel* geheeten, over welke kunnen worden nagezien RACER, *Overijsſ. Gedenkſt.*, VI. St., bl. 334 en 339, KYL. en VAN HASSELT, bl. 320, benevens de aldaar aangehaalde Schrijvers. In de oude rekeningen der Stad *Groningen* vindt men, in de uitgave, een bijzonder Hoofdstuk met een bovenschrift: *van dat laken tot den Schutten kovelen*, en, volgens eene rekening van 1536, waren er, uit 66½ ellen Engelsch laken, 331 dusdanige *kovelen* vervaardigd. *Zaerdueck*, hoedanig ééne drie Schutten te zamen kregen, beteekent, volgens KYLIAAN op het woord *Saerck*, *Saerckdoeck*; *Fusteyn*, *Gossypium*, *Xylum* of katoen. Waarschijnlijk zal men hier echter op een dekkleed, uit de eene of andere grovere stof, dan wel katoen, bestaande, te denken hebben. Voorts zijn, door de vier *Hovedingen* of Hovelingen van den Schutten, te verstaan de Officieren, die, in latere tijden, *Hopmannen der Burgerij* geheeten zijn, en destijds maar vier in getal waren.

Ik kan niet voorbij nog te dezer gelegenheid, ten dienste van mijne Stadgenooten, een ander stuk mede te deelen, daar hetzelve de oudste, mij bekende, vrijkenning van dit *reisen* of van de Schutterijdiensten, benevens van al de overige Stads diensten en lasten, wegens de Stad *Groningen* verleend, bevat. Het bedoelde Stuk is de Fundatiebrief van *Geertruids* of *Peperstraten Gasthuis* alhier, van *sente Jacobs dach* (25 Julij) 1405, waarbij de bovengemelde vrijdom, door Burge-

stad van *Groninghen* ganse velicheyt ende trouwe to

gemeesteren en Raad der Stad *Groningen*, aan het gemelde Gasthuis, als een *privilegium*, verzekerd wordt, en welke Fundatiebrief, op verzoek van de erfgenamen der Stichters van hetzelve, door Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN, op den 7 November 1476, is bekrachtigd. Deze aanmerkelijke Brief, met diens Transfixen, nog in het oorspronkelijke, in de meermalen gemelde, Verzameling van het *Huis van Farmsum* voorhanden, is mij, door deszelfs bezitters, vriendelijk medegedeeld, en van den volgenden inhoud: „Wy Borghermestere ende Raed in *Groninghen* bekennen ende betughen myt dezen openen breve, dat vor ons ziin ghekomen BORNEER SOLLEDER ende Mester ALBERD, ziin zone, onse mede borghers, ende becanden, dat se, met horen vryen willen, umme salicheyt hore zielen ende hore vrende zielen, daer zie des vor begherende ziin, hebben ghegheven ende ghaven, een hues ende ene Hofstede met al horen tobehoren, achter ende vore, tot enen Gasthues, ellendighe arme Pelegrams in to herberghen, twe nachte, of dre, waneer dat se des begherende ziin, ende nyet langher, ten zie by oerlove des gheens, de vorware is des vorscreven huses ende stede, eweliken vry ende quit to bruken ende to besitten; beholdelich BERNEER ende Mester ALBERTE vorscreven, ende horen erfghenamen, der vorseninghe des vorscreven Gasthuses, to timmeren, to ordineren ende alle dinc to besecken, als se menen, dat nuttest ende orbarlikest zie to Godes eren ende to armer lude behoef. Ende want dit ene milde gave is, daer alle guede luede billeke horen vollest to doen zullen; so hebben wy Borghermestere ende Raed vorscreven, by hennes ende consente *Oesterclucht*, den vorscreven hues ende stede dat *privilegium* ghegheven, van onser Stad weghen, in Godes ere, dat dit vorscreven hues ende Hofstede, met zinen tobehoren, ende alle de ghene, de des vorscreven timmers, huses ende erves, met ziinen tobehoren, brukende ziin, als arme lude ende tot armer lude behoef, zullen vry wezen van allen Stades deenste, als van waken, van scheten, van reysen ende van al, dat daer an roren mach, tot ewighen daghen. Sunder al arghelist. Hiir is toghesegghet, weerd sake, dat BERNEER ende Mester ALBERD vorscreven, of hore erfghenamen, versommich waren, ende des vorscreven huses ende erves nyet en brukeden ter armen behoef, als vorscreven is, so solden se verlezen daermede alsodane *privile-*

to wezen vor ons ende vor alle de ghene de um- me

„ glum, als vorscreven is. Dit vorscreven hues ende stede „ zyn geleghen in de oesterzide van *Peperstrate*, by HEY- „ NEN STEVENS hues, dat an de zuedzide legher. Dat „ orkunde wy met onser Stad seghele. Gheghéven in den „ jaer ons Heren dusent, vyerhondert ende vive, up sente „ Jacobs dach, do EVERD SICKINC, SWEDER VAN „ WINDE, RADINC HORNEKINC ende COPPIIN JA- „ RIGHES, Borghermestere waren onser Stad."

Ik moet mij almede van aanteekeningen op dezen Brief en de volgende Transfixbrieven, waartoe anders de inhoud dezer Stukken zulk eene ruime gelegenheid aanbiedt, onthouden, er zal alleen, tot eenige inlichting, doen opmerken, dat dit Gasthuis, zoo als reeds in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 79, is aangeteekend, oorspronkelijk tot een Hospitaal voor zieken, of wel, zoo als deze Brief inhoudt, tot eene herberg voor doorreizende ellendige arme Pelgrims of vreemdelingen, *is* ingerigt geweest; dat voorts het, daarbij verleende, privilegie gegeven werd bij *henenes*, of, zoo als men zich in latere tijden uitdrukte, *hengenisse*, dat is toelating, van den *Oestercluchi*, of, zoo als men thans schrijft, *Oosterkluft*, zijnde weleer dat gedeelte dezer Stad, waartoe dit Gasthuis behoorde; andere zoodanige kluften, ter dezer stede, worden ook in eenen Brief van 1246, te vinden in de *Hist. Episc. Groning.*, *pag.* 12, en in de *Oudh. en Gestigten van Groningen*, bl. 54, gespeld *Cluch*; zie aldaar *Utingacluch* en *Westercluch*. Dit woord *Cluch* is misschien af te leiden van *Cloch* of *Klok*, nog in het Fransch *Cloche*, waarover breedvoeriger kan worden nagezien DU CANGE, op de woorden *Cloca* en *Campana*; en waardoor dan zou worden aangeduid de betrekking, in welke het oostelijke en het westelijke gedeelte der Stad, omtrent den tijd van dezen Brief, ieder uit drie kluchten of kluften bestaande, tot de destijds zijnde beide hoofdkerken, de *Maartens-kerk* en de *A-kerk*, en derzelver klokslag, hebben gestaan. Men zie, onder anderen, den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 70, enz.; de Registers van 1424, gedrukt in de *Verh. van het Gen. pro exc. j. patr.*, III. D., 2de St., bl. 186; den Brief van 1386, hierboven bl. 394; en J. DE RHOER, *Exerc. Histor. de locis in urbe Groninga juri dicundo etc. olim dicatis*, *pag.* 10, alwaar nogtans eene andere afleiding van het woord *kluft* wordt bijgebragt. Deze *Oosterkluft* had misschien, nevens de Stichters en anderen, mede tot de kosten van deze stichting bijgedragen, of, zoo als

me unsen wille reysen en den landen willen. In oerkunde der waerheyt, so hebben wy ons Lande

ze-

als het in den Brief wordt uitgedrukt, daartoe *vollest* gedaan; zie, dezen aangaande, den Brief van 1412, hierboven bl. 387 en 389, in welken het woord *vollest* mede in den gemelden zin voorkomt.

De Brieven, door dezen Fundatiebrief getransfigeerd, luiden dus: „Allen den ghenen, die desen brieff sullen sien „of horen lesen, doen wy verstaen Meister JAN WICHERING, Dectoer ende Proest van *Hummerze*, ende WALTER SCHATTER, borgher tot *Gronyngen*, als mombet „ende tutoer mines wives HILLE, Meister JANS broers „dochter voerscreven, erfgenamen ende rechte navolgeisteren tot BORNEER SOLLEDER, ende Meister ALBERT, syn soen, den God genadich sy. Also hier voermaels, tot vermeringe des dienst Goeds, ende vertroestinghe „der armer ellendigher Pilgroms ende verghiffenisse hore sonden, die selve BORNEER ende Meister ALBERT ghesticht „ende fundeert hebben, in der Stede van *Gronyngen*, een Gasthuus, gelegen in die *Peperstraet*, genoemt *sinte Gheertruyt* „*Gasthuus*, ende onder anderen punten, in derselver fundacie „bescreven, hore beyder meyninghe ende uterste wille is „gheweest, dat die rechte erfgenamen BORNEER ende „Meister AELBERT voerscreven, ende anders nyemant, „sullen moghen wesen voerstanders ofte voersieniers des „Gasthuus voerscreven, also dat in die brieff, daer onse „tegeworrdighe brieff doersteken ende transfigeert is, bescreven staet. Ende want wy op dese tyt alleen erfgenaem syn van BORNEER ende Meister ALBERT voerscreven, ende wolden dat hoer uterste wille volbracht „ende gehouden worde tot ewighen daghen, so bidden wy „oetmoedelike den Eerweerdighen Vader in Gode ende Heren, Heer DAVID VAN BURGOENYEN, Biscop t'U-„*recht*, dat hi dese fundacie, daer onse brieff doergesteken „is, confirmeren ende approberen wolle, ende ons bescarmen, ende onsen erfgenamen mainteneren in der voerweesinghe der Gasthuus voerscreven, ende allen die goeden „ende renten, die tot der Gasthuus voergemelt behoren of „horen sullen, mortificeren, ende onder gheistelike protectie nemen ende holden wille. In teyken der waerheit, „so heb ic Meister JAN, voer my selven, ende mede om „bede wil WOLTER voerscreven, desen brieff myt myn „selfs segel besegelt. Datum int jaer ons Heren dusent, „vierhondert ses ende tseventich, op den anderen dach van „November."

„DA-

seghele van *Stellincwarf*, *Schoterwarf* ende *Benneyrede* vorscr. beneden an desse breef ghedrucket.

Ghe-

„DAVID DE BURGUNDIA, Dei et Apostolice sedis „gratia, Episcopus *Trajectensis*, universis et singulis Christi „fidelibus, tam presentibus, quam futuris, innotescat et sit „notum, quod nos ad humilem supplicationem dilectorum „nobis in Christo, egregii viri Magistri JOHANNIS WICHERING, Decretorum Doctoris, Prepositi de *Hommerae*, et WALTERI SCATTER, civis opidi nostri de *Groningen*, tutoris et mamburni HILLEGONDIS, filie RANDOLPHI, uxoris sue legitime, heredum quondam providorum BORNEER SOLLEDER et Magistri ALBERTI, „filii sui, erectorum et fundatorum *Hospitalis sancte Gheertrudis* in *Groningen*; de quo in literis, quibus hec mee „litere presentes transfiguntur, sigillis dicti opidi nostri de „*Gronyngen*, et ejusdem Magistri JOHANNIS, sigillatis, „fit mentio, omnia et singula contenta, narrata, descripta „et conditionata in dictis literis, quibus hujusmodi mee „litere sunt transfixe, ex certa nostra sciencia ratificamus et „approbamus, rataque et grata habemus, et inviolabiliter „volumus observari, eaque omnia et singula, nostra auctoritate ordinaria, in Dei nomine, confirmamus, bonaque „omnia et singula, ad dictum Hospitale in *Gronyngen* data „et assignata, ac in posterum danda et assignanda, fore et „esse ecclesiastica, decernimus et sub ecclesiastica libertate „tuenda. Et nichilominus, ut omnia et singula, in dictis „literis descripta et contenta, perpetue firmitatis robur obtineant, idcirco universis et singulis Presbyteris, Capellanis, Clericis et Notariis publicis, quibuscunque nobis subditis, et eorum cuilibet in solidum, in virtute sancte obedientie, ac sub penis suspensionis et excommunicationis, „precipimus et mandamus, quatenus, dum in vim presentium fuerint requisiti, seu eorum alter fuerit requisitus, „accedant, quo fuerint accedendum; omnibus et singulis „personis, tam ecclesiasticis quam secularibus, cujuscunque dignitatis, status ac conditionis fuerint, inhibeant, quibus nos etiam, et eorum cuilibet, sic inhibemus, ne ipsi „seu eorum alter, sub excommunicationis et ducentorum „scudatorum antiquorum monete Regis Francie penis, se „de regimine atque administratione rerum atque bonorum „dicti *Hospitalis sancte Gheertrudis* in *Gronyngen*, per se „vel alium seu alios, directe vel indirecte, quomodolibet, „intromittant, seu eorum alter intromittat; neque aliquid „desuper in preiudicium dictorum Magistri JOHANNIS et „WALTERI, et illorum successorum sive heredum, at-

„tem-

Ghegheven int jaer ons Heren dusent, dre hondert, ses ende tachtich, des wonsdaghes na sente Mauricius dach.

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 3, N°. 6 (*l*).

XCIX.

Brief, inhoudende een verdrag en verzoening van BOCKE *en andere personen met de Stad Groningen.*

Den 25 Julij 1387.

Ick LUDOLEF *ter Hoerne* doe kundich allen lueden

„ tempari presumant, seu presumat, sed idem Hospitale per „ illos regi et gubernari permittant et faciant; alioquin contra quemcunque, in premissis culpabilem et inobedientem, „ ad excommunicationis sententiam et pene pecuniarie extorsionem, nisi dictorum Magistri IOHANNIS et WALTERI „ intervenerit consensus, procedemus. Datum nostro sub sigillo ad causas, presentibus appenso, anno Domini millesimo, quadringentesimo, septuagesimo sexto, die septima „ mensis Novembris.

(onderstond met onderscheidene streken en halen)

WERHUSER.

Men zie, tot opheldering van hetgeen in deze beide Transfixbrieven voorkomt, nopens het *mortificeren* der goederen van dit Gesticht, als wereldlijk goed, en deze goederen te brengen in den staat en de betrekking van geestelijk goed, onder anderen, de Brieven bij LINDENBORN, *Hist. Episc. Daventr.*, p. 116, en DUMBAR, *Kerkl. en Wereldl. Deventer*, bl. 428 tot 437.

(*l*) Dit stuk is in den, destijds gebruikelijken, vorm van de verzegelde Brieven, echter niet op Francijn, maar op papier geschreven, en blijkbaar met twee aanhangende zegels, doch die thans ontbreken, voorzien geweest.

den mit dessen openen breve, dat ick ghelovet hebbe ende love in dezen breve, dat BOCKE, REYNER EYSINGHES wonre, de nu ter tiid to *Groninghen* vanghen sit, ende TADEKE ende POPPE, BOCKE broders vorscr., de stad van *Groninghen*, noch negheen persoen van *Groninghen* en sullen haten of nyden of quaet doen, um der sake willen, dat BOCKE vorscr. hevet in der stad ghevanghen ghewezen, noch umme neghenerhande sake willen, de vor dezen daghe sint ghescheen. Ende BOCKE ende sine broders vorscr. en sullen der stad vorscr. viande nich werden, umme langhe HENRIKES wille, noch umme ander ..... luede willen, de der stad vianden wezen willen, mer se sullen der stad van *Groninghen* trouwe vrende wezen. Ende waes dat sake, dat BOCKE of sine broders vorscr. desse vorscreven lovede nicht en holden, ende braken se in to jenigher tiid, so love ick LUDELEF vorscr. in gueden trouwen, daer vor to boten ende to beteren vor alsodane misdaet, als se misdoen of misdaen hebben, na older breven ende nyen breven, de die Stad ende dat Land to samen hebben. Ende hiir en boven so hebben BOCKE, TADEKE ende POPPE vorscr. ghezworen, ghelovet ende ghesekert in gueden trouwen, dat se, noch hore vrende, de hore maghe of hore zwagher sint, desse vorscr. lovede stede ende vaat sullen holden ende nicht breken. Ende hiir mede salt wezen ene stede vaste zone tusshen de Stad vorscr., BOCKEN ende sine broders vorscr. ende hore maghen. Ende, in deze vorscr. ponten, so sint uetghesproken langhe HENRIC ende LUDEKE de Schoelte. Sunder arghelist. In oerkunde der waerheyt so hebbe ick LUDELEF vorscr. ghebeden REYNER EYSINGHE, dessen breef vor my tho bezeghelen, want ich

selff

self negheen zeghel en hebbe. Ende ich REYNER vorscr., umme bede willen LUDELEFS vorscr., so hebbe ich mynen zeghel an dessen breef ghehanghen. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, dre hondert, soven ende tachtig, up sente Jacobs dach (*a*).

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 1, No. 21.

C.

(*a*) Van de persoonen, in dezen Brief, van welken EMMIUS geene melding maakt, voorkomende, en van derzelver bedrijven, is, voor zoo verre mij bekend is, nergens eenig berigt voorhanden. LUDELEFF *ter Hoerne* is waarschijnlijk dezelfde persoon, die in eenen Brief van 1392, welke vervolgens in deze Verzameling zal worden medegedeeld, als Cureet van *Horn* of *Zuidhorn* voorkomt; zie mede hierboven, bl. 137, aanteek. *s*. REYNER EYSINGHE was een der hoofden van de *Vetkoopers* partij in *Hunsingo*. Hij noemde zich, volgens eenen Brief van den 2 Mei 1396, mede vervolgens te plaatsen: „REYNERUS EYSINGHA *to Sandweer*, *Consul Consulatus Uthusum*." EMMIUS, *l. c. pag.* 231, noemt hem *Husingaeus*, waaruit men zoude moeten afleiden, dat hij van *Huisinge* herkomstig, of aldaar mede gevestigd is geweest. Hij behoorde tot het getal der genen, die, in 1398, de Ommelanden aan Hertog ALBERT van *Beyeren* opdroegen, en van hem weder in Leen ontvingen, zoo als in het vervolg nader zal gezien worden. Van BOCKE en zijne broeders, en ook van *lange* HENRIK en LUDEKE *de Scholte*, die van de Zoen *uetghesproken*, of uitgesloten werden, is mij niets voorgekomen. Ik vind wel eenen persoon, *lange* HENRIK genaamd, in eenen Brief van 1427, bij E. BENINGA, *Hist. v. Oostvriesl.*, in MATTH. *Anal.*, *Tom.* IV, bl. 229; doch of hij en deze voor denzelfden persoon te houden zijn, durf ik niet bepalen. De Brief behoort intusschen tot de weinig gekende geschiedenis der factiën, door welke deze landen destijds verscheurd werden, hetzij van de *Schieringers* en *Vetkoopers*, of van eene andere partij, die zich in het *Westerkwartier* had opgedaan, en den naam van *Hillige* of *Hillinge partij* droeg, gelijk dezelve in den naastvolgenden Brief zal voorkomen.

C.

Verdrag, tusschen het Convent van Adewerd *en de Stad* Groningen, *tot eene provisionele bevrediging, en het begeven van derzelver uitstaande geschillen ter uitspraak van, ter wederzijde benoemde, dedigslieden; waarin de* Hillinge partij *mede zou begrepen zijn* (*a*).

Den 22 September 1387.

Wy her RIPPERT Abbet ende gemene Oldermans des Connentes van *Adewert*, Borgermesteren

(*a*) Volgens het verhaal van EMMIUS, *Hist. Lib.* 15, *p.* 219, was door de krachtdadige maatregelen, in 1386, tegen de partij der *Vetkoopers* genomen, de rust hersteld, offchoon slechts in schijn, daar, zoo als hij zich uitdrukt, de onverzoenbare haat tusschen de partijen bleef voortduren; en waren de gemaakte verdragen, in de maand Mei 1387, tusschen al de bondgenooten, zoo in Vriesland als in deze Provincie, vernieuwd, met bijvoeging van zwaardere straffen tegen de overtreders; welk vernieuwd verbond van het Raadhuis dezer Stad plegtig was afgekondigd. Hij zegt verder, dat eene halsstarrige en onrustige factie in *Humsterland*, die zich de *Hillinge partij* noemde, hierdoor bevreesd, zich tot een vergelijk had aangeboden, waarvan het gevolg was geweest, dat, tegen het einde van September 1387, tusschen de Stad *Groningen* en *Humsterland*, eene overeenkomst, waarvan de voorwaarden aldaar worden opgegeven, was tot stand gebragt, en in welk verdrag die van *Vredewold*, *Langewold* en *Middach*, benevens de Abt van *Adewerd*, mede hadden toegestemd. Dan van dit alles is, naar mij berigt is, thans niets meer in de Stads Archiven te vinden, en ik meen ook allezins in twijfel te mogen trekken, of wel, in September 1387, zoodanig verdrag met Humsterland, als door EMMIUS wordt opgegeven, is ingegaan. Het komt mij in tegendeel voor, uit eene vergelijking van het aldaar aangehaalde stuk, met het ver-

een ende Raet der Stat van *Groningen*, bekennen ende betugen in desen openen brieue, dat wy eenen vrede hebben begrepen stede ende vast malc mit

Verbond tusschen Groningen en Humsterland van den 7 April 1366, door mij uit het oorspronkelijke, in de Stads Archiven voorhanden, hierboven, bl. 254, uitgegeven, dat het, hier, door EMMIUS bijgebragte, stuk met dat van 1366 hetzelfde is; te meer, daar die Schrijver, in zijne *Rer. Fris. Hist.*, van dit verbond van 1366 geen gewag heeft gemaakt, halende hetzelve alleen in de kantteekening van de *Fasti Consulares* op het jaar 1366 aan, zonder dat ook, aldaar ter plaats, op het jaar 1387, van een zoodanig verdrag met *Humsterland* wordt melding gemaakt. Hier komt bij, dat in het stuk, door EMMIUS, in zijne Historien op het jaar 1387 gebragt, de naam van *Hillinge factie*, zoo als hij zegt, dat zij zich noemde, niet gevonden wordt. Het is dus hoogst waarschijnlijk, dat EMMIUS, door een verkeerd afschrift misleid, dit verbond van 1366 hier te onregt tot 1387 gebragt heeft. Hoe het zij, in plaats van dit, door hem aangevoerde, stuk, zijn mij twee andere stukken, namelijk het tegenwoordige en het volgende stuk, beide ongedrukt, en van welke EMMIUS geene melding maakt, voorgekomen. Het tegenwoordige stuk behelst eene provisionele bevrediging tusschen het Convent van *Adewerd* en de Stad *Groningen*, met de begeving der uitstaande geschillen ter uitspraak van, ter wederzijde benoemde, Compromismannen, in welke vrede en begeving de *Hillinge partije* in *Langewolt*, *Vredewolt*, *Humsterland* en *Middach* mede begrepen wordt. Het tweede stuk, van den 10 Mei 1388, is de uitspraak zelve, die hierop gevolgd is. Offschoon men uit deze stukken niet genoeg kan zien, welke geschillen er destijds tusschen hen onderling bestaan hebben, komt het mij echter niet voor, dat dezelve met de partijschappen tusschen de *Schieringers* en *Vetkoopers* iets gemeen hebben gehad, daar er geen grond is, om te vermoeden, dat het Convent van *Adewerd*, hetwelk tot nu toe zoo ijverig, met de Stad *Groningen* en de *Vriesche* bondgenooten, de zaak van de *Schieringers* had aangekleefd, te dien opzigte van maatregelen zoude veranderd zijn. Waarschijnlijk zal men den oorsprong van deze geschillen en onlusten voornamelijk te zoeken hebben in de inrigtingen bij de Kloosters zelve, en in het bijzonder van het Convent van *Adewerd*. De Kloosters toch wilden hunne uitgestrekte bezittingen, door deze geheele Provincie verspreid, als één ligchaam, ondergeschikt aan het bestuur en be-

mit anderen to holden, als van der scelinge, de wy onder unschen hebben, duirende tuschen hyr ende sinte Wolburge dach in den Maye naest-

co-

beheer van het klooster zelf, en afgescheiden van alle wereldlijk gezag, zoo in de regtspraak, als in de betaling van lasten, gehouden en beschouwd hebben, zoo als uit de Brieven van 1371 en 1378, hierboven, bl. 317 en 342; uit het tegenwoordige en volgende stuk; en ook uit den daarop volgenden Brief van den 21 Maart 1389, waarvan EMMIUS ook geene melding maakt, kan worden afgeleid. Deze laatste stukken raakten wel alleen de betrekkingen tusschen de Stad *Groningen* en het Convent van *Adewerd*; doch het is buiten twijfel, dat de andere Kloosters in deze Provincie mede een gelijk regt hebben beweerd. De uitgebreidheid en het drukkende van het geestelijk regtsgebied, en de schraapzucht en overheersching van de Bisschoppelijke ambtenaren en geestelijken, vielen ook, bij de reeds destijds ontluikende verlichting, den landzaten meer in het oog. Zoo men de Zeendbrieven van *Humsterland*, van *Usquert*, en van den Proost van *Humsterland* voor die van de *Achtkerspelen*, van de jaren 1392, 1393 en 1395, in het Register van DE SITTER, bl. 34, 35 en 36, aangehaald, konde inzien, zouden dezelven, waarschijnlijk hieromtrent eenig licht kunnen bijzetten; doch de Zeendbrieven van 1406 en 1407, bij SCHOTANUS *in Tablino*, bl. 112 en 113, te vinden, kunnen ook hiervan een genoegzaam bewijs opleveren. Wat in het bijzonder de *Hillinge partij* betreft, zoo is, mijns erachtens, deze naam niet, gelijk F. SJOERDS, *Vriesche jaarb.*, IV. D., bl. 55, meent, van een zeker Heerschap in *Humsterland*, HILLINGA geheeten, van hoedanigen persoon er geen spoor in de geschiedenissen voorhanden is, ontleend; maar deze factie, die zich, volgens het tegenwoordige Stuk, ook veel verder dan tot *Humsterland* uitstrekte, is waarschijnlijk aldus genoemd van de *Hillingen* of *Hilligen*, dat is, de kloosterlingen of geestelijken, van welke zij zich als voorstanders, of, dat waarschijnlijker is, als partijen of tegenstanders, zullen hebben opgedaan; althans komen ze in het tegenwoordige stuk voor, als in onlusten met het Convent van *Adewerd* ingewikkeld, en als in tegendeel met de Stad *Groningen*, welke ook voor hen dit verdrag bezegelde, in betrekking staande. De naam van deze *Hillinge partij* is mij nergens, dan in het tegenwoordige stuk, voorgekomen, ofschoon de onlusten met *Langewold* en *Vredewold* zich weder verlevendigden, zoo als men zal kunnen zien, uit de Brieven

van

comende (*b*) ende den dach al. Int eerste so, louen wy Abbet ende gemene Oldermans voerscreven, voer ons, voer onse Conuentes lude, voer onse voerwarkes luede, voer onse broeteters, voer alle de gene, die in onse huysingen woenachtich sint, ende voer alle onse landsaten, desen voerscreven vrede stede ende vast tho holden mit der Stat van *Groningen* voerscreven. Ende wy Borgermesteren ende Raet voerscreven louen, voer ons ende voer alle de ghene de in onsen Stat woenachtich syn, desen voerscreven vrede stede ende vast tho holden met den Conuente van *Adewert* voerscreven, ende mit allen den genen, de voerscreven sint, sonder jenigerhande argelist, ende hier en binnen minlicke dage tho holden, wanneer ons dat beyde lyke komet; ende dese voerscreven schelinge to scheyden by den vieren, de wy an beyden syden daer to genomen hebben; ende connent de vier niet gescheyden, so nemen dese vier, vier redelijke Zoenlude, tot hem, geestelich of werlich; ende mogent de achte niet scheyden, so kiesen sy enen gelyken ouerman, op dat

van den 14 Januarij 1392 en 10 Augustus 1395, die naderhand in deze Verzameling zullen worden medegedeeld, en bij welker laatsten de twisten tusschen *Groningen* en *Vredewold* werden ten einde gebragt.

(*b*) Dat is, den 1 Mei 1388. Volgens de lijst der Feestdagen, bij KLUIT en ook in *L'art de verifier les dates*, *Tom.* I, zou *Walburgen* dag invallen op den 2 Mei; doch ik meen denzelven, zoo als ook reeds boven, bl. 356, op grond van onze oude kalenders, op den 1 Mei te moeten stellen; zie DUMBAR, *Kerkl. en Wereldl. Deventer*, bl. 282 en 388. En zoo vind ik het mede in den kalender, geplaatst voor een Misseboek, dat weleer voor eene van de Hoofdkerken dezer Stad is opgemaakt. HUYDEKOPER op M. STOKE, III D., bl. 560, brengt dezen Feestdag ook tot den 1 Mei.

dat de voerscreven schelinge ommer gescheyden werde; ende, met welcken vieren die voerscreven ouerman an valt, daer sal de voerscreven sake mede gescheyden wesen, sonder enegerhande wederseggen. Ende, waer enich persoen van beyden syden, de desen voerscr. vrede brake, dat sal men berechten sonder vertreck, ende nochtans so sal dese voerscreven vrede stede ende vast staen als voerscreven is. Voert so loven wy Abbet ende gemene Oldermans voerscreven, dese voerscreven vrede stede ende vast to holden, mit *Hillinge partye* in *Langewolt*, in *Vredewolt*, in *Hummerkerland*, ende in *Mydogerland*, in allen gevoge ende in allen maneren, als voerscr. is tuschen ons ende de Stat van *Groningen*. Ende wy gemene *Hillinge partye* voerscreven louen dese voerscreven vrede stede ende vast to holden voer ons ende voer onse broeteters, mit den gemenen Conuente van *Adewert* voerscreven ende met allen den genen, die in desen voerscreven vrede bekomet syn in desen breue. In orkunde, so hebben wy Abbet ende Oldermans voerscreven onses Conuentes seghel, ende wy Borgermesteren ende Raet voerscreven onses Stades seghel voer ons selven, ende oock omme bede willen *Hillinge partye* voerscreven, an desen breef gehangen, daer ons *Hillinge partye* voerscreven an genoghet. Ghegheuen int jaer ons Heren dusent, drehondert, soven ende tachtentich, op sinte Mauricius dach.

(Onderstond)

Ausculteert tegen syn Originalen Franchynen briefue, hebbende noch den *Groningen* Segel, doch gebroken, anhangende, is dar-

darmit beuonden accordierende by my ondergheschreuen.

PETRUS CORNELIUS *Not. publ.*

Uit eene Verzameling van oude Stukken, in eenen witten Schaapslederen band in folio, waarop van buiten stond: *Verscheiden verbintenissen ende accoorden*; ter Secretarie van de *Ommelanden* berustende.

CI.

Uitspraak der, ter wederzijde benoemde, Dedigslieden tusschen het Convent van Adewerd *en de Stad* Groningen, *over derzelver uitstaande geschillen.*

Den 10 *Mei* 1388.

Wy her ELLE, Abbet van *Klarekamp*, Mester GHERD RADING, Doctoer in den gheestliken rechte, her WYBRANT, Deken van *Lywarde*, ende EVERT SICKINGHE, borghen in *Groninghe*, doen kundich allen luden myt dezen openen breve, dat wy, als ghekoren Zoenlude, hebben eendrachtelike ghemaket ene stede vastealinghe ganse Zone, to ewyghen daghen to holden, tuschen her RIPPERT, Abbet, ende dat ghemene Convent van *Adewart*, ende hore vorwerkes lude, hore broeteters, hore lantzate, ende de ghene, de up horen huzen wonachtig zint, an de ene zide, ende de Borghermestere ende Raet van *Groninghen*, ende alle de ghene, de bynnen *Groninghen* wonachtig zint, an de ander zide,

 van

van alre schelinghe, de sie an beyden ziden up malc anderen ghehad hebben vor dezen daghe to, dat sie van brande, of hie van beyden ziden ghescheen is, van rove, van vaenghenschap, van wondinghe, van doetslaghe, of van broke, de teghen den vrede ghebroken is, van beyden ziden, of anders van jeneghen saken, de vor dezen daghe ghescheen sin; alsó dat her RIPPERT, Abbet, ende dat Convent van *Adewart*, ende alle de ghene, de vorscreven zint, nog negheen man van hore weghen, de Borghermestere ende Raet ende de Stad van *Groninghen*, ende alle de ghene, de daer en bynnen wonachtich zint, nyet meer haten of veden en sullen, noch met gheesteliken rechte of myt werlsthen rechte meer anspreken en sullen of en moghen, van jeneghen saken, de vor dezen daghe ghescheen *ziin*. Ende desghelikes so en sullen de Borghermestere ende Raet ende de Stad van *Groninghen*, noch negheen man van hore weghen, meer haten of veden of anspreken, in gheesteliken rechte of in werlsthen rechte, den Abbet ende dat Convente vorscr., ende alle de ghene, de vorscreven zyn, van dezen vorscr. saken. Voert mer, so wat schade den Abbete ende den Convente vorscr., ende alle de ghene, de vor ghenommet ziin, anghekomen is van der Stad van *Groninghe* vorscr., den sullen de Abbet ende dat Convent vorscr. bynnen Schilde (*a*) boe-

(*a*) Deze uitdrukking van *bynnen Schilde*, die men tweemalen in den tegenwoordigen Brief aantreft, is ook reeds in den Brief van 1385, hierboven, bl. 379, voorgekomen. Men vindt deze uitdrukking mede in het verbond tusschen *Groningen* en *Vredewold*, van Laurentii (10 Augustus) 1395, hetwelk vervolgens in deze Verzameling zal geplaatst worden, aldus: „ Ende so wat schade ons anghekomen is van „ dodele, van wondinghe of van gued schade, dat sullen „ wy

boeten ende beteren, buten der Stad schade. Ende so wat schade der Stad van *Groninghen* vorscr. anghekomen is, ende den ghenen, de daer bynnen wonachtich ziin, van den Convente ende van den ghenen, de vorscreven ziin, den sullen de Borghermestere ende Raet vorscr. bynnen schilde boten ende beteren, buten des Conventes schade vorscr.; beholden elken manne van beyden ziden siner claghe van penninc schulde ende van erfachtighen guede. Voert mer is hiir to ghesproken, brande jenich man den anderen van beyden ziden vorscr. na dezen daghe, den schaden salmen dubbelt boten ende beteren. Voert segghen wy, so wat dat des Conventes vorscr. verlopene moneke doen, daer en sal dat Convent nyet mede to doene hebben, ende so wes hem weder ghedaen wort, al werden sie ghevanghen of gheslaghen, daer en sal sich dat Convent vorscr. nyet mede beweren, ende dat sal wezen buten haren ovelen moet (*b*). Ende hiir mede so sullen zie an beyden

„wy boten ende beteren *bynnen schilde.*" De zamenhang doet genoeg zien, wat men, in deze stukken, door *bynnen schilde*, welke uitdrukking ik mij niet kan herinneren in eenige gedrukte Charters gevonden te hebben, te verstaan hebbe, namelijk, dat de zoodanige schade plaatselijk moest worden betaald en goedgemaakt. Men zal hier dus waarschijnlijk te denken hebben op eene *binnen* of plaatselijke belasting, in onderscheiding van de algemeene belasting, of kas der *Schieringer* bondgenooten. Voorts droeg reeds, in de allervroegste tijden, de belasting, *Huslaga* geheeten, den naam van des *Koninges Schielda*; zie SCHOTANUS, *Beschrijv. van Vriesl.*, bl. 79. De belasting op de *Schildtalen* is, in latere tijden, zeer bekend.

(*b*) Deze uitdrukking komt, in de Stukken van de veertiende eeuw en ook later, menigvuldig voor; men zie, onder anderen, hierhoven, den Brief van 1382, bl. 359; den Brief van 1424, bl. 273; en de Brieven van 1434, bl. 278 en 402. Daar, volgens KYLIAAN, door het woord *ovel* of *evel*, kwaad verstaan wordt, zoo als men ook door *evel*, in

den ziden wal to vaste ende to vrede wezen; ende malc anders guede vrende, ende deze vorscr. zone stede ende vaste holden to ewyghen daghen, sunder enegherhande weder segghen. Al arghelist ende nye vonde uetghesproken. In oerkunde der waerheyt so hebbe wy her ELLE, Mester GHERT, her WYBRANT ende EVERT vorscr., onse zeghele an dezen breef ghehanghen. Ende umme de merre vestnesse, deze vorscr. zone stede ende vast to holden, so hebbe wy her RIPPERT ende ghemene Oldermans des Conventes van *Adewart* vorscr. onses Conventes zeghel, ende wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen* vorscr. onses Stades zeghel, mede an dezen breef ghehanghen. Ghegheven int jaer uns Heren dusent, dre hondert, achte ende tachtich, des zoendaghes vor pinxteren.

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 2, N°. 3.

CII.

in den Brief van 1424, bl. 272, te verstaan heeft allerlei ongemak, modder of andere stof, bij het reinigen en opschoonen der slooten, op den wal geworpen; daar ook door Mr. RACER, Overijssf. Ged., V. St. bl. 371, *ovelgunst* door *kwaade gunst*, *vyantschap*, wordt overgezet, zoo meen ik, indien wij het woord *moet*, in denzelfden zin, als boven, bl. 205, voor meening, of ook voor *animus*, oogmerk, gezindheid (zie KYL. op het woord *moet*) opvatten, dat men dan, door *evelen* of *ovelen moet*, te verstaan hebbe *malus animus*, of *infestus animus*, zoo als KYLIAAN het mede heeft; en dat men dus, door de uitdrukking: *buten horen ovelen moet*, zoo hier als elders, het volgende zal te verstaan hebben: „zonder daardoor te willen gehouden worden, zich, met betrekking tot zulk een' persoon, of anderen, aan eenige vijandelijke gezindheid te hebben schuldig, of daarvan verdacht gemaakt." Voorts komt, opdat ik dit ook nog aanmerke, in den Brief van 1408, hierboven bl. 270, voor de uitdrukking *mit hemoede*, waardoor men, mijnes erachtens, zal te verstaan hebben eigendunkelijken zin of arrogantie, in het verachten en niet nakomen van bestaande wetten of inrigtingen.

CII.

Overeenkomst tusschen het Convent van Adewerd *en de Stad* Groningen, *omtrent de wijze van procederen, in cas van schuldvordering.*

Den 21 *Maart* 1389.

Wy her RIPPERT, Abbet, ende ghemene Oldermans des Conventes van *Adewaert*, Borghermesteren ende Raet van *Groninghen*, doen kundich allen luden myt desen openen breve, dat wy ziin overdraghen ende hebben onder ons begrepen, dat wy malc myt anderen willen holden gansen steden vaste vrenscap, ende willen malc anderen recht ende bescheet doen, so wie up den anderen to claghen hevet, sunder vertrech, ende willen malc anderen rechtes helpen in manyren, als hiir na ghescreven staet. Int eerste, hevet jenich persoen van den Convente of van den vorwarken van *Adewart* to claghen op jeneghen persoen bynnen *Groninghen*, van penninc sculde, so sal de clager, of ziin wisse bode, dat claghen enen Borghermester to dreen tiden van den jaer; de eerste tiid sal wezen tuschen Vastelavent ende Palme zoendach; de ander tiid sal wezen tuschen sente Vitis dach ende sente Iacobs dach; de derde tiid sal wezen tuschen sente Mycheels dach ende sente Mertens dach in den winter. Ende waneer de clagher, of ziin wisse bode, to desen dreen tiden vorscreven komen claghende, so sal de Borghermester, den hie dat claghet, myt hem gaen of een van den Rade, daer em de Borghermester to wyset,